

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ ЮРИДИЧНИХ КАДРІВ
ДЛЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ:
актуальні проблеми та шляхи їх вирішення**

Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару
(м. Харків, 20 жовтня 2017 року)

Випуск 9

Харків
«Право»
2017

УДК 343.1
ББК 67.311
Д70

Редакційна колегія:
В. В. Федосєєв (головний редактор),
М. В. Членов (заступник головного редактора),
А. А. Козут, О. В. Косьмін, Л. М. Леженіна

*Матеріали друкуються в авторській редакції.
Редаколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику.
Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст.*

Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 20 жовт. 2017 р.) / редкол.: В. В. Федосєєв (голов. ред.), М. В. Членов (заст. голов. ред.) та ін. – Харків : Право, 2017. – Вип. 9. – 266 с.

ISBN 978-966-937-270-3

До збірника ввійшли тези доповідей, виступи науковців, практичних працівників та курсантів, присвячені проблемам розслідування злочинів, удосконаленню кримінального процесуального, кримінального та інших галузей законодавства України.

Для співробітників правоохоронних органів, науковців, викладачів, курсантів і студентів вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 343.1
ББК 67.311

Адреса Інституту: м. Харків, вул. Мироносицька, 71,
телефон/факс (057) 700-34-55
E-mail: ipuk@ssu.gov.ua

ISBN 978-966-937-270-3

- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017
- © Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України, 2017
- © Оформлення. Видавництво «Право», 2017

ЗМІСТ

<i>Гетьман А. П.</i>	
Вступне слово	9
<i>Маяков В. А.</i>	
Доповідь: СУЧАСНИЙ СТАН ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА В СЛУЖБІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	11
ВИСТУПИ УЧАСНИКІВ СЕМІНАРУ:	
1. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
<i>Барабаш О. П.</i>	
КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ	17
<i>Верхогляд-Герасименко О. В.</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТРЕТІХ ОСІБ, ЩОДО МАЙНА ЯКИХ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО АРЕШТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	19
<i>Вітомська А. Ю.</i>	
СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	24
<i>Григоренко Г. Є.</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ В ФОРМІ ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ	27
<i>Демчук В. В.</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИКА В ЯКОСТІ СВІДКА ДО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	31
<i>Зінченко Д. О.</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ	35
<i>Жадан І. І.</i>	
ПРОБЛЕМАТИКА ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ – ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ	37
<i>Іванов Д. В.</i>	
ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА, ПЕРЕДБАЧЕНИХ РОЗДІЛОМ ІХ ¹ КПК УКРАЇНИ	39
<i>Івахнюк О. С.</i>	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОВОЇ СУДОВОЇ РЕФОРМИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	42

<i>Іващук П. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА НОРМАМИ КРИМІНАЛЬНО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	44
<i>Клименко С. С.</i> ЗАБОРОНА ПРОВОКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	47
<i>Ковганюк Д. О.</i> ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	50
<i>Козут А. А.</i> МОМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАХИСНИКА ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	54
<i>Комарницький В. В.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПОВІДОМЛЕННІ ПРО ПІДОЗРУ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИН ТА ПОСТІЙНО ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ТИМЧАСОВО НЕ ПІДКОНТРОЛЬНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ВЛАДІ ТЕРИТОРІЇ	56
<i>Косьмін О. В.</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО МАТЕРІАЛІВ НСРД	62
<i>Кузюр Д. С.</i> МІЖНАРОДНА ПРАВОВА ДОПОМОГА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	64
<i>Курило О. М.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	68
<i>Мазур О. В.</i> ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ НА СТАДІЇ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ	72
<i>Марочкін О. І.</i> ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ, ЩОДО МАЙНА ЯКОЇ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО АРЕШТ	75
<i>Матвієвська Г. В.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ НЕВІДКЛАДНОГО ПРОНИКНЕННЯ У ЖИТЛО ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ	78
<i>Метелев О. П.</i> ЦИФРОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПОНЯТТЯ, КРИТЕРІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВЗАСТОСУВАННЯ	87

<i>Павзюк Т. А.</i>	ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	91
<i>Петрашук Н. О.</i>	ОБШУК ЖИТЛА ТА ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ: ПЕРСПЕКТИВИ	93
<i>Пишка В. Я.</i>	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (СТ. 232 КПК УКРАЇНИ)	96
<i>Повзик Є. В.</i>	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА ПІДСТАВІ УГОД	100
<i>Проскурякова Н. А.</i>	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	104
<i>Радь В. М.</i>	ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	106
<i>Рокунь С. В.</i>	СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ДОКАЗУВАННЯ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДОКАЗОВОГО ПРАВА	109
<i>Романчук М. І.</i>	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФІКСАЦІЇ ХОДУ І РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ У ФОРМІ КОНТРОЛЬОВАНОЇ ТА ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ.....	113
<i>Савенко О. О.</i>	ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	115
<i>Салтиков С. М.</i>	ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА ПРИ ВИКОРИСТАННІ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	118
<i>Семекліт Є. В.</i>	ПРОБЛЕМАТИКА ОБШУКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	120
<i>Синявська М. Р.</i>	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ НЕДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	122
<i>Соколкін Д. В.</i>	ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ФУНКЦІЇ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	125
<i>Соколов О. В.</i>	ПІДГОТОВКА ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ ДО ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д: КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ	130

<i>Титула Д. В., Хрущев Ю. О.</i>	
ДОПИТ ЯК ФОРМА СПІЛКУВАННЯ	134
<i>Удовиченко В. М.</i>	
ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО БЛОКУВАННЯ (ОБМЕЖЕННЯ) ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ (СЕРВІСУ) НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	138
<i>Федоров В. Д.</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРИМУСОВОГО ВІДБРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ	143
<i>Філін Д. В.</i>	
ПІДСЛІДНІСТЬ, ЯК ОДНА З ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ	145
<i>Фомякова О. І.</i>	
ЩОДО ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ЗАКОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА ПРОВОКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ З УРАХУВАННЯМ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	147
<i>Черниш Р. Ф.</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ПІСЛЯ ВИНЕСЕННЯ ВИРОКУ У ХОДІ СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	150
<i>Членов М. В.</i>	
ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	156
<i>Шептуховський С. Є.</i>	
МЕЖІ ПОВНОВАЖЕНЬ ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ДОРУЧЕНЬ СЛІДЧИХ	160
<i>Щебет В. Р.</i>	
ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НСРД: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	165
<i>Юрченко Є. О.</i>	
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СБУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АТО	167

2. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

<i>Борисов В. І.</i>	
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ З ПИТАНЬ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	171

<i>Єна І. О.</i>	ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СТАТТІ 111 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	175
<i>Єсепчук О. М.</i>	ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ ТА ОСІБ ДО (З) ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ	178
<i>Панасюк К. С., Яков'юк В. В.</i>	ПИТАННЯ ЗМІНИ ТЕРИТОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ	183
<i>Рубащенко М. А.</i>	МЕЖІ КОНКУРЕНЦІЇ НОРМ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТАТТЯМИ 109 І 110 КК УКРАЇНИ	186
<i>Сорокін А. А.</i>	ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ» № 1183-VII ВІД 08.04.2014: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМИ	190
<i>Степченко В. В.</i>	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 114-1 КК УКРАЇНИ	193
<i>Тимофєєв А. О.</i>	ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАКРІПЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА «ПРОВОКАЦІЮ ПІДКУПУ»	198
<i>Щоголев Д. С.</i>	КРИТЕРІЇ ВІДМІННОСТІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НЕМІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ ВІД ІНШИХ ФОРМ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ	199
<i>Яковлев О. В., Гуменський О. А.</i>	ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ВІД ВТРУЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ	203

3. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

<i>Капітанчук Л. Ю., Літвін Ю. І.</i>	ЩОДО ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ	208
<i>Космина Н. Н.</i>	О РОЛИ МИКРООБЪЕКТОВ ВОЛОКНИСТОЙ ПРИРОДЫ В РАСКРЫТИИ И РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ	212

<i>Стороженко А. І., Іванцова О. В.</i>	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ ПОЗАПЛАНОВИХ РЕВІЗІЙ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ	215
<i>Чорний Г. О.</i>	СЛІДИ ЗАСТОСУВАННЯ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ.....	219
<i>Яновський А. В.</i>	НЕПРИПУСТИМІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	222

4. ІНШІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТЕМОЮ СЕМІНАРУ

<i>Кульчицька Л. О.</i>	ОБМЕЖЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ СПІЛКУВАННЯ У ЄВРОПІ: КРИТЕРІЙ ПРИЙНЯТНОСТІ	228
<i>Меленті Є. О., Карлов В. Д.</i>	ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ	233
<i>Мельник Д. С.</i>	ЩОДО СУЧАСНИХ ПОТРЕБ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ	235
<i>Настюк В. Я.</i>	КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	239
<i>Трофименко Р. В.</i>	ЩОДО ПЕРСПЕКТИВНОЇ ПОБУДОВИ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ОРГЗЛОЧИННОСТІ	246
<i>Федосєєв В. В.</i>	ЩОДО ПОНЯТТЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	251
<i>Хлань В. Г., Драчук С. М., Мороз І. Г.</i>	ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ЛЕГКОМОТОРНОЇ АВІАЦІЇ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В СИСТЕМІ СБ УКРАЇНИ	254
<i>Чередниченко О. Ю.</i>	АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАНЬ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ТА НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ АКТИВ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	258
<i>Шаренко С. Л.</i>	ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	260
<i>Шейн Н. С.</i>	НОВЕЛИ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ ПРО ЮРИДИЧНУ (ПРАВНИЧУ) ОСВІТУ І ЗАГАЛЬНИЙ ДОСТУП ДО ПРАВНИЧОЇ ПРОФЕСІЇ.....	263

ВСТУПНЕ СЛОВО

Гетьман А. П.

Шановні гості й учасники семінару!

Розбудова нашої держави потребує постійних та докорінних змін в усіх сферах, в тому числі і в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві. Зважаючи на велику роль, приділену цим галузям права, закони у них повинні відповідати потребам часу для найефективнішого виконання своїх функцій, оскільки забезпечення прав і свобод людини і громадянина, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам є основними завданнями правової держави, які реалізуються через відповідні закони.

У зв'язку зі збройним конфліктом на сході України, значним зростанням кількості кримінальних проваджень щодо неприбутанних раніше злочинів (це і злочини проти основ національної безпеки України, і злочини, пов'язані з тероризмом, і інші злочини проти громадської безпеки) перед законодавцем постійно постають питання внесення змін до одних законів та прийняття інших.

Деякі із законодавчих ініціатив по-різному сприймаються суспільством та отримують протилежні оцінки науковців через їх суперечливий вплив на сферу регулювання. Для гармонізації суспільних відносин та досягнення відповідної мети будь-які законодавчі зміни у кримінальному праві і процесі повинні мати своє наукове обґрунтування. З цією метою науковці та практичні працівники збираються на різних рівнях для виявлення і обговорення наявних проблем, а також подальшого пошуку шляхів їх вирішення.

Сьогоднішній захід має на меті проведення дискусій щодо проблем кримінального процесу, а саме: інституту досудового розслідування. Хоча діючий Кримінальний процесуальний кодекс України був прийнятий недавно як інноваційний нормативно-правовий акт, до нього було внесено багато змін, але він все одно лишається недосконалим. Так, деякі відносини ним не врегульовані взагалі, інші – недостатньо врегульовані, а у певних місцях існують колізії, як і всередині самого кодексу, так і з іншими законами та підзаконними актами. Слід звернути увагу, що досудове розслідування включає в себе питання не тільки суто кримінального

процесу, а також права, криміналістики та багатьох інших сфер, які можуть постати перед сторонами та іншими учасниками провадження у справі.

Важливими є різноманітні питання, починаючи від системи органів досудового розслідування, їх взаємодії між собою, з процесуальним керівництвом та судами, прогалин у методиках проведення судових експертиз та інших досліджень, закінчуючи проведенням окремих дій та прийнятті конкретних рішень на кожному етапі розслідування. Не можуть лишитись поза увагою питання контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини у кримінальному провадженні щодо злочинів проти основ національної безпеки під час проведення антитерористичної операції на сході України, а також актуального на сьогодні інституту спеціального досудового розслідування.

Бажаю учасникам постійно діючого семінару плідної співпраці і успіхів у вирішенні проблемних питань. Сподіваюсь, що результати сьогоднішнього заходу знайдуть своє відображення у вдосконаленні кримінального і кримінального процесуального законодавства з метою забезпечення ефективного захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

Доповідь

Маяков Віталій Анатолійович

заступник начальника

Головного слідчого управління

СБ України

СУЧАСНИЙ СТАН ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА В СЛУЖБІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Пунктом 3 статті 24 чинної редакції Закону України «Про Службу безпеки України» встановлено, що СБУ відповідно до своїх основних завдань зобов'язана виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень.

Слідчі органів безпеки, відповідно до частини 2 статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, здійснюють досудове розслідування найбільш резонансних особливо тяжких злочинів проти основ національної безпеки України, пов'язаних з вчиненням дій з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109 КК України), посяганням на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110), фінансуванням таких дій (ст. 110²), державна зрада (ст. 111), диверсія (ст. 113), шпигунство (ст. 114), контрабанда (ст. 201), терористична діяльність (ст. ст. 258–258⁴), фінансування тероризму (ст. 258⁵) контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів (ст. 305 КК України), інших тяжких та особливо тяжких злочинів. Крім того, відповідно до частини 10 вказаної статті КПК України, прокурор своєю постановою може визначити підслідність інших злочинів за слідчими органів безпеки.

В умовах тимчасової окупації Російською Федерацією частини території України – Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, розпалювання Росією збройного конфлікту в східних регіонах України, триваючої широкомасштабної розвідувально-підривної та терористичної діяльності проти нашої держави з боку її спеціальних служб та підконтрольних їм т.зв. «ДНР»/«ЛНР» на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній й інформаційній безпеці України, можливість здійснення досудового роз-

слідування на сучасному етапі є невід'ємною функцією Служби безпеки України.

Основні зусилля Головного слідчого управління та слідчих підрозділів регіональних органів СБ України спрямовані на вирішення пріоритетних завдань в районі проведення антитерористичної операції, розслідування кримінальних проваджень, насамперед, про вчинення терористичних актів, злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки, інших тяжких та особливо тяжких злочинів.

Слідчими органів безпеки розслідується (розслідувалась) низка складних багатоепізодних кримінальних проваджень, які мали надзвичайний суспільний резонанс, хід їх розслідування неодноразово висвітлювався в засобах масової інформації, оголошувався на брифінгах, які проходили у Службі безпеки, а швидке та ефективне їх розслідування сприяло формуванню позитивного іміджу спецслужби у суспільстві.

Так, з лютого 2014 року по даний час слідчими органів безпеки розслідувалось понад 15 тисяч кримінальних проваджень про злочини проти основ національної безпеки і оборони України, посягання на її територіальну цілісність і недоторканність, тероризм, інші тяжкі злочини.

У вказаний період слідчими здійснено повідомлення про підозру 3573 особам (130 громадянам РФ), з яких було заарештовано 1495 осіб.

До судів направлено обвинувальні акти щодо 1830 осіб – учасників терористичних організацій і незаконних воєнізованих формувань, зрадників, посібників терористів та інших, що вчинили злочини проти України.

606 осіб визнано винними у вчиненні злочинів проти держави й народу України, їх засуджено до різних строків ув'язнення.

Зокрема:

– Печерським районним судом м. Києва визнано винною та засуджено до 5 років позбавлення волі громадянку України Коваленко А. І., яка у грудні 2014 року, отримавши у м. Луганськ від невстановленої особи сумку з саморобним вибуховим пристроєм (потужність якого складає 4,3 кг у тротиловому еквіваленті), мала намір на вчинення 17.12.2014 терористичного акту шляхом здійснення вибуху у центральній частині м. Києва біля Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка (площа І. Франка, 3), який створив би небезпеку для життя та здоров'я людей і заподіяв би значну майнову шкоду, тобто у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 15, ч. 2 ст. 258 та ч. 1 ст. 263 КК України;

– цим же судом визнано винним та засуджено до 13 років позбавлення волі громадянина Федеративної Республіки Бразилія Рафаеля Маркеса Лусваргхі, який з вересня 2014 р. по травень 2015 р. брав активну участь

в збройному протистоянні підрозділам Збройних Сил України у складі 1-го мотострілецького батальйону «Вікінг» 1-ї бригади т.зв. «Міністерства оборони ДНР» у районі населених пунктів Вергулівка, Первомайське, Горлівка, Старобешеве, Дебальцеве, під Донецьким аеропортом, виконуючи при цьому функції командира роти, інструктора та розвідника, тобто у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 258–3 та ч. 2 ст. 260 КК України;

– Бердянським міськрайонним судом Запорізької області винесено обвинувальний вирок та засуджено за ч. 1 ст. 111, ч. 1 ст. 258–3, ч. 2 ст. 15 і ч. 1 ст. 263 КК України до 12 років позбавлення волі Колоянова В. М., який вчинив державну зраду, а саме виконував завдання представників Російської Федерації щодо вчинення дій на шкоду суверенітету та територіальній цілісності України, сприяв діяльності терористичної організації «ДНР» та вчинив замах на придбання вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових пристроїв (вилучено 88 АК-74, 5 РПК-74, 3 ПКМ, велику кількість боєприпасів до них, 918 гранат РГД-5 та 24 РПГ-22), які він зі співучасниками планував використати для захоплення влади у містах Бердянську та Маріуполі;

– вироком Київського районного суду м. Харкова громадянку РФ Чубарову Л. В. (*псевдонім – «Тереза»*) визнано винною у вчиненні у червні – листопаді 2014 р. умисних дій, направлених на зміну меж території та державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також, в тому, що вона, перебуваючи на тимчасово окупованій території Донецької області, брала активну участь у діяльності терористичної організації «ДНР» та засуджено за вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 110, ч. 4 ст. 260 і ч. 1 ст. 263 КК України, до 11 років позбавлення волі;

– вироком Орджонікідзевського районного суду м. Маріуполя визнано винним громадянина України, колишнього співробітника УМВС України в Донецькій області Кірсанова В. С. у сприянні з листопада 2014 р. діяльності терористичної організації «ДНР» шляхом передачі інформації щодо місць дислокації, переміщення, озброєння, чисельного складу підрозділів Збройних Сил України та інших військових формувань, задіяних в проведенні антитерористичної операції, а також незаконно придбав, носив та зберігав вогнепальну зброю і боєприпаси, тобто у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 258–3, ч. 1 ст. 263 КК України, та призначено покарання у вигляді 9 років позбавлення волі;

– Орхівським районним судом Запорізької області засуджено за ст. ст. 113, 258–3, 263 і 263–1 КК України до 12 років позбавлення волі громадянина України Дубину М. І., який 24.06.2014 вчинив вибух заліз-

ничного мосту у м. Оріхів, брав участь у терористичній організації «ДНР», придбав, носив, зберігав, вогнепальну зброю та боєприпаси, вибухові речовини та вибухові пристрої без передбаченого законом дозволу, а також виготовив вибуховий пристрій;

– Андрушівським районним судом Житомирської області визнано винними громадян України Васильця Д. А. та Тімоніна Є. Г., які у липні 2014 р. сприяли діяльності терористичної організації самопроголошеної «ДНР» у формі налаштування програмного забезпечення для трансляції каналу «Новоросія ТВ» та надання консультацій щодо його функціонування, а Тімонін Є. Г. також маючи антиукраїнські погляди, з метою розпалювання національної ворожнечі та приниження національної честі і гідності українського народу, перебуваючи за попереднім місцем свого проживання у м. Бердичів Житомирської області з використанням комп'ютерної техніки з доступом до мережі «Інтернет», розмістив на особистій сторінці у відкритій соціальній мережі «ВКонтакте» матеріали на російській мові, які містять висловлювання, які принижують національну честь та гідність українського народу і можуть сприяти поширенню національної нетерпимості та розпалюванню національної ворожнечі. Згідно з вироком суду Васильця Д. А. засуджено за ч. 1 ст. 258–3 КК України та Тімоніна Є. Г. засуджено за ч. 2 ст. 258–2, ч. 1 ст. 161, ч. 1 ст. 258–3 КК України та призначено покарання у вигляді 9 років позбавлення волі кожному.

Крім того, слідчими органів безпеки завершено спеціальне досудове розслідування та направлено до суду обвинувальні акти:

– у кримінальному провадженні за підозрою одного з ватажків терористичної організації «ДНР» Губарева П. Ю., який 28.02.2014, 01.03.2014, 03.03.2014, 05.03.2014 перебуваючи у м. Донецьку публічно проголосив заклики до насильницького повалення конституційного ладу та захоплення державної влади в Україні, організував та брав участь у масових заворушеннях, що супроводжувались знищенням майна, захопленням будівель, опором представникам влади, брав участь у терористичній організації, організаційному та іншому сприянні її діяльності, за ч. 3 ст. 109, ч. 1 ст. 109, ч. 2 ст. 110, ч. 1 ст. 28 ч. 1 ст. 294, ч. 1 ст. 258–3 КК України;

– у кримінальному провадженні за ч. 3 ст. 109 КК України за підозрою колишнього народного депутата України Царьова О. А., який у квітні 2014 р., будучи представником законодавчої влади, перебуваючи у приміщенні Донецької облдержадміністрації, у присутності прихильників самопроголошеної так зв. «Донецької народної республіки» публічно закликав до насильницької зміни конституційного ладу України;

– у кримінальному провадженні за підозрою громадянина України Плотницького І. В., який, будучи командиром незаконного збройного формування «батальйон Зоря» терористичної організації «ЛНР», організував незаконне позбавлення волі громадянки України Савченко Н. В. та подальше незаконне її переправлення через державний кордон України, тобто у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 146, ч. 2 ст. 258 і ч. 3 ст. 332 КК України;

– у кримінальному провадженні за підозрою громадянина РФ Біктагірова Р. І., який є співробітником ГРУ ГШ МО РФ, залегенованим під командира т. зв. «розвідувальної роти спеціального призначення Республіканської Гвардії» терористичної організації «ДНР», створив та безпосередньо керує розгалуженою агентурною мережею на території України, з метою здійснення активних дій по дестабілізації суспільно-політичної ситуації на тимчасово окупованій та підконтрольній території України, вчинення терористичних актів, диверсій, проведення безпосередніх бойових дій проти військовослужбовців ЗС України за завданням спецслужб РФ, тобто у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 114, ч. 1 ст. 258–3 і ч. 2 ст. 437 КК України;

– у кримінальному провадженні за ч. 3 ст. 258 КК України за підозрою Плотницького І. В., Патрушева А. О. та Гурєєва О. В., які організували ураження 14.06.2014 р. із використанням переносного зенітно-ракетного комплексу на території аеропорту м. Луганська військово-транспортного літака ІЛ-76 МД Повітряних сил Збройних Сил України, внаслідок чого загинули 49 військовослужбовців;

– у кримінальному провадженні за підозрою громадянина України Полякова Е. В., який сприяє діяльності терористичної організації «ДНР», працюючи на посаді т. зв. «заступника управління стратегії розвитку промисловості Голови адміністрації» терористичної організації «ДНР», де організовує роботу т. зв. «Голови адміністрації «ДНР» Захарченка О. В., мінпаливенерго «ДНР» та відповідає за наповнення бюджету вказаної терористичної організації за рахунок реалізації незаконно видобутого вугілля на тимчасово окупованій території Донецької області, за ч. 1 ст. 258–3 КК України.

У кримінальних провадженнях, які розслідуються слідчими органів безпеки:

– за ч. 3 ст. 258 КК України про збиття 17.07.2014 за допомогою самохідної вогневої установки ЗПК «Бук» над територією Донецької області,

що контролюється терористичною організацією «ДНР», пасажирського літака «Боїнг 777» (рейс МН-17) авіакомпанії «Малайзійські авіалінії», що призвело до загибелі 298 осіб, слідчими проведено великий обсяг слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення обставин вчинення злочину (допитано понад 200 осіб, досліджено близько 5,5 млрд. сторінок сайтів мережі «Інтернет», проаналізовано понад 1,5 млн. телефонних з'єднань абонентів), встановлено більше 150 осіб, причетних до вчинення злочину. Питання щодо кваліфікації дій конкретних осіб, повідомлення їм про підозру та притягнення до кримінальної відповідальності планується здійснювати за узгодженням зі всіма сторонами міжнародної угоди;

– повідомлено про підозру у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 27, ч. 3 ст. 258, ч. 1 ст. 258–3 та ч. 2 ст. 437 КК України, громадянину РФ, полковнику Збройних Сил РФ Сінельникову А. О., та громадянину України Шпакову Ю. М. – у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 258 і ч. 1 ст. 258–3, які організували та безпосередньо вчинили терористичний акт – артилерійський обстріл блокпосту Збройних Сил України на автодорозі Н-20 «Слов'янськ-Маріуполь», розміщеного в районі стаціонарного посту №5 УДАІ ГУМВС України в Донецькій області, в результаті якого загинуло 12 осіб і зазнали тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості 19 осіб, які пересувались рейсовим автобусом по вказаній автомобільній дорозі;

– здійснено повідомлення про підозру 3-м громадянам РФ, 2-м громадянам Республіки Кіпр та 4-м громадянам України у вчиненні злочинів, передбачених ч. 4 ст. 28 ст. 113, ч. 4 ст. 28 ч. 5 ст. 191 і ч. 1 ст. 255 КК України про те, що вказані особи у період 2009–2015 р.р. разом з іншими невстановленими особами, володіючи контрольним пакетом акцій ПАТ «Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат» (далі – ПАТ «ЗалК»), діючи умисно, на шкоду економічній безпеці України створили злочинну організацію, з метою подальшого незаконного, шляхом виведення з експлуатації, демонтажу, руйнації та продажу за суттєво заниженою ціною обладнання ПАТ «ЗалК», чим фактично знищили виробництво первинного алюмінію та кремнію технічного в Україні. Внаслідок вказаних дій ПАТ «ЗалК», який був єдиним виробником первинного алюмінію, сплавів з первинного алюмінію та кремнію технічного в Україні (частка на ринку становила 97–98%), значно знизило виробничі потужності, що призвело до припинення виробництва кремнію та первинного алюмінію, і зменшення частки продукції підприємства на загальнодержавному ринку товару.

ВИСТУПИ УЧАСНИКІВ СЕМІНАРУ:

1. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Барабаш Олег Петрович

курсант 1 групи 2 курсу магістратури

ІШОК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

На сьогоднішньому етапі розвитку нашої держави важливе значення для інтеграції у європейське співтовариство відіграє забезпечення прав і свобод людини та громадянина під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Оскільки, під час їх проведення відбувається безпосереднє втручання у приватне життя людини, порушується цілісність її прав та свобод, особливої уваги потребують питання вдосконалення законодавства, яке регулює проведення контролю за вчиненням злочину.

На сьогоднішній день існує досить велика теоретична база щодо дослідження даного питання. Зокрема, багато науковців прийшли до висновку, що правові основи контролю за вчиненням злочину потребують значного правового вдосконалення. Так, наукові дослідження вказують про необхідність розробки окремого нормативно-правового акту відомчого або міжвідомчого характеру, який би безпосередньо регламентував проведення контролю за вчиненням злочину.

В правоохоронній практиці нерідко виникають ситуації при яких попередження та розкриття злочину можливе лише у випадку, якщо уповноважені оперативні підрозділи чи органи досудового розслідування під «прикриттям» приймають участь у протиправній діяльності з метою повного документування доказів та припинення незаконної діяльності. Безсумнівно, встановлення контролю за вчиненням злочину можливе лише у тому випадку, коли протиправне діяння має значну суспільну небезпеку, а у осіб, які приймають участь у вчиненні злочину існує прямий умисел щодо досягнення злочинного наміру, який неможливо нейтралізувати шляхом проведення інших заходів. Крім цього, з метою попередження

вчиненню тяжких та особливо тяжких злочинів оперативними підрозділами та органами досудового розслідування проводяться дії, які спрямовані на виявлення істинних намірів особи або відбувається імітація обстановки його здійснення.

На перший погляд, може скластися враження, що у діях оперативних та слідчих підрозділів наявний склад злочину. Однак, якщо детально проаналізувати норми кримінального та кримінально-процесуального законодавства, можна зробити висновок, що відсутній основний елемент складу злочину, а саме – суб'єктивна сторона. Таким чином, метою здійснення контролю за вчиненням злочину є контроль над діяльністю осіб, які планують або підготовлюють вчинення протиправного діяння. При цьому, основною стратегічною задачею проведення контролю за вчиненням злочину є недопущення настання суспільно-небезпечних наслідків, які обов'язково би мали місце, якщо б злочинний намір реалізувався.

Виходячи з аналізу законодавчої та практичної діяльності правоохоронних органів, можна зробити висновок, що контроль за вчиненням злочину полягає в системі дій уповноважених на те органів, спрямованих на перевірку інформації про підготовку певних осіб здійснити тяжкий чи особливо тяжкий злочин, а також мінімізацію або запобігання настання суспільно-небезпечних наслідків.

Що ж стосується законодавчої регламентації контролю за вчиненням злочину, то у статті 271 КПК України закріплено форми контролю за вчиненням злочину (контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину). По суті дані форми є моделями дій слідчих підрозділів, метою яких є запобігання та розкриття тяжких або особливо тяжких злочинів, які здійснюються шляхом безпосередньої або непрямой участі у здійсненні контролю за протиправними діями. Однак, не дивлячись на досить детальну регламентацію організації і проведення контролю за вчиненням злочину, норми КПК не закріплюють його законодавчого визначення, а визначено лише форми, в яких він може здійснюватися. Дана ситуація призводить до неоднозначного розуміння уповноваженими суб'єктами проведення такого контролю, його суті і змісту, що може впливати на ефективність і результативність проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії.

Крім цього, враховуючи тактичні особливості проведення контролю за вчиненням злочину, велике значення для чіткого визначення законності даної дії буде законодавче закріплення поняття провокації злочину, яке до цього часу не закріплене в кримінальному законодавстві.

Таким чином, до проблем правового регулювання контролю за вчиненням злочину можна віднести: 1) відсутність законодавчого визначення терміну «контроль за вчиненням злочину», що у свою чергу зумовлює лише поверхневе і загальне розуміння даного терміну; 2) відсутність законодавчого закріплення «провокації злочину», яке може безпосередньо впливати на визнання законності дій слідчих підрозділів під час проведення контролю за вчиненням злочину.

Проаналізувавши все вищесказане, можна зробити висновок, що у чинний КПК потрібно внести зміни, якими визначити вищевказані поняття, зокрема можна запропонувати наступне визначення, відповідно до якого «контроль за вчиненням злочину» – це комплекс взаємопов'язаних правових, організаційно-тактичних та інших дій, які вчиняються виключно на підставі постанови прокурора, у визначених законодавством формах і полягає у перевірці уповноваженими суб'єктами наявності і достовірності підстав вважати, що здійснюється (або здійснено) тяжкий або особливо тяжкий злочин, дані про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, крім випадків передбачених КПК. Що ж стосується провокації злочину, то можна запропонувати визначення, відповідно до якого провокацією до вчинення злочину будуть визнаватися дії, пов'язані з допомогою особі або спонуканню її вчинити злочин, якщо б за інших обставин особа не прийняла модель протиправної поведінки.

Верхогляд-Герасименко

Олена Володимирівна

асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності НЮУ ім. Я. Мудрого, кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПРО СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТРЕТІХ ОСІБ, ЩОДО МАЙНА ЯКИХ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО АРЕШТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Аналізується нормативний механізм захисту права власності третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт у кримінальному провадженні, та практика його застосування. Звертається увага на новачії законодавства, які потребують наукового осмислення та тлумачення.

КПК передбачає два способи захисту права власності третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт: 1) скасування арешту майна шляхом подання клопотання до слідчого судді (під час досудового розслідування), суду (під час судового провадження) (ст. 174 КПК); 2) оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про арешт майна (п. 9 ч. 1 ст. 309, ст. 310 КПК). У зв'язку з цим виникає питання стосовно обрання особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, способу захисту її права. З метою його розв'язання звернемося до розгляду положень чинного законодавства, практика застосування якого, як свідчить її узагальнення, не є єдиною в цьому аспекті.

Під час досудового розслідування клопотання про скасування арешту майна розглядається слідчим суддею. Частиною першою ст. 174 КПК України право заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково надано підозрюваному, обвинуваченому, їх захиснику, законному представнику, іншому власнику або володільцю майна та представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна (абз. 1 ч. 1 ст. 174 КПК) або якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано (абз. 2 ч. 1 ст. 174 КПК).

У зв'язку з тим, що абз. 1 ч. 1 ст. 174 КПК стосується тільки осіб, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна, перш за все, подання клопотання до слідчого судді про скасування арешту майна є способом захисту права особи, яка не була присутня при розгляді клопотання про арешт майна і тому не скористалася можливістю надати слідчому судді докази на користь прийняття рішення про відмову у накладенні арешту на майно. Саме тому законодавець і передбачив для таких осіб засіб судового захисту їх інтересів, що відзначається оперативністю і надає їм можливість особисто взяти участь в судовому засіданні і надати слідчому судді докази, що обґрунтовують необхідність скасування арешту майна. Окремо, як було зазначено вище, необхідно розглядати абз. 2 ч. 1 ст. 174 КПК, який передбачає дві підстави для подання клопотання про скасування арешту майна, а саме «необґрунтованість» та «відпала потреба».

За результатами розгляду клопотання про скасування арешту майна може бути винесено ухвалу: 1) про скасування арешту майна повністю або частково, якщо суб'єкти, зазначені в ч. 1 ст. 174 КПК доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт на-

кладено необґрунтовано; 2) відмову в скасуванні арешту майна. Проте, як свідчить судова практика, непоодинокими є випадки, коли слідчі судді за результатами розгляду клопотань про скасування арешту майна постановляють також інші ухвали, що не передбачені ст. 174 КПК, а саме ухвали про повернення клопотання (у разі заявлення клопотання неналежним суб'єктом); про залишення клопотання без розгляду (у разі подання клопотання про повернення клопотання про скасування арешту майна; заяви про залишення клопотання про скасування арешту майна без розгляду); про відмову у відкритті провадження (у разі подання клопотання про скасування арешту майна після затвердження прокурором обвинувального акту та направлення кримінального провадження до суду); про закриття судового провадження з розгляду клопотання про скасування арешту майна (у разі подання заяви про залишення клопотання без розгляду).

Виходячи зі змісту ст. 309 КПК, ухвали слідчого судді за результатами розгляду клопотання про скасування арешту майна не підлягають оскарженню в апеляційному порядку, а заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді. Втім, судова практика свідчить про неоднозначне тлумачення суддями зазначеного положення, що призводить до діаметрально протилежних висновків. Так, одні судді в резолютивній частині ухвали про скасування арешту майна зазначають право на апеляційне оскарження, інші – вказують про те, що ухвала оскарженню не підлягає.

Згідно із п. 15 Інформаційного листа Вищого Спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ (далі – ВССУ) «Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування» від 09 листопада 2012 р. № 1640/0/4–12 у главі 26 КПК спеціально не встановлено перелік осіб, які мають право на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді. Тому в цьому випадку слід керуватися ст. 393 КПК. Для вирішення питання чи має право особа звернутися із апеляційною скаргою на ухвалу слідчого судді, необхідно враховувати, чи стосується оскаржувана ухвала прав, свобод, інших інтересів особи, яка звернулася із апеляційною скаргою [1].

Вважаємо, що звернутися з апеляційною скаргою можна не на ухвалу слідчого судді про відмову у задоволенні або про задоволення клопотання про скасування арешту майна, а на ухвалу про арешт майна або відмову в ньому, що передбачено п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК. До того ж це не суперечить правовій позиції судової палати у кримінальних справах ВССУ від 03.09.2015 р. (справа № 5-1832км15, номер в Єдиному державному реєстрі

судових рішень (далі – ЄРДР) – 49795229) та від 01.09.2015 р. (справа № 5-1832км15, номер в ЄРДР – 49609530), відповідно до якої позиція апеляційного суду стосовно того, що ст. 174 КПК встановлено право осіб, які не були присутні під час розгляду питання про арешт майна, заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково, та не передбачає можливості оскарження ухвали слідчого судді про арешт майна в апеляційному порядку, є помилковою, оскільки право на апеляційне оскарження зазначеного судового рішення прямо визначене п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК та не заборонене ст. 174 КПК [2].

Пункт 9–2 ч. 1 ст. 393 КПК надає право на апеляційну скаргу фізичній або юридичній особі – у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про долю речових доказів, документів, які були надані суду; третій особі – у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про спеціальну конфіскацію.

Однак, відповідно до п. 13 Інформаційного листа ВССУ від 5 квітня 2013 р. № 223–558/0/4–13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» слідчий суддя скасовує арешт майна лише у випадку надходження від підозрюваного (обвинуваченого), його захисника, законного представника, іншого власника чи володільця майна клопотання про скасування повністю або частково арешту майна, якщо зазначені особи: 1) не були присутні при розгляді питання про арешт майна; 2) доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу минула потреба; 3) доведуть, що арешт накладено необґрунтовано. Рішення за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про арешт майна, на відміну від ухвали слідчого судді про арешт майна або відмову у ньому (п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК), оскарженню не підлягає. Слід звернути увагу суддів судів апеляційної інстанції, що у разі подання особами, визначеними у ст. 174 КПК, скарги на ухвалу слідчого судді суду першої інстанції про арешт майна у зв'язку з необґрунтованістю його накладення вони мають перевірити, чи подавалось цими особами клопотання про скасування цього заходу забезпечення слідчому судді місцевого суду та в разі негативної відповіді на зазначене питання може залишити ухвалу без змін. Іншими словами, з підстави необґрунтованості накладення арешту на майно особи, перелік яких визначено у ч. 1 ст. 174 КПК, вправі звернутися до слідчого судді суду першої інстанції із клопотанням про скасування ним своєї ухвали (абз. 2 ч. 2 ст. 174 КПК), а потім, у разі незгоди з прийнятим рішенням,

вправі оскаржити ухвалу про арешт майна в апеляційному порядку згідно зі ст. 309 КПК [3]. Необхідно звернути увагу, що роз'яснення ВССУ стосується тільки однієї підстави для скасування ухвали про арешт майна, а саме «необґрунтованості». Що ж до підстави «відпала потреба», то вимоги додержання вищезазначеного порядку ВССУ не висуває і підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження мають право оскаржувати ухвалу про арешт майна на цій підставі одразу до апеляційного суду, не подаючи попередньо клопотання про скасування арешту майна до слідчого судді.

Апеляційні суди, виконуючи зазначену рекомендацію ВССУ, в ухва-лах зазначають, що у разі, якщо підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна, не подали клопотання про скасування арешту майна в порядку ст. 174 КПК, то вони не є суб'єктом права на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про арешт майна або відмову в ньому. У такому разі апеляційна скарга підлягає поверненню, відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 399 КПК. Втім, непоодинокими є випадки постановлення апеляційними судами ухвал про відмову у задоволенні скарг; відмову у відкритті провадження у разі недо-тримання особами, які не брали участі у розгляді клопотання про арешт майна, процедури його скасування у порядку ст. 174 КПК. Водночас існує й інша практика, коли апеляційні суди розглядають по суті скарги, подані без використання процедури, визначеної у ст. 174 КПК, і поста-новляють рішення. Уявляється, слід підтримати саме таку практику судів, оскільки вона більшою мірою відповідає одній із основних конституцій-них засад судочинства – забезпечення права на апеляційний перегляд справи (п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України), нормативно закріпленій і у ст. 24 КПК.

Список використаних джерел та літератури:

1. Інформаційний лист ВССУ від 9 листопада 2012 р. № 1640/0/4–12 «Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12> – Заголовок з екрана.

2. Інформаційний лист ВССУ «Про правові позиції судової палати у кримінальних справах ВССУ за 2015 р.» від 3 червня 2016 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html. – Заголовок з екрана.
3. Інформаційний лист ВССУ від 5 квітня 2013 р. №223–558/0/4–13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13> – Заголовок з екрана.

Вітомська Анна Юріївна

курсант 1 групи 4 курсу

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Охорона прав, свобод та законних інтересів людини у кримінальному провадженні завжди є актуальним питанням. Це пов'язано з тим, що більшість процесуальних дій, які проводяться на стадії досудового розслідування обмежують конституційні права і свободи людини. Функцію забезпечення законності та обґрунтованості такого обмеження новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) покладає на суд.

Питання судового контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини у кримінальному провадженні були предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних вчених, зокрема, Ю. М. Грошевого, В. Т. Маляренка, В. Д. Бринцева, Ю. П. Аленіна, Ю. В. Скрипіної, А. Р. Туманянц та інших.

Довгий час головну роль у контролі за дотриманням законності в ході кримінального провадження продовжувала відігравати прокуратура як орган, який був останньою інстанцією, куди певна особа могла звернутися зі скаргою на дії слідчого стосовно більшості аспектів ведення досудо-

вого слідства, а судовий контроль з цих питань міг здійснюватися лише з часу надходження кримінальної справи на розгляд до суду.

Новий КПК України істотно змінює цю ситуацію й забезпечує значне розширення функції судового контролю а саме:

- забезпечує можливість оскарження безпосередньо до суду окремих рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора в ході досудового розслідування;

- встановлює майже повну монополію суду щодо вирішення питань про обмеження прав і свобод особи в ході досудового розслідування;

- розширює повноваження суду щодо надання дозволів на вчинення окремих слідчих дій;

- наділяє суд деякою мірою наглядовими функціями в питанні оцінки законності затримання особи та тримання її під вартою.

Ключовою й абсолютно новою для вітчизняного кримінального процесуального законодавства фігурою, яка уповноважується новим законом на здійснення зазначених вище функцій, є фігура слідчого судді. Власне, слідчі судді як спеціальні суб'єкти з тим чи іншим спектром процесуальних повноважень існують в правових системах багатьох країн світу, зокрема Італії, Франції, Німеччини, Литви, Латвії, Молдови.

Інститут слідчого судді й питання його впровадження у вітчизняне законодавство були предметом наукових досліджень вищевказаних вітчизняних вчених, які системно і послідовно відстоювали позицію про необхідність впровадження дієвого судового контролю за дотриманням прав особи під час досудового розслідування. З огляду на це, можна констатувати, що інститут слідчого судді є одним з найбільш ретельно і детально регламентованих інститутів в системі діючого КПК України, хоча проблемних питань залишається також багато, особливо щодо практичного застосування окремих положень закону в цій сфері.

КПК України зберігає та значно розширює порівняно з КПК 1960 року функцію судового контролю за вчиненням слідчим чи прокурором окремих слідчих дій в ході досудового розслідування кримінального провадження (розділ III КПК). Зокрема, слідчий суддя наділений наступними функціями в цій сфері:

- за зверненням сторони кримінального провадження (не лише слідчого чи прокурора) має право допитати під час досудового розслідування свідка або потерпілого у справі, якщо існує ризик того, що така особа з певних причин не зможе надати такі покази пізніше під час судового розгляду справи. Результати такого допиту визначаються як допустимі

докази. Подібний допит підозрюваного чи обвинуваченого слідчим суддею неможливий. Такий допит може бути проведений й в режимі відеоконференції (ст. 225, ч. 2 ст. 232 КПК);

- надає дозвіл на проникнення до житла чи іншого володіння особи. Під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення (ст. 233 КПК);

- надає дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 234–236 КПК);

- надає дозвіл на проведення слідчого експерименту у житлі або іншому володінні особи, якщо добровільна згода цієї особи на проведення такого експерименту відсутня (ч. 5 ст. 240 КПК);

- має право доручити проведення експертизи відповідному експерту чи експертній установі для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, й для з'ясування яких необхідні спеціальні знання, а також може примусово залучити особу до проведення медичної чи психіатричної експертизи (ст. 242 КПК);

- у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта слідчий суддя за клопотанням особи, якій відмовили у задоволенні такого клопотання, має право залучити експерта для проведення відповідного експертного дослідження, а також може зобов'язати особу надати біологічні зразки для проведення експертизи, якщо така особа відмовляється надати їх добровільно (ст. 244, ч. 3 ст. 245 КПК);

- у разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів (ч. 10 ст. 290 КПК).

Наведений вище перелік функцій слідчого судді достатньо яскраво демонструє, наскільки важливою і повноважною є ця особа в сфері кримінального провадження. У підсумку можна зробити загальний висновок, що слідчий суддя – це суддя, уповноважений забезпечувати законність та обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини на до-

судовому провадженні по кримінальній справі, до компетенції якого належить прийняття рішення про застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого чи прокурора, інше. Основним призначенням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які приймають участь в кримінальному процесі та забезпечення законності провадження по справі на досудовій стадії. Це зумовлює специфічний характер виконуваної ним кримінально-процесуальної функції, а саме: забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини під час досудового розслідування кримінального провадження.

Григоренко Геннадій Євгенійович

курсант 1 групи 4 курсу

ІНЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ В ФОРМІ ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ

Україна в процесі євроінтеграції зробила чималі кроки щодо удосконалення чинного законодавства, зокрема в галузі кримінального судочинства. Розглянувши статистику органів досудового розслідування, привертає увагу велика кількість злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Станом на серпень 2017 року з незаконного обігу вилучено понад 3 тони наркотичних засобів. Така маса (кількість) – поза уявленням звичайного пересічного громадянина, але виникає питання: чому такі великі показники та як розслідують органи досудового розслідування цю категорією злочинів.

Найефективніший метод, як свідчить практика, – це оперативна закупка згідно «Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні». Дана інструкція в поєднанні з КПК України та іншими нормативно-правовими актами регулює проведення оперативної закупки як негласної слідчої (розшукової) дії. Однак, незважаючи на удосконалення

законодавцем нормативно-правових актів, теорія і практика не завжди ідуть пліч-о-пліч один з одним. Розглянемо найпоширеніші помилки органів досудового розслідування, при проведенні оперативної закупки.

1. Оперативну закупку наркотичних засобів слід вважати проведеною з порушенням кримінального процесуального законодавства у разі, якщо перед закупкою покупця не було оглянуто, про що складається протокол, який підписується двома оперативними працівниками.

2. У випадку проведення оперативної закупки у провадженні, в якому працює слідча група, то протоколи огляду місця події, якими закріплюються докази оперативних закупівель, повинні складатися саме уповноваженими слідчими, які визначені у складі слідчої групи для досудового розслідування в цьому кримінальному провадженні, адже у разі порушення цієї вимоги закону протоколи огляду місця події можуть бути визнані недопустимими *доказами*.

Стаття 5 Закону «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» визначає правові підстави та порядок проведення оперативної закупки та відсилає до Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України, пунктом 2 ч. 1 ст. 8 якого передбачено право підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, проводити контрольовану поставку та контрольовану й оперативну закупку товарів, предметів та речовин згідно з положеннями ст. 271 КПК. Вказаною статтею передбачено, що контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться, зокрема, у формі оперативної закупки.

Зважаючи на те, що контроль за вчиненням злочину належить до негласних слідчих (розшукових) дій, застосуванню підлягають положення параграфу 1 глави 21 «Загальні положення про негласні слідчі дії», а негласні слідчі (розшукові) дії проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (ч. 2 ст. 246 КПК України).

Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину (ч. 4 ст. 246 КПК України), а проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи (ч. 6 ст. 246 КПК України). Тобто оперативна закупка може проводитися лише 1) у разі вне-

сення відомостей про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань, 2) за постановою прокурора, 3) уповноваженою на те особою – слідчим або 4) оперативним працівником лише за наявності відповідного доручення на це слідчого.

Необхідно враховувати, що прокурор не має права безпосередньо брати участь у проведенні оперативної закупки. Разом з тим прокурор, слідчий можуть брати участь в «плануванні оперативної закупки, консультуванні працівників оперативно-розшукових підрозділів з питань їх проведення, закріплення результатів, перспектив подальшого використання».

Згідно ч. 4 ст. 246, ч.7 ст. 271 КПК України рішення про проведення контролю за вчиненням злочину має право прийняти виключно прокурор. Однак на практиці зустрічаються випадки, коли рішення на проведення оперативної закупки приймає начальник регіонального управління правоохоронного органу відповідно до ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність». Це є колізією правових норм. Однак, вирішенням цієї колізії є ч.3 ст. 9 КПК України яка зазначає, що при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить цьому кодексу. Відтак положення п. 2 ст. 10 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» у частині можливості використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні, мають тлумачитися через призму базових норм КПК, зокрема вимог ст. 86 (Допустимість доказів) і ст. 271 (Контроль вчинення злочину) КПК. Тому, для уникнення проблем з допустимістю доказів, єдиною правовою підставою для проведення оперативної закупки є постанова прокурора про контроль за вчиненням злочину в формі оперативної закупки, з викладенням обставин, які б свідчили про відсутність під час цієї негласної слідчої дії провокування особи на вчинення злочину.

3. Відповідно до ч.3 ст. 271 КПК України під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати, підбурювати особу на вчинення цього злочину, з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який би вона не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті у такий спосіб речі та документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні. Відповідно до частини 2 статті 8 КПК України, ст.17 ЗУ «Про визнання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав

людини та основних свобод та практику Європейського Суду з прав людини, як джерело права.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці виробив загальний принцип, що відноситься до гарантій справедливого розгляду справи в контексті техніки негласних розслідувань, що використовуються у формі оперативної закупки. Загальний зміст цього принципу зводиться до того, що суспільні інтереси не можуть виправдовувати використання доказів, що отримані внаслідок провокації правоохоронних органів. Відповідно до практики ЄСПЛ всі докази, отримані внаслідок провокації правоохоронних органів, слід визнавати недопустимими, оскільки вони отримані внаслідок істотного порушення права людини на справедливий судовий розгляд, що закріплене у пункті 1 статті 6. Це положення повністю відповідає вимогам частини 1 статті 87 КПК України. Визначення провокації наведено у рішенні ЄСПЛ у справі Раманаускас проти Литви. Відповідно до цього визначення провокація з боку правоохоронних органів: «має місце тоді, коли відповідні працівники правоохоронних органів або особи, які діють за їхніми вказівками, не обмежуються пасивним розслідуванням, а з метою встановлення злочину, тобто отримання доказів і порушення кримінальної справи, впливають на суб'єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений». Для відмежування провокації від допустимої поведінки правоохоронних органів ЄСПЛ виробив низку критеріїв, а саме: а) змістовний критерій; б) процесуальний критерій. При цьому під змістовним критерієм розуміється наявність/відсутність суттєвих змістовних ознак, притаманних провокації правоохоронних органів, а під процесуальним – наявність в суду можливості перевірити відомості про ймовірну провокацію під час судового засідання з дотриманням принципів змагальності та рівності сторін. Розкриваючи змістовний критерій, ЄСПЛ відзначає, що, по-перше, держава повинна мати у своєму розпорядженні конкретні та об'єктивні свідчення, що підтверджують вчинення обвинуваченим конкретних кроків на вчинення діяння, за яке він в подальшому переслідується. При цьому відповідно до вимог ЄСПЛ будь-яка інформація, що стосується існуючого наміру вчинити злочин або вчинюваного злочину, має бути такою, що може бути перевіреною, та державне обвинувачення повинно мати змогу продемонструвати на будь-якій стадії, що в його розпорядженні наявні достатні підстави для проведення оперативної закупки. По-друге, як зазначає ЄСПЛ стосовно змістовного критерію, будь-яка інформація, отримана внаслідок негласної діяльності, має відповідати вимозі щодо того,

що слідство має проводитись в цілому у пасивній манері. З цього випливає, що будь-які дії, що можуть бути розтлумачені, як вплив на обвинуваченого з метою вчинення ним злочину, як то – прояв ініціативи в контактах, повторна пропозиція, наполегливі нагадування тощо – провокацією. Таких випадків слідчий ще на стадії планування повинен уникати шляхом роз'яснення вищенаведених положень закупника.

По-третє, при оперативній закупці, повинно бути зафіксовано не тільки передачу продавцем вилучених з обігу предметів, а й вилучення в продавця матеріальних благ, найпоширеніше це гроші.

Також, якщо під час проведення оперативних закупок не зазначено ідентифікаційних ознак засобів технічного фіксування оперативної закупки, це є порушенням вимог кримінального процесуального законодавства і докази в подальшому можуть бути визнані недопустимими.

Особливої уваги потребує питання щодо закупника, адже після складання протоколу огляду закупника, він повинен бути завжди в зоні видимості оперуповноважених, слідчого, насамперед, понятих, адже якщо особа зникне з поля зору до або після оперативної закупки в суді можуть виникати питання щодо допустимості доказів (сторона захисту може висувати версію про отримання об'єкту закупки не від збувача, а з інших джерел).

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що оперативна закупка як вид негласної слідчої (розшукової) дії має свою специфіку і вимагає підвищеної відповідальності з боку правоохоронних органів щодо фіксування та процесуального оформлення.

Демчук Вадим Вікторович

курсант 1 групи 4 курсу

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИКА В ЯКОСТІ СВІДКА ДО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із методів проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) є інститут конфіденційного співробітництва. Аналіз останніх на-

укових досліджень показує, що питання, пов'язані з дослідженням правового використання конфіденційного співробітництва, розглядалися здебільшого в межах оперативно-розшукової діяльності, але після набрання чинності в 2012 році КПК України законодавчо визначено використання правоохоронними органами конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Проте, існуючі публікації не вичерпують усю складну проблему, а, швидше, створюють фундаментальну базу для її подальшого дослідження.

Удосконалення інституту конфіденційного співробітництва як особливої форми оперативно-розшукової діяльності та методу проведення негласних слідчих (розшукових) дій є актуальним завданням, адже лише при комплексному використанні правоохоронними органами загалом, так і Службою безпеки України зокрема, як гласних, так і негласних засобів та методів, можлива ефективна протидія вчиненню кримінальних правопорушень.

В Україні, за результатами проведеного дослідження, 54,7% респондентів вважають, що використання конфіденційних відомостей як доказів можливе при їх процесуальній трансформації в кримінальний процес, а також під час здійснення не тільки НСРД, а й інших слідчих (розшукових) дій.

Проте, зустрічаються випадки відмови підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у наданні відомостей в процесі провадження досудового слідства про осіб, що співпрацюють на конфіденційній основі (48% випадків у вивчених кримінальних провадженнях). [3, с. 507]

Практика використання інформації від конфіденційних співробітників, в цілому напрацьована, але є певні труднощі щодо використання інформації конфідента.

Існує реальна проблема відсутності законодавчої процедури отримання доказової інформації від конфіденційного співробітника, що викликає низку питань. Важливим питанням, яке може виникнути, є як оформити інформацію від конфідента, яку він може отримати не під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Адже ч. 2. ст. 256 КПК України визначає, що особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Допит цих осіб може відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб

та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом. [2]

Однак, на стадії досудового слідства відсутня чітка регламентація проведення допиту конфідента як свідка відповідно до вимог ст. 224 КПК України, чим можуть порушитися правила організації конфіденційного співробітництва, передбаченого законодавством про оперативно-розшукову діяльність. Так, попри те, що додаткове джерело доказів слугуватиме встановленню ширшого кола обставин кримінального провадження і доведенню чи спростуванню вини підозрюваного, з другого боку, в даному випадку ставиться під загрозу особиста безпека допитуваного конфіденційного співробітника. [3, с. 510]

Важливою умовою поширення (розголошення) інформації відносно конфіденційних співробітників є їх згода. По суті, мова йде про особливий свідочий імунітет зазначених осіб. Однак КПК не містить аналогічної норми. [4, с. 102]

Так, деякі вчені повністю заперечують виклик як свідків осіб-конфідентів та їх участь у кримінальному процесі і вважають, що використання відомостей, наданих конфідентами, як доказів у кримінальних провадженнях, суперечить суті процесуальної форми кримінального судочинства.

Зокрема, Б. А. Філімонов дослідив цю проблему на прикладі законодавства і практики кримінального процесу ФРН з позиції можливості використання відомостей, наданих конфідентами, в кримінальному процесі як доказів та дійшов висновку про неприпустимість їх трансформації в докази шляхом допиту оперативних співробітників і осіб, що сприяють на конфіденційній основі. [3, с. 509]

В той же час, п. 1 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод допускає, що з метою повного встановлення істини суд першої інстанції може спиратися на непрямі докази («свідчення з чужих слів»), за умови, що їхнє використання у конкретних обставинах не є несправедливим (Рішення Європейської комісії з прав людини у справі «Х. проти Федеративної Республіки Німеччини», № 8414/78 від 4 липня 1979 року). Так само вчинив і Міжнародний суд, визнавши правомірним використання як доказів у кримінальній справі свідчень анонімого свідка, коли ці свідчення не були єдиним доказом винності підсудного в здійсненні злочину. [1, с. 326]

Однак українське законодавство з цього приводу пішло іншим шляхом. А саме: в ч. 7 ст. 97 КПК встановлено: «Не можуть бути визнані

допустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони даються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою стосовно пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу при здійсненні ними кримінального провадження». [2]

Отже, потрібно на законодавчому рівні вдосконалити систему процесуального захисту конфіденційних співробітників, які виступають у кримінальному провадженні в якості свідків. Об'єктом такого захисту має бути життя, здоров'я, честь цих осіб та членів їх сімей. Законодавець повинен закріпити систему заходів, які забезпечують охорону законних інтересів таких свідків, задля забезпечення завдань кримінального провадження: «захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура».

Список використаних джерел та літератури:

1. Джеремі Макбрайд. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. – К.: «К. І. С.», 2010–576 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами і доповненнями станом на 05.01.2017р.). – Електронний ресурс]. – <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651a-17>
3. Мороз С. М. Проблеми удосконалення правового регулювання використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами. – Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 506–513.
4. Наталя Гольдберг. Проблеми регулювання конфіденційного співробітництва при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій. – Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2016. – С.100–103.

Зінченко Дмитро Олександрович
слідчий слідчого відділу
УСБ України в Черкаській області

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Доповідь розкриває найбільш проблемні питання, що виникають при проведенні досудового розслідування щодо юридичної особи, та звертає увагу на неузгодженість положень чинних законодавчих актів України.

23 травня 2015 року Верховна Рада України доповнила Кримінальний кодекс України та Кримінальний процесуальний кодекс України статтями, основною метою яких було регламентувати порядок проведення досудового розслідування щодо юридичних осіб, застосування заходів кримінально-правового характеру, які можуть до них застосовуватись, можливість залучення особи, що можуть бути представником юридичної особи щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Втім, внесення цих змін та доповнень до законодавчих актів не змогло остаточно вирішити проблему проведення досудового розслідування щодо юридичної особи.

Не зважаючи на те, що п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України, серед учасників кримінального провадження містить і такого учасника як: представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, КПК України не містить чіткого визначення моменту, коли кримінальне провадження вважається таким, що проводиться відносно юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, та коли слідчому або прокурору доцільно залучити представника юридичної особи для подальшого проведення об'єктивного досудового розслідування, адже ч.8 ст.214 КПК України, передбачає лише, що відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватись заходи кримінально-правового характеру, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи злочинів.

Тобто, процесуальний порядок визнання юридичної особи такої, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, на даний час до кінця не є визначеним. Момент визнання юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження з одного боку може співпадати з часом вне-

сення відомостей про злочин до ЄРДР, або ж з часу вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи злочинів. Є ще і третій варіант, він передбачає можливість винесення слідчим або прокурором окремого документа, в якому буде вказано, що кримінальне провадження проводиться стосовно юридичної особи, але дана дія не передбачена жодними нормами діючого КПК України.

Наступним проблемним питанням є неузгодженість принципу особистої відповідальності із відповідальністю юридичної особи. Юридична особа самостійно не вчиняє жодних дій, вони вчинюються виключно фізичними особами, які й можуть усвідомлювати суспільну небезпечність дій або бездіяльності. У цьому випадку законодавець достатньо правильно не ввів термін «кримінальна відповідальність юридичних осіб», а назвав це «заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», адже суб'єктом злочину залишаються фізичні особи.

Втім, такий підхід не спроможний повністю вирішити проблему відповідальності юридичних осіб, адже особи, що володіють корпоративними правами щодо юридичної особи, можуть не мати жодного відношення до протиправних діянь, що вчинені уповноваженими службовими особами. Відповідальність юридичної особи опосередкована волею та свідомістю фізичних осіб, які діють від її імені. Водночас, юридична особа, як суб'єкт до якого можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру, не може жодним чином впливати на дії уповноважених осіб, запобігти вчиненню ними злочину.

Проте, у разі притягнення підприємства до заходів кримінально-правового характеру саме права осіб, що володіють корпоративними правами будуть порушені, а не фізичної особи, яка зловживаючи своїм становищем вчинила злочин. У разі виникнення таких ситуацій, відповідальність будуть нести особи, які не вчиняли злочину і це є пряме порушення ст. 2 КПК України, яка проголошує, що завданням кримінального провадження є притягнення винного до відповідальності в міру його вини, а жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Варто додати, що це є і порушенням ст. 61 Конституції України, яка унеможливує притягнення до юридичної відповідальності двічі за одне й те саме діяння. Ще однією реальною ситуацією може бути така, коли на момент вчинення злочину корпоративними правами володіли особи, які були, наприклад, обізнані про факт вчинення злочину, а на момент винесення вироку, володільцями корпоративних прав є особи, які злочин не вчиняли і про факт його вчинення не могли знати, але згідно із законодавством саме вони будуть відповідати за протиправні дії.

У цій ситуації слушною є думка Кочневої А. О., яка зауважує, що в такому випадку в діях юридичної особи не може бути такої складової, як суб'єктивна сторона злочину, наявність якої (як і інших елементів складу злочину) є обов'язковою умовою кримінальної відповідальності [2].

Аналізуючи Єдиний державний реєстр судових рішень, можна дійти до висновку, що відсоток кримінальних проваджень які розслідуються органами досудового розслідування саме щодо юридичних осіб є доволі низьким, це свідчить про той факт, що законодавча база для проведення такого виду досудових розслідувань потребує покращення та гармонізації з основними принципами кримінального права та процесу, шляхом внесення змін до КК України та КПК України із врахуванням вищевказаних проблем.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кочнева А. О. Щодо кримінальної від/повідальності юридичних осіб: – Режим доступу: http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/13428/1/Kochneva_Tezi.docx.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс від 13/04/2012 #4651-VI. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Жадан Ілля Ігорович

старший слідчий слідчого відділу
УСБУ у Дніпропетровській області

ПРОБЛЕМАТИКА ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ – ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

Відповідно до ст. 131 Кримінально процесуального кодексу України (далі за тестом КПК України) – метою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є досягнення дієвості цього провадження.

Відповідно до ст. 159 КПК України – тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження осо-

бою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Вказану дію законодавцем віднесено до групи заходів забезпечення кримінального провадження, а не до групи слідчих (розшукових) дій, що свідчить про її особливу роль, оскільки отримання дозволу на проведення тимчасового доступу до речей і документів, покладає на слідчого та прокурора доведення необхідності проведення вказаного заходу у суді. Вказана потреба виникає у зв'язку з тим, що під час проведення тимчасового доступу можуть бути вилучені відомості, які містять охоронювану законом таємницю, з метою використання таких відомостей надалі для доказування вини у кримінальному провадженні. Дане розмежування та віднесення тимчасового доступу до речей і документів до заходів забезпечення кримінального провадження, викликає перше проблемне питання, а саме, неможливість доручити виконання вказаного заходу оперативному підрозділу, оскільки ст. 40 КПК України надає можливість слідчому доручати оперативному підрозділу проведення виключно слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій.

Ст. 165 КПК України «Виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів»

1. Особа, яка зазначена в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів, як володільець речей або документів, зобов'язана надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів особі, зазначеній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду.

2. Зазначена в ухвалі слідчого судді, суду особа зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в ухвалі як володільець речей і документів та вручити її копію.

3. Особа, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, зобов'язана залишити володільцю речей і документів опис речей і документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду.

4. На вимогу володільця особою, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, має бути залишено копію вилучених документів. Копії вилучених документів виготовляються з використанням копіювальної техніки, електронних засобів володільця (за його згодою) або копіювальної техніки, електронних засобів особи, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів.

Вимоги виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, а також визначення терміну дії ухвали слідчого судді, суду не більше

одного місяця з дня винесення ухвали, залишають без уваги декілька важливих аспектів.

По-перше, в КПК не деталізовано, чи покладається на особу, що зазначено в ухвалі суду оголосити ухвалу суду про проведення тимчасового доступу до речей і документів у термін дії ухвали, тобто протягом місяця, або оголосити та провести тимчасовий доступ до речей і документів у строк дії вказаної ухвали. Це викликає суперечності під час виконання ухвали суду між володільцем документів та особою, що зазначена в ухвалі суду.

По-друге, в КПК не вказано термін, необхідний для підготовки документів володільцем для проведення тимчасового доступу до речей і документів. Тобто відсутність регулювання строку на підготовку документів, дає можливість володільцю документів, що мають бути вилучені, свідомо порушити строк дії ухвали слідчого судді, суду та не надати документи органу досудового розслідування. А час, який буде витрачено стороною кримінального провадження на звернення до суду з клопотанням про проведення обшуку у зв'язку з невиконанням ухвали слідчого судді, суду, надає можливість спотворити або знищити відшукувані дані та інформацію.

Зазначені недоліки викликають необхідність вдосконалення законодавства у вказаній частині, оскільки їх існування свідчить про порушення одного з основоположних принципів КПК України – проведення досудового розслідування із дотримання розумних строків. Тому, пропонується внести зміни до КПК України, у частині виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів та деталізувати обов'язки та права сторін у частині оголошення ухвали слідчого судді, суду та терміну підготовки документів.

Іванов Денис Володимирович

курсант 3 групи 2 курсу магістратури

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА, ПЕРЕДБАЧЕНИХ РОЗДІЛОМ ІХ¹ КПК УКРАЇНИ

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудово-

го розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» № 1631-VII від 12.08.2014, текст Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) було доповнено статтею 615 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», згідно з якою на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 163, 164, 234, 235, 247 та 248 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 Кримінального кодексу України, ці повноваження виконує відповідний прокурор. Таким чином, суттєві повноваження у сфері застосування запобіжних заходів, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій було делеговано від слідчого судді прокурору, що, на нашу думку, суперечить ряду засад кримінального провадження, положенням Конституції України та міжнародно-правовим нормам.

По-перше, принципу змагальності сторін. Згідно зі ст. 22 КПК, кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом. Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом. Під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу. Суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків. Таким чином, процес доказування здійснюється у формі «змагання» між двома сторонами: захисту та обвинувачення. Для доведення своєї позиції кожній стороні надано рівний (не однаковий, а саме рівний, що залежить від специфіки кожної сторони) обсяг прав. Його рівність є дискусійною, але тим не менше, обсяг повноважень кожної сторони чітко і вичерпно закріплено у кодексі.

В свою чергу суд посідає місце незалежного арбітра, який забезпечує реалізацію прав сторін та слідкує за правомірністю їх дій. Стаття 615, делегуючи повноваження незалежного суб'єкта стороні обвинувачення (при чому повноваження, які саме контролювали відповідність дій сторони закону), суттєво порушує вищезазначений принцип, який, на наш погляд, є основоположною ідеєю кримінального процесу, що в свою чергу є недопустимим.

По-друге, така норма усуває важливі гарантії дотримання прав людини, адже дії, що їх обмежують обов'язково повинні бути санкціоновані безстороннім та неупередженим органом – судом задля недопущення зловживань, порушень та катувань з боку правоохоронних органів. В Конвенції ООН «Проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання» зазначається, що жодні виключні обставини, якими б вони не були (стан війни чи загроза війни, внутрішня політична нестабільність, інший надзвичайний стан), не можуть бути виправданням катувань. Згідно зі ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Відповідно до ст. 29, кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність; ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (це положення прямо порушується).

Безумовно, обставини, зумовлені Антитерористичною операцією та бойовими діями, значно ускладнюють діяльність правоохоронних органів і знижують їх ефективність, і тому певні процедурні питання повинні бути спрощеними, але іншим чином, без радикального порушення принципів права та кримінального процесу, положень Конституції та міжнародного права, адже ці положення є вихідними, фундаментальними, на яких будується кримінальний процес взагалом, тому нехтування ними є неприпустимим за жодних обставин.

Наразі можна зробити висновок, що положення про делегування повноважень слідчого судді прокурору, передбачене ст. 615 КПК України, не має права на існування.

Івахнюк Олександр Степанович
курсант 2 групи 2 курсу магістратури
ІПЮК для СБ України
НЮУ ім. Я. Мудрого

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОВОЇ СУДОВОЇ РЕФОРМИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Минулий рік став вирішальним для запуску повномасштабної судової реформи. Але, на моє глибоке переконання, ще ніколи і так кволе досудове розслідування в нашій країні не було у такому критичному стані. Рішення парламенту, поправки народних депутатів і підпис Президента України щодо прийняття так званої «судової реформи» призведуть до внесення ряду суттєвих змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Законопроект № 6232, який серед іншого передбачає внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (так звана «судова реформа»), містить низку суперечностей, які у разі набуття чинності, можуть паралізувати роботу органів досудового розслідування.

Основні зміни стосуються таких основних опорних точок слідства:

1) строки досудового розслідування звужено. Найбільше занепокоєння викликає поправка до ст. 219 КПК України, яка передбачає обмеження строків досудового розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів до 6 місяців з моменту внесення відомостей до ЄРДР, з можливістю продовження розслідування за рішенням суду ще на 6 місяців. Все, інших варіантів для продовження термінів не передбачено. На мою думку, ця норма означає, що правоохоронні органи фізично не встигатимуть з усіма розслідуваннями. Справи закриватимуться, інколи через об'єктивну неможливість зібрати всі докази, необхідні для пред'явлення підозри, а інколи – через свідоме зловживання правом слідчими, які зможуть «сприяти» закриттю необхідних кримінальних проваджень просто чекаючи спливу строку. Адже за прийнятими змінами слідчий або прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження, коли строк досудового розслідування, визначений у статті 219 цього Кодексу закінчився та жодну особу не було повідомлено про підозру. І так як це зменшить строки розслідування до 3 чи 6 місяців, кількість відмов у початку розслідування при неочевидних злочинах значно збільшиться, оскільки правоохоронці не братимуть на себе відповідальність розслідувати ці злочини так швидко.

Для прикладу, у нас провадження за фактом злочину і в ньому є не-встановлені особи. Коли з'являється підозрюваний, із провадження ми виділяємо щодо нього справу в окреме провадження, оголошуємо про підозру і при необхідності зупиняємо розслідування, аби строки не спливали. А щодо інших невстановлених осіб продовжуємо розслідування у провадженні за фактом. Однак тепер такі кримінальні провадження підпадатимуть під закриття.

Наприклад, розкриття і розслідування складних корупційних схем у такі стислі терміни стане неможливим. При розслідуванні схем, пов'язаних із виведенням коштів за кордон, детективи НАБУ виявляють ланцюжок, який складається в середньому з 7–10 ланок, через які вкрадені гроші перераховуються кінцевим бенефіціарам. Для здобуття доказів у справі детективи мають проаналізувати банківські операції підприємства кожної ланки. За таких обставин тільки на розкриття банківської таємниці згідно ст. 164 КПК детективу знадобиться щонайменше 7–10 місяців, не говорячи про подальше проведення експертних досліджень.

2) строк оголошення про підозру становитиме 2 місяці. Зміни до статей 303, 307 КПК України, що повертає до життя норми КПК 1960 року щодо можливості оскарження до слідчого судді повідомлення про підозру. Це жахливий крок, який дозволить судам блокувати будь-яке кримінальне розслідування і породить нові корупційні ризики при розслідуванні кримінальних проваджень.

3) строк направлення справи до суду становитиме 2 місяці, після оголошення особі про підозру.

4) неможливість оперативно призначати слідчим відповідні експертизи. Тепер слідчий суддя визначатиме доцільність проведення будь-яких експертиз. Поправка про проведення експертизи в кримінальному процесі виключно експертами державних спеціалізованих установ по факту означатиме обмеження принципу змагальності. Це також означає, що сторона захисту позбавляється свого права залучати експертів на договірних засадах, і як вже зазначалося, сторона обвинувачення буде змушена чекати на дозвіл суду, щоб провести експертизу. Такий крок є порушенням вищезазначеного принципу змагальності.

5) спірною є норма про зобов'язання слідчого перед проведенням обшуку звертатись до суду, щоб останній витребував, аби власник добровільно надавав відшукувані речі, предмети чи техніку. Тому про проведення належних обшуків можна буде забути, адже втрачається їх основна риса – неочікуваність. Як наслідок буде колізія з нормами глави 15 КПК України про тимчасовий доступ до речей та документів.

б) скоріш за все кримінальні провадження строком більше 6 місяців будуть закриті після вступу в силу цього Закону. Сепаратистів, зрадників з Криму й Донбасу, ми змушені будемо залишити безкарними. Доведеться вважати їх ні в чому не винними, бо у разі вступу в дію законодавчих змін, КПК передбачатиме закриття всіх зазначених проваджень за фактом вчинення злочину, що розслідуються більше 6 місяців. Це призведе також до закриття всіх кримінальних проваджень щодо злочинів часів Майдану, які нині розслідуються. Жертви більшості вбивств, зґвалтувань, викрадень, шахрайств втратять шанс на покарання своїх кривдників, бо за цими змінами такі кримінальні провадження підлягатимуть негайному закриттю.

Найважливішим у цій сфері є те, що у запропонованих до КПК України змінах відсутні перехідні положення, які б виводили з під їх дії поточні справи, де нікому не оголошено про підозру або справи, які вже розслідуються роками.

7) поправка щодо діючого інституту спеціальної конфіскації. Позов про визнання необґрунтованими активів тепер не можна буде пред'являти пов'язаним особам. Як результат, «злиття» активів на підконтрольну компанію – і до справжніх злочинців не буде жодних претензій.

Таким чином, деякі поправки будуть діяти на і під конкретних осіб, на яких були чи можуть бути відкриті кримінальні провадження. Вважаємо, що зміни до КПК України потрібні, але прийняття змін потрібно законодавцем робити виважено, залучати до обговорення цих змін науковців, практиків з правоохоронних органів (в т.ч. СБ України, НАБ України, Національної поліції), судових органів тощо.

Іващук Павло Степанович

курсант 1 групи 1 курсу магістратури

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА НОРМАМИ КРИМІНАЛЬНО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Важливим аспектом правової реформи в Україні стало прийняття нового Кримінального процесуального кодексу, норми якого спрямовані на досягнення верховенства права в кримінальному провадженні, згідно

з яким людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права та свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави.(ст. 3 КУ)

Гарантуючи дотримання прав і свобод людини, Основний закон держави вимагає від особи певної поведінки з метою недопущення обмеження чи порушення прав інших осіб.

Згідно КПК України зміна концепції досудового розслідування кримінальних правопорушень передусім полягає у розширенні повноважень його суб'єктів з одночасним посиленням процесуальних гарантій дотримання конституційних прав і свобод особи.

Початковий етап досудового розслідування є принципово новим щодо української правової системи. У відповідності до п.5 ч. 1 ст. 3 КПК, досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування (ч.1 ст. 214 КПК).

Не допускається здійснювати досудове розслідування до внесення відомостей до ЄРДР або без такого внесення і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду (ч. 3 ст. 214 КПК)

Відповідно Положення про порядок ведення ЄРДР, цей строк обчислюється з моменту попередження особи про кримінальну відповідальність при поданні заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, та у випадку надходження заяви, повідомлення поштою, іншим засобом зв'язку, строк обчислюється з моменту надходження заяви слідчому, прокурору.

Правоохоронні органи не можуть послатися на необхідність проведення перевірки як причину невнесення відомостей до ЄРДР по суті заяви громадянина. Перевірка такої заяви повинна проводитись вже в рамках відкритого кримінального провадження, внесеного в ЄРДР. Лише потім, у випадку якщо посадова особа дійде висновку, що, наприклад, у викладеній ситуації немає ознак складу кримінального правопорушення, вона

може винести постанову про закриття кримінального провадження відповідно до ст. 284 КПК.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в своєму в інформаційному листі № 1640/0/4–12 від 09 листопада 2012 р. «Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування» роз'яснив, що відповідно до вимог ч. 1 ст. 214 КПК бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, означає невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР впродовж 24 годин після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення.

У разі ж оскарження бездіяльності прокурора чи слідчого, яка полягає в у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення (відповідно до ч. 1 п. 1 ст. 303 КПК) суть розгляду справ даної категорії полягає у встановленні, чи дотримувався прокурор чи слідчий процедури, визначеної ч. 1 ст. 214 КПК щодо 24-годинного терміну внесення відомостей до ЄРДР. Слідчий суддя при розгляді скарги не повинен встановлювати обставини, зокрема чи містить заява, повідомлення про кримінальне правопорушення склад злочину або досліджувати докази про наявність в діяннях особи складу кримінального правопорушення.

Відповідно до ч. 4 ст. 214 КПК чітко забороняється відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, тобто інформація про правопорушення має без будь-яких застережень вноситися до ЄРДР (незалежно від того чи така заява стосується судді, прокурора чи пересічного громадянина). Навіть в Науково-практичному коментарі до нового КПК за загальною редакцією В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова, зазначається, що будь-яка відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

Отже, якщо заява невнесена до ЄРДР, а досудове слідство не розпочато, то слід подавати скаргу. Відповідно до ст. 55 Конституції України, права і свободи громадянина України захищаються судом. Суть такого захисту полягає в тому, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади. Оскаржувати невнесення відомостей про злочин до ЄРДР в кримінально процесуальному законодавстві можна як до прокурора, так і до слідчого судді. Процесуальний порядок передбачений такими нормами, як п.1 ст.303 КПК; п.2 ст.305 КПК.

Клименко Станіслав Сергійович
курсант 1 групи 2 курсу магістратури
ІПЮК для СБ України
НЮУ ім. Я. Мудрого

ЗАБОРОНА ПРОВОКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), що вступив в законну силу 19 листопада 2012 року, повністю змінив парадигму вітчизняного кримінального судочинства. Новацією є запровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) як додаткового засобу збирання доказів стороною обвинувачення. Тому постає питання щодо необхідності дослідження належних гарантій, спрямованих на захист прав і законних інтересів учасників кримінального провадження при проведенні НСРД.

КПК передбачає цілу низку вимог, дотримання яких є гарантією захисту конституційних прав людини під час проведення НСРД. Загальними серед них є вимоги щодо наявності дозволу слідчого судді на проведення більшості НСРД, необхідність повідомлення осіб, чії права були обмежені під час проведення НСРД, про факт їх проведення та ін.

Водночас однією з гарантій, спрямованих на забезпечення прав учасників кримінального провадження, саме під час проведення контролю за вчиненням злочину, є заборона провокації.

Окремі питання, пов'язані із дослідженням процесуального порядку здійснення контролю за вчиненням злочину, досліджувалися такими науковцями, як: О. М. Бандурка, Я. В. Давидов, О. М. Джужа, В. П. Меживой, В. Б. Рушайло, І. В. Сервецький, З. Р. Сулейманова та ін.

Актуальність нашого дослідження обумовлюється тим, що, як свідчить вивчення матеріалів окремих кримінальних проваджень, при проведенні контрольованої та оперативної закупки (як форм контролю за вчиненням злочину) непоодинокими є випадки допущення такої провокації. При цьому суди не визнають докази, отримані в наслідок такої провокації, недоступними.

Відповідно до ч. 3 ст. 271 КПК під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого

викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобути в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

У контексті ст. 271 КПК під провокацією злочину слід розуміти такі дії як: 1) вмовляння по телефону агентом чи оперуповноваженим продати наркотичні засоби; 2) проведення оперативної або контрольованої закупки тільки на підставі рапорту без наявності інших доказів причетності особи до злочину; 3) підкидання особі грошей оперуповноваженими працівниками, чим самим доводиться суб'єктивна сторона злочину в суді (умисел на збут); 4) підкидання особі самих наркотичних засобів таємними агентами чи оперуповноваженими працівниками; 5) організація підставної зустрічі підозрюваного з агентом, який вже має наркотичні засоби та переписані купюри, що будуть слугувати доказами в кримінальному провадженні.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово розглядав справи, що стосуються провокації злочину (entrapment або police incitement). В українській практиці провокація може бути допущена при проведенні оперативної закупки, контрольованої (оперативної) поставки, спеціального слідчого експеримента або імітації вчинення злочину, тобто при проведенні будь-якої з форм контролю за вчиненням злочину. З точки зору ЄСПЛ, можливість використання матеріалів, отриманих внаслідок провокації, розглядається у контексті дотримання загального принципу справедливого судового розгляду, який закріплений в статті 6 § 1 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (далі – Конвенція).

За змістом окремих рішень ЄСПЛ під провокацією (іноді також іменованою підбурюванням) розуміється діяльність поліцейського, коли він не обмежується (відносно) пасивними методами розслідування злочину, але здійснює таку дію на суб'єкта (розслідування), яка підштовхує останнього до здійснення правопорушення, яке інакше не було б здійснено, і це (підбурювання) має мету зібрати докази (проти цього суб'єкта) і почати його кримінальне переслідування.

Так, наприклад, у справі «Тейксієра де Кастро проти Португалії» від 9 липня 1998 р., яка стосувалась засудження заявника за торгівлю наркотиками, ЄСПЛ відмітив, що використання агентів під прикриттям повинно бути обмежено, а також повинні бути надані гарантії навіть у справах, що стосуються боротьби із обігом наркотиків. Констатуючи порушення Португалією ст. 6 § 1 Конвенції, ЄСПЛ підкреслив відсутність підстав для

висновку, що без втручання агентів злочин було б скоєно. Таке втручання та його використання у сумнівному кримінальному провадженні означало з самого початку, що заявника було остаточно позбавлено права на справедливий судовий розгляд. Відповідно, мало місце порушення ст. 6 § 1 Конвенції.

Рішенням ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 року констатовано порушення п. 3 ст. 5 та п. 3 ст. 6 Конвенції. ЄСПЛ визнав порушення вимог п. 3 ст. 6 Конвенції внаслідок того, що національні суди відмовили Корневу у допиті свідка Щербак В., що була єдиною особою, яка могла підтвердити, що саме від нього отримала наркотичні засоби, які у подальшому були вилучені працівниками міліції, а також заперечити факт провокації злочину, що в свою чергу привело до істотного порушення права на захист. Згідно з матеріалами справи Корнева затримали працівники міліції та примусили покласти собі до кишені 20 гривень, а також оговорити себе та визнати вину у вчиненні інкримінованого злочину. З метою перевірки таких показань Корневим заявлялося клопотання про виклик у судові засідання свідків Мазної Н. та Щербак В. У задоволенні цього клопотання судом було відмовлено. У подальшому показання свідка Щербак В. були оголошені в судовому засіданні та покладені судом в основу обвинувального вироку щодо Корнева.

ЄСПЛ зазначив, що показання свідка Щербак В. були вагомими для вирішення справи, оскільки вона була єдиною особою, яка безпосередньо брала участь у купівлі наркотиків у заявника і могла засвідчити відсутність факту провокації.

Проте слід зазначити, що не будь-які активні дії працівників правоохоронних органів повинні бути кваліфікованими як провокація. ЄСПЛ сформульовано декілька ознак, за якими можна відрізнити провокацію від звичайних (і допустимих дій з точки зору Конвенції) при проведенні контролю за вчиненням злочину. Визначальним при цьому є те, що злочин планувався або почав здійснюватися до того, як до нього підключилися поліцейські агенти. За наявності таких обставин дії уповноважених осіб не можуть визнаватися провокацією. При цьому результати НСРД можуть бути покладені в основу вироку, тільки якщо вони свідчать про те, що намір на здійснення злочинного діяння сформувався незалежно від діяльності співробітників оперативних підрозділів (слідчих підрозділів), а також коли особи здійснили усі підготовчі дії для здійснення такого злочинного діяння.

У контексті питання, що розглядається, також варто зупинитися на аналізі останніх тенденцій, пов'язаних із можливістю виконання рішень

ЄСПЛ, якими констатовано факт провокації. Порівняно нещодавно ЄСПЛ започаткував практику розгляду справ про провокацію злочину за спрощеною процедурою. Ця процедура передбачає укладення мирової угоди про визнання факту провокації з боку органів національної влади. Наслідком затвердження такої угоди є винесення постанови (Judgment). Якщо ж заявник відмовляється укласти таку угоду, то відповідно в цьому випадку провадження за скаргою припиняється, що оформлюється Рішенням (Decision), а не Постановою (Judgment) ЄСПЛ.

Відповідно до положень Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» цей Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення, а не постанову Європейського суду з прав людини у справах проти України. Таким чином, заявникам, які хочуть досягти перегляду судових актів у їх кримінальному провадженні, з метою застосування положень цього закону доцільніше відмовлятися від укладання мирової угоди з владою.

Отже, із вище викладеного випливає, що заборона провокації є дієвою гарантією, спрямованою на забезпечення прав учасників під час проведення контролю за вчинення злочину. Факт провокації розглядається ЄСПЛ як грубе порушення вимог КПК, що тягне за собою порушення права на справедливий судовий розгляд. Враховуючи, що правові позиції ЄСПЛ мають суттєве значення, а Рішення ЄСПЛ, ухвалені щодо України, підлягають обов'язковому виконанню, вважаємо, що під час планування і підготовки заходів із контролю за вчиненням злочину має бути вжито всіх заходів, спрямованих на недопущення провокації. Разом з тим, механізм виконання рішень ЄСПЛ у цій категорії справ потребує подальшого удосконалення.

Ковганюк Денис Олександрович

курсант 1 групи 3 курсу

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Поняття доказів належить до базових, вихідних у теорії доказів та доказовому праві. Воно лежить в основі вирішення теорією і законом

таких питань, як належність та допустимість доказів, обсяг і зміст способів їх збирання, закріплення, перевірки та оцінки, процесуальний режим використання окремих видів доказів. Саме на підставі зібраних (отриманих) в досудовому слідстві доказів суд, оцінивши їх із точки зору належності, допустимості, достовірності та всієї сукупності (достатності), вирішує основні питання в кримінальному судочинстві про наявність в кримінального правопорушення та винність особи в його вчиненні.

Серед багатьох інститутів Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) особливо пильної уваги потребує інститут допустимості доказів, а саме така його складова, як правила визнання доказів допустимими або недопустимими.

Визначення поняття доказу надається у ч.1 ст. 84 КПК України, а саме – доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Важливо додати, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів (ч.2 ст.84 КПК).

Будь-який доказ має властивості такі як: належність, допустимість, достовірність та достатність. Тільки наявність всіх вищевикладених ознак дозволяє використовувати конкретні фактичні дані як докази у кримінальному провадженні. В ст.85 КПК України визначено, що належними є докази, які прямо чи опосередковано підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів. В основу належності доказів покладені об'єктивні зв'язки (причинно-наслідкові, умовно-обумовлені, просторово-часові тощо) між предметами і явищами дійсності. Властивість належності становить логічне відображення будь-якого роду зв'язків. Це – здатність одержуваної інформації бути аргументом у ланцюзі умовиводів, що обґрунтовують наявність або відсутність шуканих фактів. Неналежними будуть докази, що містять відомості не про досліджувану подію, а про інший факт, що не входить до обставин, які підлягають доказуванню.

Відповідно до ст. 86 КПК України доказ визнається допустимим, якщо він отриманий в порядку, встановленому цим Кодексом. Тобто, можна сказати, що доказ буде допустимим, якщо він отриманий з дотриманням передбачених КПК умов (правил, порядку). Проте, закон окремо не виділяє таких умов. Певні роз'яснення з цього приводу дав Верховний Суд України. Зокрема, у п. 19 постанови Пленуму від 1 листопада 1996 р. №9 зазначено: «Визнання особи винуватою у вчиненні злочину може мати місце лише за умови доведеності її вини. При цьому слід мати на увазі, що згідно зі ст. 62 Конституції обвинувачення не може ґрунтуватись на припущеннях, а також на доказах, одержаних незаконним шляхом. Докази повинні визнаватись такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами».

Однак у ч. 1 ст. 87 КПК України зазначено, що недопустимими є докази, отримані внаслідок суттєвого порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок суттєвого порушення прав та свобод людини.

На підставі системного аналізу ст.ст. 87–89 КПК України, можна зробити висновок, що серед усіх доказів отриманих під час кримінального провадження з порушенням норм закону, законодавець розрізняє такі види як: 1) безумовно недопустимі, тобто ті, про недопустимість яких прямо вказується в КПК (протоколи складені під час здійснення слідчих (розшукових) дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу (п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК) або негласних слідчих (розшукових) дій після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду (ст.223 КПК); 2) умовно недопустимі, допустимість чи недопустимість яких визначається судом у кожному конкретному випадку від встановлення обставин кримінального провадження (протокол обшуку, якщо його проведено в житлі за участю понятих, які при цьому постійно не знаходилися на місці фактичного проведення обшуку); 3) очевидно недопустимі (ч.2 ст. 89 КПК). Виходячи з положень ст. 87 КПК України, можна зробити висновок, що перші два види недопустимості доказів пов'язані з істотністю порушень

прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1, 2 ст. 87 КПК), а третій – з оціночним поняттям «очевидна недопустимість доказів у кримінальному провадженні». Так відповідно до ч.2 ст.89 КПК України у разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо воно було розпочато.

Так, у ч.1 ст.89 КПК України зазначено в нерозривному зв'язку з іншими частинами цієї норми дозволяє зробити певні висновки, а саме: очевидну недопустимість доказу може бути встановлено лише в процесі судового розгляду, а наслідком такої процедури повинна бути ухвала суду, постановлена в судовому засіданні; визначення змісту такого положення як «очевидна недопустимість доказу», є критерієм розмежування випадків, коли суд може сам ініціювати розгляд питання про визнання доказу недопустимим під час судового розгляду, а коли це можуть зробити лише сторони кримінального провадження; очевидну недопустимість доказу суд може встановити на будь-якому етапі його дослідження.

Із тексту ст. 89 КПК випливає, що законодавець ознаки недопустимості доказів поділяє на очевидні та неочевидні. Залежно від цього визначається момент прийняття рішення щодо недопустимості доказів, який окреслений межами судового розгляду. Це не означає, що визнання доказів недопустимими повинно відкладатися до постановлення вироку (ст. 374 КПК). Так, ч. 3 ст. 358 КПК передбачає можливість виключення під час дослідження документів із числа доказів, якщо є сумніви в їх достовірності. Це пояснюється тим, що законодавець вимагає усунути із процесу доказування ті докази, які мають очевидні ознаки недопустимості.

Таким чином, перевірка достовірності доказів дійсно вимагає зіставлення з іншими матеріалами провадження, отримання додаткових доказів, які підтверджують або спростовують доказ, що перевіряється, або визнання судом доказів недопустимими за виявлення таких ознак обґрунтовується тим, що допустимість доказів є не лише гарантією їх достовірності, а й забезпечує дотримання прав учасників процесу в ході слідчих (розшукових) дій, дослідження, у тому числі права підозрюваного та обвинуваченого на захист.

Когут Артем Анатолійович
старший викладач СК № 1 ІПЮК
для СБ України НЮУ ім. Я. Мудрого

МОМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАХИСНИКА ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Досліджено норми КПК України щодо залучення захисника для здійснення захисту за призначенням у кримінальних провадженнях, в яких здійснюється спеціальне досудове розслідування. Висвітлено проблему моменту обов'язкового залучення захисника у кримінальних провадженнях вказаної категорії. Запропоновано зміни до чинного Кримінального процесуального законодавства для врегулювання вказаного моменту.

Політичні події в Україні у 2014 році стали поштовхом до з'явлення раніше нехарактерних злочинів, у зв'язку з чим виникла необхідність вдосконалення законодавства щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини. У зв'язку з цим в діючому КПК України з'явилась глава 24–1 «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень».

Метою запровадження інституту спеціального досудового розслідування стала необхідність забезпечення принципу невідворотності покарання у випадках, коли підозрюваний (обвинувачений) переховується від органів слідства та суду, ухиляючись від кримінальної відповідальності, та задля підвищення ефективності розслідування окремих злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки, а також забезпечення конфіскації майна за їх вчинення.

Основною характерною рисою спеціального досудового розслідування (у порівнянні з провадженням в загальному порядку) є фізична відсутність підозрюваного. При цьому, виходячи з закріплених у статті 7 КПК України засад кримінального провадження таких, як верховенство права, законність та забезпечення права на захист, сторона обвинувачення повинна забезпечити участь захисника при розслідуванні *in absentia*. Для цього законодавцем визначено обов'язкову участь захисника щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного про-

цесуального рішення (п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України). В такому разі, відповідно до ч. 2 ст. 49 КПК України слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені в постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні.

Поряд із цим, ст. 297–3 КПК України вимагає від слідчого судді вжити необхідних заходів для залучення захисника, якщо підозрюваний самостійно не залучив його. При цьому, вчинити це необхідно до розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування (а як результат – і до прийняття відповідного рішення), оскільки названою статтею закріплено обов'язкову участь захисника під час вказаного розгляду.

Аналіз викладених вище положень чинного Кримінального процесуального законодавства дозволяє дійти висновку, що Законом закріплено два різних моменти обов'язкової участі захисника у провадженнях вказаної категорії. З одного боку, підставою для залучення захисника слідчим або слідчим суддею шляхом винесення відповідної постанови або ухвали є факт здійснення щодо підозрюваного спеціального досудового розслідування, а з іншого боку – розгляд клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування можливий лише за участі захисника, обов'язок щодо залучення якого покладено на слідчого суддю.

На практиці ж слідчі, з урахуванням перспективи подальшого спеціального досудового розслідування, приймають рішення про залучення захисника для здійснення захисту за призначенням одночасно з внесенням клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, чи безпосередньо перед ним. Хоча, виходячи з положень ст. 52 КПК України, підстави для обов'язкової участі захисника на даному етапі ще відсутні.

Вирішення вказаної суперечності ми вбачаємо у внесенні відповідних змін до КПК України, а саме: пункт 8 частини 2 статті 52 викласти у такій редакції: «щодо осіб, *стосовно яких передбачається здійснення чи здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту призначення до розгляду відповідного клопотання*».

У такому випадку слідчий суддя матиме законні підстави для винесення ухвали про залучення захисника для здійснення захисту за призначенням в порядку ст. 49 КПК України на підставі п. 1 ч. 1 названої статті, і чітко буде визначений момент обов'язкової участі захисника у провадженнях, в яких організовується здійснення спеціального досудового розслідування.

Комарницький Володимир Володимирович
начальник 2 відділення слідчого
відділу УСБ України в Луганській
області

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ
ПРИ ПОВІДОМЛЕННІ ПРО ПІДОЗРУ У ВЧИНЕННІ
ЗЛОЧИНІВ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИН ТА ПОСТІЙНО
ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ТИМЧАСОВО НЕ ПІДКОНТРОЛЬНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ ВЛАДІ ТЕРИТОРІЇ**

Відповідно до ч.1 ст.42 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК, повідомлено про підозру, особа яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень. При цьому, ч.1 ст.276 КПК визначає, що повідомлення про підозру здійснюється в порядку, передбаченому ст. 278 КПК, відповідно до норм якої письмове повідомлення про підозру вручається в день його складання слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень. Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених КПК, у порядку, передбаченому главою 11, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи (ч.3 ст.111 КПК).

Водночас, у ст.135 КПК вказаної вище глави визначено, що особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді шляхом: вручення повістки про виклик; надіслання її поштою; електронною поштою; факсимільним зв'язком; здійснення виклику по телефону; здійснення виклику телеграмою.

У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку: дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає; житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи; адміністрації за місцем її роботи.

Відповідно до ч.6 ст.135 КПК, повістка про виклик може вручатися особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду.

Отже, на випадок неможливості безпосереднього вручення слідчим повідомлення про підозру особі в день його складання, КПК містить низку бланкетних норм, які зрештою відсилають до загального порядку, встановленого для виклику слідчим, прокурором, судового виклику у кримінальному провадженні. Такий порядок не вимагає обов'язкового вручення повідомлень персонально особі, щодо якої воно складене.

При цьому виникає питання щодо доцільності необхідності належного підтвердження отримання особою повідомлення про підозру або ознайомлення з її змістом іншим шляхом. Адже, якщо положення глави 11 КПК визначають порядок здійснення повідомлення про підозру особі, то для підтвердження отримання повідомлення про підозру в будь-якому випадку мають бути проведені дії, визначені ст.136 КПК (без вчинення яких повідомлення фактично не вважається здійсненим).

В свою чергу, автори науково-практичного коментаря до КПК, розкриваючи зміст ст. 278 КПК, вказують, що вручення повідомлення про підозру повинно здійснюватись прокурором, слідчим або іншою уповноваженою особою безпосередньо, оскільки правова норма передбачає саме вручення, а не передачу. Систематичне й буквальне тлумачення цих норм свідчить, що у спосіб, передбачений главою 11 КПК, здійснюється не вручення повідомлення про підозру особі, якій в даний момент не можливо зробити таке вручення, а виклик для слідчого чи прокурора для вручення повідомлення шляхом надання повістки про виклик, надсилання її звичайною чи електронною поштою.

Якщо розглянути визначені КПК способи повідомлення особу про підозру через призму практичної роботи слідчих слідчого відділу Управління СБ України в Луганській області, то слід відзначити численні труднощі та проблемні питання, що виникають у здійсненні слідчим своїх повноважень при наданні конкретній особі статусу підозрюваного, тобто повідомлення особи про підозру в порядку та у відповідності до вимог ст.ст. 42, 276–279 КПК.

Так, під час розслідування кримінальних проваджень стосовно посадовців незаконно утворених органів влади т.зв. «ЛНР» та учасників «силового блоку» вказаної терористичної організації, у слідчого, за наявності достатніх доказів, систематично виникає необхідність скласти повідомлення про підозру конкретній особі (яка постійно перебуває та вчиняє злочинні дії на території, що тимчасово підконтрольна «ЛНР») у вчиненні злочину (у переважній більшості з кваліфікацією ч. 1 ст. 258–3 КК України) та належним чином повідомити її про це з метою

проведення стосовно підозрюваного подальших необхідних слідчих дій та вжиття відповідних заходів забезпечення кримінального провадження.

Виходячи з існуючих в зоні проведення антитерористичної операції реалій та об'єктивних чинників, слідчому виконати в повному обсязі вимоги КПК щодо належного повідомлення особу про підозру надзвичайно проблематично.

На підтвердження сказаного, хочу привести непоодинокі практичні приклади повідомлення про підозру т.зв. посадових осіб «органів влади ЛНР» та типовий алгоритм дій слідчого при цьому.

Так, слідчий, отримавши достатні докази злочинної діяльності «посадовця ЛНР» та за наявності визначних КПК підстав, складає письмове повідомлення про підозру конкретній особі, яке погоджує з процесуальним керівником. Після цього, слідчим невідкладно вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) необхідні відомості до відповідних розділів Реєстру, зокрема щодо особи правопорушника та безпосередньо самого правопорушення. При цьому, слід зауважити, що у переважній своїй більшості «чиновники» т.зв. «органів влади ЛНР» є уродженцями та мешканцями населених пунктів, що наразі знаходяться на тимчасово окупованій представниками терористичної організації «ЛНР» території та які вчиняють свою злочинну діяльність і постійно перебувають на вказаній території.

Далі, слідчий повинен виконати вимоги ст.ст. 42, 276–279 КПК, про які зазначалося вище, тобто повідомити особу про складену стосовно нього підозру у передбачений КПК спосіб.

Ось на цьому етапі слідчій і стикається з певними труднощами, які полягають у наступному:

1. КПК передбачено можливість слідчому або іншому працівнику правоохоронного органу особисто повідомити особу про підозру, тобто вручити їй копію письмового повідомлення про підозру. Однак, представники самопроголошених органів влади т.зв. «ЛНР» не визнають на тимчасово підконтрольній їм території Луганської області юрисдикцію українських державних інституцій і виданих ними у відповідності до українського законодавства офіційних документів до яких безсумнівно відноситься і повідомлення про підозру. Крім того, як свідчить практика, жодний представник державного правоохоронного органу України не може офіційним шляхом потрапити на тимчасово непідконтрольну українській владі територію з метою повідомлення особі про підозру, оскільки відразу буде затриманий представниками т.зв. «правоохоронних органів»

«ЛНР» як «ворог» вказаного квазідержавного утворення та до нього будуть застосовані норми «кримінального та кримінально-процесуального кодексів ЛНР», що звісно загрожує життю та безпеці співробітнику правоохоронного органу України. Таким чином, зазначений спосіб повідомлення про підозру особі, яка постійно перебуває на тимчасово підконтрольній «ЛНР» території, наразі не може бути використаний слідчим з об'єктивних підстав, що наведені вище.

2. Наступним, передбаченим КПК способом повідомлення особі про підозру є надіслання їй письмового повідомлення поштою (телеграфом). Проте і в цьому випадку, наразі, даний спосіб повідомлення не може бути слідчим застосовано, оскільки відповідно до Указу Президента України від 14 листопада 2014 року № 875/2014 «Про рішення ради національної безпеки і оборони України від 04 листопада 2014 року «Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях», а також Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2014 № 1085-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення» (зі змінами), УДППЗ «Укрпошта» (а також іншими офіційними українськими сервісами експрес-доставки документів) не здійснюється пересилання пошти на територію, що тимчасово підконтрольна «ЛНР».

3. Також законодавцем передбачені такі способи повідомлення особі про підозру як його пересилання електронною поштою або факсимільним зв'язком. Проте, навіть з урахуванням наявності на території, що тимчасово підконтрольна «ЛНР» можливості приймати факсимільні та електронні повідомлення, на практиці до даних способів з боку слідчих дуже критичне відношення, оскільки навіть за наявності у існуючих програмах для роботи з електронною поштою функції повідомлення про отримання листа, вона абсолютно неефективна у плані гарантованого документального (електронного) підтвердження факту отримання вказаних документів конкретно особою (аналогічно і щодо факсимільного повідомлення).

4. Майже чи не єдиним, законодавчо закріпленим, хоча і досить спірним при реалізації та подальшому процесуальному закріпленні, у слідчого залишається спосіб повідомлення особу про підозру телефоном. У даному випадку слідчий, за допомогою мобільного телефону, наприклад, з використанням аудіо запису на диктофон, телефонує на заздалегідь встановлений номер особи, яка постійно перебуває на підконтрольній

терористичній організації «ЛНР» території та повідомляє їй про підозру, роз'яснюючи при цьому суть підозри, права та обов'язки підозрюваного. Після цього, оформлює дане повідомлення рапортом, який доповідає керівництву слідчого відділу з додаванням до нього аудіо запису розмови, з наступним їх долученням до матеріалів провадження. Проте, навіть цей останній і єдиний, нормативно-закріплений спосіб повідомлення про підозру викликає також досить багато зустрічних запитань: «Як процесуально підтвердити, що повідомлення про підозру було зроблено саме тій особі, яка зазначена в підозрі?», «Чи потрібно буде у зв'язку з цим проводити додаткову фоноскопичну експертизу?» (за наявності порівняльних зразків), «Чи потрібно додатково витребувати трафіки телефонних з'єднань з підозрюваним після розмови?», «Чи буде вважатися, що особа належним чином повідомлена про підозру, якщо вона відмовиться спілкуватися та заслуховувати текст підозри?», «Чи потрібно надавати процесуального статусу аудіо запису з розмовою з підозрюваним?», тощо.

З моєї точки зору, найбільш сприятливою обставиною для процесуального закріплення факту телефонного повідомлення особі про підозру є одночасна телефонна розмова з підозрюваним та проведення негласної слідчої (розшукової) дії, передбаченої ст. 263 КПК – «зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж», з наступною легалізацією даної розмови та її долученням до матеріалів кримінального провадження. Проте, за доцільне даний захід слід проводити після отримання в результаті проведення НСРД доказів винуватості особи, оскільки логічно припустити, що особа одразу після розмови зі слідчим змінить номер і подальший збір доказів буде проблематичним.

Крім того, враховуючи практичні напрацювання, а також реалії сьогодення та певну форс-мажорну ситуацію, що склалася в зоні проведення АТО, з метою забезпечення стороні захисту передбачених КПК прав та обов'язків, слідчими слідчого відділу Управління, одразу після набуття особою статусу підозрюваного у вчиненні ним особливо тяжкого злочину (в переважній більшості з кваліфікацією ч.1 ст.258–3 КК України), на виконання вимог ст.52 КПК, виноситься постанова про залучення захисника, яка надсилається до Центру надання вторинної правової допомоги. Одразу після прибуття до слідчого захисника підозрюваного, останньому вручається копія письмового повідомлення його підзахисного про підозру, за отримання якої захисник розписується в оригіналі повідомлення, що долучається до матеріалів провадження. В подальшому, у разі фактичної відсутності підозрюваного та у випадках передбачених КПК, сторону за-

хисту у взаємовідносинах зі стороною обвинувачення представляє захисник підозрюваного.

Разом з тим, на думку багатьох науковців та практичних працівників, враховуючи роль та значення повідомлення особі про підозру, здійснення такого повідомлення може вважатися належним лише у тому разі, якщо спосіб повідомлення дозволяє зафіксувати на матеріальних носіях інформації дотримання слідчим/прокурором змісту повідомлення (ст. 277 КПК), встановити особу, яка отримала повідомлення, пересвідчитися у повноті роз'яснення прав та обов'язків підозрюваного.

Зважаючи на це, особа не може набувати статусу підозрюваного навіть у разі направлення їй слідчим повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення: електронною поштою, факсимільним зв'язком, по телефону, повідомлення телеграмою.

На думку науковців, письмове повідомлення про підозру можуть вручити також й інші особи, але в подальшому факт вручення повідомлення про підозру має бути зафіксовано у ході розслідування (наприклад, у ході проведення допиту свідка). Особа ж набуває статусу підозрюваного лише після фактичного вручення їй повідомлення про підозру.

Сама вимога персонального вручення повідомлення про підозру зумовлює значні проблеми у практичній діяльності. Адже, для повідомлення про підозру, сторона обвинувачення повинна фактично встановити точне місцезнаходження особи та здійснити особисте вручення повідомлення про підозру особі, або зафіксувати її відмову від такого отримання шляхом власноручного запису про відмову або відеозапису такої відмови, що практично неможливо при переховуванні такої особи від органів розслідування. У зв'язку з цим, можливим є внесення змін до КПК в частині визначення можливості оголошення в розшук особи, відносно якої складено повідомлення про підозру, а також застосування щодо неї затримання з метою приводу на підставі ухвали слідчого судді. Така думка є слушною також і з огляду на особливості роботи електронної системи ЄРДР, оскільки зупинення досудового розслідування у кримінальному провадженні можливо лише тільки після зазначення дати фактичного повідомлення особі про підозру, а не дати винесення такого повідомлення.

Крім того, на мою думку, з метою виконання положень КПК щодо належного повідомлення особі про підозру та з урахуванням практичних потреб, пропонується розглянути питання щодо законодавчого закріплення способу повідомлення особу про підозру за аналогією з нормами, закріпленими Главою 24–1 КПК, наприклад вважати, що особа належним

чином повідомлена про підозру після публікації її змісту на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування, тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року // Голос України. – 2012. – № 90–91 від 19.05.2012.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. Ред.: В. Я. Тація, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768с.
3. Фараон О. В. Процесуальна форма письмового повідомлення про підозру у кримінальному провадженні / О. В. Фараон // науковий вісник Харківського національного університету. – Вип. 1. – т. 8–2014. С. 204–207.
4. Фараон О. В. Вручення повідомлення про підозру / О. В. Фараон // Національний юридичний журнал: теорія та практика. – 2016. – С.114–118
5. Татаров О. Ю. Повідомлення про підозру: проблеми кримінальної процесуальної регламентації / О. Ю. Татаров, Д. М. Мірковець // Науково-аналітичний журнал «Митна справа». – 2015. – № 1. – С. 265–271.

Косьмін Олексій Вікторович

доцент спеціальної кафедри №1 ПШОК
для СБ України НЮУ ім. Я. Мудрого

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО МАТЕРІАЛІВ НСРД

У відповідності до ч. 1 ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.

Порядок засекречування та розсекречування матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій міститься у Розділі 5 Інструкції про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Вказані заходи щодо захисту цієї інформації здійснюються у відповідності до Закону України «Про державну таємницю» та на підставі Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (Розгорнутих переліків відомостей, що становлять державну таємницю).

Зокрема, у відповідності до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення НСРД, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці є державною таємницею (п. 4.12.4 та п. 4.12.5).

Надавши слідчому дієвий інструментарій збирання доказів під час розслідування у вигляді можливості проведення НСРД, законодавець ускладнив, а в деяких випадках унеможливив їх проведення саме у зв'язку із передбаченим діючим законодавством засекречуванням матеріалів щодо НСРД. Якщо засекречування виправдано під час проведення оперативно-розшукової діяльності, то під час проведення НСРД у кримінальному провадженні із засекречуванням виникає ряд проблемних питань.

Так, під час проведення контролю за вчиненням злочину, в залежності від конкретної слідчої ситуації, до безпосереднього проведення оперативної закупки, яка може проводитися разом з аудіо-, відеоконтролем особи, може бути залучена особа, яка не має відповідного допуску до державної таємниці. В такій ситуації, залучена до проведення НСРД особа буде повідомлена про факт та методи проведення НСРД, що є порушенням діючого законодавства. Коло таких осіб може бути розширене у випадку закінчення оперативної закупки відкритим фіксуванням.

Окремої уваги заслуговує проблема проведення накладення арешту на кореспонденцію та огляду і виїмки кореспонденції в установах зв'язку, де відсутні працівники з допуском до державної таємниці та відповідні режимно-секретні органи. Вимога, яка міститься у ч. 1 ст. 262 КПК України щодо участі представника установи зв'язку фактично унеможлиблює проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії в більшості установ зв'язку та, в свою чергу, обмежує можливості слідчого в збиранні доказів.

В цьому ж контексті можна говорити про обмеження можливостей слідчого в збиранні доказів в рамках міжнародного співробітництва шляхом проведення негласних слідчих дій іноземними правоохоронними органами за відповідним запитом про надання правової допомоги. Необхідність засекречування відповідних процесуальних документів унеможлиблює їх передачу іноземним правоохоронним органам.

Такі ж проблемні питання можуть виникнути під час залучення до проведення окремих НСРД спеціалістів, які повинні мати допуск до державної таємниці.

Без сумніву, матеріали щодо проведення НСРД не повинні підлягати розголошенню, однак чи у всіх випадках виправдано застосування норм саме у сфері охорони державної таємниці? Вочевидь, що відомості, які містяться, наприклад, в клопотанні слідчого про обшук та ухвалі слідчого судді, також не підлягають розголошенню до відповідного моменту, рівно як відомості в клопотанні про дозвіл на зняття інформації з транспортних комунікаційних мереж та відповідній ухвалі слідчого судді. Чому ж тоді до названих процесуальних документів повинен застосовуватись різний режим обмеження доступу?

Враховуючи викладене, питання щодо доцільності віднесення матеріалів НСРД до державної таємниці, потребує додаткового вивчення і, можливо, відповідних законодавчих змін щодо віднесення цих відомостей до таємниці слідства, за збереження якої повинні нести відповідальність відповідні учасники процесу.

Кузюр Дмитро Сергійович
слідчий слідчого відділу УСБ України
у Дніпропетровській області

МІЖНАРОДНА ПРАВОВА ДОПОМОГА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сучасний розвиток міждержавних і міжнародних соціально-економічних зв'язків зумовлює інтенсифікацію та вдосконалення діяльності злочинних формувань, що пов'язана як із вчиненням кримінальних правопорушень, так і з приховуванням відповідної злочинної діяльності. Сьогодні злочинці мають можливість, вчинивши кримінальне правопорушення, мобільно пересуватися з однієї країни до іншої, що ускладнює роботу правоохоронних органів, спрямовану на своєчасне виявлення, розслідування та розкриття таких діянь. У зв'язку з цим не лише перед Україною, як правовою державою, а також перед усією міжнародною спільнотою стоїть необхідність удосконалення організаційно-правових механізмів міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях.

Зауважимо, що новий етап розвитку кримінального процесуального інституту в Україні зумовлений як прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України, так і початком процесу входження України як асоційованого члена до Європейської спільноти.

У сучасних умовах існує обґрунтована потреба продовжувати розробляти дієвий правовий механізм, який започаткований Кримінальним процесуальним кодексом України, з метою запобігання уникненню покарання злочинцями, що переховуються від кримінального переслідування на території держави, на якій вони не є громадянами. Проте відмінності підходів правових систем зарубіжних країн до регулювання однорідних питань, незабезпечення достатніх гарантій прав і свобод людини не лише ускладнює роботу правоохоронних органів України, але й створює негативний імідж нашої держави на міжнародній арені.

Загалом міжнародним співтовариством розроблено універсальні міжнародні договори у сфері кримінального судочинства, спрямовані на забезпечення державам-учасницям можливості надавати одна одній правову допомогу в кримінальних провадженнях, вирішувати питання про екстрадицію чи про перейняття кримінального переслідування при неможливості реалізації екстрадиційної процедури, визнавати і приймати до виконання вирок суду щодо особи, яка перебуває на території запитуваної держави, передавати засуджену особу для відбування покарання державі її громадянства тощо.

З цією метою сформована певна структура регулювання даних правовідносин, яка складається з двох частин – міжнародної і внутрішньодержавної. До складу міжнародної частини входять усі укладені чи ратифіковані Україною міжнародно-правові акти, що повністю чи частково присвячені питанням процесуального співробітництва. При цьому, згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України та ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 року вони є невід'ємною частиною національного законодавства України, у системі якого займали донедавна домінуюче і першочергове місце. Таке домінування було зумовлене відсутністю в Україні внутрішньодержавного закону, що регулював би порядок взаємодії з іноземними органами при здійсненні кримінального переслідування. Проте нині можна з впевненістю стверджувати, що на якісно новий рівень розвитку вийшло внутрішньодержавне законодавство України, що пов'язано із прийняттям КПК України, де окремим розділом «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» прописано порядок та коло суб'єктів надання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні.

Важливим міжнародним актом для діяльності правоохоронних органів при міжнародному співробітництві є Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, що була ратифікована Укра-

іною 9 червня 1998 року. Важливість її полягає, зокрема, у тому, що проведення процесуальних дій – найбільш поширений вид правової допомоги, оскільки під час досудового розслідування кримінальних проваджень часто виникає потреба у збиранні за кордоном доказів шляхом здійснення певних слідчих процесуальних дій.

Дана Конвенція закріплює, що при виконанні доручення щодо проведення процесуальних дій запитувана сторона застосовує законодавство своєї держави. Однак на прохання установи, від якої виходить доручення, вона може застосовувати процесуальні норми запитуючої сторони, якщо вони не суперечать законодавству запитуваної держави.

Також нею закріплено вимоги щодо виконання прохання про надання взаємної правової допомоги (органи, які надають інформацію, відмова у наданні взаємної допомоги). Передбачено, що правова допомога не надається, якщо її надання може спричинити шкоду суверенітету чи безпеці або суперечить основним принципам законодавства запитуваної сторони. У випадку відмови у виконанні прохання про надання правової допомоги запитуюча сторона негайно повідомляється про причини відмови.

В Україні вручення документа, який надійшов від іноземної держави, проводиться під розписку, яка вилучається в особи, що отримала документ. У ній обов'язково вказується час і місце його вручення. Міністерство юстиції України направляє цю розписку відповідній установі іноземної держави.

Україна виконує клопотання іншої договірної держави про вручення повістки про виклик до суду обвинуваченої особи, яка перебуває на її території, за умови, якщо така повістка буде передаватися не пізніше ніж за 40 діб до дати, вказаної в повістці.

Договорами про надання правової допомоги також передбачена передача предметів, що є знаряддям кримінального правопорушення, мають сліди кримінального правопорушення або набуті злочинним шляхом, та предметів, що можуть бути визнані у кримінальному провадженні речовими доказами. Дана Конвенція не застосовується до арешту, виконання вироків або правопорушень, які передбачені військовим правом.

Таким чином, міжнародні договори продовжують формувати систему стандартів у сфері міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, що визначають спрямованість і засади діяльності компетентних державних органів, дозволяючи виявити прогалини серед національних правових механізмів реалізації міжнародних зобов'язань у цій сфері.

Проте необхідно зазначити винятки. Міжнародними договорами не виключається можливість застосування при виконанні запиту про правову допомогу законодавства запитуючої сторони, якщо на це є її прохання і воно не суперечить законодавству запитуваної держави. Також КПК України передбачає можливість надання міжнародної правової допомоги на засадах взаємності. У випадку відсутності міжнародних договорів між Україною та іноземною державою таке співробітництво може здійснюватися за умови отримання письмової гарантії запитуваної сторони розглянути в майбутньому її запит про надання такого ж виду міжнародної правової допомоги. Але все ж це виняток із загального принципу «закону суду», бо застосування іноземного процесуального права певною мірою, як наголошують фахівці, порушує основи судочинства запитуваної держави. Також така процедура ускладняється тим, що у разі відсутності відповідного договору Генеральна прокуратура України надсилає запит не безпосередньо до відповідного правоохоронного органу іноземної держави, а до Міністерства закордонних справ України, яке передає такий запит дипломатичними шляхами.

Відсутність в українському національному законодавстві належно деталізованої процедури реалізації міжнародних угод у сфері міжнародного співробітництва залишається тим фактором, який чинить деструктивний вплив на його розвиток, сприяючи виникненню численних колізій. При цьому часто виникали суперечності при наданні правової допомоги тоді, коли з державою відсутній відповідний договір, тобто допомога надається на умовах взаємності. Саме тут гостро постає потреба в національному законодавстві щодо визначення основних засад такої взаємодії.

При внесенні суттєвих змін до кримінального процесуального законодавства України у зв'язку із реформою кримінальної юстиції існування такої кількості відомчих актів втратило свою доцільність. У світлі прийняття нового КПК України у ньому закріпили відповідні процесуальні норми, створивши тим самим єдиний законодавчий механізм міжнародних правових відносин у кримінальних провадженнях, у тому числі реалізації положень відповідних міжнародних договорів.

Законодавство України як держави, що виступає суб'єктом публічних міждержавних відносин у сфері протидії кримінальних правопорушень є доволі різноманітним і змістовно насиченим. Але практичний досвід свідчить, що «кількість» не завжди означає «якість».

Підсумовуючи вищесказане, необхідно зазначити, що прийняття Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році, де передбачено

процесуальний порядок провадження щодо надання міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях, дозволяє певною мірою уніфікувати положення вітчизняного кримінального процесуального законодавства, зменшивши вірогідність виникнення суперечностей та процедурних непорозумінь при відносинах з іноземними державами у даній сфері. Це стало можливим завдяки наявності окремого розділу у його структурі «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження», де регулюються загальні положення, правила надання міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій, перейняття кримінального переслідування, екстрадиційного процесу тощо.

Важливою умовою ефективності сумісних зусиль держав у протидії злочинності є адекватна сучасним умовам законодавча регламентація екстрадиції та інших видів міждержавної співпраці у сфері кримінальної юстиції. Тому існує негайна необхідність удосконалення кримінального та кримінально-правового законодавства у цій сфері.

Курило Олександр Миколайович

суддя судової палати з розгляду
кримінальних справ Апеляційного
суду Харківської області, кандидат
юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Прийняття нових та внесення змін до діючих нормативно-правових актів є кроком у напрямку розбудови нашої держави як демократичної, соціальної та правової.

Проте, ключовим на сьогоднішній день є питання практичного застосування їх положень, особливо нововведень під час здійснення досудового розслідування злочинів, проблематика їх застосування у практичній площині та, зокрема, порядок організації діяльності органів досудового розслідування при виконанні своїх повноважень у кримінальному провадженні.

Саме під час досудового розслідування забезпечується швидкість, повнота і неупередженість розслідування, коли кожна особа, винна у вчи-

ненні кримінального правопорушення, повинна бути притягнута до відповідальності в міру своєї вини, а жоден невинуватий не повинен бути обвинуваченим або засудженим, жодна особа не повинна бути піддана необґрунтованому процесуальному примусу, а до кожного учасника кримінального провадження повинна бути застосована належна правова процедура.

Основними суб'єктами досудового розслідування злочинів проти держави є слідчі та оперативні співробітники органів СБ України, на яких на сьогоднішній день покладений нелегкий тягар розслідування кримінальних проявів в умовах збройного конфлікту на Україні, що супроводжується значним зростанням злочинів розслідуванням яких мають займатися саме представники вказаного органу.

Діючий кримінальний процесуальний закон обумовив появу нових та загострення наявних проблемних питань у діяльності як слідчих, так і оперативних підрозділів. Латентність злочинів призводить до відсутності офіційних заяв та повідомлень, тому однією з підстав реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань інформації про вчинення кримінального правопорушення є виявлення його ознак оперативними підрозділами. Варто зауважити, що оперативні працівники отримують первинну інформацію, у якій не міститься ознак усіх елементів складу злочину – тобто може йтися про суб'єктивну думку оперативного працівника про можливість наявності ознак злочину, а не власне ознак злочину. За таких умов, перш ніж вносити дані до ЄРДР, необхідно проведення оперативної перевірки, тому оперативні підрозділи до моменту реєстрації вимушені проводити певні дії, передбачені ст. 8 чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Відповідно до норм діючого КПК України для розкриття переважної більшості кримінальних правопорушень, у першу чергу тяжких і особливо тяжких, органам СБУ надано можливість використання комплексу негласних слідчих (розшукових) дій, що є надзвичайно прогресивним кроком вдосконалення законодавства.

У той же час, проведення більшості негласних слідчих (розшукових) дій потребують наявності обґрунтованих підстав, отримання ухвали слідчого судді, що пов'язано з витратами часу, залученням певної кількості осіб, що може впливати на оперативність проведення даних дій, та на їх ефективність.

На сьогодні фактично напрацьовано практику звернення, погодження й отримання дозволів на проведення більшості НСРД. Вбачається тенден-

ція активної взаємодії оперативних підрозділів зі слідством з розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів, як наслідок маємо збільшену, в порівнянні з іншими роками, кількість внесених слідчими клопотань про проведення НСРД і в переважній більшості кримінальних проваджень такі звернення слідчих задоволено.

Серед підстав для відмови у задоволенні клопотання можна відзначити: неправильну підготовку клопотання слідчим, а саме: невідповідність його нормам КПК України; відсутність у матеріалах провадження об'єктивних підстав для проведення НСРД; відсутність відповідної інформації від оперативних підрозділів.

Також чинний КПК України містить ряд положень, що покликані обмежити сферу застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою. Серед них: запровадження особливої процедури погоджень застосування всіх без винятку запобіжних заходів (слідчий, прокурор, слідчий суддя). При обранні запобіжного заходу обов'язковим є врахування більшої кількості обставин, а саме: вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним кримінального правопорушення; наявність у підозрюваного постійного місця роботи або навчання; репутація підозрюваного; наявність судимостей; дотримання особою умов обраних запобіжних заходів, при наявності таких раніше; наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення; розмір майнової шкоди, у заподіянні якої він підозрюється та інше.

Як свідчить судова практика, основними причинами відмов у задоволенні клопотань про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є недоведеність слідчим або прокурором суду обґрунтованості застосування до особи саме такого запобіжного заходу та неможливість застосування до нього іншого більш м'якого запобіжного заходу, що направлено на запобігання зловживанню слідчими та прокурорами безпідставним ініціюванням питань про застосування до підозрюваного/обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з метою здійснення тиску на нього.

Новелою у чинному КПК є такий вид запобіжного заходу як домашній арешт. Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби і може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі.

Домашній арешт є альтернативою триманню під вартою. Виходячи з ідеї нового кодексу та переліку запобіжних заходів, домашній арешт застосовується у тих випадках, коли застава є занадто м'яким запобіжним заходом, а тримання під вартою – занадто суворим.

Особливих проблемних питань, при розгляді клопотань вказаної категорії, як зазначають слідчі судді, в них не виникало.

За результатами застосування запобіжного заходу у виді особистого зобов'язання, слідчі судді покладали на підозрюваних зобов'язання, передбачені лише ст.194 КПК України, найпоширенішими з яких є прибуття до слідчого за першою вимогою, не відлучатися із населеного пункту, в якому підозрюваний зареєстрований, без дозволу слідчого, прокурора або суду та повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи.

Причинами повернення клопотань про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання були заяви прокурора, в яких він просив відкликати дане клопотання на підставі ст.185 КПК України, вказавши, що після подання клопотання йому стали відомі інші обставини, що можуть вплинути на вирішення судом питань про застосування запобіжного заходу.

Заслуговує на окрему увагу такий вид забезпечення кримінального провадження, як відсторонення від посади, яке може здійснюватись лише щодо підозрюваного або обвинуваченого у кримінальному провадженні щодо злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Незалежно від тяжкості злочину, відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу.

Для застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження слідчий, прокурор зобов'язані довести наявність достатніх підстав вважати, що такий захід є необхідним для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного, обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, що мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

Найбільш розповсюдженими причинами повернення клопотань про відсторонення від посади є недоведеність наявності достатніх підстав вважати, що такий захід як відсторонення від посади необхідний для запобігання протиправній поведінці підозрюваного, та того, що перебува-

ючи на посаді, підозрюваний може незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження.

Крім того, причинами повернення клопотань про тимчасове відсторонення від посади є те, що в порушення п. 6 ч. 2 ст. 155 КПК в клопотанні слідчого не зазначені обставини, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином.

Слід звернути увагу на те, що клопотання про відсторонення від посади повинно містити перелік документів, які посвідчують обіймання особою посади.

Аналіз діяльності слідчих підрозділів СБУ в умовах оперативної та суспільно-політичної обстановки, що склалася у державі, вимагає від існуючої системи органів досудового розслідування постійної взаємодії та співпраці.

Мазур Олександр Вікторович

доцент ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», кандидат юридичних наук, доцент, адвокат

ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ НА СТАДІЇ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Анотація. Розглядаються процесуальні проблеми, які виникають у підготовчому провадженні при вирішенні питання про зміну/продовження дії обраного до обвинуваченого запобіжного заходу.

Анотація. Рассматриваются процессуальные проблемы, возникающие в подготовительном производстве при решении вопроса об изменении/продлении действия избранной обвиняемому меры пресечения.

Виконання завдань кримінального провадження щодо швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду справи, невідмінно пов'язане з накладанням на осіб різноманітних обмежень і заходів забезпечення. Найбільш суворими із заходів забезпечення є запобіжні заходи, з яких тримання під вартою є найбільш жорстким.

Відповідно до принципів верховенства права і змагальності, рішення про обмеження конституційних прав особи при застосуванні запобіжних заходів приймається органом судової влади, у змагальній процедурі, за участі сторін обвинувачення і захисту.

Згідно з п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України [1], здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні покладається на слідчого суддю. Оскільки у зміст поняття «кримінальне провадження» входить як досудове розслідування, так і судове провадження, можна дійти помилкового висновку, що слідчий суддя продовжує здійснювати судовий контроль і в судових стадіях кримінального процесу, але це не так. Водночас, відсутність у чинному КПК України подальших згадувань про здійснення судового контролю іншими суб'єктами (крім слідчого судді), може привести до хибної думки, що функція судового контролю у судових стадіях взагалі відсутня. Насправді ж у судових стадіях кримінального процесу виникає чимало питань про вжиття заходів забезпечення (запобіжних заходів, питань тимчасового доступу до речей і документів), але вирішуються вони вже не слідчим суддею, а судом. Тому з метою уточнення меж здійснення судового контролю слідчим суддею, доречним є внесення змін до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України: слова «у кримінальному провадженні» замінити – «на досудовому розслідуванні».

Вбачається, що в підготовчому провадженні функцію судового контролю здійснює безпосередньо суд (суддя). Важливість механізму судового контролю важко переоцінити, оскільки за умови його ефективного, а не формального функціонування, поновлюються права особи і закладається підґрунтя для подальшого справедливого розгляду справи. Ув'язнені обвинувачені завжди з великою надією чекають підготовчого судового засідання, адже в них з'являється шанс на зміну запобіжного заходу.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 315 КПК України, під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати обраний щодо обвинуваченого запобіжний захід. При цьому, розгляд таких клопотань відбувається за правилами розділу II КПК України. Тобто, саме на прокурора покладається обов'язок доведення обставин, що заявлений раніше ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують подальше тримання особи під вартою. Але це в теорії.

На практиці у переважній більшості випадків прокурор лише називає прізвище обвинуваченого і формально зачитує ч. 1 ст. 177 КПК України про те, що останній перебуваючи на волі може знищити речі та документи, які

мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, може незаконно впливати на потерпілих чи свідків та перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином. Коли ж захисник рішуче заперечує проти таких бездоказових тверджень сторони обвинувачення, судді нерідко перекладають тягар доведення обставин на сторону захисту.

Наприклад, 25 вересня 2017 року у підготовчому судовому засіданні суддя Дніпровського районного суду м. Києва Курило А. В. задав мені, як захиснику обвинуваченого, питання: «Які на даний час у сторони захисту з'явилися нові обставини, які свідчать про зменшення процесуальних ризиків?» На пояснення захисника, що всі свідки вже допитані, докази зібрані, що перекладення обов'язку доведення обставин на сторону захисту порушує принцип змагальності – суддя лише посміхнувся і продовжив тримання особи під вартою ще на 2 місяці [2]. При цьому, продовжуючи дію запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, суд тією ж ухвалою повернув обвинувальний акт прокурору.

У літературі описується випадок, коли за умови закінчення строку перебування особи під вартою і через неявку потерпілих, суд, відкладаючи підготовче судове засідання на іншу дату, одночасно продовжив обвинуваченому тримання під вартою до наступного підготовчого судового засідання [3]. Тобто, не прийнявши справу «до свого провадження», суд по суті вирішив питання про запобіжний захід, що на мою думку є незаконним.

Практика, коли суд повертаючи обвинувальний акт прокурору, одночасно продовжує строки тримання під вартою, є досить розповсюдженою. Але навряд чи її можна визнати правильною і ось чому.

Системний аналіз ст.ст. 311–315 КПК України свідчить про те, що питання про запобіжний захід суд повинен вирішувати лише після того, як він прийняв рішення про призначення судового розгляду на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Так, відповідно до ч.1 ст. 315 КПК України, якщо під час підготовчого судового засідання не будуть встановлені підстави для прийняття рішень, передбачених пунктами 1–4 частини третьої ст. 314 КПК України, то суд проводить підготовку до судового розгляду.

Отже, підготовче судове засідання має проводитись у два етапи. Перший – це перевірка судом наявності підстав, передбачених пунктами 1–4 ст. 314 КПК України, зокрема, для повернення обвинувального акту прокурору. Другий етап – це призначення справи до розгляду та проведення підготовчих дій: визначення дати та місця судового засідання, складу осіб, розгляд клопотань учасників судового провадження, зокрема, про зміну скасування або продовження дії запобіжного заходу. Таким чином, на мою

думку, питання стосовно запобіжних заходів суд вправі вирішувати лише після того, як він вирішив призначити справу до розгляду.

З огляду на це, вбачається за доцільне змінити ч. 3 ст. 315 КПК України, виклавши її у наступній редакції: «після призначення судового розгляду на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, суд у підготовчому судовому засіданні за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого».

Вважаю, що запропоновані до процесуального Закону зміни внесуть ясність у діяльність судів на стадії підготовчого провадження, що сприятиме підвищенню ефективності судового контролю за дотриманням конституційних прав осіб.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року // Відомості Верховної Ради України, 2013, №9–10 (08.03.2013), ст. 88.
2. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 25.09.2017 р.; справа № 755/13789/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68910362#>.
3. Нікшов Г. Проблемні питання продовження строку тримання під вартою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/gnikshov/article/21012.aspx>.

Марочкін Олексій Іванович

асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності НЮУ ім. Я. Мудрого, кандидат юридичних наук

ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ, ЩОДО МАЙНА ЯКОЇ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО АРЕШТ

Одним із способів захисту права власності третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт є використання механізму оскаржен-

ня процесуальних рішень при закритті кримінального провадження. Так, відповідно до ч. 3 ст. 174 КПК прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації. Тож, у постанові про закриття кримінального провадження прокурор, серед інших, вирішує й питання про скасування арешту такого майна. Проте, існує декілька прогалин правового регулювання цього питання.

По-перше, як вбачається з ч. 3 ст. 64–2 КПК третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються арешту майна та отримує їх копії у випадках та в порядку, встановленому КПК. Однак, ч. 6 ст. 284 КПК серед учасників кримінального провадження, яким надсилається копія постанови про закриття кримінального провадження, не передбачає третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Видається, що відсутність обов'язку прокурора надати копію постанови про закриття кримінального провадження третій особі у кримінальному провадженні, учасником якого є така особа, вкрай ускладнює можливість цієї особи дізнатися навіть про долю кримінального провадження, не кажучи вже про майно, щодо якого вирішувалося питання про арешт.

По-друге, п. 4 ч. 1 ст. 303 КПК визначає коло осіб, які є суб'єктами оскарження постанови прокурора про закриття кримінального провадження. Серед них третя особа, щодо майна якої вирішувалося питання про арешт, відсутня. Тут може постати питання, чи є невирішення прокурором у постанові про закриття кримінального провадження питання про арешт майна, достатньою підставою для скасування такої постанови? Вважаємо, що у деяких випадках так, оскільки у такому разі у кримінальному провадженні, яке закривається прокурором, не виконано завдання кримінального провадження, зокрема, щодо охорони прав, свобод та законних інтересів його учасників та недопустимості піддання особи необґрунтованому процесуальному примусу (ст. 2 КПК). Крім того, особа позбавляється конституційного права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, яке передбачено ст. 55 Конституції України.

Як свідчить дослідження судової практики, якщо у постанові слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження не вирішено питання щодо скасування арешту майна, зацікавлені особи подають клопотання про скасування арешту майна до слідчого судді. Останні ж, за-

звичай, ухвалюють рішення двох типів: а) задовольняють клопотання, скасовуючи накладений арешт. При цьому слідчі судді у таких випадках мотивують своє рішення тим, що кримінальне провадження закрито, постановою про його закриття не оскаржена, а потреба у застосуванні арешту майна відпала¹; б) відмовляють у задоволенні клопотання. На обґрунтування свого рішення слідчі судді зазначають, що дане питання не вирішується слідчим суддею, оскільки досудове розслідування закінчено, у зв'язку із чим питання про скасування арешту майна підлягає вирішенню прокурором після набрання чинності рішення про закриття кримінального провадження².

Тож, проблема скасування арешту майна, яке не підлягає спеціальній конфіскації та не є речовим доказом, який застосовано у кримінальному провадженні, що закрито, є надзвичайно складною, оскільки звернення до слідчого судді в умовах чинного законодавства у таких випадках не завжди є ефективним засобом захисту інтересів особи, на майно якої накладено арешт.

В іншому ж разі, якщо під час закриття слідчим, прокурором кримінального провадження вирішується питання про зняття арешту з майна, яке підлягає спеціальній конфіскації або є речовим доказом у конкретному кримінальному провадженні, вважаємо за доцільне запропонувати процедуру судового контролю за захистом прав та законних інтересів учасників кримінального провадження – слідчий, прокурор має звернутися з клопотанням про скасування арешту майна до слідчого судді у порядку, визначеному ч. 9 ст. 100 КПК.

Враховуючи, те, що слідчий суддя здійснює свої повноваження під час досудового розслідування, що прямо впливає із змісту ч. 1 ст. 303

---

¹ Ухвала слідчого судді Зарічного районного суду м. Суми від 04.12.2015 р. № 591/4662/15-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/> – Заголовок з екрана.; ухвала слідчого судді Херсонського міського суду Херсонської області від 15.04.2016 р. № 667/2129/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/> – Заголовок з екрана.; ухвала слідчого судді Северодонецького міського суду Луганської області від 11.07.2016 р. № 1-кс/428/4806/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/> – Заголовок з екрана.

² Ухвала слідчого судді Роменського міськрайонного суду Сумської області від 26.10.2016 р. № 585/3808/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/> – Заголовок з екрана.; ухвала слідчого судді Центрального районного суду м. Миколаєва від 13.12.2016 р. № 490/11723/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/> – Заголовок з екрана.; ухвала слідчого судді Млинівського районного суду Рівненської області від 10.03.2017 р. № 566/124/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/> – Заголовок з екрана.

КПК, а часові межі цієї стадії кримінального провадження встановлено п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК, постанова про закриття кримінального провадження означає закінчення досудового розслідування. У зв'язку із цим, логічним є висновок про те, що слідуючи буквальному змісту норм діючого законодавства, слідчий суддя не здійснює своїх повноважень за межами досудового розслідування у конкретному кримінальному провадженні (винятком є повноваження передбачені ст. 206 КПК). Разом з цим, вищевказана проблема безпосередньо стосується конституційного права особи і тому безумовно має бути вирішена. На нашу думку, ефективним засобом судового захисту прав і законних інтересів особи, на майно яких накладено арешт, є звернення до слідчого судді із клопотанням про скасування арешту майна у вищевказаних випадках. Це потребує передбачення законодавством відповідного механізму захисту прав і законних інтересів особи.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що вищенаведене вказує на нагальну необхідність удосконалення нормативної регламентації способів захисту права власності третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт по наведених вище позиціях.

Матвієвська Ганна Вячеславівна
суддя Орджонікідзевського районного
суду м. Харкова, кандидат юридичних
наук

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ НЕВІДКЛАДНОГО ПРОНИКНЕННЯ У ЖИТЛО ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

***Анотація:** Метою цієї статті є розгляд процесуальних проблем невідкладного проникнення у житло, формулювання рекомендацій щодо їх розв'язання. Робиться висновок, що процесуальний порядок невідкладного проникнення у житло потребує вдосконалення, а окремі положення чинного КПК України – уточнення. Безумовно, що невідкладний характер цих дій потребує ретельного дотримання процесуального законодавства, повноцінного забезпечення прав людини і громадянина, однозначного тлумачення норм КПК України, що регулюють цей порядок з боку працівників правоохоронних органів. Зокрема, уточнення потребує суб'єктивний*

склад осіб, яким надано досліджуване право, а також осіб, по відношенню до яких дане право може бути застосоване.

Ключові слова: житло, недоторканість, проникнення, невідкладність, переслідування.

PROBLEMATIC ASPECTS OF REALIZATION OF PROCEDURAL ROUTINE OF PENETRATION INTO HOUSING IN URGENT CASES AND WAYS OF THEIR SOLUTION

Annotation

The purpose of this article is to consider procedural problems of housing penetration in urgent cases, formulation of recommendations for their solution. It is concluded that the procedural directory of housing penetration in urgent cases needs to be improved, certain provisions of the current Criminal Procedural Code of Ukraine.

Undoubtedly, the urgent nature of these actions requires careful observance of procedural legislation, the full protection of human rights and citizen, unambiguous interpretation of the norms of the Criminal Procedural Code of Ukraine, which regulate this procedure by law enforcement officers. In particular, the subjective composition of the persons who have been granted the investigated right, as well as persons in relation to which this right can be applied, needs to be clarified.

Key words: housing, inviolability, penetration, urgency, persecution.

Актуальність теми. Початок XXI століття довів, що головною умовою існування людини і громадянина в цивілізованому суспільстві є дотримання норм, що визначають правовий статус особи, формують стан захищеності її особистого життя, реально забезпечують особисту недоторканість у різноманітних ситуаціях та у місцях, в яких людині забезпечений комфорт та відчуття безпеки, зокрема у житлі. Таке право гарантовано Конституцією України, нормами чинного Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України), але у певних невідкладних випадках може обмежуватися у відповідності до закону.

Серед цих прав право на недоторканність житла, яке гарантоване ст. 30 Конституції України [3], і займає особливе місце у сфері конституційного регулювання та кримінального судочинства, оскільки саме у кримінальному процесі найчастіше виникає необхідність у законний спосіб проникати до житла, що породжує певні протиріччя у плані реалізації цього права.

Дослідженню різних аспектів забезпечення права особи на недоторканність житла приділено значну увагу в роботах процесуалістів, зокрема В. Т. Маляренка, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, В. Я. Тація, А. Р. Туманянц, О. Г. Шило, В. І. Мариніва, Ю. Л. Удалова, В. В. Назарова, І. В. Гловюк, М. А. Погорецького, Л. М. Лобойко та ін., а також конституціоналістів О. В. Петришина, С. П. Погребняка, В. С. Смородинського та ін.

Аналіз попередніх публікацій. Дослідженню різних питань, що пов'язані із забезпеченням права особи на недоторканність житла, приділено увагу в роботах Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, В. Я. Тація, А. Р. Туманянц, О. Г. Шило, В. І. Мариніва та ін.

Питання, які стосуються невідкладних випадків проникнення до житла чи іншого володіння особи у кримінальному провадженні розглядали у своїх працях О. Б. Боднар, В. Т. Маляренко, М. М. Мікуліна, В. О. Серьогін та ін.

Вчені зазначають, що недоторканністю житла фізичної особи необхідно вважати передбачену законом гарантію від будь-яких посягань на місце (нематеріальне благо) особи, яке визначається певними просторовими межами, призначене для постійного чи тимчасового проживання, де відбувається особисте життя особи [6].

Поряд із цим, як зазначає В. Т. Маляренко, у кримінальному провадженні існує перелік виключних, невідкладних випадків, коли проведення огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку та виїмки в них не терпить зволікання, зокрема йдеться про раптові появи фактичних підстав проведення таких слідчих дій; наявності загрози знищення або приховання предметів (документів), які мають доказове значення; необхідності зупинити подальшу злочинну діяльність особи чи кількох осіб; інших аналогічних випадках [5].

У той же час процесуальна практика засвідчує, що у плані процесуального забезпечення проникнення в житло у невідкладних випадках існують проблеми, які значно утруднюють кримінальний процес і потребують свого розв'язання.

Відповідно метою цієї статті є розгляд процесуальних проблем невідкладного проникнення у житло, формулювання рекомендацій щодо їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Конституцією України кожному гарантується недоторканність житла і не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше

як за вмотивованим рішенням суду (ст. 30 Конституції України) і додержання цього права є однією із основ кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності.

Під порушенням недоторканності житла чи іншого володіння особи, як зазначає В. Т. Маляренко, слід розуміти протиправне таємне або відкрите проникнення в чуже житло чи інше володіння без згоди власника на такі дії або всупереч закону [5].

У той же час Конституція не абсолютизує право на недоторканість житла, формуючи його як відносне конституційне право, вказуючи, що у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

У свою чергу КПК України уточнює це конституційне положення, у ч. 3 ст. 233 КПК законодавець визначив, що слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину [4]. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді.

Перш за все звертає на себе увагу те, що в Конституції не визначений суб'єктивний склад осіб, які наділені правом проникнення до житла чи іншого володіння у невідкладних випадках. У той же час чинний КПК конкретизує даний склад, обмежує коло осіб, які мають право увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках лише прокурорами та слідчими, інші працівники правоохоронних органів, як випливає із даної норми, таким правом не наділені.

Це процесуальне обмеження, на наш погляд, не відповідає, по-перше, практиці оперативно-розшукової діяльності, по-друге, функціональному аспекту участі прокурорів та слідчих у кримінальному провадженні.

Якщо звернутися до ст. 30, ст. 40 КПК України, то, досліджуючи повноваження прокурора та слідчого важко уявити собі випадки, коли ці посадові особи беруть безпосередню участь у врятуванні життя людей, майна, переслідують осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, хоча повністю виключити ці ситуації неможливо, але їх слід визнати екстраорди-

нарними, що виходять за межі традиційної роботи цих працівників правоохоронних органів. Функціональна спрямованість діяльності цих працівників правоохоронних органів дещо інша – вони забезпечують досудове розслідування на рівні процесуального керівництва, несуть відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій.

Ця діяльність не передбачає, наприклад, «безпосереднього переслідування», тобто таких дій, які означають слідування за особою безперервно протягом певного часу, без втрати переслідувачем переслідуваного з поля зору, навіть і тоді, коли переслідуваний тимчасово ховається в якомусь укритті, в тому числі й у житлі чи іншому володінні особи, але переслідувач знає, що він там перебуває, а переслідуваний усвідомлює, що переслідування його не закінчилося [7, с. 463].

У цій трактовці «безпосереднє переслідування» можна розглядати як функцію, яка здебільш притаманна оперативній роботі, яка спрямована на затримання особи правоохоронцями, працівниками оперативних підрозділів.

У той же час судова практика засвідчує, що прокурори, слідчі досить широко трактують поняття «невідкладні випадки», зокрема вважають, що реалізація функції «кримінального переслідування», яка властива прокуратурі, тобто діяльності, що спрямована на забезпечення притягнення особи до кримінальної відповідальності у разі доведення її винуватості у вчиненні кримінального правопорушення [12], надає їм підстави проникати до житла, іншого володіння без ухвали слідчого судді, що тягне за собою негативні процесуальні наслідки.

Так, наприклад Колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ однієї із областей України у 2017 році, розглядаючи скаргу прокурора на вирок суду, яким особу було визнано невинуватою у пред'явленому обвинуваченні у зв'язку з істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону, залишила цей вирок без змін. Обґрунтовуючи своє рішення Колегія судів зазначила, що огляд місця події (житловий будинок) був проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, але цей огляд не був пов'язаний із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. Відповідно рішення суду не досліджувати докази, що були отримані в такий спосіб, а саме: протокол огляду місця події із фототаблицями, матеріали фізико-хімічної експертизи, довідку про склад сім'ї обвинуваченого та характеристику на нього, є законним, обґрунтованим і вмотивованим [2].

Отже, термін «процесуальне переслідування» не є тотожним терміну «переслідування особи», відповідно реалізуючи цю функцію (функцію процесуального переслідування) прокурори, слідчі не набувають права проникати у житло, інше володіння особи без ухвали слідчого судді. Не розуміння цього факту, нехтування процесуальним порядком проникнення у житло, тягне за собою те, що суди цілком справедливо виносять вироки, в яких осіб, що вчинили кримінальне правопорушення, визнають невинуватими у пред'явлених обвинуваченнях у зв'язку з істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону, як це відбулося у справі, що розглянута вище.

Продовжуючи розгляд проблеми суб'єктивного складу осіб, які мають право проникати у житло відповідно до ч. 3 ст. 233 КПК України, слід звернути увагу, що чинний КПК України та норми інших законів України, в частині проникнення у житло у невідкладних випадках є дещо суперечливими.

Аналіз вітчизняного законодавства засвідчує, що, коли йдеться про невідкладні випадки, про необхідність врятування життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, то усі дії, в практичній площині, здійснюються, як привило, працівники оперативних підрозділів, співробітники Національної поліції України, і розуміючи це вітчизняний законодавець передбачив можливість цих працівників проникати у житло у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Так, наприклад, ст. 38 Закону України «Про національну поліцію» передбачено, що поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише у невідкладних випадках, пов'язаних із рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій; безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину; припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться у житлі або іншому володінні [9]. Чинний КПК України у ч. 3 ст. 233 таку можливість не передбачив.

Також право заходити у жилі, службові, виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх в порядку, передбаченому КПК України виключно при безпосередньому припиненні злочинів, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, переслідуванні осіб, що підозрюються у їх вчиненні, надано співробітникам Служби Безпеки України (п. 7 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України» [11]).

Окрім того, у районі проведення антитерористичної операції посадові особи, залучені до операції, мають право входити (проникати) в жилі та інші приміщення, на земельні ділянки, що належать громадянам, під час припинення терористичного акту та при переслідуванні осіб, які підозрюються у вчиненні такого акту, на територію та в приміщення підприємств, установ і організацій, перевіряти транспортні засоби, якщо зволікання може створити реальну загрозу життю чи здоров'ю людей (п. 6 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [8]).

Також в Україні в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, серед заходів правового режиму воєнного стану оглядати службові приміщення і житло громадян (п. 7 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [10]).

Таким чином, коло осіб, які можуть у невідкладних випадках проникати у житло або інше володіння громадян є досить широким, не обмежується лише співробітниками прокуратури, слідчими, що вимагає уточнення ч. 3 ст. 233 КПК України. На нашу думку, для того, щоб надати цій статті конкретики та уникнути суперечливості у плані співвідношення із нормами інших Законів України, що регулюють досліджуваний процесуальний порядок, доцільно ч. 3 ст. 233 КПК України викласти у такій редакції: «Працівники правоохоронних органів мають право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках (далі за текстом)».

Продовжуючи розгляд проблем, що пов'язані із необхідністю проникнення у житло у невідкладних випадках слід зупинитися на проблемі визначення кола «осіб, які підозрюються у вчиненні злочину».

Як свідчить аналіз судової практики такими особами не можна вважати підозрюваних, якими, відповідно ч. 1 ст. 42 КПК, є особи, яким у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК України повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено внаслідок не встановлення її місцезнаходження, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України.

Зрозуміло, що коли йдеться про переслідування особи, яка, наприклад, вчинила кримінальне правопорушення, була помічена працівниками правоохоронних органів, намагалася втекти з місця події, то мова не може йти про виконання процесуальних дій, які визначені у ч. 1 ст. 42 КПК України до моменту затримання цієї особи.

Відповідно важко погодитися з думкою, що особами, які підозрюються у вчиненні злочину (в сенсі ч. 3 ст. 233 КПК України), слід вважати осіб, яким вручено повідомлення про підозру, а також і тих, безпосереднє переслідування яких здійснюється до вручення повідомлення про підозру і навіть до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), наприклад, у випадках, коли особу застали на місці вчинення злочину або безпосередньо після нього.

Мова, на нашу думку, має йти про чітке розмежування понять «підозрюваний» і «особа, яка підозрюється у вчиненні злочину». У першому випадку такими особами є ті особи, по відношенню до яких були вчинені дії, окреслені у ч. 1. ст. 42 КПК; у другому – мова має йти про осіб, по відношенню до яких такі дії будуть застосовані після затримання, закінчення переслідування.

Таким чином, слід розуміти, що поняття «особа, яка підозрюється у вчиненні злочину» є ширшим ніж поняття «підозрюваний», при цьому далеко не завжди «особа, яка підозрюється у вчиненні злочину» набуває процесуального статусу «підозрюваного» у кримінально-процесуальному сенсі, оскільки, наприклад, після затримання може з'ясуватися, що така особа вчинила адміністративне правопорушення.

Продовжуючи розгляд проблем, що пов'язані із процесуальним порядком невідкладного проникнення у житло, треба звернути увагу на положення КПК України, відповідно до якого огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду. При цьому здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом (ч. 3 ст. 214 КПК України). Фактично, діючий КПК України обмежує можливості вчинення процесуальних дій, що пов'язані із невідкладними випадками, лише оглядом приміщення, інші процесуальні дії, наприклад обшук, вимагає ухвали слідчого судді, що є виправданим, оскільки після того, як працівники правоохоронних органів проникли до приміщення ознака «невідкладності» зникає, формується підстави для планової слідчої та розшукової роботи.

Висновки

Таким чином, процесуальний порядок невідкладного проникнення у житло потребує вдосконалення, окремі положення чинного КПК Укра-

їни уточнення. Безумовно, що невідкладний характер цих дій потребує ретельного дотримання процесуального законодавства, повноцінного забезпечення прав людини і громадянина, однозначного тлумачення норм КПК України, що регулюють цей порядок з боку працівників правоохоронних органів. Зокрема уточнення потребує суб'єктивний склад осіб, яким надано досліджуване право, а також осіб, по відношенню до яких дане право може бути застосоване.

Список використаних джерел та літератури:

1. Боднар О. Б. Конституційні гарантії особистої безпеки в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. Б. Боднар ; Ін-т законодавства ВР України. – К., 2011. – 18 с.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень. Справа № 563/377/15-к. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68546806>
3. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
4. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88
5. Маляренко В. Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства [Електронний ресурс] / В. Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 9. – Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua>
6. Мікуліна М. М. Недоторканність житла як складова територіальної приватності фізичної особи у контексті провадження оперативно-розшукової діяльності СБ України / М. М. Мікуліна // Право і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 169–173.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. – Х. : Фактор, 2013. – 511 с.
8. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 25, ст. 180
9. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40–41, ст. 379
10. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст. 250
11. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 27, ст. 382
12. Серeda Г. П. Теоретичні аспекти здійснення прокуратурою кримінального переслідування // Право України. – 2007. – № 9. – С. 53–59

13. Серьогін В. О. Конституційне право особи на недоторканість приватного життя (прайвесі): проблеми теорії та практики: автореферат дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.01,12.00.02 / В. О. Серьогін ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 40 с.

Метелев Олексій Павлович

співробітник Управління СБ України
в Харківській області
аспірант СК №22 НА СБ України

**ЦИФРОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:
ПОНЯТТЯ, КРИТЕРІЇ ТА ПРОБЛЕМИ
ПРАВЗАСТОСУВАННЯ**

В процесі комп'ютеризації світової спільноти постійно збільшується кількість фізичних і юридичних осіб, які використовують різноманітні цифрові (електронні) технічні засоби, автоматизовані мережі і системи для створення, обробки і передачі інформації. На заміну паперовим приходять інформаційні технології, які засновані на використанні засобів електронно-обчислювальної техніки та електров'язку, одним із продуктів якої є комп'ютерна (цифрова) інформація. Розповсюджене використання інформаційних технологій (ІТ – information technology) також зумовлює і необхідність використання у кримінальному провадженні нематеріальних «цифрових доказів».

Будь-яка злочинна діяльність, залишає певні сліди (матеріальні і нематеріальні), які містять інформацію про правопорушення, тих, хто брав у ньому участь, та його наслідки. В результаті криміналістичної діяльності такі сліди набувають процесуального статусу доказів. Необхідно враховувати особливий характер таких слідів, а саме – їх специфічну природу. У світовій практиці боротьби зі злочинністю широкого застосування набув термін «digital evidences» (цифрові докази), під якими розуміють фактичні дані, представлені у цифровій (дискретній) формі, зафіксовані на будь-якому типі електронного носія, які та стають доступними для сприйняття людиною за допомогою комп'ютерного обладнання.

Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює можливість використання в кримінальному провадженні цифрових доказів в якості документів. Згідно п.1 ч.2 ст. 99 КПК документи, в тому числі електронні,

до яких віднесено матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису є процесуальними джерелами доказів (ч.2 ст.84 КПК).

Однак, цифровий об'єкт неможливо визнати матеріальним об'єктом і, як наслідок, речовим доказом чи традиційним документом.

Таким чином, виникають питання щодо роз'яснення наступних положень: документ – матеріальний об'єкт (ч.1 ст.99 КПК), та оригінал електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення як документу (ч. 3 ст. 99 КПК). Тобто, інститут доказів у кримінальному процесуальному праві України визначає відомості в цифровому вигляді як цифрові (електронні) докази-документи.

Слід зазначити, що поняття «електронний» та «цифровий» по відношенню до доказів не тотожні, з точки зору теорії доказування, хоча на практиці ці поняття помилково змішують. Не вдаючись у глибинний аналіз сутності цих понять, потрібно пояснити, що спричинені розвитком електронної техніки нові докази, які раніше не існували, мають складну технічну природу. Ці докази містять у своїй основі досить абстрактні фізичні і математичні поняття і моделі, застосування яких в кримінальному судочинстві досить ускладнене, а в деяких випадках – неможливе. Такі докази, щоб відрізнити їх від інших, досить часто називають «електронними». Проте не береться до уваги той факт, що «електронна» частина доказів пов'язана тільки з електронними приладами (електронікою) – технікою, яка використовує для своєї роботи електрони, а саме електрика. Самі докази, якщо, наприклад, маються на увазі файли (фотографії, відео, аудіо або програмний код), лише відтворюються за допомогою електронних пристроїв (комп'ютерів, моніторів, телевізорів, телефонів і т.п.). Ці прилади – лише посередники між цифровим сигналом і людиною, як, наприклад, збільшувальне скло або електронний мікроскоп – це прилади-посередники між оком та мікрооб'єктом. Тому назва виду такого приладу не повинне міститись в описі сигналу, в даному випадку – цифрового. Юридична невизначеність подібних понять може спричиняти не тільки дискусії, але й судові суперечки.

До речі, в зарубіжній юридичній практиці поняття «електронний» та «цифровий» чітко розмежовуються. Так до доказування відноситься тільки термін «цифровий доказ» («digital evidence»), під якими розуміють фактичні дані, представлені у цифровій (дискретній) формі, зафіксовані на будь-якому типі електронного носія та стають доступними для сприйняття людиною за допомогою комп'ютерного обладнання. У той час, як термін «електронний» («electronic») застосовується виключно для опису

приладів, які для своєї роботи використовують електрони («electronic device»).

Можливо, така підміна термінів у вітчизняному науковому просторі викликана надзвичайно швидким історичним переходом країни від ери індустріального розвитку в радянські часи до сучасного інформаційного суспільства.

Сучасна наукова думка у сфері кримінального процесу виокремлює поняття цифрових доказів, вказуючи на наступні їх критерії:

- вони існують у нематеріальному вигляді;
- зберігаються на відповідному носії, в оперативній пам'яті ЕОМ або каналі зв'язку;
- для їх сприйняття та дослідження необхідні програмно-технічні засоби, тобто «посередники» між програмним кодом (цифровим сигналом) та людиною;
- здатність до дубляжу (копіювання/переміщення) на інший носій без втрати своїх характеристик;
- мають особливий статус оригіналу і можуть існувати у такому статусі у декількох місцях.

Говорячи про цифрові докази, обов'язково потрібно розуміти, що це лише умовна назва і що цифрова інформація, що зафіксована на машинних носіях, являє собою не особливий або окремий вид доказів, а є лише джерелом відомостей. І для того щоб цифрова інформація набула статусу доказів, вона повинна бути, перш за все, якимось чином із системи дискретних (цифрових) сигналів різноманітної фізичної природи, перетворена у прийнятну людині форму. Так, наприклад, зміст документальної інформації, яка міститься в електронних документах чи файлах баз даних, повинен бути перетворений у візуальну інформацію, або шляхом її роздрукування на паперовий носій, або шляхом її виведення на екран монітора. Важливі для судочинства цифрові відеоролики, які збережені на електронних (флеш-носіях і магнітних дисках) і не електронних (оптичних) носіях, також намагаються перевести в матеріальну форму шляхом роздрукування на принтері паперових копій зображень окремих найбільш важливих доказових моментів. Звукові файли, фонограми, теж переводять в надрукований на папері текст.

Тобто, кажучи мовою кримінального правосуддя, повинен бути описаний зміст, або які-небудь властивості, ознаки, призначення і т.п. якої-небудь програми. І лише перетворена цифрова інформація та зафіксована, після її перетворення в прийнятну для людини форму з до-

триманням певних формалізованих правил в процесуальних документах може набути статусу повноцінного кримінального доказу.

При швидкій і одночасно простій процедурі переводу вмісту файлів у матеріальний вид (документи) не потрібно особливих нововведень у процесуальному процесі.

Загалом, з процесуальних позицій ніякої різниці між цифровими і будь-якими іншими доказами немає. Як будь-які докази вони повинні і можуть бути перевірені судом з огляду на їх відносність, допустимість і достовірність. Принципова відмінність цифрових доказів від інших полягає лише в тому, що встановити їх автентичність у ході експертизи значно складніше, а за деяких умов – навіть неможливо. Справа в тому, що перше, що повинен встановити експерт, чи є оригіналом або копією представлений цифровий доказ. Для прикладу візьмемо цифрові і аналогові фонограми як докази. Якщо з аналоговими фонограмами це зробити можна (відомо, що кожна копія, наприклад, перезапису в аналоговому вигляді значно гірша за якісними параметрами, ніж оригінал), то з цифровими фонограмами питання оригінал-копія з очевидністю втрачає сенс, оскільки якість цифрової копії нічим не відрізняється від оригіналу. Друге, що повинен зробити експерт, це встановити відповідність слідів звукозаписного пристрою, відображених на фонограмі, з тим апаратом, який використовувався для звукозапису. Для аналогових фонограм це майже завжди можливо, оскільки для звукозапису використовуються в основному переносні диктофони і магнітофони, які вилучаються в оператора і на запит експерта можуть бути йому надані. Але для багатоканальних цифрових реєстраторів, за допомогою яких здебільшого проводиться прослуховування і звукозапис телефонних переговорів в ході оперативно-розшукових заходів, це практично неможливо. Водночас для достовірного вирішення питання про наявність або відсутність ознак монтажу і копіювання, дослідження властивостей і характеристик пристрою, використаного для виробництва фонограм, обов'язкове. Неповнота і недоброякісність використаних для експертизи матеріалів (наприклад, аналогових копій цифрових фонограм невідомого походження), викликають цілком слушні сумніви щодо правильності висновків і позбавляють результати роботи експертів доказового значення. Тому досить часто виникають проблеми як із залученням цифрових доказів до матеріалів кримінальних справ, так і при проведенні їх експертних досліджень.

Відповідно до вищезазначеного, з урахуванням вимог сьогодення вбачається необхідність в удосконаленні положень параграфу 1 (Поняття до-

казів, належність та допустимість при визнанні відомостей доказами) глави 4 (Докази і доказування) КПК України в питанні формування інституту цифрових доказів та методів забезпечення їх допустимості, належності та достатності, що сприятиме прискоренню окремих аспектів діяльності слідчого в ході досудового розслідування. Також, потребує значного вдосконалення методика збирання і дослідження цифрових доказів (необхідно підвищити принаймні базовий рівень знань у галузі ІТ усіх осіб, які здійснюватимуть пошук і фіксацію та досліджуватимуть цифрові докази) та методика дослідження цих доказів у судовому засіданні.

Павзюк Тетяна Анатоліївна

курсант 2 групи 3 курсу
ІШОК для СБ України
НЮУ ім. Я. Мудрого

ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Строки у кримінальному провадженні мають безумовно вагоме значення. Проте, якщо взяти до уваги всі можливі життєві обставини і з їх урахуванням закріпити чітко визначені проміжки часу для здійснення тих чи інших процесуальних дій у кримінальному провадженні в цілому досить складно. Саме тому законодавець запозичив оціночне поняття «розумні строки», закріплене у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, а також закріпив критерії, які допомагають розтлумачити вищезазначений термін.

Такий прийом законодавчої техніки з одного боку, забезпечує сторону обвинувачення необхідним часом для об'єктивного з'ясування обставин справи та встановлення істини у кримінальному провадженні, а з іншого – має наслідком зловживання слідчими і прокурорами своїми повноваженнями, необґрунтоване затягування розслідування злочинів, а також порушення права на справедливий суд.

Метою роботи є дослідження існуючих механізмів забезпечення дотримання розумних строків у кримінальному провадженні та їх вдосконалення.

Відповідно до ч.2 ст.28 Кримінального процесуального кодексу (далі КПК України) проведення досудового розслідування у розумні строки

забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд. При цьому, ст.308 КПК передбачає оскарження недотримання розумних строків такими особами як слідчий, прокурор, і виключно під час досудового розслідування, що здійснюється шляхом подання підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим скарги до прокурора вищого рівня. Стадія судового розгляду, а також суд як відповідальний суб'єкт в даному випадку не згадуються.

За результатами розгляду скарги прокурор вищого рівня може прийняти одне з таких рішень: 1) про задоволення скарги та надання відповідному слідчому, прокурору обов'язкових для виконання вказівок щодо строків вчинення певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень; 2) про відмову в задоволенні скарги, якщо прокурором вищого рівня буде встановлено, що розумні строки не було порушено.

Проте на цьому засоби захисту вичерпуються, адже оскаржити рішення прокурора вищого рівня буде неможливо. Згідно зі ст. 303 КПК України існує можливість оскарження лише бездіяльності слідчого, прокурора.

Наприклад, у справі № 639/687/17 Жовтневого районного суду м. Харкова від 20.01.2017 року заявник звернулась зі скаргою до керівника відділу Харківської місцевої прокуратури про оскарження недотримання розумних строків досудового розслідування у кримінальному провадженні від 10.04.2015 року. На вказану скаргу надано відповідь від 23.01.2017 року, із якою заявник не погоджується, оскільки керівник Новобаварського відділу Харківської місцевої прокуратури, на думку скажника: 1) приховав невиконання прокурорами вимог ст. 28 КПК України щодо розумних строків досудового розслідування; 2) відмовився надати вказівки прокурорам та слідчим щодо конкретного переліку та обсягу процесуальних та слідчих дій, необхідних для досудового розслідування та щодо конкретних розумних строків їх проведення та прийняття процесуальних рішень; 3) зірвав подальше досудове розслідування та його завершення у розумні строки. Слідчий суддя відмовив у відкритті провадження на підставі ч.4 ст. 304 КПК України, відповідно до якої слідчий суддя, суд відмовляє у відкритті провадження у разі, якщо скарга подана на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, прокурора, що не підлягає оскарженню.

Судовий реєстр переповнений аналогічними ухвалами про відмову у відкритті провадження слідчим суддею. В даному випадку буква закону буквально перешкоджає реалізації права на справедливий суд і здійснен-

ню слідчим суддею судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Отже, встановлення розумних строків дозволяє активізувати дії сторони обвинувачення з проведення досудового розслідування або, якщо їй не вдається довести наявність складу кримінального правопорушення у певний строк, ставить їх в умови, коли вони вимушені закрити кримінальне провадження. Проте на практиці виникають певні труднощі пов'язані із відсутністю у слідчого судді необхідного обсягу повноважень для належного врегулювання даного питання. Вважаю за доцільне, реалізуючи конституційно затверджене право особи на оскарження до суду будь-яких порушень її прав та свобод, внести зміни до чинного КПК України та розширити компетенцію слідчого судді.

Петрашук Наталія Орестівна

курсант 1 групи 1 курсу магістратури

ІШОК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ОБШУК ЖИТЛА ТА ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ: ПЕРСПЕКТИВИ

Обшук – слідча (розшукова) дія, що займає особливе місце в системі слідчих дій. Своєчасне виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб відіграють ключову роль при встановленні істини у кримінальному провадженні і притягненні до відповідальності винних осіб.

З метою забезпечення захисту недоторканості житла та іншого володіння особи, законодавець намагається максимально детально та повно врегулювати питання, що стосуються підстав, порядку та процесуального оформлення обшуку. Проте, у зв'язку з останніми змінами, які планується внести, а саме передбаченими проектом Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» №6232 від 23.03.2017 виникає багато дискусій взагалі щодо можливості проведення такої слідчої дії як обшук, а тим більше досягнення його цілей.

Метою роботи є вивчення та аналіз новел щодо обшуку, запропонованих вищезазначеним законопроектом.

Неможливо не помітити деякі позитивні зміни. Зокрема, приділено належну увагу практичним проблемам, висвітленим в Узагальненнях судової практики щодо розгляду слідчими суддями Київського районного суду м. Одеси відповідних клопотань про надання дозволу на проведення обшуку в період з 21.11.2012 р. по 2014 р.

По-перше, ч.1 ст.236 КПК України доповнено такими словами: «Незалежно від стадії цієї слідчої дії (обшуку) слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 цього Кодексу». Норму вважаємо прогресивною і такою, що сприяє урівненню прав захисту і обвинувачення в кримінальному процесі. Очевидно, що наразі реалізація конституційного права на надання правової допомоги прямо залежить від суб'єктивної думки слідчого, прокурора про можливість участі адвоката в обшуку. Сьогодні адвокати вимушені йти на іноді відчайдушні вчинки і «з бійкою» прориватися до клієнта. Нова редакція вирішує це дискусійне питання правовим шляхом, визначаючи право адвоката бути присутнім під час обшуку клієнта і зустрічний обов'язок слідчого, прокурора допустити захисника.

По-друге, на виконання вимог ст.32, 34 КПК України при визначенні територіальної підсудності клопотань про надання дозволу на проведення обшуків житла чи іншого володіння особи спрямовані наступні положення законопроекту: «Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться (зареєстрований) орган досудового розслідування, як юридична особа. У разі якщо фактичне місцезнаходження структурного підрозділу органу досудового розслідування відрізняється від зареєстрованого місцезнаходження органу досудового розслідування, як юридичної особи, обшук проводиться виключно на підставі ухвали слідчого судді місцевого суду за зареєстрованим місцезнаходженням органу досудового розслідування, як юридичної особи». Вищий спеціалізований суд України у листі № 1–1640/0/4–13 від 15.10.2013 р. «Щодо надання роз'яснень положень ч.2 ст.132 КПК України стосовно визначення територіальної юрисдикції клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження» висловлював таку ж позицію і зазначав, що вона запобігатиме зловживанням і сприятиме уніфікації практики застосування кримінального закону.

В даному випадку чітко видно, що запропоновані законодавцем зміни є обґрунтованими як з точки зору практики, так і на науковому рівні. Ці зміни були очікуваними і бажаними. Проте, усе це нівелюється наступними положеннями законопроекту.

Особливої уваги на нашу думку заслуговує п. 8 як доповнення до ст.234 КПК, відповідно до якого клопотання про проведення обшуку повинно містити: «обґрунтування того, що доступ до речей, документів або відомостей, які можуть у них міститися, *неможливо отримати органом досудового розслідування у добровільному порядку шляхом витребування речей, документів, відомостей* (виділено автором) відповідно до частини другої статті 93 цього Кодексу, або за допомогою інших слідчих дій, передбачених цим Кодексом, а доступ до осіб, яких планується відшукати, – *за допомогою інших слідчих дій*, передбачених цим Кодексом. Зазначена вимога не поширюється на випадки проведення обшуку з метою відшукування знаряддя кримінального правопорушення, предметів і документів, вилучених з обігу»

Відповідно до п.5 ч.5 ст.234 КПК у редакції законопроекту слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про обшук, якщо прокурор, слідчий не доведе наявність достатніх підстав вважати, що за встановлених обставин обшук є найбільш доцільним та ефективним способом відшукування та вилучення речей і документів, які мають значення для досудового розслідування, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, а також заходом пропорційним втручанням в особисте і сімейне життя особи.

Крім того, відповідно до ч.6 ст.234 у разі відмови у задоволенні клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи слідчий, прокурор не має права повторно звертатися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на обшук того ж самого житла чи іншого володіння особи, якщо у клопотанні не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею.

Обшук за своєю природою має примусовий характер і є раптовим для обшукуваних осіб. Запропонована новація нівелює суть обшуку як слідчої дії і може призвести до ситуації, коли обшук взагалі неможливо буде провести законно через відсутність відповідної правової підстави (оформленого відповідно до закону клопотання, його погодження і позитивного рішення слідчого судді), або коли у його проведенні вже не буде жодного сенсу.

Таким чином, прийняття Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу

України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23.03.2017 не можна назвати прогресом. Обшук є суттєвим обмеженням конституційних прав особи. Але у площині кримінального процесу таке обмеження є виправданим, адже має на меті захист суспільства і держави від кримінальних посягань, притягнення винних за вчинення кримінальних правопорушень. З точки зору міжнародно-правових актів (Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права), а також справ, розглянутих Європейським судом з прав людини, законними можна вважати обмеження права на недоторканність житла, якщо вони мають правову основу. Такою основою має бути законна, обґрунтована та мотивована ухвала слідчого судді, постановлена за результатами всебічного дослідження клопотання на проведення обшуку, а не згода і обізнаність обшукуваної особи відносного того, що у неї шукатимуть.

Пишка Владислав Ярославович

курсант 1 групи 4 курсу

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (СТ. 232 КПК УКРАЇНИ)

Інтенсивний розвиток інформаційних цифрових технологій змушує кожного відповідати вимогам сьогодення та йти в ногу з часом. Сучасні технології проникають у всі сфери громадського та державного життя. Не стоїть осторонь і діяльність правоохоронних органів під час здійснення досудового розслідування. Так, кримінальне провадження починається з використання електронної бази – внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Після ратифікації Україною Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, відповідно до якого держава «погоджується забезпечити проведення допиту за допомогою відеоконференції за умови, що застосування відеоконференції не суперечить основним принципам її законодавства й вона має технічні

засоби для цього», постало питання про врегулювання зазначеної процедури в національному законодавстві. Сьогодні основні засади здійснення процесуальних дій в режимі відеоконференції (далі – ВК) регламентовано Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), Наказом ДСА № 155 від 15.11.2012 «Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження)» та рядом міжнародно-правових актів.

Зазначена процедура знайшла своє відображення в законодавстві України ще в 2011 році, коли КПК України 1960 р. було доповнено статтею 85–3. Проте, незважаючи на це, досі не існує законодавчого визначення поняття відеоконференції, роз’яснення вимог до неї та однозначного порядку її застосування на стадії досудового розслідування, зокрема під час проведення допиту.

У зв’язку з цим, варто звертатися до доктринальних визначень цього поняття. Зокрема, Архипова К. А. зазначає, що «відеоконференцзв’язок – це телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох чи більше віддалених абонентів, при якій між ними можливий обмін аудіо- та відеоінформацією в реальному часі» [1]. Хоча в чинному КПК України і не встановлено дефініцію відеоконференції, проте він закріпив такі вимоги до використання технічних засобів і технологій у досудовому розслідуванні, як належна якість зображення і звуку, а також інформаційна безпека. Насправді забезпечення цих вимог є надзвичайно важливим, оскільки їх недотримання не тільки порушує права людини, але й ставить під загрозу можливість отримання доказів та використання їх у суді. У зв’язку з цим, ЄСПЛ наголосив на тому, що відеозв’язок має гарантувати можливість для заявника брати участь у процесі та бути вислуханим без технічних перепон, а також забезпечувати ефективне спілкування з адвокатом без свідків [2].

Фактичною підставою для проведення допиту в режимі відеоконференції (крім передумов, визначених у ч.1 ст. 232 КПК) є суб’єктивне, проте обґрунтоване переконання слідчого, прокурора чи слідчого судді про необхідність проведення такого допиту. З огляду на це, виходячи із завдань та загальних засад кримінального провадження у ч. 2 ст. 232 КПК передбачено право сторони кримінального провадження на відмову від здійснення дистанційного судового розслідування. У такому випадку допит у режимі ВК можна проводити виключно на підставі вмотивованої по-

станови слідчого, прокурора чи слідчого судді. Проте проведення такого допиту за участі підозрюваного, коли він проти цього заперечує, не допускається. Таким чином, якщо свідок відмовляється давати показання, то це не звільнить його від допиту, оскільки давання показань є обов'язком свідка, за винятком окремих випадків. Але на практиці виникає питання: «Як бути з відмовою підозрюваного?» З одного боку все здається логічним, оскільки, якщо підозрюваний проти, то допит не проводимо. Проте, як слідчий може дізнатися про таку відмову за умови проведення допиту в режимі ВК? Є декілька шляхів:

1) через слідчого, співробітника оперативного підрозділу чи службову особу установи попереднього ув'язнення, які діють відповідно до ч.5 ст. 232 КПК;

2) сприйняти таку відмову під час особистого спілкування в режимі ВК.

Насправді перший шлях не відповідає загальним засадам кримінального провадження, а також положенням ч.5 ст. 232 КПК, відповідно до якої ці особи мають виключне коло повноважень: вручення допитуваній особі пам'ятки про її процесуальні права, перевірка документів, що посвідчують її особу та перебування поряд з нею до закінчення допиту. При цьому слідча (розшукова) дія проводиться слідчим безпосередньо, хоча і використовуючи режим ВК. Сприйняття відмови підозрюваного через службову особу, яка діє відповідно до ч. 5 ст. 232 є неприпустимим, оскільки слідчий сприйматиме її опосередковано, а також існує ймовірність вчинення тиску на підозрюваного щодо відмови від слідчої дії, що порушує засади поваги до людської гідності й забезпечення права на свободу та особисту недоторканність. Тому вважаю, що рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування, якщо проти цього заперечує підозрюваний, не може бути прийняте, проте відмову останнього має отримати слідчий безпосередньо, тобто почавши відеоконференцз'язок і отримавши можливість спілкуватися з підозрюваним особисто.

Іншою проблемою, пов'язаною з порядком допиту в режимі ВК, на яку варто звернути увагу, є загальні правила його проведення. Відповідно до ч.4 ст. 232 КПК України допит особи в дистанційному досудовому провадженні здійснюється згідно з правилами, передбаченими статтями 225–227 КПК України. Виникає цілком логічне і закономірне питання: «Чому законодавець до цих правил не відніс ст. 224 КПК (Допит)?» Очевидно це прогалина в законодавстві, проте, тим не менше, загальні правила проведення допиту під час досудового розслідування діють і під час

допиту в режимі ВК, оскільки нехтування ними тягне за собою визнання доказів недопустимими.

З метою забезпечення інформаційної безпеки, безперервного і стабільного зв'язку, належної якості передачі зображення і звуку, усунення можливих неполадок при проведенні процесуальних дій у режимі відеоконференції залучається особа, що володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів відеозапису. Такою особою виходячи зі ст. 71 КПК є спеціаліст, який надаватиме технічну допомогу слідчому, прокурору під час проведення допиту в режимі ВК. Під час проведення допиту в судовому засіданні (із застосуванням режиму ВК) залучається адміністратор, який здійснює налагодження технічних засобів відеозапису процесуальних дій, які проводяться у режимі відеоконференції під час судового засідання [5]. Проте, як зазначає Черниченко І. В., «функції, які виконує ця особа не є аналогічними функціям спеціаліста, тобто особи, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ст. 71 КПК України)» [3; с. 199].

Саме тому в дослідженнях науковців сьогодні обґрунтована необхідність удосконалення чинного КПК України, зокрема Шингарьов Д. О. пропонує доповнити ст. 232 КПК частиною 3–1 у такій редакції: *«Під час проведення слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції слідчий, прокурор, а у разі проведення допиту відповідно до ст. 225 цього Кодексу – слідчий суддя, зобов'язані залучити спеціаліста для забезпечення належної якості зображення, звуку, інформаційної безпеки та надання технічної допомоги під час проведення відеоконференції»* [4].

Таким чином, застосування режиму ВК під час допиту має свої особливості та труднощі, але, в той же час, інколи є чи не єдиною можливістю отримати докази, якщо зробити це в інший спосіб неможливо. Так, використання відеоконференції є однозначним кроком вперед в сучасному кримінальному провадженні, адже застосування сучасних технологій не тільки спрощує роботу слідчого, але і є допоміжним інструментом забезпечення прав людини. Проте, на сьогоднішній день проведення такої слідчої (розшукової) дії як допит в режимі ВК має ряд недоліків у застосуванні та ряд прогалин у законодавчій регламентації.

Беручи до уваги вищенаведене можна дійти висновку про те, що досі не має однозначного визначення поняття «відеоконференція», не закріплено порядку відмови підозрюваного від проведення такого допиту, не

встановлено вимог щодо місцезнаходження захисника та ін. У зв'язку з цим вважаю, що на практиці існує потреба у прийнятті інструкції, яка б регулювала порядок застосування технічних засобів під час проведення дистанційного досудового розслідування, а також права та обов'язки осіб, які забезпечують їх функціонування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Архипова К. А. Автореферат дисертації на здобуття ступеня кандидата юридичних наук на тему «Застосування відеоконференцв'язку в кримінальному судочинстві Росії та зарубіжних країн». Москва. 2013.
2. Постанова Європейського суду з прав людини у справі «Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy), скарга N 45106/04 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hr-lawyers.org/files/docs/1291296455.pdf>
3. Черниченко І. В. Перспективи вдосконалення відеоконференції у кримінальному провадженні України / І. В. Черниченко // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2014.
4. Шингарьов Д. О. Окремі питання забезпечення прав та законних інтересів осіб при проведенні допиту в режимі відеоконференції під час досудового розслідування // Кримінальний процес та криміналістика. – 2016. – Харків.
5. Наказ ДСА № 155 від 15.11.2012 «Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження)»

Повзик Євген Вікторович

асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності НЮУ ім. Я. Мудрого, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА ПІДСТАВІ УГОД

Анотація: В роботі проаналізовано окремі питання укладення та розгляду угоди про примирення, вимоги законодавства щодо її змісту та

запропоновано шляхи нормативного вдосконалення підстав та порядку укладення угоди про примирення та визнання винуватості.

Застосування угод у кримінальному процесі України в цілому має позитивну динаміку та схвальну оцінку як з боку правозастосовників, так і вчених. Але, варто зазначити, що механізм застосування інституту угод в повній мірі ще не відпрацьовано судовою практикою та в достатньому обсязі не досліджено науковою доктриною, а також беручи до уваги постійне вдосконалення кримінального процесуального законодавства, актуальним і необхідним уявляється вивчення підстав, умов та порядку здійснення кримінального провадження на підставі угод.

Відповідно до гл. 35 КПК України укладення угоди про примирення обмежено часовими межами. Таке обмеження згідно з ч. 5 ст. 469 КПК полягає в тому, що ініціювання укладення цієї угоди може мати місце в будь-який момент після повідомлення особі про підозру і до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Тобто, примирення та застосування інституту примирення можливе як на досудовому провадженні, так і в суді першої інстанції. Прихильниками такої позиції є переважна більшість дослідників.

Але ж зазначена позиція не є загальновизнаною, адже деякими іноземними та вітчизняними юристами і науковцями обстоюється й інший погляд на це питання. На їх думку, застосування медіації вже сьогодні є можливим на будь-якій стадії спору доти, поки остаточне рішення, винесене компетентним органом по суті, не буде виконане у повному обсязі. А тому, акцентуючи увагу на запровадженні відновлювального правосуддя та медіації, як основної форми його реалізації, вони пропонують розповсюдити дію процедури медіації і на стадію виконання покарань. Як зазначається в науковій літературі, одна з цілей відновлювального правосуддя – моральне виправлення правопорушника, про що свідчать його дії, у тому числі й спрямовані на усунення завданої шкоди, у зв'язку з чим потреба у примиренні виникає не лише при вирішенні питання щодо призначення покарання, а й безпосередньо при його виконанні. В такому разі, медіація набуває важливого значення при застосуванні до засуджених умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням, оскільки обов'язковою умовою цього є доведення засудженим певного ступеня виправлення, що є неможливим без визнання вини та бажання виправити завдану шкоду. Отже, медіація буде мати

чіткі юридичні наслідки, такі як підстава звільнення від реального відбування покарання та ознака виправлення засудженого. Крім цього, в КПК з досліджуваного питання закладена певна суперечливість норм, якими врегульовано питання часових меж укладення угоди про примирення. А саме, відповідно до ч. 5 ст. 469 КПК України угода про примирення чи визнання винуватості може бути укладена в будь-який момент після повідомлення особі про підозру і до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Тобто, угода може бути укладена на стадії досудового розслідування, підготовчого провадження та судового розгляду. Однак, в ч. 4 ст. 56 КПК України закріплено право потерпілого на укладення угоди про примирення на всіх стадіях кримінального провадження. У зв'язку з цим, на нашу думку, з метою забезпечення правильної та однакової практики застосування нормативних положень щодо часових меж укладення угоди про примирення та обізнаності потерпілого щодо своїх прав, вважаємо за необхідне ч. 4 ст. 56 КПК України та гл. 35 КПК України привести у відповідність.

Враховуючи вищезазначені обмеження щодо осіб, які можуть брати участь у домовленостях стосовно угоди про примирення та можливу відсутність професійного адвоката (захисника підозрюваного, обвинуваченого чи представника потерпілого) у кримінальному провадженні, цілком логічно постає питання щодо складення тексту угоди про примирення, який відповідатиме чинному кримінальному та кримінальному процесуальному законодавству. За такої ситуації сторони угоди, як правило, не володіють знаннями у сфері права, що позбавляє їх можливості якісно відстоювати свою позицію, захищати свої інтереси, правильно скласти текст угоди. Крім цього, відповідно до гл. 31 та 35 КПК України ухвала суду про відмову в затвердженні угоди не підлягає оскарженню та згідно з ч. 8 ст. 474 КПК України у цьому кримінальному провадженні повторно звернутися з новою угодою вже неможливо. З огляду на це, залишаються незахищеними інтереси сторін угоди, а застосування такого інституту призводить не до спрощення та прискорення кримінального провадження, а, навпаки, до його зволікання. У зв'язку з цим, на нашу думку, після виявлення ініціативи укласти угоду про примирення, необхідно нормативно закріпити обов'язок слідчого, прокурора забезпечити участь професійного адвоката, який надаватиме правничу допомогу сторонам угоди, що полягатиме у наданні роз'яснень та консультацій стосовно підстав, умов,

обов'язків та юридичних наслідків укладення та затвердження угоди про примирення та складенні її тексту.

До недавнього часу можливість укладення угоди про визнання винуватості ставилася в залежність від ряду умов, однією з яких була відсутність потерпілого у кримінальному провадженні. Однак, ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження» від 16.03.2017 р. № 1950-VIII було суттєво розширено коло кримінальних проваджень в яких може бути укладено угоду про визнання винуватості. А саме: відповідно до ч. 4 ст. 469 КПК України зазначену угоду може бути укладено у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами. Крім цього, укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, внаслідок яких шкода завдана державним чи суспільним інтересам або правам та інтересам окремих осіб, у яких беруть участь потерпілий або потерпілі, не допускається, крім випадків надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди.

Отже, позиція потерпілого має суттєве значення для застосування інституту угоди про визнання винуватості, що є додатковою гарантією захисту його прав та інтересів у кримінальному провадженні. Однак, в КПК нормативно не врегульовано процесуальний порядок отримання такої згоди та яким процесуальним документом така згода повинна бути зафіксована. Крім цього, згода на укладення угоди про визнання винуватості не передбачає обов'язкового відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди. Це, у свою чергу, може негативно вплинути на інтереси потерпілого, оскільки останній не є стороною угоди про визнання винуватості та не бере участі у такому кримінальному провадженні, що позбавляє його можливості захищати свої інтереси після укладення угоди про визнання винуватості. У зв'язку з цим, на нашу думку, доречно нормативно закріпити таку обов'язкову умову угоди про визнання винуватості, як відшкодування шкоди потерпілому, про що прямо зазначати в змісті угоди.

Проскурякова Наталія Андрівна

курсант 2 групи 3 курсу

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сьогодні спостерігається тенденція до збільшення кількості злочинів як в цілому світі, так і в Україні, де в умовах збройного конфлікту кількість злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, зросла в декілька разів. У зв'язку з цим питання забезпечення міжнародного співробітництва в галузі боротьби зі злочинністю є досить актуальними, адже вони є складовою належної реалізації завдань кримінально-процесуальної діяльності та виступають гарантією невідворотності покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення на території іншої країни.

Видача обвинувачених та засуджених осіб сформувала самостійний правовий інститут екстрадиції, під час застосування якого виникають деякі проблемні питання.

По-перше, вдало звертає увагу Одайник Б. М. на загальновизнане правило, що видача злочинців – це право держави, а не обов'язок. Обов'язок може виникнути тільки за наявності міжнародного договору. Однак відзначається тенденція країн не видавати своїх громадян, які вчинили злочин за кордоном. Такі проблеми вирішуються за допомогою двосторонніх або багатосторонніх угод: якщо особа не користується дипломатичним імунітетом, то вона повинна бути або засуджена, або видана зацікавленій стороні.

Є більш складні ситуації: коли влада країни затримавши громадянина іншої держави, не впевнена, що коли він буде виданий своїй країні, то зазнає покарання. Починається тривалий процес переговорів, а людина, вина якої ще не доведена, в цей час перебуває у в'язниці, чекаючи суду. Це питання вирішується укладенням двосторонніх угод, які б могли гарантувати державам-учасникам виконання домовленостей щодо виданих осіб іншою державою. [1]

Інша проблема, погоджуючись з думкою Чорноус Ю. М., криється в міжнародних договорах, які передбачають низку підстав, за яких видача не відбувається. Наприклад, якщо говорити про заборону видачі за умови вчинення «політичного правопорушення», слід враховувати, що інколи

саме політичні мотиви характерні для вчинення тероризму. Правило про відмову у видачі осіб, які вчинили правопорушення політичного характеру, все частіше обмежується шляхом віднесення терористичних злочинів до числа правопорушень, що не розглядаються як політичні для цілей видачі. Приймаються відповідні антитерористичні конвенції, особливість яких полягає у встановленні чітких зобов'язань для держав-учасниць затримати злочинця на своїй території та/або видати його, або передати справу власним правоохоронним органам для цілей кримінального переслідування. Тому вже можна вважати загальноновизнаним факт, що особи, які вчинили терористичні злочини, підлягають видачі. Але існують й інші «політичні, фінансові, військові правопорушення» за які забороняється видача особи.

Отже, питання про «екстрадиційність» злочинів міжнародного характеру вимагає перегляду ряду міжнародних договорів, зокрема, положень, що можуть бути використані з метою перешкоджання реалізації завдань кримінального провадження щодо злочинів міжнародного характеру та інтересам світового товариства у боротьбі з міжнародною злочинністю. [2]

Максимів Л. М. знаходить ще один недолік – це відсутність законодавчого регулювання процесуального статусу осіб, які підлягають екстрадиції. При формуванні поняття «екстрадиція» законодавець уникає питання визначення правового статусу особи, інтерпретуючи екстрадицію у якості видачі особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Відповідно до ст. 2 Європейської конвенції про передачу засуджених осіб 1983 року, особу, засуджену на території однієї держави, може бути передано на територію іншої держави для відбування призначеного їй покарання. Виходячи зі змісту вказаної норми, передається особа, засуджена за вчинення злочину, відносно неї ухвалено вирок і рішення за даним вироком є остаточним. Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року в ст. 1 вказує на те, що договірні держави зобов'язуються видавати одна одній всіх осіб, які переслідуються компетентними органами запитуючої держави за вчинення правопорушення або які розшукуються зазначеними органами з метою виконання вироку або постанови про взяття під варту. Виходячи зі змісту ст. 574 КПК України, видачі підлягають: підозрювані, обвинувачені на стадії досудового розслідування; підсудні, засуджені на стадії судового розгляду або виконання вироку. Зі змісту вказаної статті випливає, що обвинувачений є стороною кримінального провадження на стадії досудового розслідуван-

ня. А це суперечить положенню ст. 42 КПК, де вказано, що обвинуваченим є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду. Зі змісту вказаної статті виходить, що обвинувачений з'являється тільки під час судового провадження, а на стадії досудового розслідування – відсутній.

З метою усунення колізій вказаних норм пропонується ч. 2 ст. 574 КПК України викласти в такій редакції: «Генеральна прокуратура України є центральним органом України щодо видачі (екстрадиції) підозрюваних, обвинувачених у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування або судового провадження». [3]

Позитивно, що останніми роками певні проблемні питання екстрадиції вирішуються на законодавчому рівні. Мова йде про закріплення переліку прав особи, видача якої запитується, прийняття рішення про екстрадиційний арешт судом, можливості оскарження рішення про видачу особи. Проте існує ще значна кількість неврегульованих питань. Вважаю, що законодавцю першочергово необхідно приділити їм увагу для вдалого функціонування інституту екстрадиції, повної реалізації завдань кримінально-процесуальної діяльності та дотримання норм міжнародного права.

Список використаних джерел та літератури:

1. Одайник Б. М. «Проблемні питання розвитку інституту екстрадиції». Науковий журнал «Міжнародне та зарубіжне право», 2009, с. 195–197
2. Чорноус Ю. М. «Видача особи (екстрадиція) у кримінальному провадженні щодо злочинів міжнародного характеру. Вісник кримінального судочинства № 1, 2015, с. 143–150
3. Максимів Л. В. «Деякі аспекти видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції) за Кримінальним кодексом України 2012 року». Науково-інформаційний вісник «Право» № 7, 2013, с. 272–277

Радь Василь Михайлович

курсант 1 групи 3 курсу

ІШЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Одним із проблемних питань застосування кримінально – процесуального кодексу на практиці є строки прийняття слідчим процесуального

рішення про визнання особи потерпілою в кримінальному провадженні. Глава 26 КПК України регламентує питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування. Перелік відповідних рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, встановлено ст. 303 КПК України.

Згідно ст. 55 КПК України, права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. На практиці інколи виникають ситуації, коли потерпіла особа звертається до правоохоронного органу з заявою про вчинення злочину (наприклад крадіжки), але слідчий після реєстрації кримінального провадження в Єдиному реєстрі досудових розслідувань протягом тривалого часу ніяких дій з розслідування злочину, встановлення особи злочинця не вживає. Тобто, мова йде про випадки, коли потерпілий у справі не допитаний, пам'ятка про процесуальні права йому не вручена, постанова про визнання особи потерпілою в кримінальному провадженні не винесена, доручення в оперативні підрозділи (з відповідними орієнтуваннями про розшукові дії, або дорученням про слідчі дії) не направлені, розслідування справи не ведеться. Звісно, потерпілого такий стан розслідування кримінального провадження, від розслідування якого залежить відновлення його порушених прав та інтересів, не задовольняє і він вимушений боротися з бездіяльністю слідчого, звертаючись з відповідними скаргами до прокурора, слідчого судді. При цьому, єдиним процесуальним документом, підтверджуючим його процесуальний статус в кримінальному провадженні, має бути постанова слідчого, прокурора про визнання особи потерпілою.

Аналіз відомостей Єдиного реєстру судових рішень свідчить про наявність великої кількості ухвал слідчих суддів, винесених за результатами розгляду звернень потерпілих осіб на бездіяльність слідчих під час розслідування кримінальних проваджень. В багатьох скаргах, поданих в порядку ст. 303 КПК України, піднімається питання щодо порушення розумних строків розслідування, тяганину і волокиту з вини слідчого, зокрема щодо несвоєчасного або взагалі невинесення (бездіяльність) постанови про визнання потерпілим в конкретному кримінальному провадженні. Причиною подання скарг до слідчого судді є те, що в багатьох випадках прокурори не реагують на скарги потерпілих осіб на бездіяльність слідчих, розглядають ці скарги не як подані потерпілим, тобто учасником кримінального провадження, а в порядку розгляду звернень громадян.

Згідно ст. 303 КПК України на досудовому провадженні можуть бути оскаржені наступні рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора: п.1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповищенні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у *нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк*; п.5) рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим – особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою.

З тексту п.1 ст. 303 КПК України видно, що вказана норма дозволяє звернутися до слідчого судді зі скаргою не на будь-яку бездіяльність, а лише щодо невиконання слідчим, прокурором, обов'язків (бездіяльність), строк виконання яких чітко регламентований кримінальним процесуальним законодавством. На жаль, строк винесення слідчим, прокурором постанови про визнання потерпілою в кримінальному провадженні діючим КПК України не регламентовано, тому слідчі судді відмовляють в розгляді таких скарг. При цьому така бездіяльність слідчого залишається безкарною. Вважаємо, що це є недоліком діючого КПК, оскільки без наявності засвідченого належним чином протягом визначеного законом строку (максимально короткого), процесуального статусу потерпілого, останній не може повноцінно користуватись своїми процесуальними правами.

Прикрим прикладом слідчої та судової тяганини, порушення розумних строків кримінального судочинства, прав потерпілого є кримінальна справа, описана в рішенні ЄСПЛ «Ігнаткіна проти України» від 21.10.2012 р., в якій облік розумного строку Євросуд почав рахувати з моменту заяви потерпілою цивільного позову (тільки через три місяця після її заяви про побиття слідчим була порушена кримінальна справа; через три роки після порушення справи вона була визнана потерпілою і заявила цивільний позов, але через 13 років від дня її звернення до правоохоронних органів про нанесення тілесних ушкоджень остаточне судове рішення в цій кримінальній справі, яка налічує всього 13 свідків, не було прийнято).

На підставі викладеного, з метою удосконалення діючого КПК України в сфері забезпечення прав підозрюваного, пропонуємо поповнити ч.2 ст. 55 КПК України реченням наступного змісту: «Слідчий, прокурор за результатами розгляду заяви особи про визнання потерпілою не пізніше трьох днів зобов'язаний винести мотивовану постанову про її задоволен-

ня або про відмову, про що письмово повідомити заявника. Відмова в задоволенні заяви про визнання особи потерпілою може бути оскаржена в порядку, передбаченому ст. 303 КПК України».

Рокунь Сергій Васильович

детектив Національного
антикорупційного бюро України,
аспірант Університету митної справи
та фінансів

СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ДОКАЗУВАННЯ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДОКАЗОВОГО ПРАВА

***Анотація.** В тезах розкриваються проблеми теорії доказів, правового статусу суб'єктів доказування з урахуванням сучасного законодавства, а також концептуальні аспекти розвитку доказового права в умовах конкуренції правових норм.*

***Annotation.** The article reveals the problems of the theory of evidence, the legal status of the subjects of proof w the current legislation as well as the conceptual aspects of the development of the law of evidence in the context of competition law.*

Після введення в дію заснованого на засадах змагальності сторін КПК України, а також створення нових та реорганізація існуючих слідчих органів України, становлення служби детективів, як нового суб'єкту доказування зі специфічними функціями і повноваженнями, слідча і судова практика показала безліч нових проблем як теорії доказів і доказового права, так і практики застосування нового законодавства.

Аналіз останніх наукових досліджень показує як на наявність недостатньо апробованих і теоретично обґрунтованих новацій доказового права, так і на розмаїття думок вчених при їх аналізі [1–18].

Метою дослідження є визначення основних алгоритмів удосконалення статусу суб'єктів доказування та подальшого реформування доказового права з урахуванням слідчої і судової практики, прецедентів і правових позицій Європейського Суду з прав людини та здобутків процесуальної науки.

Теорії доказів – система узагальнюючих ідей, концепцій, дефініцій, тверджень, положень, поглядів спрямованих на тлумачення особливостей і закономірностей розвитку доказового права та заснованої на ньому і здійснюваної у формі правовідносин доказової діяльності учасників кримінального провадження [1, с.12–13].

Актуальності питанням теорії також додає невинний розвиток електронних ресурсів, інформаційних баз, систем, технологій, які вміло використовуються як суб'єктами злочинного середовища в своїй діяльності, так і органами досудового слідства в протидії злочинності. Це приводить до того, що традиційні механізми збирання доказів, часто є надто застарілими для належного забезпечення ефективності та наступальності досудового розслідування.

Кожна з норм, що регламентує процесуальний порядок збирання доказів має на меті, в першу чергу, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина під час їх збирання. В той же час, застарілість механізмів, на певних етапах, може ставити під сумнів ефективність органів досудового розслідування, як інституту в цілому, оскільки в умовах сьогодення заходів для оперативного отримання фактичних даних, які можуть бути використані як доказ – не достатньо. Таким чином, маючи наполегливе прагнення не порушувати права громадян під час досудового розслідування, законодавець створив умови, в яких слідство є недостатньо ефективним, щоб прийняти виклик сучасній злочинності, яка в своїх формах та методах розвивається надзвичайно інтенсивно. Такий стан речей потребує удосконалення, оскільки вносить дисбаланс в пріоритети держави в питаннях дотримання прав і свобод людини і громадянина в кримінальному провадженні, та механізми захисту людини і громадянина від суспільно небезпечних діянь.

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Доказами в кримінальному провадженні, відповідно до приписів статті 84 КПК України, є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Таким чином, фактичні дані, отримані в порядку передбаченому КПК України, встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що підлягають доказуванню. Очевидно, що процес збирання цих фактичних

даних, процесуальна регламентація процедури, має безпосереднє значення, в тому числі для дотримання засад кримінального провадження.

Однак, ряд органів наділених повноваженнями згідно статті 216 КПК України здійснювати досудове розслідування в кримінальному провадженні, мають право на збирання фактичних даних, в тому числі для цілей досудового розслідування, у спосіб не передбачений КПК України.

З аналізу законодавчо визначених правоохоронних органів та положень спеціальних законів, що регламентують їх діяльність, встановлено, що такими правами наділені органи безпеки та Національне антикорупційне бюро України.

Так, положеннями статті 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», статті 25 Закону України «Про Службу безпеки України» встановлено порядок та процедуру отримання уповноваженими особами цих правоохоронних органів фактичних даних, які можуть мати значення для досудового розслідування, поза механізмами встановленими КПК України.

Очевидно, що вищевказані способи збору фактичних даних, для цілей досудового розслідування, є швидшими та ефективнішими, сприяють налагодженню дисципліни між правоохоронними та контролюючими органами, удосконалюють механізми обміну інформацією та можуть забезпечити виправдану оперативність, наступальність досудового розслідування.

Проблемною є та обставина, що виходячи зі змісту статті 86 КПК України отримана в такий спосіб інформація – не може бути використана як доказ в кримінальному провадженні, що розслідується. Адже, згідно статті 86 КПК України, допустимими вважаються лише ті фактичні дані, які отримано в порядку встановленому КПК України.

В слідчій практиці, з метою забезпечення допустимості отриманих фактичних даних, слідчому чи прокурору, за умови встановлення у передбачений спеціальним законом спосіб відомостей, що мають значення для досудового розслідування, необхідно отримувати вказану інформацію повторно, шляхом проведення процесуальних (слідчих) дій передбачених КПК.

В середовищі науковців, така позиція законодавця отримує певне схвалення, оскільки забезпечує дотримання органами досудового розслідування прав і свобод людини і громадянина при здійсненні своїх повноважень. Однак, в практиці, такі прагнення приводять до втрати змісту за формою, яка дублюється в різноманітних своїх проявах.

Верховний суд України в своїй постанові пленуму №9 від 01.11.1996 зазначив, що визнання особи винуватою у вчиненні злочину може мати

місце лише за умови доведеності її вини. При цьому слід мати на увазі, що згідно зі ст. 62 Конституції обвинувачення не може ґрунтуватись на припущеннях, а також на доказах, одержаних незаконним шляхом. Докази повинні визнаватись такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами. Тобто Верховний суд, аналізуючи практику розгляду справ, виділив ряд об'єктивних підстав для визнання доказів незаконними, а саме – якщо вони (докази) зібрані з порушенням Конституційних прав людини і громадянина або ж не уповноваженим на їх збирання суб'єктом чи з порушенням процесуального порядку.

Слід зазначити, що реалізація уповноваженими суб'єктами органів безпеки та Національного бюро своїх повноважень в частині збору фактичних даних передбачених спеціальними законами, для цілей досудового розслідування – не є порушенням Конституційних прав і свобод людини та громадянина. Більше того – громадяни, підприємства, установи організації, надаючи повторно відомості та інформацію, для забезпечення проведення процесуальних дій визначених КПК України, змушені повторно виконувати вимогу правоохоронних органів з аналогічних питань, в чому, об'єктивно – може не бути необхідності, але процесуальна дисципліна ставить суб'єктів цих правовідносин в залежність від формальних вимог. Такі дії затягують процес здійснення досудового розслідування та не є раціональними з точки зору організації витрат ресурсів, що використовуються на їх проведення.

Говорячи про дотримання процесуального порядку, слід зазначити – ч.2 ст.1 КПК України, встановлює, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України.

Враховуючи викладене, можна прийти до висновку, що спеціальні закони, які регламентують діяльність органів досудового розслідування, визначають їх статус та повноваження – можуть вважатися частиною процесуального законодавства України.

Таким чином, вважаємо за доцільне приведення у відповідність до норм спеціальних законів положення КПК, щодо допустимості доказів, оскільки така оптимізація буде стримуючим фактором порушень гаран-

тованих Конституцією України прав людини і громадянина під час збирання доказів та не порушує встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, за умови реалізації повноважень уповноваженою на це особою чи органом.

Частину 1 ст. 84 КПК України доцільно викласти таким чином: «Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому кримінальним процесуальним законодавством порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що входять до предмету доказування».

Частину 1 статті 86 КПК України доцільно викласти наступним чином: «Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом, а також в порядку передбаченому іншими законодавчими актами, якщо це не суперечить нормам Конституції України, цьому кодексу та правовим позиціям і практиці Європейського суду з прав людини».

Надання статусу допустимих доказів фактичним даним, отриманим в межах реалізації повноважень органами досудового розслідування, на підставі спеціальних норм, що наділяють їх такими правами – не порушує загальних засад кримінального провадження, а навпаки сприяє дотриманню розумних строків, забезпечує дотримання законності та верховенства права, сприяє наступальності досудового розслідування та безпосереднім чином може вплинути на його результат.

Романчук Максим Ігорович
старший слідчий в ОВС
слідчого відділу УСБ України
в м. Києві та Київській області

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФІКСАЦІЇ ХОДУ І РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ У ФОРМІ КОНТРОЛЬОВАНОЇ ТА ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ

Після прийняття в 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство увійшов ряд новел, які досі були не притаманні даній галузі права і відповідно не досліджувалися. У авангарді нововведень, одне з перших місць по праву займає інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі НСРД). Практичне застосування даного інституту породило цілий ряд питань, відповідь на які можливо знайти лише шляхом його глибокого та всебічного правового аналізу.

Так, на практиці слідчі та прокурори часто стикаються з проблемами фіксації ходу НСРД за допомогою технічних засобів та використання отриманих даних як доказів під час судового розгляду, зокрема при здійсненні контролю за вчиненням злочину у формі контрольованої та оперативної закупки.

Так, п. 2 ч. 1 ст. 271 КПК України контрольована та оперативна закупка являються однією з форм такого різновиду НСРД як контроль за вчиненням злочину, який здійснюється у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується або вчиняється тяжкий або особливо тяжкий злочин. При цьому, ч. 4 тієї ж статті зазначає, що про результат контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї НСРД. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності такої особи. Однак, реалізувати на практиці останнє для слідчого, прокурора не представляється за можливе у зв'язку із наявними суперечностями в діючому законодавстві.

Так, ч. 1 ст. 252 КПК України закріплює імперативне положення, що фіксація ходу і результатів НСРД повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України. Такі загальні правила, передбачені ст. 103 Кодексу, яка вказує, що процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися в протоколі, як в одній з форм фіксування кримінального провадження. При цьому, абзац 3 п.1 ч. 3 ст. 104 КПК України, вказує, що протокол обов'язково повинен містити відомості про всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії, з зазначенням їх анкетних даних. Крім того, ч. 4 та ч. 5 ст. 104 КПК України, передбачають, що перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу, а також протокол повинен бути підписаний всіма учасниками, які брали участь у проведенні процесуальної дії. І з цього моменту виникає дуже вагома проблема, без вирішення якої суд завжди зможе ставити під сумнів законність (допустимість) доказів, отриманих під час проведення НСРД, оскільки відповідно до п. 4.12.4 та 4.12.5 Наказу СБ України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 12.08.2005 №440, відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії та відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення негласної слідчої (розшукової) дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці, становлять державну таємницю (ступень секретності «таємно»), а тому під час проведення

такого різновиду НСРД як контроль за вчиненням злочину у формі контрольованої або оперативної закупки, в ході проведення якої, як виходить з практики, майже завжди приймають участь особи, в тому числі особа відносно якої здійснюється дана форма НСРД, які звісно не мають допуску до державної таємниці.

У зв'язку з чим у слідчого, прокурора виникає ситуація, з якої існує виключно два виходи з негативними наслідками як для кримінального провадження, так і для особи яка безпосередньо проводить НСРД. В такій ситуації слідчий, прокурор можуть або заборонити присутнім особам, в тому числі особі відносно якої здійснюється НСРД, ознайомлюватися з протоколом НСРД, що по-перше тягне за собою грубе порушення прав людини, а по-друге може потягнути за собою визнання факту проведення такої слідчої дії в порушення норм КПК України, а відповідно визнання судом отриманих доказів недопустимими, або зафіксувати проведення процесуальної дії у відповідності до ч. 1 ст. 252 КПК України, однак тим самим розголосити відомості про факт та методи проведення НСРД, що становлять державну таємницю.

Враховуючи викладене, необхідно внести до діючого законодавства відповідні зміни та виключити з Наказу СБ України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» п. 4.12.4. При цьому, в даному випадку не буде мати місця конфронтація ч. 1 ст. 246 КПК України, відповідно до якої НСРД – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, оскільки дані відомості відносяться до відомостей досудового розслідування, розголошення яких, без дозволу слідчого, прокурора, тягне за собою кримінальну відповідальність, встановлену законом.

Савенко Олег Олегович

курсант 2 групи 3 курсу

ІШЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Питання доказового права завжди цікавило науковців, адже доказування є ключовим етапом всього кримінального процесу. Одним із важ-

ливих елементів процесу доказування є збирання доказів, яке відповідно до положень статті 93 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) здійснюється шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК. Але в діючому КПК існують окремі проблемні питання доказування у кримінальному провадженні.

Статтею 104 КПК України встановлено, що протокол процесуальної дії ведеться виключно у випадках, встановлених кодексом. При цьому однією з поширених процесуальних дій є доступ до речей і документів. На жаль, глава 15 КПК України, яка регулює доступ до речей і документів, не встановлює обов'язковості складання протоколу цієї процесуальної дії. На наш погляд, це позбавляє зацікавлену особу можливості зробити свої зауваження щодо правомірності проведення даної процесуальної дії. Ми вважаємо, що кримінальний процес у принципі має бути прозорим із забезпеченням найвищого рівня гарантій тим особам, яких він стосується. Тож у цій частині процедура доступу до речей і документів потребує законодавчого вдосконалення, з встановленням обов'язковості складання протоколу тимчасового доступу до речей і документів.

Також виникає багато запитань щодо правильності оцінки доказів. Згідно частини першої статті 94 КПК слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Питання внутрішнього переконання є суб'єктивним і кожна особа оцінює ті чи інші факти та події по-різному. Неправильна оцінка доказів стороною обвинувачення тягне за собою прийняття помилкових процесуальних рішень. Внаслідок цього слідчий стає заручником своїх рішень і починає певним чином фальсифікувати доказову базу, що може призвести до засудження невинної особи. Тобто, слідчий повинен всебічно, повно і об'єктивно оцінювати зібрані докази для уникнення вищеперахованих наслідків.

Важливою правозабезпечувальною гарантією дотримання прав учасників кримінального провадження є забезпечення їхнього права бути

присутніми під час проведення слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій, ставити запитання, висловлювати пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку їх проведення тощо (п.п. 9, 10 ч. 3 ст. 42, ч. 5 ст. 46, п. 4 ч. 2 ст. 56, ч. 2 ст. 223 КПК України). Слідчий, прокурор зобов'язані вжити належних заходів для забезпечення присутності під час слідчої (розшукової) дії осіб, чії права та інтереси можуть бути обмежені або порушені, здійснивши їх виклик згідно ст. 135 КПК України. Якщо слідча (розшукова) дія здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, закон передбачає обов'язкову участь особи у її проведенні, яка ініціювала цю дію, та/або її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо (наприклад, при освідуванні відповідно до ч. 2 ст. 241 КПК України) або така особа відмовилася брати участь у слідчій (розшуковій) дії, письмово повідомивши про це слідчого чи прокурора (ч. 6 ст. 223 КПК України). Дане положення дозволяє особі відслідкувати процес збирання доказів, а також уникнути їх фальсифікації.

Також сторона захисту та потерпілий нарівні зі стороною обвинувачення наділені правом на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів (відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок), отриманих шляхом витребування їх від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб (сторона захисту може витребувати лише копії документів), а також здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів (ч. 2 ст. 22, ч.ч. 2, 3 ст. 93 КПК України). Поширені випадки, коли сторона захисту не надає стороні обвинувачення всі наявні у неї докази по справі.

Необхідним елементом збирання доказів є правозабезпечувальні заходи, тобто наділені правовою формою дії, за допомогою яких забезпечується можливість реалізації учасниками кримінального провадження свого права впливати на формування доказової бази під час досудового розслідування, зокрема, шляхом подання доказів слідчому чи прокурору (п. 8 ч. 3 ст. 42, п. 3 ч. 1, п. 3 ч. 2 ст. 56 КПК України). Це так званий пасивний спосіб збирання доказів стороною обвинувачення, яка не вчиняє жодних активних дій з їх відшукування (виявлення). За змістом п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції України подання доказів властивий добровільний характер, при цьому особа реалізовує власне волевиявлення щодо передачі стороні обвинувачення певних речей або документів (матеріальних об'єктів, які несуть інформацію про істотні обставини правопорушення),

які, на її думку, мають значення для цього провадження. Повідомлення особою певної інформації при її допиті не слід розглядати як подання доказів, оскільки проведення слідчих дій є самостійною формою доказування. КПК України не містить процесуальних правил подання доказів та не визначає назви документа (протоколу), який за логікою повинен складатися при поданні доказів учасниками кримінального провадження. Зазначене зумовлене тим, що на стадії досудового розслідування лише слідчий і прокурор наділені повноваженнями за результатами розгляду відповідних клопотань учасників кримінального провадження приймати обґрунтовані процесуальні рішення про залучення наданої речі чи документа як доказу у кримінальному провадженні або відмовляти в цьому (ст. 220 КПК України), що надає стороні захисту змогу зловживати своїм службовим становищем і ненароком втрачати надані докази або не вважати їх такими, що мають значення для досудового розслідування по справі.

Отже, процес збирання доказів є важливою ланкою досудового розслідування. Правильність та законність процесу збирання доказів тягне за собою повне та всебічне дослідження обставин справи.

Салтиков Станіслав Михайлович
курсант 3 групи 2 курсу магістратури
ІШОК для СБ України
НЮУ ім. Я. Мудрого

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА ПРИ ВИКОРИСТАННІ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Прагнення побудувати дійсно демократичну та правову державу об'єктивно зумовлює необхідність реформування вітчизняного законодавства відповідно до міжнародних правових стандартів. Не став винятком і новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), із набранням чинності якого у кримінальну процесуальну діяльність введено ряд нових інститутів, одним з яких є конфіденційне співробітництво.

Застосування такого механізму доказування передбачено у главі 21 КПК України і спрямоване на швидке, неупереджене та повне дослідження обставин справи. Проте, на практиці виникає чимало питань, зокрема,

стосовно контролю за застосуванням вказаної норми з боку органів прокуратури.

Функція процесуального керівництва за органами досудового розслідування є однією із основних напрямків діяльності органів прокуратури, що закріплена у ст. 121 Конституції України.

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України.

На противагу цьому, через відсутність детальної регламентації застосування інституту конфіденційного співробітництва в КПК України на практиці виникає чимало питань стосовно реалізації прокурором своїх повноважень.

Так, незрозуміло, чи необхідно повідомляти прокурора про залучення слідчим особи-конфідента та обсяг інформації, яка повинна бути йому надана. Відповідно до ч. 3 ст. 110 КПК України рішення слідчого приймаються у вигляді постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених цим Кодексом, а також коли слідчий визнає це за необхідне. Згідно із п. 2 ч. 2 ст. 36 КПК України прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування.

Саме тому, на нашу думку, прокурор повинен бути в обов'язковому порядку повідомлений письмово слідчим не пізніше наступного дня про факт залучення особи до конфіденційного співробітництва. Проте, враховуючи наявність постанови слідчого про зміну анкетних даних особи, можна стверджувати, що у повідомленні прокурора буде фігурувати факт прийняття слідчим відповідного процесуального рішення та змінені ідентифікаційні дані конфідента на підставі Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному провадженні» від 23 грудня 1993 року N 3782-ХІІ, як особи, яка брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень.

При цьому, у разі необхідності дослідження у судовому засіданні законності винесення слідчим вказаної постанови (мотивування, строки залучення особи-конфідента, мета та поставлені їй завдання), до матеріалів

кримінального провадження може бути доданий витяг з вказаної постанови, в якому будуть видалені справжні анкетні дані особи-конфідента.

Наступним моментом, що заслуговує на увагу, є питання участі конфідента у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно до ст. 275 КПК України слідчий має право залучити конфідента для проведення НСРД. Проте, питання погодження цього рішення слідчого із прокурором та можливість його оскарження кримінально-процесуальне законодавство оминає.

До того ж, невизначеним залишається питання щодо допустимості доказів одержаних внаслідок конфіденційного співробітництва та можливості використання прокурором інформації, наданої конфідентом в залі судового засідання.

Отже, як висновок можна зазначити, що наразі правове регулювання контролю з боку прокуратури за залученням осіб до конфіденційного співробітництва в Україні знаходиться на етапі становлення. Немає жодної усталеної практики з цього питання. Це пов'язано, перш за все, із відсутністю чіткого понятійного апарату та порядку (процедури) у разі залучення особи до конфіденційного співробітництва. Саме тому необхідним є комплексне внесення змін до законодавства для усунення усіх прогалин у питанні конфіденційного співробітництва з урахуванням міжнародного досвіду провідних країн світу.

Семекліт Єгор Валерійович

курсант 1-ої навчальної групи

3-го курсу ІШЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ПРОБЛЕМАТИКА ОБШУКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Заходи, які вживаються в нашому суспільстві, безумовно направлені на посилення правової охорони суспільного життя, охорони прав і свобод громадян нашої країни та дотримання законності. Але вони безсумнівно пов'язані з поліпшенням та підвищенням ефективності роботи правоохоронних органів. Особливу важливість в цій справі відіграє досудове розслідування, а саме слідчі (розшукові) дії. Своєчасне та правильне проведення цих дій відіграє велику роль в розкритті злочину, притягненні до відповідальності винних осіб. З одного боку проведення слідчих (розшу-

кових) дій значно обмежу права та інтереси особистості, але з іншого боку, без їх застосування здійснення кримінально – процесуальної діяльності, в ряді випадків, взагалі не можливо.

Як би добре та ретельно злочинець не готувався до вчинюваного злочину, намагався приховати злочин, майже неможливо знищити все, що може бути використано як доказ проти нього. Тому ретельно підготовлений, добре організований та своєчасно проведений обшук дає в розпорядження слідчого цінні докази, які допомагають розкрити злочин і притягнути до відповідальності винного. Ст. 234 КПК України вказує, що «Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб».[1]

Процесуальний порядок проведення обшуку регламентуються ст. 234–236 КПК України. Але ці статті більш перешкоджають проведенню такої дії як обшук, бо викликають низку запитань. Наприклад в статті 234 вказується що обшук проводиться для виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Звертає на себе увага неповнота мети обшуку, адже він може проводитися з метою відшукування трупів, майна на яке може бути накладено арешт відповідно до ст. 170 КПК України [1, с. 3]. Таке недопрацювання негативно впливає на проведення слідчих дій, адже для отримання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла в клопотанні слідчого мають бути вказані підстави, визначені законом.

Також багато питань викликає ст. 235 КПК України в якій вказано, що «Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз».

В той же час ч. 4 ст. 223 КПК передбачає, що проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного. Якщо обшук є довготривалим і триває декілька днів, може виникнути спірна ситуація в якій буде сказано про неодноразове «проникнення» слідчим на територію об'єкта на якому проводиться обшук.

У правозастосовній практиці вже є приклади, коли слідчий, який проводив обшук, залишив складське приміщення, що було об'єктом обшуку, та територію підприємства, на якому воно знаходилося у зв'язку з настанням нічного часу. Наступного дня охорона підприємства, посилаючись на ч. 1 ст. 235 КПК, заборонила йому вхід на територію підприємства для продовження проведення обшуку. Слідчий був змушений отримати ще одну ухвалу слідчого судді та продовжити слідчу дію вже безперервно протягом декількох днів.[1, с. 8]. На мій погляд вимога ч. 1 ст. 235 КПК повинна тлумачитись, як можливість проведення обшуку та досягнення мети, яка була зазначена в клопотанні слідчого до слідчого судді. Якщо ж мета була досягнута, через складність та тривалість обшуку, через декілька днів, то не можна казати про багаторазове проникнення в приміщення.

Отже при проведенні слідчих дій, які є основним способом збирання доказів у кримінальному провадженні, значно підвищуються вимоги законності їх проведення, дотримання прав і законних інтересів не тільки осіб, які беруть у них участь, але й тих, права та законні інтереси яких можуть бути обмежені або порушені під час їх проведення[1, с. 2]. Враховуючи це, вказані норми КПК, які регламентують проведення обшуку, потребують удосконалення для їх ефективного використання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Проблеми нормативного регулювання та практики проведення обшуку під час кримінального провадження / О. В. Капліна // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – №2(12) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15kovckp.pdf>.

Синявська Марія Русланівна

курсант 1 групи 4 курсу

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ НЕДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Ч.1 Розділу IV Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів,

схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року N 361/2006, передбачає, що судочинство як найдієвіший інститут забезпечення верховенства права має ґрунтуватись на загальних принципах, до яких належить принцип розумності строків розгляду справ, який зобов'язує суд вирішувати справи без невинувинуваних зволікань або ж уникати поспішності, що завдає шкоди справедливому судочинству.

Найчастіше предметом розгляду Суду є факт порушення прав людини, передбачених статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де закріплено: «Кожна має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення». Як бачимо, одним із елементів права на справедливий судовий розгляд є розумність строків.

У новому тлумачному словнику української мови термін «розумний» визначений як поняття, що стосується кожного індивідуума, тобто суб'єктивна категорія і тому слово «розумний» слідчий буде трактувати по-своєму, а захисник по-іншому, що безумовно не принесе користі при встановленні істини в кримінальному провадженні і буде завжди предметом протиріч та підґрунтям для скарг, клопотань тощо. Тому, я вважаю, що це поняття повинно бути максимально та конкретно розкрито в законі.

Дійсно, в статті 28 КПК України закріплено, що «Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень».

В п.21 ст. 7 КПК України «розумність строків» визначена як одна з загальних засад кримінального провадження, правова реалізація якої спрямована на захист сторін від затягування кримінального процесу. Відповідно до статті 28 КПК України «Розумні строки» під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті у розумні строки».

Як ми бачимо, визначення терміну «розумні строки кримінального провадження», «розумні строки досудового розслідування» в КПК України немає, як і визначення початкового моменту для їх обліку, що викликає проблеми з застосуванням цих норм на практиці. Так, ст. 308 КПК України передбачено, що оскарження недотримання розумних строків під час досудового розслідування здійснюється прокурору вищого рівня.

Одним з проблемних питань ст. 308 КПК є те, що вона не регламентує механізм, який би міг насправді захистити потерпілого, підозрюваного

і відновити їх право на розумні строки провадження. Зважаючи на це, трапляються випадки, коли строки досудового розслідування з різних причин є досить тривалими, що призводить до порушення прав, свобод та законних інтересів потерпілого, підозрюваного.

Так, аналіз практики свідчить, що прокурори, при розгляді таких скарг керуються правилами звернень громадян, а не правилами, передбаченими КПК, що вказує на грубе порушення кримінального процесуального законодавства. Окрім того, відповідальність службових осіб, які винні в недотриманні розумних строків не дає особі гарантій, що слідство в цілому, або конкретні слідчі дії будуть все-таки проведені в розумні строки. Більше того, частими є випадки, коли прокурори просто не реагують на такі скарги, тобто чинять протиправну бездіяльність. У такому випадку, опираючись на статтю 303 КПК України, можна звернутися до слідчого судді вже зі скаргою на бездіяльність прокурора. Але, варто зауважити, що такий процес оскарження веде до затягування і захисту, і розслідування в цілому.

У такій ситуації доцільно використовувати практику Європейського суду з прав людини, яка згідно ст.8 та 9 КПК України є джерелом кримінального процесуального права. Так в рішенні «Кабулов проти України» визначено, що метою Конвенції про захист прав людини є «захист не теоретичних та ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних».

ЄСПЛ неодноразово зазначав, що звернення до органів прокуратури є недієвим способом захисту прав, так як статус органів прокуратури за українським законодавством не передбачає результативних гарантій для ефективного перегляду скарг заявника («Меріт проти України», «Салов проти України», «Ткачев проти України», «Мельник проти України»). На практиці органи прокуратури лише підтверджують цю думку, що не залишає потерпілому нічого іншого як звернутися до слідчого судді як до останнього засобу захисту своїх прав відповідно до ст.6 та 13 Конвенції та ст. 3 та 9 КПК України. Так, саме слідчий суддя повинен здійснювати судовий контроль за дотриманням прав особи у кримінальному провадженні, адже ЄСПЛ прихильник думки (і вона є досить логічною і виправданою), що засіб правового захисту повинен бути дієвим і ефективним на практиці, як і в теорії, в тому сенсі, що користуванню засобами захисту не повинно чинитися перешкод діями або бездіяльністю органів державної влади («Геннадій Науменко проти України»).

Тому, я вважаю, що практика ЄСПЛ доцільно вказує на неефективність прокуратури у розгляді скарг на недотримання розумних строків під час

досудового розслідування. Щоб забезпечити гарантування законних прав, свобод та інтересів потерпілого і підозрюваного, необхідно дотримуватися такого принципу як право на звернення до суду. Тим самим, у будь-якому випадку, суд зможе захистити порушені права особи. Також на законодавчому рівні потрібно чітко визначити критерії розумності строків, з однієї сторони, а з іншої – забезпечити їх дотримання шляхом чіткого визначення механізму відповідальності за допущені порушення і держави, і посадових осіб, що здійснюють провадження у кримінальній справі.

Соколкін Дмитро Віталійович

курсант 1 групи 1 курсу

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ФУНКЦІЇ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Статтею 55 Конституції України закріплені гарантії охорони прав і свобод людини. Держава зобов'язана забезпечити кожному можливість захищатися від кримінального переслідування. Отже, необхідність охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення неупередженого та ефективного розслідування зумовлюють розробку та запровадження нових правових інститутів для вдосконалення системи кримінальних процесуальних гарантій.

З метою реалізації зазначених завдань Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК), ухваленим 13 квітня 2012 року, введений у сферу вітчизняного кримінального процесу новий процесуальний суб'єкт – слідчий суддя (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК).

Роль слідчого судді в кримінальному процесі є провідною, оскільки саме через судовий контроль реалізуються засади: законності, рівності перед законом і судом, забезпечення права на свободу та особисту недоторканість, повага до людської гідності, недоторканість житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання у приватне життя, недоторканість права власності, тощо.

Передбачені новим КПК України повноваження слідчого судді в кримінальному процесі є порівняно новою сферою судової діяльності. Практична

реалізація цієї функції досі становить для слідчих суддів певну складність, оскільки під час прийняття відповідного рішення відсутня повна картина події кримінального правопорушення, безперечні дані, що свідчать про тяжкість кримінального правопорушення, що вчинене або готується, вичерпна сукупність доказів, що є звичною для суддів при постановленні вироку.

Як цілком доречно зазначає О. Г. Шило, законодавець, прагнучи до створення судочинства змагального типу, а також з метою захисту конституційних прав його учасників незалежним та неупередженим органом, на досудових стадіях надав слідчому судді повноваження, які мають суттєву специфіку порівняно з повноваженнями судді (суду) в судових стадіях кримінального процесу.

Слідчий суддя – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 КПК, – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду (п. 18 ст. 3 КПК).

Враховуючи загальне визначення кримінально-процесуальних функцій, як основоположних компонентів, напрямків кримінальної процесуальної діяльності можна стверджувати, що забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на досудових стадіях кримінального провадження охоплюється поняттям функції судового контролю в оперативно-розшуковому та кримінальному процесі.

Класифікація повноважень слідчого судді наведена в дослідженнях низки українських вчених. Зокрема Ю. В. Скрипіною зазначено, що процесуальна функція слідчого судді характеризується певною специфікою і може бути визначена як забезпечення законності й обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини. З її погляду, вона включає 2 напрямки діяльності слідчого судді: по-перше, охорону прав і свобод людини шляхом превенції, тобто недопущення їх протиправного та необґрунтованого обмеження; по-друге, захист прав і свобод людини, тобто їх відновлення у випадку порушення. Нею в дисертаційному дослідженні надано авторське визначення функції слідчого судді як забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на досудових стадіях кримінального провадження.

Аналізуючи чинний КПК України, Н. П. Сиза повноваження слідчого судді поділяє на п'ять груп, залежно від змісту і характеру питань, вирі-

шення яких віднесено законом до його компетенції: 1) про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) про проведення слідчих (розшукових) дій; 3) про проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 4) розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування; 5) вирішення інших процесуальних питань, що потребують неупередженого розгляду.

Майже аналогічна класифікація повноважень слідчого судді за їх процесуальною спрямованістю надана Ю. М. Грошевим та А. Р. Туманянц. Ними лише повноваження при проведенні слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій об'єднані в одну групу: «повноваження при проведенні процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини», а також виділені інші процесуальні повноваження слідчого судді, спрямовані на забезпечення процесуальних прав суб'єктів кримінального провадження.

Функцію судового контролю у кримінальному судочинстві А. Р. Туманянц визначає як захист прав громадян шляхом контролю та перевірки застосування заходів примусу, пов'язаних з обмеженням цих прав. Нею також виділені ознаки, що характеризують функцію судового контролю: 1) під час цієї діяльності не вирішується питання про винність або невинуватість особи, яка притягується до кримінальної відповідальності; 2) основним предметом цієї діяльності є перевірка правомірності застосування до осіб заходів процесуального примусу, які обмежують конституційні права особи; 3) суд здійснює перевірку рішень органів досудового розслідування, пов'язаних із закінченням провадження у справі загалом на досудових стадіях процесу.

В. Т. Маляренко, характеризуючи функцію судового контролю у кримінальному процесі, визначає її як засіб захисту прав, свобод і законних інтересів людини, якому притаманні: 1) надання обвинуваченому, потерпілому або іншому учаснику кримінального процесу можливості для звернення зі скаргою на дії слідчого чи прокурора до незалежного і незацікавленого в результатах розгляду суду, що являє собою важливу гарантію прав та свобод людини від необґрунтованого її порушення і відіграє роль стримуючого органи слідства фактора; 2) судовий контроль забезпечує громадянам доступу до правосуддя, тобто доступність під час досудового розслідування судового захисту, що означає можливість швидкого та ефективного відновлення порушеного права; 3) контрольна функція суду надає можливість запровадити під час досудового розслідування певні елементи змагальності.

Досліджуючи повноваження слідчого судді у кримінальному провадженні за КПК України 2012 року, І. В. Гловко класифікує їх за предметним критерієм, виділяючи наступні групи: 1) дозвільні повноваження (пов'язані із вирішенням питань про проведення слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права особи); 2) повноваження із забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу; 3) повноваження із здійснення судового контролю (у вузькому значенні); 4) повноваження із забезпечення доказів у кримінальному провадженні; 5) повноваження, пов'язані із міжнародним співробітництвом; 6) допоміжні повноваження.

Дослідницею в окрему групу виділені повноваження із здійснення судового контролю у вузькому значенні (порівняно із п. 18 ст. 3 КПК України), який у цьому контексті визначається як здійснювана у встановленому кримінальним процесуальним законом порядку діяльність слідчого судді з розгляду та вирішення скарг на дії, бездіяльність, рішення слідчого, прокурора, а також перевірка слідчим суддею законності рішень про проведення процесуальних дій. До цих повноважень відносяться: розгляд скарг учасників кримінального провадження (ст. 303–307 КПК); перевірка підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді (ч. 3 ст. 233 КПК); перевірка наявності підстав для проведення негласної слідчої (розшукової) дії у виняткових невідкладних випадках (ч. 2, 3 ст. 250 КПК).

Слід погодитися з її думкою про те, що слідчий суддя має значно більше повноважень, ніж здійснення судового контролю. Зокрема, це стосується повноважень із забезпечення доказів, а саме законодавчо закріпленої можливості самостійно збирати фактичні дані, які можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні, та забезпечувати проведення деяких слідчих дій за клопотанням сторони захисту з метою реалізації принципу змагальності. Крім того, на спрямованість цих повноважень саме на забезпечення доказів указує те, що фактичні дані, отримані слідчим суддею під час допиту, є доказами і можуть бути використані при обґрунтуванні вироку (при ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження суд може не врахувати докази, отримані в порядку ст. 225 КПК, лише навівши мотиви такого рішення – ч. 3 ст. 225 КПК; суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 КПК – ч. 4 ст. 95 КПК). Це, безумовно, стосується тільки проведення слідчим суддею допитів. Отже, до повноважень

слідчого судді із забезпечення доказів відносяться: допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК); залучення експерта за клопотанням сторони захисту (ст. 244 КПК); вирішення питання про використання інформації про ознаки кримінального правопорушення, отриманої в результаті проведення НСРД в іншому кримінальному провадженні (ст. 257 КПК).

І. В. Гловюк, С. В. Ногачевський та інші науковці, спираючись на праці Д. В. Філіна та О. Г. Шило, зазначають, що суд здійснює не лише та не стільки функцію охорони і захисту конституційних прав осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а реалізує окрему (самостійну) функцію контролю. Остання, зокрема, полягає у перевірці за скаргами учасників процесу законності процесуальних дій та рішень осіб, що здійснюють досудове розслідування у кримінальному провадженні.

Контрольні повноваження слідчого судді передбачені багатьма статтями різних глав КПК України, що ускладнює їх систематизацію та аналіз. На цю обставину звертається увага певними науковцями.

Слушною є думка Т. В. Каткової, яка зазначає, що повноваження слідчого судді, порядок прийняття ним процесуальних рішень і процедура їх оскарження розгалужені по багатьох статтях КПК, що суттєво ускладнює їх вивчення і не дає повного уявлення щодо процесуального статусу цього суб'єкта кримінального процесу. Аналогічної думки дотримується Н. І. Клименко та пропонує Кодекс доповнити окремою статтею «Слідчий суддя», «яка б передбачала його основні функції та порядок їх здійснення. . .».

Разом з цим, частково погоджуючись з вищенаведеними думками, а також ураховуючи широкий спектр повноважень слідчого судді, вважаємо дуже слушною думку В. В. Добрянського, який пропонує доповнити главу 3 КПК України «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» окремим параграфом «Слідчий суддя», у якому доцільно навести вичерпний перелік його повноважень.

Аналіз норм чинного КПК, що встановлюють повноваження слідчого судді, дозволяє дістати висновок, що у сучасному кримінальному процесі існують два види судового контролю:

1) слідчий суддя приймає рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надає дозвіл на проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій (попередній судовий контроль);

2) слідчий суддя розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора (подальший судовий контроль).

Слідчим суддею під час здійснення судового контролю не вирішується питання про наявність або відсутність події або складу кримінального правопорушення. Завданням слідчого судді є перевірка законності рішень, дій слідчого та прокурора.

Отже функції судового контролю в кримінальному процесі можна розглядати як напрям діяльності слідчого судді на стадії ОРД, досудового кримінального провадження, а також під час застосування екстрадиційної процедури, що забезпечує законність рішень та дій осіб, уповноважених на здійснення ОРД, слідчого, прокурора з метою дотримання прав, свобод та інтересів людини.

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що основним призначенням інституту слідчих суддів є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, забезпечення законності в оперативно-розшуковому процесі та на досудових стадіях кримінального процесу. Це зумовлює специфічний характер виконуваної ним кримінальної процесуальної функції, а саме: забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини під час здійснення ОРД та досудового слідства у кримінальному провадженні. Це впливає з положень ст. 55 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Право кожного на звернення до суду за захистом своїх прав і свобод є універсальним юридичним засобом відстоювання людиною свого правового статусу в будь-якій конкретній життєвій ситуації, пов'язаній, зокрема, з незаконними діями чи бездіяльністю працівників оперативних підрозділів, уповноважених на здійснення ОРД, слідчого або прокурора під час досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Соколов Олександр Володимирович
аспірант кафедри кримінального
процесу та оперативно-розшукової
діяльності НЮУ ім. Я. Мудрого

ПІДГОТОВКА ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ ДО ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д: КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

У тезах здійснено аналіз процесуальних та організаційно-тактичних особливостей підготовки оперативного підрозділу до проведення неглас-

них слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого, прокурора, а також обґрунтована доцільність теоретичної розробки зазначеного питання для подальшого використання у вітчизняній нормотворчій діяльності.

Із впровадженням у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство інституту негласних слідчих розшукових дій до компетенції слідчого, прокурора серед іншого були включені повноваження щодо надання письмових доручень про проведення НС(Р)Д відповідним оперативним підрозділам, які є обов'язковими для виконання (п. 5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40, ч.ч. 1, 3 ст. 41 КПК). Згідно до ч. 6 ст. 246 КПК проводити НС(Р)Д отримали право лише слідчий, який здійснює досудове розслідування, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи. При цьому, на практиці виникають певні процесуальні протиріччя, вирішення яких і є, на нашу думку, завданням наукових досліджень у вказаному напрямі. Як слушно зазначає В. Колесник, під час організації підготовки та виконання конкретних НС(Р)Д і використання їх результатів у кримінальному провадженні фактично потрібно враховувати не лише законодавчі норми, а й вимоги відомчих інструкцій, що потребують певного вдосконалення [3].

Так, відповідно до п. 5 ст. 251 КПК України постанова слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д повинна містити відомості про особу (осіб), яка буде проводити негласну слідчу (розшукову) дію. Разом з тим, на практиці досить часто трапляються випадки, коли слідчий або прокурор, приймаючи рішення про проведення НС(Р)Д, не володіють інформацією про конкретного працівника оперативного підрозділу (т.з. виконавця), який в силу об'єктивних причин може ефективно провести відповідну таємну слідчу дію, а тому не в змозі вказати конкретні установчі дані у відповідній постанові. Зазначену проблему спробували вирішити розробники «Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5 (далі – Інструкція), які визначили, що слідчий, прокурор надсилає доручення керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення і у складі якого знаходяться орган розслідування та/або оперативні підрозділи, уповноважені на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Керівник органу відповідно

до відомчих нормативно-правових актів визначає виконавця – оперативний підрозділ (оперативні підрозділи), керівник якого, в свою чергу, доручає проведення НС(Р)Д конкретному оперативному працівнику.

Однак, наведене викладення кримінальної процесуальної процедури визначення безпосереднього виконавця НС(Р)Д створило протиріччя між вимогами КПК України і Інструкцією і, як наслідок, може призвести до визнання судом отриманих доказів недопустимими. На думку В. Колесника саме керівник правоохоронного органу розподіляє наявні сили й засоби для вирішення поточних завдань, які виконує цей орган. Тому, у цьому випадку слідчому попередньо необхідно узгоджувати питання щодо виконавців його доручення й у клопотанні вказувати персонально виконавця або той підрозділ, якому пропонується проводити негласну слідчу дію [3]. Вказана наукова позиція має право на існування, разом з тим, на наш погляд, не вирішує виниклі протиріччя нормативно-правових актів. З нашої точки зору, питання визначення слідчим конкретного виконавця НС(Р)Д на стадії прийняття рішення про його проведення не є суттєвим з наступних причин. По-перше, основною метою слідчого є отримання доказів за результатами проведення НС(Р)Д і у разі надання відповідного доручення оперативному підрозділу, тактика здійснення таємної слідчої дії покладається саме на керівника підрозділу і виконавця, які використовують спеціальні форми і методи, а також відповідають за результати проведення НС(Р)Д. По-друге, слідчий на вказаному етапі досудового розслідування не має даних щодо офіційних та оперативних можливостей уповноваженого підрозділу, його особового складу, технічного оснащення і т.і., а тому не може ефективно визначити виконавця. Що ж стосується запропонованої процедури узгодження слідчим з керівником оперативного підрозділу кандидатури виконавця, то вказаний механізм, на нашу думку, не сприятиме організації досудового розслідування в розумні строки. Більш прийнятним шляхом усунення виявлених протиріччя видається виключення п. 5 ст. 251 КПК України. На підтвердження вказаної позиції слід навести те, що законодавець не передбачив в ст. 249 КПК України визначення конкретного виконавця НС(Р)Д в клопотанні та ухвалі про дозвіл на проведення НС(Р)Д. На нашу думку, найбільш ефективним є під час винесення постанови про проведення НС(Р)Д, а також надання відповідного доручення вказувати уповноважений оперативний підрозділ (в т.ч. оперативно-технічні підрозділи), який має його виконувати, а питання визначення безпосередніх виконавців залишити у сфері повноважень його керівника.

Після визначення особи, відповідальної за проведення НС(Р)Д, і отримання нею на виконання доручення слідчого, прокурора із відповідними додатками, оперативний працівник складає план заходів по проведенню НС(Р)Д, у якому зазначається: зміст заходів; час і місце їх проведення; перелік осіб, які приймають участь у проведенні НС(Р)Д; розстановка та завдання постів (оперативних підгруп) із зазначенням ролі і завдання кожного оперативного працівника та порядку його дій при проведенні НС(Р)Д; технічні, транспортні засоби, а також засоби зв'язку, що використовуються особовим складом; заходи по залученню працівників оперативно-технічного підрозділу; проведення інструктажу з членами оперативних груп про необхідність дотримання вимог особистої безпеки під час проведення заходів та роз'яснення підстав застосування заходів фізичного впливу та спеціальних засобів, передбачених Законом України «Про Національну поліцію».

Вищевказаний план проведення НС(Р)Д затверджується керівником уповноваженого оперативного підрозділу. Підготовка зазначеного плану не передбачена діючим КПК України, а отже він не є процесуальним документом. На наш погляд, вказаний документ виконує організаційно-тактичне завдання при підготовці до проведення НС(Р)Д і відноситься до службової інформації уповноваженого оперативного підрозділу.

В подальшому, оперативний працівник відповідно до п. 3.8 Інструкції для виконання доручення слідчого, прокурора, з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення негласних слідчих (розшукових) дій заповнює відповідне завдання та разом з ухвалами суду, дорученням, за встановленим порядком, передає до виконання в оперативний або оперативно-технічний підрозділ, залучення фахівців якого, відповідно до п. 6 ст. 246 КПК України, передбачається у наданому дорученні.

Крім того, у разі прийняття прокурором на підставі ст.ст. 36, 110, 271, 273 КПК України рішення про проведення контролю за вчиненням злочину із використанням заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів чи винесення постанови керівником органу досудового розслідування про використання зазначених засобів, а також надання оперативному підрозділу відповідного доручення, оперативний працівник здійснює огляд, помітку та вручення заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів заявнику або виготовляє несправжній (імітаційний) засіб, в т.ч. із залученням спеціалістів зазначених у дорученні, про що складає відповідні протоколи.

З урахуванням викладеного, можна дійти висновку, що процедура підготовки до організації і проведення НС(Р)Д не знайшла достатньої деталізації в діючому КПК України та підзаконних нормативно-правових

актах, а окремі нормативні конструкції, які використано законодавцем при регулюванні порядку виконання доручень про проведення НС(Р)Д містять істотні протиріччя. Зазначене обґрунтовує актуальність подальшого наукового дослідження вказаного питання з метою усунення передумов до порушень встановленого законом порядку проведення НС(Р)Д.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кримінальний процес: підручник/ Ю. М. Groшевий, В. Я. Тацій, А. Р. Ту-манянц та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х.: Право, 2014. – 824 с.
2. «Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
3. Колесник В. А. Негласні слідчі дії для слідчого – «золоте дно», яке адвокат здатен перетворити на пекло – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/95954-neglasni_slidchi_dii_dlya_slidchogo_zolote_dno_yake_advoka.html.

Титула Дмитро Вікторович
викладач спеціальної кафедри № 22
навчально-наукового інституту
контррозвідувальної діяльності
Національної академії СБ України

Хрущев Юрій Олександрович
консультант-експерт (з оперативних
питань) 3 відділу Управління
контррозвідувального захисту
національної державності ДЗНД
СБ України

ДОПИТ ЯК ФОРМА СПІЛКУВАННЯ

Анотація: дані тези розкривають особливості спілкування між учасниками кримінального провадження під час досудового розслідування, в ході проведення слідчої (розшукової) дії – допиту.

Однією із суттєвих сторін слідчої діяльності є спілкування слідчого з учасниками кримінального провадження [1, с. 19]. Від того, наскільки слідчий знайомий із закономірностями і прийомами здійснення раціонального спілкування, залежить клімат спілкування, якість і результати вирішення поставлених перед ним завдань.

Одержання інформації, що відображена в пам'яті особи, реалізується насамперед у формі спілкування при допиті. Для будь-якого спілкування, як правило, характерний взаємозв'язок двох тенденцій: а) націленість і прагнення до певного результату спілкування та б) побоювання можливих негативних наслідків цього спілкування. При допиті це звичайно проявляється в: а) прагненні до спілкування зі слідчими з метою одержання від нього необхідної інформації, визначення, в частині свого становища, і відповідно до цього – викликання прихильності слідчого до себе; б) страху спілкування, спробах уникнути його, прагненні вийти із спілкування з «найменшими втратами», що може переростати у різні форми протидії. Багато авторів зазначають, що діяльність слідчого «має характер боротьби» [2, с. 99; 3, с. 148–155; 4, с. 45]. Поняття «боротьба» вживається стосовно розслідування умовно й означає насамперед протидію, яку слідчим необхідно переборювати. Проте існують і ті, хто вважає, що розуміння процесу розслідування як боротьби означає перетворення його в боротьбу з особистістю [5, с. 28; 6, с. 102–103].

Протидію розслідуванню розуміють як перешкоджання її мети кримінального судочинства. Для вироблення заходів тактичного подолання протидії необхідна максимальна концентрація способів здійснення протидії, що у свою чергу сприяє і розробці, і рекомендації слідчому відповідних прийомів, дій. Велике значення при цьому має розподіл способів протидії на безпосередні та опосередковані. В. О. Коновалова і В. Ю. Шепітько до безпосередніх дій (стосовно приховування доказів) відносять спрямовані перешкоджання їхнього виявлення у процесі пошуку (відволікання уваги, переміщення), а до опосередкованих – постановку завдань перед слідчим, які він повинен розв'язати без безпосереднього спілкування з «творцем» загадки [7, с. 38–39].

Допит – це спілкування, яке не можна уявити без взаємного впливу його учасників один на одного [8, с. 3]. Допустимий і правомірний вплив слідчого полягає у спонуканні особи до самостійного перегляду лінії поведінки, що суперечить меті правосуддя. Прихильники допустимості впливу завжди підкреслювали, що він є правомірним тільки в тих випадках, коли не скоує волю індивіда, залишає можливість вибору лінії по-

ведінки, не порушує його законних інтересів [7, с. 166]. Противники впливу зводили його тільки до насильства і на цій підставі робили висновок про його неприпустимість [1, с. 221].

На думку А. В. Дулова, вплив, може здійснюватися всіма засобами, за допомогою яких передається інформація від однієї людини до іншої: жестами, поведінкою, мімікою, пред'явленням об'єктів (їхніх моделей), діями об'єктів, усним або писемним мовленням [11, с. 165].

Вплив при допиті полягає, насамперед, у передачі інформації допитуваному для встановлення характеру його реагування на неї, тобто в «інформаційному впливі». Тому його правомірність пов'язана з неприпустимістю використання в рамках тактичного прийому інформації, що містить обман, результатом якого є позбавлення особи свободи вибору рішень і поведінки.

Про вплив зазвичай говорять відповідно до конфліктних ситуацій. Проте вплив є обов'язковим елементом спілкування і завжди присутній при проведенні слідчих (розшукових) дій, а не тільки у випадку протидії (наприклад, прийоми впливу з метою надання допомоги у відновленні забутого).

Успішність будь-якого спілкування слідчого з учасниками досудового розслідування (а, отже, вирішення завдань, поставлених перед ним) істотно залежить від рівня досягнутого особистого контакту з особою, з якою слідчому потрібно буде працювати. Особистий контакт характеризується наявністю наміру (згоди, бажання) осіб, які спілкуються, до обміну інформацією. Допитуваний при цьому, природно виходить зі своїх інтересів, які нерідко не співпадають з інтересами слідчого, а іноді іде на контакт вимушено, наприклад, «під тиском» доказів. Тому контакт при допиті – це налаштування спілкування заради або для обміну інформацією.

Основним при встановленні особистого контакту є прояв гуманного ставлення до співрозмовника (незалежно від того, симпатична або неприємна слідчому його особистість), демонстрування доброзичливості та неупередженості, розуміння проблем, що хвилюють дану особу. Демонстрація такого ставлення слідчого повинна будуватися з першої хвилини спілкування. Тому, наприклад, слідчий не повинен формально ставитися до заповнення вступної частини допиту. Під час вступної частини допиту слідчий має можливість створити сприятливу основу для спілкування. Замість простої фіксації відповідей на запитання про місце народження, освіту, професію, роботу тощо варто продемонструвати зацікавленість.

На формування особистого контакту впливає професіоналізм слідчого та його вміння спілкуватися, але й безліч інших факторів: спосіб виклику на допит, характер обстановки допиту, зовнішність слідчого тощо. Наприклад, виклик за номером телефону дозволяє, по-перше, зняти напруженість невизначеності при виклику повісткою, по-друге, приховати факт виклику від родичів, сусідів, сторонніх осіб, по-третє, є своєрідним елементом довіри слідчого до допитуваного і його проблем [8, с. 51].

Якщо контакт із допитуваним не встановлюється, необхідно врахувати, що причиною цього може бути не тільки розходження в поглядах, інтересах, підходах, але і просто виникнення різних бар'єрів, інформаційного, емоційного, змістовного, тобто коли можна, сказати що особи «говорять на різних мовах» [9, с. 77–78]. Для усунення бар'єрів, як правило, потрібно лише встановити причину нерозуміння та роз'яснити на необхідному рівні предмет розмови, щоб зняти непевність і сумніви допитуваного через незрозумілість або незнання.

Для встановлення контакту з допитуваним і правильного вибору тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій з його участю, особливо в умовах конфліктних ситуацій, необхідно мати достатнє явлення про характер і особливості цієї особи. В зв'язку з цим постає питання про предмет, межі, засоби, методи вивчення особи. Деякі науковці нерідко змішують принципову можливість вивчення особи з практичними потребами і реальними можливостями такого вивчення. Таке вивчення обмежується, по-перше, положеннями ст. 32 Конституції України, по-друге, практичними можливостями слідства. Для плідної роботи з підозрюваним, слідчий, як правило може і повинен володіти необхідною для визначення порядку розслідування і тактики слідчих дій інформацією про їх особу. Але стосовно потерпілого та свідка попереднє (до зустрічі з ними) вивчення їх особи не завжди можливе, та й не завжди в цьому є необхідність. Тут основний наголос повинен бути зроблений на вивчення при особистому спілкуванні.

При першій зустрічі основу враження складають спостереження та висновки про манеру поведінки, рівень розвитку, характер реагування на те, що відбувається. Останнє проявляється в зміні тональності голосу, мимовільних рухах тіла, міміці тощо. Проте ці данні не мають доказової цінності, виконуючи функцію орієнтації слідчого в тій або іншій ситуації. Вони можуть бути: а) матеріалом для вивчення особливостей учасника спілкування; б) орієнтиром для вибору способів установлення особистого контакту; в) показником правильності або невідповідності прийомів і способів дій, що здійснюються слідчим.

Список використаних джерел та літератури:

1. Лукашевич В. Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий. – Киев, 1989., С. 19;
2. Горський Г. Ф., Кокарев Л. Д., Котов Д. П., Судебная этика. – Воронеж. 1973, С. 99;
3. Белкин Р. С. Курс криминалистики. Т.з. Криминалистические средства, приемы, рекомендации. М., 1997., с. 148–155;
4. Васильев В. Л. Юридическая психология. –Л., 1974, С. 45;
5. Пантелеев И. Ф. Некоторые вопросы психологии расследования преступлений // Труды ВЮЗИ. – Вып. XXXIX. – М., 1973., С. 28;
6. Ларин А. М. Криминалистика и паракриминалистика. – М., 1996., с. 102–103;
7. Коновалова В. Е., Шепитько В. Ю. Обыск: тактика и психология. – Х., 1997, с. 38–39;
8. Гончаренко В. Г., Сокиран Ф. М. Тактика психологического впливу на попередньому слідстві. – Київ, 1994., С. 51;
9. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей. М., 1967 с. 112–137;
10. Лукашевич В. Г. Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования. Киев, 1993, С. 126;
11. Дулов А. В. Судебная психология. Минск, 1975., С. 165.

Удовиченко Валерій Миколайович

офіцер з особливих доручень
III категорії ДКІБ СБ України,
заслужений юрист України

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО БЛОКУВАННЯ (ОБМЕЖЕННЯ) ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ (СЕРВІСУ) НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У тезах висвітлено шляхи вирішення проблемних питань з впровадження кримінально-процесуальних норм щодо тимчасового блокування (обмеження) доступу до визначеного інформаційного ресурсу (сервісу) в інформаційно-телекомунікаційних мережах (сервісах), як засобу забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування.

Більшість провідних вітчизняних і міжнародних політологів, воєнно-політичних експертів, військових спеціалістів та аналітиків поділяють думку, що в рамках реалізації новітньої імперської «гібридної політики» Росією була розв'язана і зараз продовжується проти України так звана «гібридна війна», тобто повноцінна війна – «гібридна» по формі та «асиметрична» за змістом.

Застосування Російською Федерацією технологій гібридної війни проти України перетворило інформаційну сферу на ключову арену протиборства. Саме проти України Російська Федерація використовує найновіші інформаційні технології впливу на свідомість громадян, спрямовані на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України [2].

При цьому, для поширення інформації в мережі Інтернет під час інформаційно-пропагандистської війни Росії проти України, як важливої складової «гібридної війни», використовуються інформаційні ресурси (сервіси) в інформаційно-телекомунікаційних мережах (системах), які розміщено як на території України так і за її межами.

Наразі, коли триває агресія Російської Федерації проти України та здійснена окупація частини її території, продовжуються агресивні дії, спрямовані на виснаження української економіки і підриєв суспільно-політичної стабільності у державі, важливим постає вирішення питання проблеми захисту інформаційного простору держави.

Відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016, введеного в дію Указом Президента України від 25.02.2017 №47/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 29.12.2016 «Про Доктрину інформаційної безпеки України» передбачено захист національних інтересів України в інформаційній сфері, а саме: захист українського суспільства від агресивного впливу деструктивної пропаганди, передусім з боку Російської Федерації; захист українського суспільства від агресивного інформаційного впливу Російської Федерації, спрямованого на пропаганду війни, розпалювання національної і релігійної ворожнечі, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України; всебічне задоволення потреб громадян, підприємств, установ і організацій усіх форм власності у доступі до достовірної та об'єктивної інформації; забезпечення вільного обігу інформації, крім випадків, передбачених законом [4].

Згідно з рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016 «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації», введеного в дію Указом Президента України від 13.02.2017 № 32/2017, передбачено Кабінету Міністрів України внесення в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроектів щодо імплементації положень Конвенції про кіберзлочинність, ратифікованої Законом України від 7.09.2005 № 2824-IV, передбачивши, зокрема запровадження блокування (обмеження) за рішенням суду операторами, провайдерами телекомунікацій визначеного (ідентифікованого) інформаційного ресурсу (сервісу)[3,6]. Саме Будапештська Конвенція про кіберзлочинність має стати базовою для всіх напрацювань у сфері вироблення норм поведінки в кіберпросторі [1].

Аналіз чинного законодавства України показав, що на теперішній час не існує правового механізму прийняття рішень щодо блокування (обмеження) доступу до визначеного інформаційного ресурсу (сервісу) в інформаційно-телекомунікаційних системах (мережах), у тому числі Кримінальним процесуальним кодексом України не унормовано такі процесуальні заходи забезпечення кримінального провадження у разі виявлення ознак кримінального правопорушення і початку досудового розслідування. Залишається проблема відсутності визначеного процесуального порядку звернень прокурора, слідчого за погодженням з прокурором з клопотанням до слідчого судді для застосування тимчасового блокування (обмеження) доступу до визначеного (ідентифікованого) інформаційного ресурсу (сервісу) в інформаційно-телекомунікаційній мережі (системі) під час досудового розслідування у кримінальному провадженні [7].

Крім цього, відсутні правові норми, які повинні регламентувати порядок розгляду таких клопотань і прийняття рішень слідчим суддею на стадії досудового розслідування, а також порядок виконання ухвал слідчого судді про надання дозволу на тимчасове блокування (обмеження) доступу до визначеного (ідентифікованого) інформаційного ресурсу (сервісу).

Постає для вирішення завдання підготувати такі законодавчі новели, які стосуються запровадження нового виду заходу забезпечення кримінального провадження – тимчасове обмеження (блокування) доступу до визначеного (ідентифікованого) інформаційного ресурсу (інформаційного сервісу) в інформаційно-телекомунікаційних мережах (системах) з інформацією, забороненою до поширення в Україні. Такий захід забезпечення кримінального провадження полягає в обмеженні (блокуванні) оператором

рами, провайдерами телекомунікацій, постачальниками послуг хостингу, власниками ресурсу (веб-сторінки, веб-сайту, тощо) передачі інформації, що містить ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, з/чи на визначений (ідентифікований) інформаційний ресурс (інформаційний сервіс), адреси мережі Інтернет, веб-сайту, веб-сторінки, який застосовується під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора.

Тимчасове обмеження (блокування) доступу до визначеного (ідентифікованого) інформаційного ресурсу (сервісу), адреси мережі Інтернет, веб-сайту, веб-сторінки може здійснюється з метою встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні, припинення кримінального провадження або запобігання вчиненню іншого.

На цей час народними депутатами України Вінником І. Ю., Тимчуком Д. Б. та Чорновіл Т. М. внесено у Верховну Раду України для розгляду проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії загрозам національній безпеці в інформаційній сфері» від 12.07.2017 № 6688, який розроблений з метою створення дієвих механізмів, спрямованих на оперативне виявлення, реагування, попередження, запобігання, нейтралізацію кіберзагроз, кібератак та кіберзлочинів, ліквідацію їх наслідків та відновлення сталості і надійності функціонування комунікаційних, технологічних систем.

Крім цього, реалізація рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28.04.2017 «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», уведеного в дію Указом Президента України від 15.05.2017 № 133/2017, в частині забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки, вимагає розроблення та впровадження механізму блокування інформаційного ресурсу операторами та провайдерами через належні їм телекомунікаційні та інформаційно-телекомунікаційні мережі [5].

У законопроекті визначається поняття блокування інформаційного ресурсу (сервісу) як припинення доступу необмеженого кола споживачів електронних комунікаційних послуг до визначеного (ідентифікованого) інформаційного ресурсу (інформаційного сервісу), через які поширюється інформація, розповсюдження якої підпадає під ознаки діяння, передбаченого нормами Кримінального кодексу України. Доповнюється також понятійний апарат сфери телекомунікацій.

Водночас у даному проекті пропонується внести зміни до законодавства, яке регулює правоохоронну діяльність в інформаційно-телекомунікаційній сфері, спрямовані на посилення рівня відповідальності та підвищення розміру штрафних санкцій по відношенню до операторів, провайдерів телекомунікацій, що надають послуги доступу до Інтернету за порушення умов і правил, що регламентують діяльність у сфері телекомунікацій та користування радіочастотним ресурсом України, передбачену ліцензіями, дозволами, а також порядку та умов надання послуг зв'язку в мережах загального користування.

Прийняття такого законопроекту дозволить запровадити правові, організаційні та технічні заходи, спрямовані на створення належних умов для встановлення механізму з протидії інформаційній агресії, здійснення блокування (обмеження) операторами, провайдерами телекомунікацій визначеного (ідентифікованого) інформаційного ресурсу (сервісу) в інформаційно-телекомунікаційних мережах (сервісах) під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях, а також виконання прийнятих відповідно до Закону України «Про санкції» рішень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дубов Д. В. Майбутнє кіберпростору та національні інтереси України: нові міжнародні ініціативи провідних геополітичних гравців: аналіт. доп. / Дубов Д. В., Ожеван М. А. – К.: НІСД, 2012. – С.6.
2. Радковець Ю. Гібридна війна Росії проти України: уроки та висновки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-uroki-ta-visnovki.html>
3. Указ Президента України від 13.02.2017 № 32/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016 «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rnbo.gov.ua/documents/437.html>
4. Указ Президента України від 25.02.2017 № 47/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016 «Про Доктрину інформаційної безпеки України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>
5. Указ Президента України від 15.05.2017 № 133/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28.04.2017 «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>

6. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001. Закон України від 07.09.2005 №2824-IV //Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_575
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI. //Верховна Рада України. Електронний ресурс [режим доступу]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>

Федоров Віктор Дмитрович

курсант 2 групи 3 курсу

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРИМУСОВОГО ВІДБРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ

Під час досудового розслідування складним та актуальним є питання щодо проведення примусового відібрання у людини біологічних зразків для експертизи. Головна проблема полягає в тому, що не існує чіткої інструкції, яка б регламентувала порядок проведення такої процедури, що в свою чергу може призвести до того, що права окремих осіб під час досудового розслідування можуть бути грубо порушені.

Біологічні зразки мають важливе значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні. Звичайно, не завжди причетні до злочину особи надають згоду на добровільне надання біологічних зразків для експертизи. Під біологічними зразками для проведення експертизи розуміють різного роду виділення (слина, сперма, клітини епітелію, кров, зразки кісткового мозку, органів тощо). Відомо, що їх примусове відібрання потребує обов'язкового залучення відповідного спеціаліста, адже, навряд чи можливо здійснити відібрання крові з пальця та зразків кісткового мозку за однакових умов, оскільки це потребує різного роду маніпуляцій за участю відповідних фахових спеціалістів.

У ч.3 ст. 245 КПК України міститься загальна норма, яка регулює можливість примусового отримання біологічних зразків за рішенням слідчого судді, суду у разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки.

Ця норма передбачає, що відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 КПК України. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя,

суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160–166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Розглянемо практику Європейського Суду з прав людини з цього питання. Так, у справі «Яллох проти Німеччини» від 11.07.2006, заявник оскаржував дії органів досудового розслідування, що полягали у примусовому вилученні зі шлунка підозрюваного наркотичних засобів, які той переховував. Ці матеріали були використані як доказ обвинувачення. В рішенні по цій справі ЄСПЛ зазначає: «хоча право не свідчити проти себе в першу чергу стосується права обвинуваченого зберігати мовчання на допиті та не бути примушеним до давання показань, ЄСПЛ вже надавав цьому принципу більш широкого значення, що охоплює випадки, коли мова йшла про передачу органам влади фактичних доказів. З огляду на це, заборона примушування до давання показань застосовується і до цієї справи». Далі Суд зазначає: «використання у справі заявника доказів, отриманих з метою примусового застосування засобів, які викликають «рвотний рефлекс», порушило його право не свідчити проти себе і тому зробило розслідування повністю несправедливим» .

З іншого боку, ЄСПЛ допускає можливість здійснення примусового отримання зразків для дослідження, водночас регламентуючи чіткі умови та порядок здійснення такого втручання, наголошуючи, що отримання біологічних зразків можна проводити тільки за розпорядженням уповноваженої на це посадової особи. Згідно практики ЄСПЛ обов'язковою умовою отримання біологічних зразків є проведення його акредитованим лікарем, оскільки такі маніпуляції потребують спеціальних медичних знань.

Також я вважаю, важливим питання «Чи виправдовує тяжкість кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, порушення її особистої недоторканності?» Якщо відповідь на це питання негативне, то примусове відбирання біологічного матеріалу є недопустимим.

Отже підсумовуючи можна сказати, що першочерговим завданням наразі є розроблення чіткої інструкції, в якій би зазначався порядок примусового зібрання біологічного матеріалу, права та обов'язки кожної сторони, а також розробка норм, які б виключали можливість шкідливих наслідків для здоров'я особи, у якої вони відбираються.

Філін Дмитро Віталійович,
доцент кафедри кримінального
процесу та оперативно-розшукової
діяльності НЮУ ім. Я. Мудрого

ПІДСЛІДНІСТЬ, ЯК ОДНА З ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ

Під підслідністю слід розуміти віднесення законодавцем розслідування відповідних кримінальних правопорушень до компетенції тих чи інших органів розслідування. Як свідчать правила, закріплені у ст. 216 КПК, при визначенні підслідності ураховуються особливості професійної підготовки слідчих різних органів досудового слідства, можливості взаємодії слідчих із підрозділами, що проводять оперативно-розшукову діяльність та ін. У відповідності із ч.2 ст. 216 КПК слідчі СБУ розслідують злочини проти основ національної безпеки та інші особливо тяжкі та тяжкі злочини для розслідування яких необхідна тісна взаємодія слідчих з оперативними підрозділами. Така взаємодія дозволяє отримати необхідні докази та забезпечити їх допустимість у кримінальному провадженні. Слід зауважити, що термін «збирання доказів» (ст. 93 КПК) є вкрай невдалим, що не відповідає реаліям кримінального провадження. Збирати можна тільки те, що вже існує. Однак у об'єктивному світі не має об'єктів, які б від самого початку були б доказами. Докази з'являються у результаті діяльності службових осіб, що уповноважені вести кримінальне провадження (ч.1 ст. 84 КПК). З цієї точки зору невдало у ч. 2 ст. 91 КПК вказаний й процес доказування, який, на погляд законодавця, полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. По-перше, ч. 2 ст. 91 КПК закріплює не процес доказування, а структуру доказування, яка, на відміну від процесу, не має ні початку ні кінця. Дійсно, вибудувати послідовність доказування у вигляді збирання, перевірки та оцінки доказів неможливо. Коли суб'єкт доказування починає «збирати» докази він, перш за все, оцінює значення інформації, яку він отримує, для кримінального провадження. Таким чином відбувається відбір інформації, яку необхідно перетворити у докази. Інформація, яку отримує суб'єкт, що веде кримінальне провадження, вбудовується їм у версії, які він висуває, та оцінює і перевіряється на її придатність до використання у доказуванні. Тому збирання, перевірка, та оцінка доказової інформації відбувається одно-

часно та паралельно. Визначити послідовність цих трьох елементів неможливо.

На відміну від структури процес доказування являє собою послідовність етапів, які змінюють один одного. Доки не мине перший етап наступний етап не настане. Виходячи з цього методологічного постулату процес доказування складається з трьох етапів:

- 1) формування доказів;
- 2) збереження та захист доказів;
- 3) використання доказів.

На досудовому розслідуванні докази формує слідчий. По суті докази є результатом діяльності слідчого. Повнота доказової інформації, яка буде міститися у засобі доказування, безпосередньо залежить від слідчого, його здатності витягувати інформацію з джерела, у якому така інформація зберігається, від професійної підготовки та досвіду слідчої роботи, психологічних установок слідчого та ін.

Правила щодо допустимості доказів, які сформульовані у ст.87 КПК, свідчать, що підставами визнання доказів недопустимими є порушення приписів ст. 87 КПК суб'єктами, що здійснюють доказування (формування доказів), а саме якщо доказова інформація отримана з порушенням прав та основоположних свобод людини. Зрозуміло, що порушити права та свободи людини при формуванні доказів, може тільки суб'єкт, який здійснює доказування. У відповідності із п.2 ч.2 ст.87 КПК недопустимими є докази, які отримані внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження.

Незаконні затримання громадян у зоні АТО, утримання їх у місцях, які для цього не пристосовані без зв'язку із зовнішнім світом, а також отримання зізнання у вчиненні злочинів, підслідних СБУ, та отримання доказової інформації шляхом катування та жорстокого поводження (див. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 травня – 17 серпня 2017 року) ставить проблему подальшого забезпечення законності досудового провадження в цілому, та зокрема забезпечення допустимості доказів. При вирішенні цієї проблеми слід враховувати, що СБУ є централізованим правоохоронним органом. Будь який централізований правоохоронний орган у будь який державі схильний захищати «честь мундиру». Така схильність є негативною, однак вона існує. Тому нема сумнівів, що для забезпечення законності досудового розслідування та забезпечення до-

пустимості доказів, які будуть сформовані у ході такого розслідування, доцільно передавати вказані провадження для розслідування у інший орган досудового слідства. Таким органом може бути Державне бюро розслідувань. Розслідування Державним бюро розслідувань злочинів, які підслідні СБУ, коли були порушені права та основоположні свободи людини, забезпечить допустимість доказів, що будуть формуватися слідчими ДБР, створить довіру з боку осіб, права та основоположні свободи яких були порушені, до органів досудового розслідування та суду.

Фомякова Оксана Ігорівна
курсант 3-ої навчальної групи
3-го курсу ІНЮК для СБ України
ІНЮУ ім. Я. Мудрого

ЩОДО ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ЗАКОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА ПРОВОКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ З УРАХУВАННЯМ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Судова практика свідчить, що нерідко у кримінальних провадженнях доводиться зіштовхуватися із ситуацією, коли вчинення особою злочину спровоковано працівниками правоохоронних органів. Зазвичай, такі ситуації виникають у справах про такі злочини, як пропозиція або одержання хабара, у справах щодо незаконного обігу наркотичних засобів та ін. Відповідно до ч.3 ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобути в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні [1].

Кримінальна відповідальність за вчинення провокаційних дій, у тому числі службових осіб правоохоронних органів передбачена ст. 370 Кримінального кодексу України, проте це стосується лише провокації підкупу [2]. Варто зазначити, що проблемам провокації у кримінальному процесуальному, кримінальному праві та оперативно-розшуковій діяль-

ності біли присвячені роботи О. І. Альошиної, Б. В. Волженкіна, Ю. В. Гродецького, О. М. Грудзура, П. О. Загодіренко, В. М. Киричко, В. О. Навроцького, О. Д. Назарова, С. Б. Фоміна та ін. Так, В. М. Киричко зазначає, що у ст. 370 КК України йдеться про вплив службової особи на інших не безпосередньо, а опосередковано – через сприйняття останнім існуючих зовнішніх обставин і умов, свідомо створених службовою особою. Адже, безпосередній вплив не підходить під дію ст. 370 КК України, бо саме такий вплив характерний для підбурювання до злочину (ч.4 ст.27 КК України) [3]. Підтримуємо думку П. О. Загодіренко про те, що КК України встановлює кримінальну відповідальність за провокацію підкупу. Але провокаційна діяльність можлива щодо вчинення будь-якого умисного злочину: провокації незаконного обігу зброї та наркотичних засобів, психотропних речовин, вчинення викрадень, зґвалтувань, вчинення податкових злочинів та ін. [4]. Тому заслуговують на увагу позиції вчених про включення у кримінальний закон загальної норми «провокація злочину» [5].

Заборона провокації (підбурювання) особи на вчинення злочину впливає зі змісту ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6], яка розкрита крізь призму практики ЄСПЛ. Необхідно зазначити, що саме у низці рішень Європейський Суд з прав людини напручував досить схожі правові позиції щодо розмежування провокації злочинів та законної діяльності правоохоронних органів, серед яких можна назвати такі справи: Санді Таймс проти Об'єднаного Королівства, Де Вілье та інші проти Бельгії, Хан проти Об'єднаного Королівства, Костянтин Стоян проти Румунії, Биков проти Росії, Раманаускас проти Литви, Барк Хаун проти Туреччини, Данкевич проти України, Меріт проти України, Лучанінова проти України та ін. Не вдаючись до детального аналізу зазначених справ, можна виокремити критерії розмежування провокації та законної діяльності правоохоронних органів.

По-перше, правоохоронні органи повинні володіти перевіреною інформацією про злочинні наміри особи. По-друге, дії представників вищезазначених органів повинні мати пасивний характер (наприклад, не допускається будь-який вплив ініціативи у вигляді повторення пропозиції, попри первинну відмову). По-третє, правоохоронні органи повинні володіти доказами, що особа вчинила злочин без їх втручання. По-четверте, особа, повинна залишатись вільна у виборі поведінки (неприпустимим є залишення предмету підкупу в місці перебування особи без її відома, підкидання зброї чи наркотичних засобів під час особистого огляду тощо).

Окрім цього, ЄСПЛ ухвалив, що використання особливих методів ведення слідства, зокрема агентурних методів, не може саме по собі порушити право на справедливий суд. Проте, ризик підбурювання з боку співробітників правоохоронних органів, викликаний зазначеними методами, означає, що їхнє використання має бути строго регламентованим. (п. 51 постанови ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви») [7].

Отже, ЄСПЛ чітко розмежував межі дозволеного під час проведення правоохоронними органами негласних слідчих дій. Тобто якщо вказані працівники, з метою штучного збільшення показників боротьби зі злочинністю, спеціально залучають для цього підготовлену особу, яка в подальшому під їхнім контролем активними діями провокує «злочинця» до вчинення кримінального правопорушення, то докази здобуті в ході такої провокації суд зобов'язаний визнати як недопустимі, а особу обвинуваченого – виправдати. В іншому ж випадку, коли представники правоохоронних органів обмежились пасивним спостереженням за злочинною поведінкою особи і в ході проведення негласних слідчих дій мав місце судовий контроль за дотриманням прав та свобод особи, зібрані докази будуть відповідати усім критеріям належності, допустимості та достовірності. Слід також розуміти, що злочин, вчинений внаслідок його провокації з боку правоохоронців – не несе суспільної небезпеки.

Задля вирішення даної проблематики необхідно внести зміни до Загальної частини КК, а саме інституту співучасті, в положеннях якого необхідно передбачити формулювання провокаційної діяльності, яка виходить за рамки підбурювання, з подальшим посиланням на цю статтю та на статтю Особливої частини КК, яка передбачає відповідальність за вчинення конкретного злочину. Окрім цього, доцільно було б внести зміни до Особливої частини КК України. Адже, чимало вітчизняних вчених (О. Ф. Бантишев, А. Ф. Зелінський, О. М. Литвак, В. О. Навроцький, В. І. Рибачук) висловлюються за виключення ст. 370 із КК, з огляду на те, що зазначена норма не сприяє ефективній протидії корупції, практично не застосовується у слідчо-судовій практиці, доказом цього є відсутність реальних кримінальних справ. Як вже було зазначено вище, провокація можлива з метою вчинення будь-якого злочину (насильницького, корисливого), тому існування ст. 370 КК, яка передбачає відповідальність виключно за провокацію підкупу, не охоплюючи інші випадки провокаційної діяльності, не може визнаватися достатньо вдалим кроком.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію/ В. М. Киричко-Х. : Право, 2013. – с.424
4. Загодіренко П. О. Провокація злочину: кримінально-правовий аналіз та удосконалення діючого законодавства [Текст] / П. О. Загодіренко// Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.–2013.-№6–1.-Т.2.-С. 157–159.
5. Фомін С. Б. Недопущення провокації злочину як складова частина принципу законності в оперативно-розшуковій діяльності і під час проведення негласних слідчих(розшукових) дій. / С. Б. Фомін //Порівняльне аналітичне право. – 2015. – № 5. – С. 295–298.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua>

Черниш Роман Федорович

співробітник УСБ України
в Житомирській області, доцент
кафедри правознавства ЖНАЕУ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ПІСЛЯ ВИНЕСЕННЯ ВИРОКУ У ХОДІ СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В доповіді акцентовано увагу на проблемних питаннях, які можуть виникнути на практиці в ході необхідності затримання особи після набуття законної сили вироком оголошеним за результатами спеціального досудового розслідування та спеціального судового розгляду. На підставі критичного аналізу запропоновано окремі шляхи вирішення окресленого проблемного питання.

The report focuses on problematic issues that may arise in practice in the course of the need for a person to be detained after obtaining legal effect by

a sentence pronounced on the results of a special pre-trial investigation and special judicial review. Based on the critical analysis, we propose separate ways to solve the problem.

Потреба у притягненні до кримінальної відповідальності осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, обумовлена тим, що суб'єкт, який вчинив кримінальне правопорушення і уникає правосуддя, юридично вважається невинуватим у його вчиненні, і у випадку якщо судовий розгляд не відбудеться з причин неявки обвинуваченого до суду, його статус не зміниться. Поряд з тим, порушуються принципи невідворотності покарання за окремі види злочинів проти основ національної та громадської безпеки, законності, рівності перед законом і судом, публічності, розумності строків тощо. Адже особа, яка переховується від органів досудового розслідування та суду на території іноземної держави (наприклад екс-президент В. Янукович, екс-прем'єр-міністр М. Азаров тощо) стає недосяжною для застосування до неї кримінальної відповідальності у разі, якщо вона не може бути видана для кримінального переслідування на території України, або якщо іноземна держава (наприклад РФ), на території якої переховується така особа, відмовляється від її кримінального переслідування в рамках міжнародного співробітництва.

Поряд з тим, відсутні правові підстави для повернення в країну із закордонних рахунків коштів, отриманих злочинним шляхом (у відповідності до положень ратифікованих ВРУ міжнародних правових актів таке повернення можливе лише після набуття обвинувальним вироком суду законної сили).

Іншим аспектом є те, що у відповідності до положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII та Постанови Верховної Ради України «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» від 17 березня 2015 року № 2396 територія Автономної Республіки Крим та частина Донецької і Луганської областей визнані тимчасово окупованими. Зазначене, в свою чергу, також перешкоджає реалізації вищевказаних принципів [3,5].

З метою вирішення окреслених проблемних питань до національного законодавства було імплементовано кримінальний процесуальний інститут заочного кримінального провадження та судового розгляду.

Однак, зважаючи на новизну вищевказаного інституту, в науковій літературі неодноразово висловлювалися пропозиції щодо необхідності його вдосконалення. Зокрема, вищевказані проблемні питання стали предметом дослідження у працях провідних вітчизняних процесуалістів: О. В. Капліної, В. Т. Маляренка, М. А. Погорецького, С. М. Стахівського, Л. Д. Удалової, О. Г. Шило, М. Є. Шумили та багатьох інших, які зазначали про необхідність впровадження низки процесуальних новел, вдосконалення існуючих і введення нових процесуально-правових конструкцій.

Проте, до цього часу залишаються прогалини в законодавстві пов'язані з можливістю притягнення до відповідальності особи, обвинувальний вирок стосовно якої набув законної сили, а досудове розслідування та судовий розгляд здійснювався за спеціальною (заочною) формою.

Так, у відповідності до положень Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 7 жовтня 2014р. № 1689-VII в Україні було запроваджено інститут спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК) доповнено главою 24-1 «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень».

Ч. 2. ст. 297-1 КПК закріплює, що переховування підозрюваного, крім неповнолітнього, від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошення його у міждержавний та/або міжнародний розшук є єдиною підставою для здійснення стосовно нього спеціального кримінального провадження чи спеціального судового провадження [1].

Зважаючи на значимість інститутів спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження для забезпечення принципів кримінального процесу, 14 квітня 2017 року набув чинності Закон України від 16 березня 2017 року № 1950-VIII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження».

У відповідності до положень останнього, у органів прокуратури залишилося право здійснювати спеціальне досудове розслідування не до 15 квітня 2017 року, як це було визначено раніше, а до початку діяльності Державного бюро розслідувань.

Однак, не дивлячись на намагання законодавця регламентувати всі аспекти процедури спеціального досудового розслідування та спеціаль-

ного судового розгляду, залишається процесуально не врегульованим питання затримання та реального відбування покарання особою («заочником»), винуватість якої підтверджено обвинувальним вироком суду, який набув законної сили.

За загальним правилом, виконання вироку – завершальна стадія кримінального процесу, в якій вирок суду, що набув законної сили, звертається до виконання і безпосередньо реалізуються рішення суду (про покарання, відшкодування шкоди, звільнення з під варти тощо) та вирішуються питання, що виникають у зв'язку зі зверненням вироку до виконання і його фактичним виконанням.

Одним з принципів кримінального процесу є обов'язковість вироку, ухвали і постанови суду, згідно з якою вирок, ухвала і постанова суду, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання на всій території України для всіх державних і громадських підприємств, установ і організацій, посадових осіб та громадян.

Обов'язковість виконання рішень суду є конституційним принципом правосуддя, що знайшов закріплення в п.9 ст.129 Конституції України. Навмисне невиконання посадовою особою рішення, вироку, ухвали чи постанови суду або здійснення перешкод для їх виконання тягне кримінальну відповідальність – покарання відповідно до ст.382 КК України.

У випадку, коли оголошено обвинувальний вирок суду, в якому підсудному призначено покарання у вигляді позбавлення волі, його, за загальним правилом, співробітники органів державної пенітенціарної служби України розпочинають виконувати відразу в залі судового засідання.

Що ж до спеціального (заочного) судового провадження, то на практиці існує прецедент, за якого вирок є, однак, виникає ряд проблемних питань пов'язаних з його виконанням.

Як приклад, один із активних учасників НЗФ, що діють на території Донецької та Луганської областей, та обвинувальний вирок стосовно якого набув законної сили, приїздить на підконтрольну українській владі територію. При цьому, співробітнику правоохоронних органів необхідно визначитись із наявністю правових підстав щодо затримання останнього.

У відповідності до ч.1. ст.207 КПК ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених КПК [1].

З аналізу положення ст.207 «Законне затримання» та ст.208 «Затримання уповноваженою службовою особою» випливає, що законодавець закріпив вичерпний перелік підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду. Зокрема:

- при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;
- безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні;
- якщо особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;
- якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;
- якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

При цьому, зважаючи на текстуальне розміщення вищевказаних статей КПК в розділі II «Заходи забезпечення кримінального провадження», вважається за неможливе їх використання після фактичного визнання особи винною на стадії виконання судового рішення.

Підсумовуючи викладене, можна прийти до висновку, що в національному законодавстві склалася правова колізія, яка, за певних обставин, може дозволити т.зв. «заочно» засудженим особам уникнути відбування покарання у вигляді позбавлення волі.

На нашу думку, враховуючи вищенаведене, з метою усунення передумов до уникнення кримінальної відповідальності особами, причетними до вчинення злочинів проти основ національної безпеки, внаслідок надмірної демократизації національного кримінального та кримінально-процесуального законодавства, вважаємо за доцільне ініціювати на рівні відповідних комітетів ВР України розробку та прийняття змін до чинного Кримінального процесуального кодексу України. Зокрема, доповнити ст. 374 «Зміст вироку» ч. 6. «У разі ухвалення вироку за наслідками кримінального провадження, у якому здійснювалося спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження (*in absentia*), суд передбачає право відповідного оперативного підрозділу правоохоронного органу, за матеріалами досудового розслідування якого особу було визнано винною у вчиненні злочину, затримати останнього та доправити протягом 72 годин до відповідної установи відбування покарань».

Поряд з тим, беручи до уваги необхідність чіткої регламентації діяльності співробітників Служби безпеки України, органів внутрішніх справ

України, Державної виконавчої служби України, Державної пенітенціарної служби України, Державної прикордонної служби України тощо, необхідно імплементувати відповідні зміни й до інших нормативно-правових актів, які регламентують процедуру розшуку засуджених осіб, які ухиляються від відбування покарань (Кримінально-виконавчого кодексу України, відомчих підзаконних актів тощо).

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // Верховна Рада України, Кодекс України від 13.04.2012 (в редакції від 06.06.2015 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Нагорнюк-Данилюк О. О. Поняття, сутність і значення інституту спеціального провадження в кримінальному процесі України [Текст]/ Право і безпека. – 2015. – №2 (57) – С. 113–119.
3. Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями : Постанови Верховної Ради України від 17 березня 2015 року №2396 // Відомості Верховної Ради. – 2015. – №17. – Ст. 128.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 7 жовтня 2014 р. №1689-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – №46. – Ст. 2046.
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» : Закон України від 15 квітня 2014 р. №1207-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – №26. – Ст. 892.
6. Удалова Л. Д. Функція судового контролю у кримінальному процесі: [моногр.] / Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 176 с.
7. Черниш Р. Ф. Протидія зловживанням з боку вимушених переселенців в ході отримання соціальних виплат [Електронний ресурс] / Р. Ф. Черниш // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Режим доступу : http://pap.in.ua/2_2016/27.pdf.
8. Черниш Р. Ф. Соціальні мережі, як один із інструментів накопичення та протиправного використання персональних даних громадян / Р. Ф. Черниш // Проблеми законності : зб. наук. праць / відп. ред. В. Я. Тацій. – Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2017. – Вип. 136. – с. 205–214.

9. Шаренко С. Л., Шило О. Г. Спеціальне досудове розслідування і судове провадження: проблемні питання правового регулювання/ Юридичний журнал «Право України» (україномовна версія) – 2015 -№ 7.
10. Шехавцов Р. М. Щодо окремих проблемних питань здійснення спеціального досудового розслідування злочинів. [Текст]/ Р. М. Шехавцов// Теоретичні аспекти організації досудового розслідування. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 2015 р. – Харків- С. 202–204.

Членов Микола Володимирович

старший викладач СК № 1

ІПНОК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Досліджено положення кримінального процесуального кодексу України щодо продовження строків негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. Висвітлено проблеми правового регулювання процедури продовження строків проведення негласних слідчих (розшукових) дій та надано пропозиції щодо її удосконалення.

Негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) тимчасово обмежують конституційні права громадян, у зв'язку з чим строки їх проведення та порядок продовження є предметом дослідження у судовому засіданні з метою вирішення питання про допустимість отриманих результатів як доказів.

КПК України передбачає наступних суб'єктів, які уповноважені приймати рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій:

– *слідчий суддя* – ст.260, 261, 262, 263, 264 (в частині, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 268, 269, 270, 274 КПК;

– *прокурор* – (ст. 271 КПК контроль за вчиненням злочину, ст. 272 КПК виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації,

– *слідчий* (ст. 269 КПК спостереження за річчю або місцем; ч. 2 ст. 264 КПК здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її

частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту);

– *слідчий за погодженням з прокурором* – в порядку ст. 250 КПК проведення установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК) та спостереження за особою (ст. 269 КПК).

– *слідчий за погодженням з керівником органу досудового розслідування* – (ст. 272 КПК виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації строком на 6 місяців).

Дослідження положень глави 21 КПК України дозволяє зробити висновок про наявність деяких проблем, пов'язаних з правовим регулюванням строків дії НСРД та порядку їх продовження.

1. *Строк дії постанови слідчого, прокурора про проведення НСРД.*

Відповідно до ч.5 ст. 246 КПК в рішенні про проведення негласної слідчої (розшукової) дії зазначається строк її проведення. Стаття 246 КПК є загальною по відношенню до статей 249, 251 КПК, які є спеціальними. Статтею 249 КПК передбачено, що строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати два місяці. Стаття 251 КПК серед вимог до постанови слідчого, прокурора про проведення НСРД хоча і передбачає в п. 4 ч.1 наявність даних про початок та тривалість НСРД, проте містить правову невизначеність, оскільки не регламентує граничний строк її проведення. Виникає питання: чи може слідчий своєю постановою встановити строк проведення НСРД (наприклад, візуального спостереження за річчю або місцем, згідно ч. 2 ст. 269 КПК) більш ніж на два місяці? З формальної сторони заборон до цього, начебто, немає. Водночас, ст. 246 КПК України передбачає порядок продовження до 6-ти, 12-ти, 18-ти місяців строку проведення НСРД, розпочатих за рішенням слідчого, прокурора.

На думку автора, відсутність в ст. 251 КПК України встановленого законодавцем граничного допустимого строку дії постанови слідчого, прокурора про проведення НСРД є недоліком правового регулювання. Вважаємо, що строк дії НСРД, розпочатої на підставі постанови слідчого, прокурора, аналогічно строку дії ухвали слідчого судді, не може перевищувати два місяці. З метою усунення прогалини правового регулювання строку проведення НСРД на підставі постанови слідчого, прокурора, пропонується внести законодавчі зміни до ст. 251 КПК України, доповнивши її частиною 2 наступного змісту: «Строк дії постанови слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може

перевищувати два місяці». Такі зміни будуть узгоджуватися з положеннями КПК про подальше продовження строків НСРД, розпочатих на підставі постанови слідчого, прокурора.

2. Визначення прокурора, уповноваженого здійснювати продовження строку дії НСРД, яка розпочата на підставі постанови прокурора.

Частина 5 статті 246 КПК містить перелік суб'єктів, уповноважених здійснювати продовження строків проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Зокрема, в ній зазначено: «Строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії може бути продовжений – прокурором, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням, – до вісімнадцяти місяців». Слід зазначити, що вказана законодавча конструкція є недосконалою та викликає труднощі в правозастосовній практиці. По-перше, недоліком вказаної статті є правова невизначеність питання стосовно прокурора, який наділений правом здійснювати повноваження щодо продовження строку НСРД, яка проводилась за рішенням прокурора. З урахуванням змісту цієї статті не зрозуміло, про кого йде мова – про Генерального прокурора України, про керівника органу прокуратури або прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Не врегульовано це питання і в Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженій наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Зі змісту ст. 246 КПК видно, що в двох випадках продовжувати строк проведення НСРД уповноважений рівнозначний суб'єкт: ухвалу слідчого судді – слідчий суддя; постанову прокурора – прокурор. В інших випадках, законодавець застосував ієрархічний підхід, тобто суб'єктами, уповноваженими продовжувати строк НСРД передбачені вищестоящі посадови особи, наприклад: щодо постанови слідчого СБ України – керівник органу досудового розслідування (до 6-ти місяців); начальник Центрального органу СБ України, регіонального органу СБ України (до 12-ти місяців); Голова СБ України (до 18-ти місяців). Встановлена законодавцем ієрархічна структура суб'єктів, уповноважених продовжувати НСРД, є складною, громіздкою та недієвою для застосування на практиці. Тільки уявіть, які численні труднощі та матеріальні витрати виникнуть у разі коли, наприклад, процесуальним керівником з Івано-Франківська, з дотриманням

вимог таємного діловодства, клопотання про продовження строку НСРД направлено до Генеральної прокуратури України (м. Київ), там розглянуто вищестоящим органом та отримано прийняте рішення ініціатором (така ж громіздка процедура стосується продовження строку дії постанови слідчого органу безпеки Головою СБУ). Внаслідок недосконалості вказаних процесуальних норм щодо продовження строків НСРД, їх взагалі неможливо застосувати на практиці, через що слідчі та прокурори не ініціюють питань про продовження НСРД, раніше розпочатих на підставі їх постанов. При необхідності та за наявності відповідних підстав, після спливу строку дії «старої» постанови, в практичній діяльності процесуальним керівником приймається «нова» постанова про проведення відповідної НСРД.

На нашу думку, з ч.5 ст. 246 КПК України потрібно виключити абз. 4. і 5, позбавивши зазначених в них суб'єктів права продовжувати строки проведення НСРД (за лінією СБУ – начальника ЦУ СБ України, регіонального органу СБ України, Голову СБ України). При цьому, повноваження щодо продовження понад два місяці НСРД, розпочатих на підставі постанов слідчих, прокурорів, повинні бути передані слідчому судді, який здійснить судовий контроль щодо законності проведення цих дій та їх продовження.

Крім того, вважаємо, що в абз. 2 ч.5 ст. 246 КПК прокурором, уповноваженим продовжувати строк дії НСРД, розпочатої за його рішенням, є саме процесуальний керівник.

3. *Строк звернення слідчого, прокурора до слідчого судді з клопотанням про продовження строку дії ухвали про дозвіл на проведення НСРД.*

В КПК та в зазначеній спільній Інструкції недостатнім чином регламентована процедура продовження строку дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД. У зв'язку з чим пропонується внести до КПК законодавчі зміни, якими визначити: суб'єкта звернення (слідчий за погодженням з прокурором або ж безпосередньо прокурор), строк звернення – за 5 днів до закінчення строку дії попередньої ухвали слідчого судді; письмову форму цього звернення у вигляді клопотання та вимоги до нього.

4. Зміст статті 246 КПК України не відповідає її назві «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій». НСРД пов'язані з обмеженням конституційних прав і свобод громадян, тому строки їх проведення, порядок продовження, суб'єкти ініціювання, погодження та прийняття рішення (надання дозволу) про проведення, зазначені в ч.ч. 3, 4, 6 вказаної

статті повинні бути чітко визначені у кримінальному процесуальному законі в окремих його нормах.

5. В ч. 4 ст. 272 КПК України зазначено, що виконання спеціального завдання не може перевищувати шість місяців, а в разі необхідності строк його виконання продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурором на строк, що не перевищує строку досудового розслідування. Вказана спеціальна норма суперечить загальним правилам продовження строків проведення негласних слідчих (розшукових) дій, викладеним в ч.5 ст. 246 КПК України, відповідно до яких керівник органу досудового розслідування уповноважений продовжувати строк проведення негласних слідчих (розшукових) дій тільки до шести місяців.

Таким чином, наведене свідчить про те, що правове регулювання строків проведення негласних слідчих (розшукових) дій та порядку їх продовження потребує подальшої наукової дискусії для удосконалення діючого КПК шляхом внесення законодавчих змін.

Шептуховський Станіслав Євгенович
співробітник ГУ БКОЗ СБ України,
кандидат юридичних наук

МЕЖІ ПОВНОВАЖЕНЬ ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ДОРУЧЕНЬ СЛІДЧИХ

Виконання оперативними підрозділами доручень слідчих у кримінальному провадженні є одним з основних напрямів їх взаємодії. Обов'язковість такого виконання слідує з приписів ст. 41 КПК України та п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон про ОРД). На перший погляд здається, що вони становлять зміст однієї норми, впровадженої у різні законодавчі акти, що їх предмети правового регулювання перекликаються. Однак більш уважний розбір змушує визнати, що доручення слідчих можуть ставати підставою як для здійснення оперативним співробітником процесуальних дій, так і для проведення відмінних від них з правової та організаційної точки зору заходів оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД). Те, в якому правовому контексті здійснюються однакові за своїм зовнішнім проявом заходи із задіянням сил та засобів оперативних підрозділів, визначає не

тільки строки та порядок такого здійснення, але також і ступінь самостійності оперативних підрозділів у прийнятті рішень щодо способів документування протиправної діяльності та (або) збирання та перевірки доказів.

В абз. 4 ч. 1 ст. 5 Закону про ОРД наведено вичерпний перелік оперативних підрозділів СБУ, які здійснюють ОРД (контррозвідка, військова контррозвідка, захисту національної державності, спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічні, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів). КПК України, а саме ч. 1 ст. 41 просто застосовує словосполучення «оперативні підрозділи ... органів безпеки». В силу положень ст. 41 КПК, оперативні підрозділи, зокрема органів безпеки, здійснюють слідчі (розшукові) дії (далі – СРД) та негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора (далі – доручення); такі доручення є обов'язковими для виконання оперативними підрозділами; оперативні підрозділи користуються при виконанні доручень повноваженнями слідчого, однак не мають права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. В свою чергу, п. 5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40 надають відповідно прокурору та слідчому право доручати проведення СРД та НСРД *відповідним* оперативним підрозділам. Окремо регламентовано право слідчого доручати уповноваженим оперативним підрозділам, зокрема органів безпеки, проведення НСРД (ч. 6 ст. 246 КПК України).

Відтак доручення мають направлятися уповноваженими особами безпосередньо до оперативних підрозділів, а не на адресу органів СБ України, до складу яких вони входять. Тому в регіональних органах доручення має бути надано не керівникові такого органу, а безпосередньо начальнику (головного) відділу БКОЗ, КЗЕ, контррозвідки тощо. Доручення, у разі їх направлення на адресу Штабу АТЦ при СБ України та структурних підрозділів, зокрема ЦУ СБУ, котрі не охоплюються абз. 4 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ДОДТЛ, УСЗ, КРІ, ДІАЗ СБУ тощо) виконанню не підлягають.

Заслуговує на увагу розбір вимоги щодо направлення доручення саме *відповідному* оперативному підрозділу. Згідно з п. 12 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України» Служба безпеки Укра-

їни відповідно до своїх основних завдань [наведені у ст. 2 зазначеного Закону України] зобов'язана подавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень. Водночас, згідно з п. 2 ст. 22 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» забороняється використання спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, їх співробітників, матеріально-технічних засобів для виконання завдань, не віднесених законами України до компетенції цих спеціальних підрозділів. Таким чином, слідчі та прокурори не мають права доручати спецпідрозділам виконання доручень у провадженнях, не пов'язаних із розслідуванням злочинної діяльності організованих груп чи злочинних організацій, припиненням інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України. В цілому вбачається, що вирішення питання про те, чи є оперативний підрозділ СБУ відповідним змістові доручення, слід здійснювати виходячи з положень ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України». Трапляються випадки направлення доручень щодо проведення СРД, наприклад обшуку, саме із задіянням підрозділів СБ України спеціального призначення (підрозділи по боротьбі з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів). При цьому підстав для такого залучення (наприклад, проведення СРД чи НСРД в умовах, що вимагають забезпечення захисту життя осіб, які безпосередньо здійснюють СРД чи НСРД) не наводиться.

Дії, виконання яких передбачається здійснити в рамках доручення, не можуть виходити за межі власних повноважень посадової особи, яка звернулася із дорученням та не можуть перевищувати визначених КПК України повноважень слідчого. Зокрема, доручення не можуть спонукати до вчинення заборонених законом дій, в протилежному випадку воно втрачає обов'язковий характер (ч. 1 ст. 19 Конституції України – «... ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством», ч. 1 ст. 60 Конституції України – «Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази»). Порівняння ч. 2 та ч. 3 ст. 41 КПК України вказує, що обов'язковим є лише виконання за дорученням СРД та НСРД; інші ж процесуальні дії можуть бути доручені, однак їх виконання залишається на розсуд начальника оперативного підрозділу. Як такого права доручати процесуальні дії, що не передбачені безпосередньо

у главах 20 та 21 КПК України, ані прокурор, ані слідчий не мають. Поряд з тим, факти такого направлення мають місце, і наслідком цього є набуття співробітником оперативного підрозділу повноважень слідчого. При виконанні таких доручень оперативний підрозділ повинен виходити з того, що ним можуть здійснюватися лише ті процесуальні дії, які визначені безпосередньо у дорученні.

КПК України не встановлює обмеження щодо кількості доручень, тому вони можуть бути одночасно направлені різним оперативним підрозділам СБ України, так само, як і оперативним підрозділам різних правоохоронних органів. Вказане може призвести до нескоординованих дій та відволікання значних зусиль оперативного складу. Виявлення факту надходження доручення до двох та більше оперативних підрозділів не звільняє жодного з них від обов'язку щодо виконання доручення. Можливість оскарження доручення під час досудового розслідування (ст. 303 КПК України) безпосередньо оперативним підрозділом не передбачено.

Направлення доручення в порядку ст. 36 або ст. 40 та ст. 41 КПК України не є єдиним способом залучення оперативного підрозділу до вирішення завдань досудового розслідування. За Законом про ОРД виконання письмових доручень слідчого, вказівок прокурора про проведення оперативно-розшукових заходів є обов'язком підрозділів, які здійснюють ОРД (п. 2 ч. 1 ст. 7); письмові доручення і постанови слідчого, вказівки прокурора входять до сформованого за вичерпним принципом переліку джерел підстав для проведення ОРД (ч. 2 ст. 6). Слід зауважити, що до останнього не входять доручення прокурора (а вказівки прокурора можуть бути надані стосовно чітко визначеного кола завдань – проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження та виявлення злочинів, про розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбуття кримінального покарання, безвісно відсутні. Такі вказівки можуть бути надані виключно в межах нагляду та особою, на такий нагляд уповноваженою – п. 4 ч. 3 ст. 14 Закону про ОРД). В свою чергу підстави для проведення ОРД наведені у ч. 1 ст. 6 Закону про ОРД, і, крім наявності достатньої інформації наприклад про злочини, що готуються чи осіб, які готують вчинення злочину, їх коло включає також інформацію про розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України, або про реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду, правоохоронних, роз-

відувальних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, тощо. Примітно, що, так би мовити, приводом для проведення оперативно-розшукової діяльності може бути як доручення слідчого про проведення оперативно-розшукових заходів, так і його доручення щодо здійснення процесуальних дій у кримінальному провадженні. В останньому випадку прийняття рішення про початок здійснення ОРД відбувається паралельно із виконанням доручення як такого. Механізм прийняття рішення про здійснення ОРД передбачає затвердження постанови про заведення оперативно-розшукової справи начальником органу СБУ або спецпідрозділу БКОЗ СБУ (ч. 1 ст. 9 Закону про ОРД, пп. «а» п. 2 ст. 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»); особа, яка здійснює провадження по справі може самостійно визначати необхідні заходи та звертатися із клопотаннями до керівника оперативного підрозділу, прокурора або суду для одержання дозволу на проведення тих чи інших заходів.

Обсяг прав підрозділів, які здійснюють ОРД та прав співробітників оперативних підрозділів, котрі набувають повноваження слідчого в силу виконання доручень у кримінальному провадженні є неоднаковим. Зокрема, ч. 1 ст. 8 Закону про ОРД безпосередньо визначає право оперативних підрозділів «порушувати питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій ... та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні» (п. 3), «проводити операції із захоплення злочинців, припинення злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб» (п. 5), «створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи» (п. 18), «застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю» (п. 19). Більш широкими, ніж у досудовому розслідуванні є і напрямки використання одержаних матеріалів ОРД (ст. 10 Закону про ОРД).

Таким чином, ініціатива та обов'язок в діяльності оперативних підрозділів є зворотно направленіми початками: там де здійснення певних дій є неухильним обов'язком, прийняття самостійних рішень виключається; і навпаки, відсутність жорстко визначених засобів документування надає змогу забезпечувати інтереси кримінального судочинства у спосіб, не обмежений тактичним задумом слідчого або межами предмета доказування у досудовому розслідуванні.

Щебет Владислав Русланович

курсант 1 групи 4 курсу

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НСРД: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Одним з основних завдань слідчих та оперативно-розшукових підрозділів є розкриття злочинів і встановлення осіб, які їх вчинили. Це завдання вони реалізують за допомогою здійснення оперативно-розшукових, слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій. Якщо проаналізувати результати практики, можна дійти висновку, що вони можуть бути не лише ефективним засобом отримання доказів у кримінальному судочинстві, а й засобом грубого порушення прав, свобод і законних інтересів осіб, які потрапляють до його сфери. Дану проблему можна без перебільшень назвати інтернаціональною, тому пропоную більш детально зупинитися на аналізі норм зарубіжних країн щодо захисту прав людини під час негласного розслідування у кримінальному процесі (провадженні).

В німецькому кримінальному процесі дозволяється виїмка лише тих поштових відправлень, відправником або адресатом яких є обвинувачений, що обмежує втручання у життя осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні в іншому статусі. Рішення про відкриття поштового відправлення приймає суд, який виніс постанову про виїмку або підтвердив її. Відправлення про затримання яких не було прийнято рішення негайно відправляються адресатові, а частина затриманого поштово-телеграфного відправлення, утримання якої не є необхідним, відправляється адресатові в копії. Така система судового контролю дозволяє запобігти зловживанню повноваженнями з боку правоохоронних органів.

Контроль телекомунікацій здійснюється лише у випадках, передбачених КПК ФРН, а якщо існують підстави вважати, що буде отримана виключно інформація, яка належить до приватного життя особи, то застосування заходів є неприпустимим.

За КПК ФРН, дії пов'язанні з негласним отриманням інформації, можуть бути проведені за клопотанням прокуратури, судом. При невідкладності дій розпорядження може видати і сама прокуратура. Але, якщо розпорядження прокурора протягом трьох робочих днів не буде підтверджене судом, воно втрачає свою юридичну силу.

У кримінальному процесі Королівства Данія така негласна слідча (розшукова) дія, як контроль телекомунікацій поділяється на такі види:

- прослуховування телефонних розмов за допомогою спеціального пристрою для прослуховування;
- спостереження за іншими видами комунікацій за допомогою пристрою для прослуховування;
- вимога до телефонних компаній та провайдерів про надання відомостей щодо комунікацій конкретної особи;
- спеціальне прослуховування.

Даний захід проводиться лише з дозволу суду за умов, що було вчинено тяжкий злочин, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше 6 років; є обґрунтована підстава вважати, що канал зв'язку є засобом за допомогою якого підозрюваний передає та (або) отримує інформацію; дана інформація є важливою для розслідування і за допомогою інших слідчих дій її неможливо отримати.

Законодавством Французької Республіки закріплено такий захід, як контроль телекомунікацій. Він здійснюється в межах розслідування злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями та тяжких злочинів. Дозвіл надається слідчим суддею за клопотанням прокурора на максимальний термін до 15 діб, та може один раз бути поновлений. Також передбачаються спеціальні гарантії для працівників певних професій (судді, члени парламенту, адвокати), такі як інформування Голови Асамблеї або асоціації адвокатів. Якщо захисник не підозрюється у вчиненні злочину, то слідчий суддя не вправі надати дозвіл на проведення прослуховування.

За КПК Республіки Австрії виїмка кореспонденції може проводитись, якщо обвинувачений вчинив умисний злочин за який передбачається покарання строком більше одного року. Дозвіл на проведення даної слідчої дії відповідно до ст. 137 розділу 1 КПК Австрії надає суд, а призначити її може лише прокурор. Негайно або не пізніше 24 годин правоохоронний орган, що проводить слідчу дію повинен проінформувати обвинуваченого та відправника або одержувача про огляд та виїмку відповідної кореспонденції. Крім цього, до того, як кореспонденція може бути відкрита, вказані вище особи повинні бути проінформовані про своє право подати заперечення або апеляцію проти огляду та виїмку кореспонденції.

Така процесуальна дія, як контроль телекомунікацій поділяється на два види, що проводиться за згодою власника, та без його згоди. Якщо

відсутня згода власника то можливе покарання за злочин має перевищувати один рік і передбачається, що відповідно до виконання цієї слідчої дії можуть бути отримані дані, які підтверджують винуватість особи.

Отже, втручання у приватне спілкування, як один із видів негласних слідчих (розшукових) дій є доволі ефективним способом отримання інформації щодо обставин вчинення злочину та особи, яка його вчинила. Але існує тонка межа між проведенням процесуальної дії та порушенням прав, свобод і законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві. Законодавці різних країн спрямовують свої зусилля на створення таких умов негласного отримання інформації, за яких буде можливо максимально швидко та ефективно отримати потрібну інформацію та мінімізувати порушення прав людини. Проаналізувавши норми зарубіжних країн, можна зробити висновок, що вони містять в собі великий арсенал засобів забезпечення гарантій захисту прав і свобод людини під час проведення негласних (розшукових) дій, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування.

Юрченко Євген Олександрович

курсант 2 курсу магістратури

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СБУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АТО

У сучасних умовах суспільного розвитку та на тлі фактичного міжнародного збройного конфлікту на Сході України, де Російська Федерація виступає агресором, перед Україною постає комплекс глобальних проблем, розв'язання яких може бути забезпечено між іншим шляхом ефективної діяльності усіх елементів державного апарату. У цьому контексті питання ефективного та раціонального функціонування органів досудового розслідування в системі Служби безпеки України постає вкрай гостро.

Так, з метою зміцнення професійного ядра слідчого корпусу, забезпечення його ефективної діяльності у розкритті та розслідуванні злочинів, а також збільшення внеску у справу боротьби зі злочинністю необхідним

є розкриття деяких особливостей наукової організації праці слідчих. Варто наголосити і на тому, що з розвитком та удосконаленням інституту досудового слідства розвивались та удосконалювались теоретичні та практичні основи наукової організації праці слідчих.

Беззаперечним є той факт, що успішне виконання слідчими завдань із всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин у справах про злочини, виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, і вжиття через відповідні органи заходів до їх усунення, забезпечення відшкодування фізичним і юридичним особам збитків, завданих злочинами в першу чергу залежить від належного рівня організації їх службово-трудової діяльності.

У науковій літературі загально визнано, що організація праці притаманна будь-якій цілеспрямованій діяльності й полягає в такому впорядкуванні цієї діяльності, за якого її мета досягається найбільш оптимально [1, с. 3] Не вдаючись до всіх теоретичних деталей, можемо констатувати, що усі можливі напрямки наукової організації праці слідчих доцільно звести у три великі групи. Це організація раціонального використання часу; раціоналізація трудових операцій; створення сприятливих умов праці. Слід також зазначити, що всі ці напрямки взаємопов'язані та взаємозалежні, а тому, позитивні результати можуть бути отримані лише при їх комплексному дослідженні і впровадженні у життя.

Якщо говорити про особливості здійснення досудового розслідування злочинів, що пов'язані та впливають із проведення антитерористичної операції на Сході України, то можна спостерігати ряд проблем, котрі виникають як у зв'язку з рядом об'єктивних проблем, так і з низкою суб'єктивних (тобто таких, які можна і потрібно оперативно вирішувати), що у кінцевому результаті впливають на показники ефективності діяльності органів досудового розслідування СБУ. До таких, зокрема, належить проблема реалізації цілей Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» [2]. З пояснювальної записки до проекту вказаного Закону випливає, що цілями та завданнями законопроекту є забезпечення реалізації права особи на судовий захист, передбаченого статтею 55 Конституції України, в умовах обмеження та перешкод доступу до суду в районі проведення антитерористичної операції. На виконання задекларованих положень ст. 2 Закону передбачає можливість вирішення питання підслідності кримінальних правопорушень, вчинених в районі проведення анти-

терористичної операції, у разі якщо здійснення досудового розслідування є неможливим. Так, підслідність кримінальних правопорушень, вчинених в районі проведення антитерористичної операції, у випадках неможливості здійснювати досудове розслідування, визначається Генеральним прокурором України.

Виникає така ситуація, коли Генеральний прокурор, визначивши за окремим органом досудового розслідування СБУ (наприклад, за СВ УСБУ в Кіровоградській або Черкаській областях) підслідність у розслідування злочину, який було вчинено на території Донецької або Луганської областей фактично своїм рішенням ускладнює його проведення зобов'язуючим суб'єктом. В першу чергу, через значну територіальну віддаленість власне органу досудового розслідування та місця вчинення злочину. Тобто проведення усіх необхідних слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій на виконання завдань кримінально провадження, що передбачені у ст. 2 КПК України є проблематичним або і зовсім нереальним. Тому практика йде наступними шляхами: або слідчий проводить слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручає їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати (ч. 6 ст. 218 КПК України).

У першому випадку здійснюється відкомандирування слідчого до місця вчинення злочину з метою проведення ним усіх необхідних процесуальних дій (однак, як показує практика, важко досягти позитивних результатів лише одноразовим відрядженням, в першу чергу, у зв'язку зі складністю озслідування злочинів у зоні АТО), що забирає цінні людино-години. У другому випадку на підставі доручення слідчий зобов'язує здійснити відповідні процесуальні дії слідчим або оперативним співробітниками УСБУ в Донецькій або Луганській областях (тут бачимо схему, коли провадження від, наприклад, Луганської області за рішенням Генпрокурора направляється до, наприклад, Черкаської, а за дорученням слідчого знову фактично до Луганської). Тобто «розвантаження» слідчих відділів задумане законодавцем, де-факто немає.

Отже, аналізуючи все вищевикладене, можна дійти висновку, що ефективна організація праці та професійне зростання представників слідчих органів СБУ за таких умов є вкрай складним. Вирішити вказану проблему лише шляхом внесення змін до кримінально-процесуального за-

конодавства, як бачимо, неможливо. Тут варто порушувати питання зміни організаційно-штатної структури відповідних регіональних управлінь, а також, можливо, і зміни формату АТО на більш якісний та такий, що відповідає реаліям.

Список використаних джерел та літератури:

1. [Горелов М. О. Правовий статус слідчих підрозділів органів внутрішніх справ / М. О. Горелов // Право України. – 2005. – № 10. – С. 67–70., с. 3]
2. Закон України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» від 12.08.2014 № 1632-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1632-18>

2. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Борисов Вячеслав Іванович

директор НДІ ВПЗ ім. академіка
В. В. Сташиса НАПрН України, доктор
юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ З ПИТАНЬ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

1. Сучасний міжнародний правопорядок охоплює різноманітні напрями міждержавного співробітництва, у тому числі боротьбу зі злочинністю. Правовими підставами такої боротьби виступають норми міжнародного права та відповідні їм норми національних правових систем. Реалізація нормативних положень міжнародних актів відбувається в Україні, як і в інших країнах, різними шляхами, одним з яких є імплементація міжнародно-правових актів до національного законодавства про кримінальну відповідальність.

2. Відповідно до положень міжнародного права імплементація – це фактична реалізація міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні. Стосовно міжнародного договору кримінально-правового характеру імплементація впроваджується законом України, за яким такий договір ратифікується, його положення стають частиною національного законодавства. При цьому, якщо при застосуванні норм законодавства України про кримінальну відповідальність положення ратифікованого договору самовиконувані, то процедуру імплементації можна вважати завершеною (наприклад, положення про передачу осіб іноземній державі для притягнення їх до кримінальної відповідальності за межами України). Виконання таких положень можливе, оскільки вони стосуються певних питань механізму кримінально-правового регулювання у зв'язку із вчиненням злочину. Норми таких положень слід вважати нормами прямої дії.

3. Міжнародні договори кримінально-правового характеру переважно містять положення про злочини певного виду (наприклад, щодо торгівлі

людьми, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, геноциду – такі злочини в теорії міжнародного та кримінального права іменують конвенційними), стосовно яких Україна взяла на себе зобов'язання встановити кримінальну відповідальність або модернізувати відповідну норму Особливої частини КК. У таких випадках імплементація здійснюється через прийняття додаткового спеціального закону. Норми відповідних міжнародних положень діють опосередковано в межах визначень, наведених у нормах національного законодавства.

4. Необхідність прийняття спеціального закону обумовлюється низкою обставин, зокрема, тим, що визначення злочинів, наведених у міжнародних договорах, не мають санкцій або ж питання караності, які містяться в них, мають лише загальнорекомендаційний характер. Тому застосування таких кримінально-правових положень міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, неможливе без впровадження їх у матерію національного законодавства про кримінальну відповідальність. Оцінюючи потребу уведення норми щодо конвенційного злочину до законодавства України з урахуванням того, як його визначено у міжнародному акті, та чи є вона обов'язковою або чи має лише рекомендаційний характер, законодавець, визнавши необхідність імплементації, повинен, формулюючи відповідні визначення, також ураховувати національні правові традиції та вітчизняні стандарти юридичної техніки. Ігнорування цих обставин може призвести до правових колізій, а то й незрозуміння закону при його застосуванні. Важливо також зазначити, що національний законодавець, формулюючи норму щодо відповідальності за конвенційний злочин, може видозмінювати редакцію наведеного у договорі визначення відповідно до правил українського письмового тексту, уводити до нього додаткові нормоутворюючі елементи, якими, наприклад, розширюється коло діянь, що можуть бути визнані злочинами. При цьому законодавець, приймаючи спеціальний закон, у жодному разі не може обмежувати злочинність діяння, визначеного у міжнародному договорі, якщо Україна, ратифікуючи такий договір, визнала його обов'язковість для внутрішньої практики. Виняток можуть мати лише ті положення міжнародного договору, застереження щодо яких були затверджені Верховною Радою при його ратифікації (так, у ст. 56 Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 р., ратифікованої Законом України від 26 вересня 2002 р., зазначено, що кожна держава повинна при винесенні вироку

брати до уваги будь-яке попереднє європейське судове рішення, винесене за інший злочин. Подібне положення набуло закріплення також у міжнародній угоді більш обмеженої регіональної дії – Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 р., що була укладена між державами – членами СНД. Ратифікуючи 3 березня 1998 р. Протокол до цієї Конвенції, Верховна Рада України зробили низку застережень, згідно з якими Україна не бере на себе зобов'язання враховувати вироки, винесені судами держав – членів СНД при вирішенні низки питань, зокрема, в частині встановлення факту вчинення злочину повторно. Цим застереженням була обмежена не лише дія Конвенції від 22 січня 2003 р., а й дія Конвенції від 28 травня 1970 р., що має значно ширшу територіальну юрисдикцію. Положення застережень від 3 березня 1998 р. містять норми прямої дії, їх необхідно дотримувати при застосуванні національного законодавства про кримінальну відповідальність.

5. Більшість норм щодо конвенційних злочинів після їх уведення до законодавства України про кримінальну відповідальність починають «жити самостійним життям» безвідносно до міжнародного договору, що послугував підставою відповідного нормотворення. Наприклад, у ст. 199 КК «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів» закріплені положення Міжнародної конвенції про боротьбу з підробленням грошових знаків, укладеної в Женеві 20 квітня 1929 р. Ця стаття включена до КК на підставі договору, укладеного ще колишнім СРСР, який приєднався до Конвенції. Оскільки Україна після проголошення незалежності стала правонаступницею законодавства колишнього СРСР у частині, що не суперечить її національному законодавству і суверенітету, то і норма статті 199 КК України має відповідати положенням кримінально-правового характеру зазначеної Конвенції принаймні в частині підроблення грошових знаків. Знайомство з практикою застосування ст. 199 КК України засвідчує відсутність у правозастосувачів якихось посилань на цю Конвенцію. Однак міжнародні договори, як правило, не зводяться лише до формулювань кримінально-правового характеру, в них наводяться й обґрунтування щодо необхідності прийняття відповідного договору, роз'яснення змісту термінів, умов, які

впливають на вчинення злочину, особливості застосування норми закону тощо. В них міститься й низка положень суміжної правової сфери (кримінальної процесуальної, кримінологічної, адміністративної, цивільно-правової тощо). Тому знання цих положень міжнародного договору залишаються для правозастосувача актуальними, незалежно від часу початку його дії на території України. Таке знання тим більше необхідне, коли вчинюється злочин, що має так званий «іноземний елемент». Наприклад, частина суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК відповідно до ратифікованого міжнародного договору, вчинена на території України, а інша – на території іншої держави (держав); або суспільно небезпечне діяння (його частина) було вчинено поза межами України, а суспільно небезпечні наслідки настали на її території (чи навпаки). До таких слід відносити й злочини, суб'єктами вчинення яких є іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні. Для того щоб зв'язок із базовим актом не втрачався, бажано у відповідній статті КК указувати на міжнародний договір, на підставі якого норма закону про кримінальну відповідальність, що в ній розташована, була уведена до КК або змінена її редакція. Так, 23 травня 2017 р. Верховною Радою України було прийнято Закон №2063 – VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони пралісів згідно з Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат», яким була змінена редакція ст. 246 КК «Незаконна порубка лісу». При розміщенні цієї статті в офіційному тексті КК законодавець указав на номер та дату прийняття Закону, яким була змінена її редакція. До цього додатку доцільно було б включити вказівку на саму Конвенцію із зазначенням Закону України, яким вона була ратифікована (№ 1672-IV від 7 квітня 2004 р.). Наведене ще більш необхідне для норм законів про кримінальну відповідальність, диспозиції яких містять лише частину найбільш характерних кримінально-правових положень із міжнародного договору. Що стосується іншої частини таких положень, що визначені у міжнародних документах, то диспозиції відповідних норм КК відсилають для їх установлення до тексту самого договору, а то й кількох, використовуючи для цього термін «інший» або подібний йому. Наприклад, в ст. 438 КК «Порушення законів та звичаїв війни» зазначено «інше порушення законів та звичаїв війни». У таких випадках звернення до норм міжнародного права, що містяться у ратифікованих Україною договорах, є обов'язковим. Без такого звернення застосування норм національного законодавства є неможливим.

Єна Ігор Олександрович

начальник слідчого відділу УСБ

України у Дніпропетровській області

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СТАТТІ 111 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Стаття 111. Державна зрада:

1. Державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, – карається позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

2. Звільняється від кримінальної відповідальності громадянин України, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників ніяких дій не вчинив і добровільно заявив органам державної влади про свій зв'язок з ними та про отримане завдання.

Не дарма першим розділом особливої частини Кримінального кодексу України (далі за текстом ККУ), законодавець виокремлює злочини проти основ національної безпеки. Оскільки саме безпека держави та її нормалізоване функціонування надає можливість вести розмову про забезпечення та гарантію безпеки громадян.

В даний період часу в зв'язку з проведенням на території України Антитерористичної операції (далі за текстом АТО) стало актуальним питання вдосконалення методики розслідування статті 111 ККУ, об'єктом злочину є державна безпека України у будь-якій її сфері, відповідно до Концепції основ державної політики та національної безпеки України, у сферах: політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній, і полягає зокрема: у безпеці конституційного ладу і державного суверенітету України, інтелектуальних, матеріальних і фінансових ресурсів.

З об'єктивної сторони державна зрада може виявитися у таких формах:

1) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту; 2) шпигунство; 3) надання іноземній державі, іноземній орга-

нізації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Враховуючи вищевикладене ми можемо, зробити висновок, що вказаний злочин направлений на нанесення шкоди державним інтересам України у будь яких їх формі.

Надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України полягає у сприянні їх можливим чи дійсним зусиллям заподіяти шкоду державній безпеці України. Підривною слід визнавати будь-яку діяльність, пов'язану: з спробою зміни системи вищих органів державної влади нелегітимним шляхом (це можуть бути дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, посягання на життя державного діяча тощо);

Таким чином допомога у підривній діяльності проти України може надаватися шляхом організації чи виконання конкретного злочину, схилення до державної зради або в інший спосіб, усунення перешкод для вчинення певних діянь тощо.

Закінченим злочин у цій формі є з моменту вчинення відповідного діяння, яким особа надала допомогу в проведенні підривної діяльності проти України.

Іноземна держава – це будь-яка держава, крім України, незалежно від того, чи визнана вона Україною як суверенна і чи має Україна з нею дипломатичні відносини.

Під іноземною організацією, як впливає зі змісту диспозиції ст. 111, слід розуміти будь-яку державну чи недержавну установу, підприємство, об'єднання, орган іншої країни, у тому числі політичну партію, релігійну організацію, комерційне підприємство, а також міждержавну чи міжнародну організацію, у тому числі неофіційну, нелегітимну чи злочинну, крім офіційної міжнародної організації, членом якої є Україна.

Представник іноземної держави або іноземної організації – це особа, яка уповноважена виражати інтереси тієї чи іншої іноземної Держави (іноземної організації) та діє від її імені або представляє її за спеціальним повноваженням, у тому числі таємним (не офіційним). До представників іноземних держав слід, зокрема, відносити глав та членів дипломатичних представництв (послів, посланників, повірених у справах, радників, аташе), консульських установ (генеральних консулів, консулів, віце-консулів, консульських агентів), осіб, що включені до парламентських і урядових делегацій іноземних держав як їх члени, та знаходяться на території України з офіційними чи неофіційними дорученнями. Не має значення, пред-

ставляє особа державу, яка визнана чи не визнана Україною як суверенна, або організацію, яка є законною чи незаконною. Крім того, іноземною за певних обставин може бути визнана й організація, зареєстрована в Україні, а представником іноземної організації не обов'язково є іноземець чи особа без громадянства.

Суб'єктом державної зради у будь-якій її формі може бути тільки громадянин України, який досяг 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона державної зради характеризується виною у вигляді прямого умислу. При вчиненні державної зради винний усвідомлює, що він здійснює перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту (вчинює шпигунські дії, надає іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомогу в проведенні підривної діяльності проти України) і бажає цього.

Мотивами державної зради можуть бути користь, помста, бажання полегшити виїзд на постійне місце проживання в іншій країні тощо.

Потрібно визначити, що доказування вини у вказаному злочині ведеться лише стосовно суб'єкта злочину, який являється громадянином України. Однак слід зазначити, що вказаний суб'єкт злочину діє не лише на шкоду інтересам України але й на користь іноземної держави, іноземної організації або ворога. Участь представників іноземної держави, іноземної організації або ворога- невід'ємна частина скоєння злочину, обсяг якої необхідно досліджувати. Проблема полягає у можливості доказування та підтвердження співпраці між громадянином України, так як це є спеціальний суб'єкт та іноземною державою, організацією, особою.

У зв'язку з тим, що у даний час розвиток технологічного світу, а саме: глобальної мережі Інтернет, смартфонів, персональних комп'ютерів та інших спеціальних технічних пристроїв надає можливість сторонам на стадії підготовки та скоєння злочину підтримувати зв'язок зашифрованими шляхами, та без ризику відстеження змісту та частоти переговорів, виникає проблема фіксації та припинення злочину на стадії його готування. У випадку корисливих мотивів суб'єкта злочину, складнощі викликає створення криптовалют (електронних грошей). Механізм контролю обігу та фіксації транзакцій яких не запроваджений ще жодною державою. Тобто, навіть якщо особа отримала грошові кошти у вигляді криптовалюти, відстежити хто та коли їх нарахував неможливо.

Зокрема, проведення НСРД під час проведення досудового розслідування у вказаному злочині, а саме зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України) передбачає отримання доступу до

електронної пошти суб'єкта злочину. Однак відсутність домовленостей про міжнародне співробітництво із власниками даних Інтернет ресурсів, таких як, наприклад, «Google» робить отримання вказаного доступу малоймовірним.

Під час розгляду проблематики досудового розслідування вказаної стаття ККУ, слід звернути увагу не тільки на можливість вдосконалення самого законодавства а посилення технічної бази та можливостей органів досудового розслідування, розвиток технології та сучасного світу, вимагає від нас відповідати можливостям тих іноземних держав, організацій та ворогів, на користь яких планує діяти суб'єкт злочину. Впровадження нових технологій викликає необхідність розробки механізмів їх контролю.

Також виходячи з вищевикладеного однією з проблем доказування в ст. 111 Кримінального кодексу України є об'єктивна сторона, 1) шпигунство; 2) надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, що завдали шкоди інтересам держави, основною проблемою доказування настання цих самих наслідків, які завдали шкоди інтересам держави або мали завдати, якщо злочин було зупинене на стадії готування, є зв'язок між діями конкретної особи та настання суспільно небезпечних наслідків, у формі шкоди інтересам України. Виходячи з вищевикладеного вважаю за доцільне впровадити деякі зміни до статі 111 КК України, а саме вважати злочин закінченим з моменту появи умислу у особи, що набагато б спростило доказування об'єктивної сторони злочину.

Єсепчук Олена Михайлівна
співробітник ГУ БКОЗ СБ України

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ ТА ОСІБ ДО (З) ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Через відсутність комплексного і системного підходу до законодавчої регламентації питань економічних і політичних взаємовідносин із територіями в районі проведення АТО та півостровом Крим, виникли деякі колізії у чинному законодавстві України. Зокрема, наявна плутанина із

визначенням статусу одних і тих самих територій, що може негативно вплинути на можливість документування та судову перспективу правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів і осіб до тимчасово окупованої території і з неї.

Так, факт окупації має визначатись відповідно до статті 42 IV Гаазької конвенції 1907 року. А воююча сторона – відповідно до статті 1 Положення про закони і звичаї війни на суходолі зі згаданої конвенції.

Перелік тимчасово окупованих територій України визначений Законом України № 1207-VII від 15.04.2014 «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» – стосується Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також Постановою Верховної Ради України № 254-VIII від 17.03.2015 «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями».

Законом України від 12.08.2014 № 1636-VII «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» до 27.09.2024 запроваджено режим ВЕЗ у межах двох адміністративно-територіальних одиниць України: Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Постановою Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 № 367 врегульовано питання «перетину адміністративного кордону ВЕЗ «Крим» під час в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» осіб.

Окремі райони Донецької та Луганської областей (далі ОРДЛО) визначені Постановою Верховної Ради України від 17.03.2015 № 252-VIII – це території, «які розташовані між державним кордоном України з Російською Федерацією, урізом води Азовського моря та лінією, яка визначена додатком до цієї Постанови, що відповідає Мінському меморандуму від 19 вересня 2014 року». На них тимчасово, до 18.10.2017 Законом України від 16.09.2014 № 1680-VII запроваджено особливий порядок місцевого самоврядування.

Слід зауважити, що АР Крим та м. Севастополь з моменту їх визнання владою Росії суб'єктом Російської Федерації стали незаконно анексованими. Зокрема, даний статус вищезазначених територій відображено у Декларації Верховної Ради України № 1139-VII від 20.03.2014 «Про боротьбу за звільнення України», Угоді між Урядом України та Європейським співтовариством з атомної енергії про наукову і технологічну співпрацю та асоційовану участь України у Програмі наукових досліджень та

навчання Євратом (2014-2018) та багатьох інших. Відповідно міжнародного та українського права, анексія є актом агресії (резолюція 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1974, Закон України «Про оборону України» № 1932-ХІІ від 06.12.1991) вчиненим окупаційною державою (стаття 47 Конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року).

Крім того, відповідно до Закону України від 20.03.2003 № 638-IV «Про боротьбу з тероризмом», наказом керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України № 33/55т від 07.04.2014 на сході України розпочато проведення антитерористичної операції (далі АТО). Райони проведення АТО та терміни її проведення визначено наказом керівника Антитерористичного центру при СБ України № 33/6/а від 07.10.2014: Донецька і Луганська області – з 07.04.2014; Харківська область – з 07.04.2014 до 14.09.2014. Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1275-р від 02.12.2015 затверджено перелік населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція. Таким чином, до району проведення АТО входять як неконтрольовані (окуповані) території зазначених областей, так і контрольовані.

На сьогодні фактична лінія розмежування в районі проведення антитерористичної операції не відповідає лінії, визначеній у Мінському меморандумі від 19.09.2014, що призводить до неможливості ефективно застосовувати окремі норми українського законодавства до територій між цими лініями. Так, де-факто окупованими є: м. Дебальцеве, с. Калинове, с. Старобешеве, території між с. Щастя і с. Станиця Луганська, між м. Горлівка і с. Ясинувата; звільненими від ворожих військ є: с. Широкине, території між с. Гірське і м. Первомайськ тощо.

При цьому, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 99 від 01.03.2017 «Про затвердження Порядку переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції», окуповані території Донбасу (у відповідності до Постанови Верховної Ради України № 254-VIII від 17.03.2015) визначені як тимчасово неконтрольована територія. До лінії розмежування з нею застосовано термін «лінія зіткнення» – умовне розмежування між тимчасово неконтрольованою територією та контрольованою територією. Одночасно, у цьому Порядку ототожнено поняття «переміщення до району або з району проведення антитерористичної операції» та «переміщення через лінію зіткнення та/або в її межах», що є невірним, оскільки дані лінії мають різне географічне положення. На основі цієї Постанови першим заступником керівника Антитерористич-

ного центру при СБ України затверджено Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей (наказ №222Ог від 14.04.2017). Перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та перелік населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, затверджений Розпорядженням Уряду України № 1085-р від 07.11.2014.

Одночасно, Постановою Верховної Ради України № 254-VIII від 17.03.2015 визначено більш чіткий термін для цих територій, а саме, «тимчасово окуповані». Їх перелік наведено у Постанові Верховної Ради України № 252-VIII від 17.03.2015, а лінією розмежування між тимчасово окупованими територіями ОРДЛО та іншою територією України визначено лінію, що відповідає Мінському меморандуму від 19.09.2014.

Таким чином, у різних документах маємо декілька визначень правового статусу одних і тих самих територій.

За порушення правил переміщення осіб на/з тимчасово окуповану територію України передбачена кримінальна (*стаття 332–1 Кримінального кодексу України (далі КК України), відноситься до підслідності СБ України*) та адміністративна (*стаття 204–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП), складати протоколи мають право посадові особи органів Державної прикордонної служби України*) відповідальність, в залежності від наявності факту заподіяння шкоди інтересам держави. Проте, поняття «заподіяння шкоди інтересам держави» не роз'яснено і може тлумачитись правоохоронцями та суддями довільно.

Актуальним є введення до санкції вказаних статей обов'язкового додаткового покарання у виді конфіскації товарів і транспорту, які переміщуються. Наразі межі покарання не забезпечують загальної превенції.

Так, за результатами судової практики за статтею 332–1 КК України у 2016 році мали місце випадки, коли громадянину, що переміщав до ОРДЛО 500 кг сиро-молочної продукції призначено покарання у вигляді 2 років позбавлення волі, а особам, які двома вантажними автомобілями переміщували товари вартістю більше 1,5 млн. грн., призначено покарання у вигляді 140 тис. грн. штрафу. В обох випадках конфіскацію не застосовано.

Відповідальність за порушення правил переміщення товарів до тимчасово окупованих територій півострову Крим, які встановлені Законами

України № 1207-VII від 15.04.2014, № 1636-VII від 12.08.2014, передбачена статтею 477 Митного кодексу України (далі МКУ).

За порушення правил переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції передбачено адміністративну відповідальність відповідно статті 204–3 КУпАП.

В обох випадках протоколи про адмінправопорушення мають право складати уповноважені посадові особи Державної фіскальної служби. Проте, санкції за порушення правил переміщення товарів на/з Донбас та півострів Крим відрізняються через різний правовий статус цих територій – район проведення АТО і ВЕЗ. Слід також зауважити, що стаття 204–3 КУпАП передбачає покарання за порушення порядку переміщення товарів до району або з району проведення АТО, а не через лінію зіткнення, яка фактично розділяє район проведення АТО на окуповану (тимчасово неконтрольовану) територію та контрольовану територію. Однак, положеннями Постанови Уряду № 99 від 01.03.2017 ці поняття ототожені. Дане призводить до неможливості ефективного застосування цієї норми у суді. Так, у 1 півріччі 2017 року з 223 розглянутих судами Донецької області адміністративних протоколів за ст. 204–3 КУпАП наявність правопорушення визнано лише у 6 випадках.

З огляду на вищевикладене, нагальними є: актуалізація переліку окупованих на даний час територій; визначення ліній розмежування з ними; гармонізація нормативно-правових актів шляхом однакового визначення у них статусу одних і тих самих територій. Крім того, актуальною є розробка і прийняття універсального закону щодо уніфікації відносин із тимчасово окупованими та анексованими територіями.

Також, як зазначалось вище, в чинних нормативно-правових актах необхідно розмежувати поняття «переміщення до/з району проведення АТО» та «переміщення до/з окупованих територій», уточнити ознаку «заподіяння шкоди інтересам держави» та ввести конфіскацію товарів і транспорту як предметів чи засобів скоєння правопорушення.

В перспективі такий підхід забезпечить: дієве застосування положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014; ефективний захист в міжнародних судах прав громадян України, що мешкають на окупованих і анексованих територіях; більш повний захист національної спадщини через застосування положень Гаазької конвенції про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту 1954 року.

Панасюк Каріна Сергіївна

курсант 2 групи 2 курсу
ІШОК для СБ України
НЮУ ім. Я. Мудрого

Яков'юк Вікторія Вікторівна

курсант 2 групи 2 курсу
ІШОК для СБ України
НЮУ ім. Я. Мудрого

ПИТАННЯ ЗМІНИ ТЕРИТОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

З березня 2014 року питання територіальної цілісності та недоторканості України, внаслідок незаконної анексії Автономної республіки Крим та збройної агресії в окремих районах Донецької та Луганської областей, постало як ніколи актуально.

Метою роботи є дослідження питання територіальної цілісності України, аналіз нормативно-правових актів, які регулюють вказану сферу та опрацювання судових рішень стосовно злочинів, передбачених ст. 110 Кримінального кодексу України.

Згідно з ч.3 ст. 2 та ст. 132 Конституції, територія України в межах існуючого кордону є єдиною, цілісною і недоторканою. Під поняттям «територія держави» мають на увазі її землю, надра, озера, ріки, штучні водосховища, морські внутрішні і територіальні води, атмосферу та повітряний простір над сухопутною чи водною ділянкою. Зміна кордонів, а також порушення повітряного, водного або сухопутного просторів, що мають на меті зміну територіального ладу чи загрозу недоторканості України є злочинним діянням, передбаченим ст.110 Кримінального кодексу України.

Для того, щоб відрізнити злочинне діяння від законної зміни кордонів, варто розглянути конституційний порядок зміни території України. Згідно зі ст. 73 Конституції України, питання про зміну території вирішується виключно всеукраїнським референдумом. Відповідно до ст. 18 та ст. 27 Закону України «Про всеукраїнський референдум», всеукраїнський референдум про зміну території України – це форма прийняття громадянами України рішення щодо затвердження закону про ратифікацію міжнарод-

ного договору про зміну території України, укладеного Президентом України. У такому разі Верховна Рада України приймає рішення про призначення референдуму, який має містити дату проведення та сформульоване питання, що виноситься на нього. Згідно з ч. 3 ст. 96 Закону України «Про всеукраїнський референдум», у разі затвердження, закон про ратифікацію міжнародного договору про зміну території України набуває чинності з дня оголошення результатів відповідного референдуму.

Випадок, що трапився у березні 2014 року є грубим порушенням міжнародних правових актів та законодавства України. 27 лютого 2014 року в приміщенні Верховної Ради Автономної Республіки Крим було проведено незаконний захід щодо призначення так званого «місцевого референдуму», тобто, фактично, про порушення територіальної цілісності та недоторканості України, а також про зміну державного кордону. Незважаючи на те, що жодна з країн ЄС, США, Канада, Японія та інші держави не визнали чинність референдуму, 18 березня 2014 року президент Російської Федерації, самопроголошений прем'єр-міністр Республіки Крим С. В. Аксьонов, голова «Державної Ради» В. А. Константинов та самопроголошений мер Севастополя О. М. Чалий підписали «Договір про прийняття Криму до складу Росії». Державна дума Російської Федерації ратифікувала його 20 березня, а Рада Федерації 21 березня 2014 року прийняла закон про ратифікацію та закон про утворення нових суб'єктів федерації – Республіки Крим та міста Севастополь, таким чином закріпивши анексію.

Ще одним прикладом порушення територіальної цілісності України є збройний конфлікт на сході України, оскільки окремі райони Донецької та Луганської областей не підконтрольні державній владі України та визнають себе окремими державними утвореннями («Л/ДНР»). Утворення цих «республік» відбувалось майже таким самим чином, як проголошення «незалежності» Криму. 07 квітня 2014 року у будівлі обласної державної адміністрації «Республіканською народною радою» було проголошено «Декларацію про суверенітет Донецької народної республіки». 12 травня, після оголошення результатів «місцевого референдуму» було видано звернення «ДНР» щодо входження до складу Російської Федерації. Також керівництво самопроголошеної республіки закликала до насильницьких дій проти України, зокрема заклики до створення «озброєних військ» для «звільнення» територій республіки та висування претензій до України на Одеську, Миколаївську, Херсонську, Запорізьку, Дніпропетровську та Харківську області.

На момент проведення вищезазначених дій на території Автономної Республіки Крим та у Донецькій і Луганській областях діяло законодавство України. Отже, скоюючи вищевказані дії, особи умисно порушили ряд нормативно-правових актів України, зокрема ст. 2, ст. 73, ст. 132 Конституції України, ч. 2 ст. 3, ст. 14, ст. 18, ст. 27 Закону України «Про всеукраїнський референдум», а також Заключний акт Народи з безпеки та співробітництва в Європі від 01.08.1975. Таким чином, особи, що брали участь у вчиненні вищевказаних незаконних дій в Автономній Республіці Крим та у інших регіонах України, або фінансували їх, порушили низку правових норм, передбачених ст. 110, ст. 110–2 та ст. 111 Кримінального кодексу України.

Втім, не лише порушення кордонів внаслідок зовнішнього впливу входить до дій, передбачених ст. 110 Кримінального кодексу України. На нашу думку, посяганням на територіальну цілісність також вважається проведення будь-яких дій щодо зміни території, які не відповідають порядку її зміни відповідно до Конституції України, Закону України «Про всеукраїнський референдум», інших нормативно-правових актів України та ратифікованих Верховною Радою України міжнародних договорів, зокрема проведення місцевих референдумів в областях, які не мають кордонів з іншими державами, щодо виходу зі складу території держави, в межах якої вона перебуває (створення анклав); дії та публічні заклики до вчинення дій, передбачених ст. 110 Кримінального кодексу України (наприклад, у судових рішеннях, ухвалених щодо справ № 444/1170/17 та № 444/1982/17, визнано винними осіб, що організували прибуття автобусом, керували діями учасників масового заходу, які перекрили дорогу, тримаючи в руках плакати і банери, що містили заклики до вчинення дій з метою зміни меж території України, а саме: «Це теж наша земля», «Поляки об'єднуються» на пішохідному переході автомобільної дороги державного значення М-09 «Львів-Рава-Руська» у с. Гряда Жовківського району Львівської області та здійснили фото-, відеозйомку перебігу подій заходу, що згодом розмістили на спеціально створеній сторінці у соціальній мережі «Фейсбук» під назвою «Польський Львів», надавши провокативну назву «Ні геноциду поляків»), а також розповсюдження матеріалів із подібними закликами (наприклад вироки суду по справах № 165/1864/16-к та № 308/5001/17, за якими засуджено осіб, які розповсюджували графічні файли та публікації в інтернет-ресурсах «Вконтакте» та «Facebook» (група «Karpatalja nem Ukrajna»), а також брали участь в російській телепередачі «Вести» телеканалу «Россия 1», умисно виголошуючи вислов-

лювання, що містять заклики до: або поїхати (із загального контексту – з України в Угорщину), або боротися за звільнення Закарпаття від української влади: «Или уехать, или борются за освобождение Закарпатя от украинской власти!»).

Оскільки усі дії, пов'язані зі зміною територіального ладу, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, передбачені ст. 110 Кримінального кодексу України, входять до підслідності Служби безпеки України, дослідження питання територіальної цілісності та недоторканості є важливим аспектом наукової діяльності у сфері національної безпеки.

Рубашенко Микола Анатолійович
асистент кафедри кримінального права
№ 1 НЮУ ім. Я. Мудрого, кандидат
юридичних наук

МЕЖІ КОНКУРЕНЦІЇ НОРМ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТАТТЯМИ 109 І 110 КК УКРАЇНИ

У тезах розглядаються проблеми співвідношення злочинів, передбачених статтями 109 і 110 КК України. Установлено, що вказані статті можуть перебувати в конкуренції загальної та спеціальної норм; визначено межі такої конкуренції.

In the theses, investigated the problems of correlation of crimes in Articles 109 and 110 of the Criminal Code of Ukraine. It is proved that these articles may compete between themselves as general norm and special norm; the boundaries of this competition are defined.

Ключові слова: посягання на територіальну цілісність України; публічні заклики; дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.

1. Складність питання співвідношення посягання на територіальну цілісність і недоторканність України з діями, вчиненими з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади обумовлена тим, що ці злочини посягають на один і той самий родовий і видовий об'єкти злочину, частково співпадають за іншими ознаками складів злочинів, конструкціями останніх. Обидва злочини ма-

ють екстраординарну природу – суб’єктивні ознаки окреслюють об’єктивні, а склади цих злочинів побудовані на основі «фінальної» теорії дії, утворюючи «екстра (супер) усічені» склади. У літературі навіть указується, що під діями, учиненими з метою насильницької зміни конституційного ладу (ст. 109 КК) можна розуміти й порушення цілісності і недоторканності території [2, с. 5].

2. Порівнювані злочини різняться насамперед за основними безпосередніми об’єктами, якими виступають: за ст. 110 КК – національні відносини з охорони цілісності території України, а за ст. 109 КК – відносини з охорони основ конституційного ладу та основ функціонування державної влади. Зважаючи на те, що в межах доповіді не можна висвітлити питання кримінально-правового розуміння конституційного ладу загалом, звернемо увагу принаймні на те, що в будь-якому разі положення ст. 2 Конституції України про те, що «територія України є цілісною і недоторканою» і «суверенітет України поширюється на всю її територію», безспірно характеризують основи конституційного ладу України. А якщо цілісність території України належить до основ конституційного ладу України як їх складова частина, то будь-яке посягання на цілісність України автоматично стає посяганням і на основи конституційного ладу, однак не кожне посягання на конституційний лад є посяганням на цілісність території.

При кваліфікації тих дій, що посягають на територіальну цілісність України, ураховуючи зазначене співвідношення об’єктів, виникає необхідність співставлення ознак об’єктивної сторони зазначених складів злочинів. Зокрема, у ч. 1 ст. 109 КК мова йде тільки про дії з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу та відповідно змову на участь у таких діях, а в ч. 2 ст. 109 КК про заклики, змістом яких є саме такі дії. Тобто, ст. 109 КК України охороняє конституційний лад тільки від насильницької його зміни чи повалення, обмежуючи коло можливих посягань за способом порушення цілісності території та способом учинення тих дій, до яких закликається адресат (зміст закликів). Стосовно посягання на територіальну цілісність України (ст. 110 КК) таке обмеження не передбачено.

Зазначені вище особливості співвідношення цих злочинів за об’єктивними ознаками дозволяють визначити *межі конкуренції норм*, передбачених статтями 109 і 110 КК: 1) конкуренція не виникає, якщо вчиняються дії, що спрямовані на інші складові частини основ конституційного ладу, ніж цілісність території України чи заклики до таких дій, адже вони

взагалі не передбачені ст. 110 КК (об'єкт за ст. 110 обмежений виключно територіальною цілісністю); 2) конкуренція не виникає також і в разі вчинення дій з метою *ненасильницької* зміни меж території України, а також публічних закликів до таких дій чи розповсюдження матеріалів із такими закликами, оскільки такі дії не передбачені ст. 109 КК (обов'язкова ознака – насильницький спосіб). Таким чином, *конкуренція між порівнюваними нормами виникає тільки в разі вчинення дій з метою насильницької зміни меж території України, публічних закликів до цих дій чи розповсюдження матеріалів із такими закликами*, оскільки вони одночасно підпадають під ознаки складів злочинів, закріплених як ст. 109 КК, так і ст. 110 КК, тобто тільки в частині охорони цілісності території від насильницьких посягань.

3. Очевидно те, що одна з цих норм є загальною, а інша спеціальною. Однак питання про те, яка норма є загальною, а яка спеціальною ускладнено тим, що за ч. 1 ст. 109 КК передбачено більш суворе покарання, ніж за ч. 1 ст. 110 КК. Виходячи з цього в літературі висловлена думка про те, що при такій конкуренції слід застосовувати ч. 1 ст. 109 КК як спеціальну норму, яка виділена за ознакою застосування насильства [1, с. 68–69]. На наш погляд, навпаки, спеціальною нормою є посягання на територіальну цілісність України (ст. 110 КК), тому що ця норма виділена за ознаками об'єкта злочину і саме в ній законодавець надав спеціальну законодавчу оцінку такому посягання, визнавши його злочином незалежно від того, чи застосовується насильство, встановивши диференціацію відповідальності з посиленням покарання аж до довічного позбавлення волі, чого не передбачено в ст. 109 КК. Тому вважаємо, що *при конкуренції статей 109 і 110 КК слід застосовувати ст. 110 КК, яка передбачає спеціальну норму*. Інша справа, очевидно ст. 110 КК потребує встановлення диференціації відповідальності, зокрема в частині перетворення насильницьких посягань на територіальну цілісність України на кваліфікований склад злочину.

4. Поряд з цим слід мати на увазі, що існують такі посягання, які не передбачені ст. 110 КК, а кваліфікуються за ст. 109 КК і при цьому мають певний зв'язок з об'єктом злочину, передбаченого ст. 110 КК.

По-перше, ідеться про інші, ніж зазначені в ст. 110 КК посягання на територіальну цілісність України, посягання на територіальну недоторканність України, оскільки «територіальна недоторканність» є більш широким поняттям, ніж «територіальна цілісність». *De lege lata* такі посягання частково підлягають кваліфікації за ст. 109 КК.

Зокрема вчинення дій з метою приєднання всієї території України до складу іноземної держави всупереч ст. 5 Конституції України (в т.ч. й на-

сильницьким шляхом), публічні заклики до цих дій та розповсюдження матеріалів із такими закликами – мають кваліфікуватися за ст. 109 КК як дії, спрямовані на повалення конституційного ладу. Унаслідок приєднання всієї території України до складу іншої держави, без вираження на те волі Українського народу, фізичні параметри предмета злочину – території України не змінюються, а межі території (державного кордону) взагалі ліквідуються. Територія у всій своїй цілісності стає територією, формально та/або фактично приналежною іншому суб'єкту. Тому дії, які безпосередньо спрямовані на позбавлення України всієї території (або прав на всю територію) не здатні порушити територіальної цілісності, але при цьому вони підпадають під «дії, вчинені з метою повалення конституційного ладу», що передбачені ст. 109 КК.

Те ж саме можна сказати й про дії, спрямовані на приєднання України до складу федеративного чи іншого подібного утворення, сутністю якого є передача основних суверенних прав певному наднаціональному суб'єкту без вираження на те волі Українського народу на всеукраїнському референдумі, незалежно від того, чи обмежується певним чином право виходу за рішенням окремого цього суб'єкта в будь-який момент, чи ні. Так само це стосується й перетворення всієї України на утворення конфедеративного типу, без вираження на це волі всього народу. Це пов'язано з тим, що конфедерація є союзом держав – державним суверенітетом володіють не сама конфедерація, а її члени (суб'єкти). Тобто перетворення України на конфедеративне утворення, де наприклад, кожна область наділяється власним верховенством, фактично означає не зміну меж території України, а їх повну ліквідацію.

Кваліфікація інших, ніж зазначених у ст. 110 КК, посягань на територіальну недоторканність України за ст. 109 є частковою тому, що цією статтею охоплюється лише насильницьке посягання. Тому існує необхідність розширення спеціальної норми, передбаченої ст. 110 КК, шляхом включення до неї таких дій. Реалізація цієї пропозиції дозволить уніфікувати підхід до встановлення кримінальної відповідальності за однорідні суспільно небезпечні дії та диференціації такої відповідальності, охопити ст. 110 КК як насильницькі, так і ненасильницькі посягання на територіальну недоторканність України, що відповідає характеру і ступеню їх суспільній небезпечності [3, с. 216–219].

По-друге, ідеться про дії, які нині не охоплюються ст. 110 КК і водночас вони не є зазначеними іншими посяганнями на територіальну недоторканність України. Зокрема, це стосується дій, спрямованих на федера-

лізацію України – перехід від унітарного до федеративного державного устрою, або на її децентралізацію – перехід окремих повноважень від центральної влади до органів місцевого самоврядування. Такі дії хоч і пов’язані певним чином з територією України, однак за своїм характером не є посяганням на територіальну цілісність і територіальну недоторканність України і тому можуть кваліфікуватись за ст. 109 КК за умови наявності в них насильства та інших ознак складу злочину.

На підставі вище викладеного можна зробити короткий підсумовуючий *висновок*. злочини, передбачені статтями 109 і 110 КК, різняться за своїми об’єктивними ознаками: основними безпосередніми об’єктами, юридичним значенням способу вчинення дій, змістом закликів. Кримінально-правові норми, передбачені статтями 109 і 110 КК можуть перебувати: а) у відношенні суміжності (часткового збігу окремих чи більшості ознак, при якому вчинене все ж підпадає тільки під одну із статей), б) у відношенні конкуренції (повного збігу ознак складу, унаслідок чого вчинене одночасно охоплюється обома статтями). В останньому випадку застосовується спеціальна норма, передбачена ст. 110 КК.

Список використаних джерел та літератури:

1. Батиргарєєва В. С., Нетеса Н. В. Щодо проблеми визначення кримінально-караних форм сепаратизму. *Право і безпека*. 2014. № 1. С. 65–70.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2-х ч. / під заг. ред. М. О. Потєбєнька, В. Г. Гончаренка. К.: Форум, 2001. Ч. Особлива. 941 с.
3. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України: монографія. Харків: Право, 2016. 286 с.

Сорокін Артем Анатолійович

курсант 1 групи 3 курсу

ІНЮК для СБ України

ІНЮУ ім. Я. Мудрого

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ» № 1183-VII ВІД 08.04.2014: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМИ

Одним з основних напрямків діяльності кожної держави є забезпечення національної безпеки. Для України це питання завжди було актуальним,

бо за період незалежності існувало чимало військових загроз з боку інших країн. У 2014 році загроза переросла в реальний конфлікт, коли Російська Федерація анексувала Автономну Республіку Крим та почала активну підтримку сепаратистів на Донеччині та Луганщині, котрий триває уже понад 3 роки. Одним з видів правової реакції нашої країни на ці події є внесення змін до Кримінального кодексу України, а саме прийняття 08.04.2014 року Закону України № 1183-VII.

Кількість вчинених в Україні злочинів проти основ національної безпеки, у порівнянні із загальною кількістю злочинів, не є досить значною. Однак, їхня потенційна небезпека зумовлена тим, що навіть одиничний факт здійснення такого злочину може завдати серйозної шкоди суверенітету, територіальній цілісності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці, а також політичній і економічній системі України. Крім того, варто мати на увазі, що такого роду злочинними акціями заподіюється серйозна морально-політична шкода та підривається міжнародний авторитет нашої держави. Тому, в КК України злочини проти основ національної безпеки знаходяться в I Розділі Особливої частини, бо державні інтереси є найбільш важливими з-поміж інших та захищаються в першу чергу.

У зв'язку зі значним підвищенням військової загрози та зростанням ризиків втрати деяких територій нашої країни, було внесено зміни до КК України стосовно посилення кримінальної відповідальності та скасування строків давності за злочини проти основ національної безпеки України, а також криміналізації фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110–2 КК України) та перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України (далі ЗСУ) та інших військових формувань (ст. 114–1 КК України).

Аналізуючи внесені зміни, можна сказати, що вони є досить актуальними та необхідними, в частині посилення кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки, але при цьому виникає і декілька дискусійних питань.

По-перше, було скасовано строки давності щодо злочинів проти основ національної безпеки України, тобто давність не застосовується у разі вчинення злочинів, передбачених статтями 109–114–1, проти миру та безпеки людства, передбачених статтями 437–439 і частині 1 статті 442 КК України. Тобто, злочини проти основ національної безпеки України законодавець порівняв за тяжкістю до злочинів проти миру та безпеки

людства. Із загальної точки зору, державні інтереси є основними та захищаються в першу чергу, тому вони повинні прирівнюватися до вищевказаних і до них не повинні застосовуватися строки давності. Але, на мою думку, строки давності повинні застосовуватися не до всіх злочинів І Розділу Особливої частини, а лише до окремих. Це пояснюється тим, що серед 8 статей цього розділу не всі злочини є особливо тяжкими: ст. 109, 110, 110–2, 114–1 КК України, вони не становлять такої загрози та суспільної небезпечності, щоб злочинців розшукували для кримінального переслідування досить тривалий термін, який буде перевищувати строк давності – 15 років. На мою думку, поширення цієї норми на всі злочини проти основ національної безпеки України є недоречним, а лише знизить ефективність та підвищить навантаження на органи досудового слідства та судової юрисдикції. На мою думку, більш слушним буде застосовувати строки давності не до всіх злочинів проти основ національної безпеки України, а до окремих злочинів цього розділу: державна зрада (ст. 111), посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112), диверсія (ст. 113) та шпигунство (ст. 114).

По-друге, розділ було доповнено новими злочинами: ст. 110–2 та ст. 114–1. Аналізуючи ст. 114–1 КК України, виникають сумніви щодо правильності конструкції диспозиції цієї статті, в якій кримінально-караними діями є «перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період». Звертаючись до національного законодавства, а саме до ЗУ «Про оборону України» та ЗУ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», особливий період настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію або введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації або воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. Із цього визначення можна зробити висновок, що особливий період починається з моменту оголошення мобілізації та охоплює момент її проведення. З 2014 року в Україні було проведено 6 хвиль мобілізації: 1) з 18.03.2014 р. до 01.05.2014 р. ; 2) з 07.05.2014 р. до 20.06.2014 р. ; 3) з 24.07.2014 р. до 06.09.2014 р.; 4) 20.01.2015 р. до 19.04.2015 р.; 5) з 20.04.2015 р. до 08.06.2015 р.; 6) з 19.06.2015 р. до 17.08.2015 р. Тобто дана стаття діяла тільки в ці періоди часу, а це в ситуації, яка склалася в нашій країні, є неправильним, бо юридично в Україні воєнний стан не введено, а фактично – вже понад 3 роки ведуться військові дії на Сході нашої країни. Тому, доцільним є внесення законодавчих змін в диспозицію ст. 114–1, якими закріпити в першій частині перешкоджання законній ді-

яльності ЗСУ та інших військових формувань (тобто, в будь-який період), а в другій частині передбачити кваліфікуючу ознаку цього злочину – вчинення цих дій в особливий період. Це дозволить притягувати до кримінальної відповідальності осіб за вчинення протиправних дій, що насправді завдають шкоди та гальмують законну діяльність ЗСУ.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що передумовою внесення відповідних змін до КК України стало своєчасне та доречне реагування законодавця на загрозу життєвим інтересам держави, безпеки її громадян, але вони не стали досить ефективними через наявні проблеми їх застосування в слідчо-судовій практиці, через що ці норми кримінального закону потребують подальшої наукової дискусії та прийняття законодавчих уточнень або змін.

Степченков Владислав Віталійович

курсант 1 групи 2 курсу

ІШОК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 114–1 КК УКРАЇНИ

Анотація: Проаналізовано недоліки правового регулювання об'єктивної сторони перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань (ст. 114–1 КК України). Обґрунтовано необхідність вдосконалення чинної редакції зазначеної статті та надано пропозиції щодо внесення відповідних змін.

Ключові слова: *об'єкт злочину, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона, національна безпека, Збройні Сили України, інші військові формування, особливий період, перешкоджання законній діяльності.*

17 березня 2014 року, у зв'язку з різким ускладненням внутрішньополітичної обстановки на Сході країни, Указом Президента України № 303/2014 «Про часткову мобілізацію», оголошено проведення часткової мобілізації на території України. 08.04.2014 Верховна Рада України ухвалила Закон № 1183-VII «Про внесення змін до Кримінального кодексу України», яким Розділ 1 Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини проти основ національної безпеки України» був доповнений

статтею 114–1 «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань».

Родовим об'єктом зазначеного злочину виступають суспільні відносини у сфері охорони основ національної безпеки України. Безпосереднім об'єктом є законна діяльність Збройних Сил України та інших військових формувань в частині забезпечення ними національної безпеки України.

Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. До інших військових формувань можна віднести: Службу безпеки України, Службу зовнішньої розвідки України, Державну прикордонну службу України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України. Як зазначено у ст.12 ЗУ «Про оборону України» від 06.12.1991, участь в обороні держави разом із Збройними Силами України беруть у межах своїх повноважень інші військові формування, утворені відповідно до законів України, Державна спеціальна служба транспорту, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також відповідні правоохоронні органи.

З об'єктивної сторони злочин полягає у вчиненні перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період. Під перешкоджанням законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань України слід розуміти умисне створення перешкод або встановлення будь-яких обмежень у законній діяльності військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань України при виконанні ними своїх службових обов'язків в особливий період.

Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань України може відбуватися у різний спосіб, наприклад: блокування органів військового управління, об'єднань, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій, стратегічних об'єктів, окремих підрозділів, шляхів сполучення, руху військового транспорту шляхом перекриття руху, виставлення пікетів або постів, організації скупчення людей, тварин або транспорту, влаштування перепон, барикад, завалів, руйнування або пошкодження шляхів сполучення, обладнання, споруд, засобів зв'язку чи сигналізації, транспортних засобів тощо; пошкодження, знищення, захоплення або незаконне утримання військових об'єктів, споруд, будівель, техніки, транспорту та

об'єктів інфраструктури; примушення шляхом шантажу, насильства або обману військовослужбовця до виконання незаконних дій або невиконання законних дій; інші дії, що спрямовані на створення перепон у діяльності або виконанні військовослужбовцями Збройних Сил України та інших військових формувань України своїх службових обов'язків.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони виступає час вчинення злочину, а саме – особливий період. Особливий період – це період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій (Розділ I ст. 1 Закону України «Про оборону України»). Злочин вважається закінченим з моменту вчинення самого перешкодження незалежно від того досягла винна особа своєї мети чи ні. Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку. Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини у вигляді тільки прямого умислу, тобто винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, усвідомлює, що вона своїм діянням перешкоджає законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період і бажає так діяти.

Кваліфікуючими ознаками перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань є те саме діяння, яке призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків. Суб'єктивне ставлення винної особи до кваліфікуючих ознак може характеризуватися як умисною, так і необережною формою вини.

Протягом 4 років після застосування цієї статті на практиці, в Єдиному державному реєстрі судових рішень є лише декілька вироків щодо вчинення злочину, передбаченого ст.114–1 КК України:

Так, 25.06.2015 Рубіжанським міським судом Луганської області винесено вирок у справі №425/2713/14-к, в якій 11 осіб визнано винними за ч.1 ст. 114–1 КК України за те, що вони 09.05.2014 влаштували барикади на залізничній колії з метою заблокувати прибуття та розвантаження залізничного ешелону з військової технікою та особовим складом Збройних Сил України, задіяних в проведенні антитерористичної операції [1].

22.01.2016 р. Любешівським районним судом Волинської області затверджена угода про визнання винуватості між прокурором та під-

озруваним у справі № 162/2/16-к, в якій останнього визнано винним за ч.1 ст.114–1 КК України в тому, що він 07.08.2015 р. перешкоджав військовослужбовцям Маневицько-Любешівського об'єднаного районного військового комісаріату здійснювати дії з мобілізації (вручати повістки для проходження медичної комісії та уточнювати облікові дані військовозобов'язаних осіб) [2].

15.05.2017 Генічеським районним судом Херсонської області винесено обвинувальний вирок у справі № 653/1302/15-к, в якій особу, яка 27.01.2015 на стихійному зібранні громадян поблизу адміністративної будівлі Генічеського районного військового комісаріату закликала громадян до перешкоджання мобілізації, а також до перекриття доріг, штурму військоматів, райвідділів поліції та усіх інших органів влади, визнано винною у вчиненні злочинів, передбачених ч.3 ст. 15 ч.1 ст. 114–1 та ст. 295 КК України [3].

Розглянувши кримінально-правову характеристику злочину, передбаченого ст.114–1 КК України та практику застосування вказаної статті судами можна зробити висновки про наявність недоліків в конструкції диспозиції вказаної статті.

1. В диспозиції ст.114–1 КК України потребує законодавчого уточнення вид діяльності Збройних Сил України, перешкоджання якій утворює склад злочину. Якщо обов'язкове значення має обстановка вчинення злочину (особливий період), то і перешкоджання повинно бути спрямоване на безпосередню діяльність Збройних Сил України, а саме – захист суверенітету держави, територіальної цілісності і недоторканості, а також функції стосовно оборони України. Це уточнення є доречним, оскільки ЗСУ, поряд з основними функціями, здійснює також законну господарську діяльність, яка не стосується захисту національної безпеки, тощо.

2. Слід зазначити, що норма, передбачена ст. 114–1 КК України, за своєю конструкцією, є банкетною, при формулюванні диспозиції цього злочину законодавець не визначає усіх його окремих ознак. Отже, для точного встановлення усіх ознак складу цього злочину необхідно звертатись не тільки до норм Особливої та Загальної частини КК, але і до інших законодавчих актів України, що визначають зміст законної діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань України, а також які визначають поняття та строки дії особливої періоду. Наявність в диспозиції статті ознаки «в особливий період» створює ситуацію, за якої

аналізована норма діє не постійно, а впродовж певного часу (часу, визначеного особливим періодом). Такий підхід дозволяє констатувати очевидне суттєве недоопрацювання законодавцем змісту ст. 114–1 КК України, тому що ЗСУ здійснює свою діяльність із забезпечення оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності постійно, а отже і перешкоджання такій діяльності має бути караним, незалежно від наявності особливого періоду. У зв'язку з цим пропонується внести зміни до ст. 114–1 КК України, якими в частині першій передбачити просту форму вчинення перешкоджання законній діяльності ЗСУ, а в частині другій передбачити кваліфікуючу ознаку вчинення цього злочину «в особливий період».

3. В зв'язку з різним тлумаченням строку закінчення дії особливого періоду в Україні на практиці неоднаково застосовуються норми законодавства, що призводить до порушення прав громадян. Як вихід з цієї ситуації можна запропонувати прийняття Верховним Судом України Постанови Пленуму, в якій судам буде надано відповідне роз'яснення щодо строку дії та моменту завершення особливого періоду в Україні.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що чітке законодавче регулювання статті 114–1 КК України та бланкетних нормативно-правових актів до неї сприятиме ефективній боротьбі з перешкоджанням діяльності ЗСУ та інших військових формувань та притягненню винних осіб до кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вирок Рубіжанського міського суду Луганської області від 25.06.2015 у справі № 425/2713/14-к [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45630411>
2. Вирок Любешівського районного суду Волинської області від 22.01.2016 р. у справі № 162/2/16-к [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55222746>
3. Вирок Генічеського районного суду Херсонської області від 15.05.2017 у справі № 653/1302/15-к [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66814970>
4. Науково-практичний коментар до Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України) / В. В. Сичевський, Є. І. Харитонов, Д. О. Олейніков. – Х., Право, 2016–232 с.

Тимофєєв Антон Олександрович
курсант 2 курсу магістратури
ІПЮК для СБ України
НЮУ ім. Я. Мудрого

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАКРІПЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА «ПРОВОКАЦІЮ ПІДКУПУ»

З метою уніфікації кримінального законодавства у сфері корупції, більшість європейських країн привели свої законодавства у відповідність згідно з вимогами Конвенції про корупцію у контексті кримінального права 1999 року, Конвенції ООН проти корупції 2003 року, Конвенції про цивільно-правову відповідальність за корупцію 1999 року та інших нормативно-правових актів. Наша країна також приводить у відповідність своє кримінальне законодавство, у зв'язку з чим було внесено чимало змін до Кримінального кодексу України у сфері корупційних злочинів.

Особливо багато дискусій викликає стаття 370, яка регулює відповідальність за провокацію підкупу, адже існує чимало суперечок щодо меж даної провокації і необхідності цієї статті в Кримінальному кодексі України в цілому.

Так, в п.7–1, ч.1 ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 року визначена можливість оперативних підрозділів проводити операції з контрольованого вчинення корупційних діянь з метою її виявлення та фіксації. У зв'язку з цим нівелюється можливість визначення меж провокації в рамках проведення таких дій, адже в кожному окремому випадку їх допустимі межі будуть різні.

Так, якщо звернутись до історії, то УРСР була єдиною з республік, в кримінальному кодексі якої була передбачена відповідальність за провокацію підкупу. На сьогоднішній день подібні норми існують в кримінальних законодавствах Білорусі, Росії та Азербайджану, проте вони мають істотні суперечності із законодавством про оперативно-розшукову діяльність даних країн, відповідно до якого оперативним підрозділам надано право проводити оперативні експерименти, сутність яких охоплює, в тому числі, права оперативних підрозділів передбачені в п.7–1, ч.1, ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» від 28.02.1992 року.

Що стосується закріплення відповідальності за провокацію хабара, або подібний склад злочину у кримінальному законодавстві європейських країн, то більшість КК не мають окремої норми, яка б передбачала відповідальність за подібні діяння, а окремі навіть містять заохочувальні норми щодо такої поведінки.

Так, положення КК Федеративної республіки Німеччина містить норму, яка зазначає, що «якщо суб'єкт приймає затребувану ним вигоду реально або у вигляді обіцянки, отримавши при цьому попередню згоду компетентних органів – його діяння безкарні». Кримінальне законодавство Франції визначає лише покарання за хабарництво, проте не має подібної норми, також відсутня така норма й у КК Сполучених Штатів Америки. Не виключенням стало й законодавство Литви, яке хабарництвом визнає не лише прийняття хабара, а й обіцянку прийняти його або укладення договору про прийняття останнього, а так само вимагання хабара та провокацію до його давання за законну дію чи бездіяльність при виконанні повноважень.

Таким чином можна зробити висновок, що:

- у законодавствах більшості країн провокація підкупу не визнається як самостійний вид злочину, а включається до складу інших злочинів як пов'язаних, так і непов'язаних з хабарництвом;
- дана норма є виключно превентивною, яка спрямована в першу чергу на попередження зловживань при формуванні доказів обвинувачення працівниками правоохоронних органів;
- існування та зміст провокації підкупу залежить від розвитку оперативно-розшукових заходів боротьби зі злочинністю, а також їх безпосередньому закріпленні у законодавстві тієї чи іншої країни.

У зв'язку з вищенаведеним, на мою думку, доцільним є виключення даної норми з КК України, адже вона не має стійких та чітких меж для її застосування, а дії передбачені цією нормою є, в тій чи іншій мірі, невід'ємною частиною роботи оперативних підрозділів з метою фіксації та виявлення корупційних правопорушень.

Щоголев Дмитро Сергійович

аспірант відділу аспірантури
та докторантури Національної
академії СБ України

КРИТЕРІЇ ВІДМІННОСТІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НЕМІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ ВІД ІНШИХ ФОРМ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

Протягом ХХ сторіччя відбулись найбільш руйнівні та масштабні війни в історії людства, що змусило міжнародне співтовариство здійснити низку кроків спрямованих на заборону будь-яких проявів війни, а також

на різноманітне унормування звичаїв та законів війни. В той же час навіть об'ємні наукові напрацювання з цього приводу, не в змозі остаточно вирішити всі спірні питання стосовно збройних конфліктів.

Визначення чітких ознак, характеру, виду збройного конфлікту, а також його правова оцінка – є надзвичайно важливими елементами, які займають провідне місце у процесі виявлення норм, що підлягають застосуванню в умовах того чи іншого збройного конфлікту, що, в свою чергу, є ключовим не тільки для заповнення прогалін у міжнародному гуманітарному праві, а й для ефективного захисту жертв конфліктів. Особливо велику кількість питань викликають в цьому плані збройні конфлікти неміжнародного характеру. Це в першу чергу пов'язано з тим, що на відміну від міжнародних збройних конфліктів, міжнародне гуманітарне право не надає будь-якого правового статусу залученим в конфлікт збройним опозиційним групам. З огляду на це, значно обмежується міжнародний захист жертв конфлікту (зокрема, визнання статусу військовополонених).

Міжнародне гуманітарне право визнає дві категорії збройних конфліктів. Розпізнавальною ознакою тут служить державний кордон: війна між двома або більшим числом держав вважається міжнародним збройним конфліктом, а збройні зіткнення, що відбуваються в межах території однієї держави – неміжнародними (внутрішніми) збройними конфліктами. Виключенням є ситуація, коли народ повстає проти колоніального панування, здійснюючи своє право на самовизначення (з прийняттям Протоколу I, національно-визвольні війни стали вважатися міжнародними збройними конфліктами). Норми Женевських конвенцій разом з Додатковими протоколами містять близько 20 положень по збройних конфліктах неміжнародного характеру й 500 статей по міжнародних війнах. [1, с. 116–117]

Суттєвою проблемою для чіткого розмежування збройних конфліктів на певні види, категорії та групи є сама природа конфлікту і те, що збройний конфлікт може одночасно мати як міжнародний, так і не міжнародний характер. Це положення було зафіксовано в рішенні Міжнародного Суду ООН у справі «Нікарагуа проти США» [6].

Ускладненням у міжнародно-правовому регулюванні певних видів збройних конфліктів є їх видозміна або трансформація. Так, збройний конфлікт не міжнародного характеру може перетворитись у збройний конфлікт міжнародного характеру; збройний конфлікт не міжнародного характеру може «інтернаціоналізуватися» і перетворитись в інтернаціоналізований збройний конфлікт не міжнародного характеру [5, с. 136].

Так, відповідно до визначення, що наводиться у додатковому протоколі II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів, збройним конфліктом неміжнародного характеру визначено конфлікти, які не підпадають під дію ст. I Протоколу I, і відбуваються на території будь-якої Високої Договірної Сторони між її збройними силами або іншими організованими збройними групами, які, перебуваючи під відповідальним командуванням, контролюють частину її території, що дає їм змогу здійснювати безперервну й погджені воєнні дії. [2]

З цього приводу Д. Шиндлер намагався класифікувати збройні конфлікти неміжнародного характеру за наступними видами: а) громадянську війну в класичному сенсі міжнародного права, як не міжнародний збройний конфлікт високої інтенсивності, в якому за новоствореним урядом треті держави можуть визнати статус воюючої сторони; б) не міжнародний збройний конфлікт за змістом ст. 3 Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та в міжнародному збройному конфлікті за змістом Додаткового Протоколу II [7, с. 145].

Таке визначення відповідає на низку важливих питань щодо наукового розуміння цієї складної проблеми. В той же час залишаються відкритими питання стосовно того, що можна вважати безперервними (яка тривалість дає змогу говорити про це), а також, яка кількість та вид зброї повинен застосовуватись у конфлікті, щоб він вважався збройним.

Тут необхідно зауважити, що в процесі розробки визначення склалися три напрямки. Перша група експертів представила такий варіант: неміжнародний конфлікт має місце тільки, якщо держава сама визнає його на своїй території. Представники іншої групи пропонували закріпити можливість вільної оцінки ситуації відсутністю визначення. Треті ж наполягали на тому, щоб супроводити визначення, дане в ст. I Додаткового протоколу, положеннями, що підкреслюють умови, при яких даний збройний конфлікт слід вважати неміжнародного конфлікту, а саме: організованість сторін; інтенсивність і тривалість конфлікту; наявність зіткнення сторін. Сучасна наука міжнародного права й досі не має єдиної позиції щодо розуміння терміну «збройний конфлікт не міжнародного характеру». [4]

Визначення поняття в такому вигляді на думку фахівців міжнародників залишило державам можливість розширеного тлумачення, звідси й різні класифікації збройного протистояння, що має місце на їх території.

Фактично, для того, щоб збройне протистояння можна було віднести до збройного конфлікту неміжнародного характеру, воно має задовольняти деяким критеріям. Так, необхідно:

- щоб протистояння розвивалося інтенсивно із застосуванням зброї з обох сторін;
- використання армії з боку уряду через неможливість управління ситуацією лише силами поліції (міліції);
- організованість збройних сил повстанців і обов'язкова наявність командування, відповідального за їх дії. [4]

Виникають ситуації коли збройний конфлікт поєднують із менш значними формами колективного насильства, як-то: заворушень серед цивільного населення, повстань, окремих актів тероризму або інших одиничних актів насильства.

Критеріями розмежування збройного конфлікту від інших менш тяжких форм групового застосування зброї на певній території мають бути такі показники, як тривалість і ступінь серйозності збройних зіткнень, види участі в них урядових сил, число учасників збройних груп і військ, види застосовуваної зброї, викликані військовими діями людські втрати і матеріальні збитки. Рівень організованості збройної групи визначається такими факторами, як існування певної структури командування, здатність передавати накази і забезпечувати їх виконання, здатність планувати і проводити скоординовані військові операції, а також здатність набирати до своїх лав, навчати і екіпірувати нових бійців.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бескоровайний С. Я. Види збройних конфліктів та їх правове регулювання //Юридична наука. 2014. №3. С. 116–126
2. Протокол II від 8 червня 1977 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_200 (дата звернення 24.09.2017 р).
3. Кузьмін Е. Е. Поняття збройного конфлікту: первісні роздуми // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. №12. Т. 2 .С. 187–190
4. Герасимов А. В. Внутренние вооруженные конфликты в современном мире: политико-правовой анализ // проблемі местного самоуправления. URL: <http://www.samoupravlenie.ru/16–24.htm>
5. Стрельцов Є. Л. До питання про сутність та види міжнародних конфліктів // II Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»: збірн. наук. пр. -К.: НАУ, 2014. №4 (33). С. 133–137.

6. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) Case / International Court of Justice. Reports. 1986. Para. 219.
7. Schindler D. The different types of armed conflicts according to the Geneva conventions and protocols / D. Schindler. II Recueil des cours. 1979. Vol. 163.

Яковлев Александр Викторович

головний науковий співробітник
відділу науково-методичного
забезпечення участі прокурорів
у кримінальному провадженні
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури
України

**Гуменський Олександр
Анатолійович**

старший науковий співробітник
Чернігівського відділення Київського
НДІСЕ Міністерства юстиції України

**ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАХИСТУ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ВІД ВТРУЧАННЯ
ЗА ДОПОМОГОЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ**

Розглянуто основні поняття приватного життя; необхідність та принципи правового регулювання його захисту в Україні; непропорційність суспільної небезпеки використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації при порушенні прав людини на приватне життя та їх придбання для особистих потреб.

З давніх часів люди прагнули отримати інформацію один про одного, про події тощо. В цьому проявляється сутність людини як соціального індивіда.

В даний час не тільки правоохоронні органи й спецслужби використовують спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації (далі – СТЗНОІ) для здійснення контролю за приватним життям громадян при наявності даних про протиправну діяльність останніх, але й приватні

особи прагнуть незаконно отримати інформацію в корисливих цілях, використовуючи при цьому СТЗНОІ.

На сьогоднішній день серед вчених-правознавців немає єдиної точки зору з приводу визначення «приватне життя». Так, Л. Л. Беломестних визначає приватне життя як ті сторони особистого життя людини, які він, в силу своєї волі, не бажає робити надбанням інших.

Приватне життя – це та сфера життя індивіда, яка відноситься до окремої особи, належить і дорога тільки йому, стосується тільки його, а не суспільства і держави, і тому, за загальним правилом, не підлягає контролю з їхнього боку. Іншими словами, це сфера особистих, неслужбових і неділових відносин та турбот [1].

Айвен Хендрікс каже: «що таке недоторканність приватного життя (privacy, «приватність»)? Різні люди розуміють її по-різному. Одні асоціюють це право з правом на аборт; інші бачать в ньому право на вибір сексуальних уподобань. Багато мають на увазі просто право бути наданим самому собі» [2].

Відсутність єдиної точки зору на поняття і межі приватного життя призводить до того, що кожна людина має право сама визначати, яка інформація відноситься до такої.

Право на приватність, за загальним уявленням, є комплексним правом, що включає в себе територіальну, комунікаційну, інформаційну, фізичну приватність. Відповідно, ст. 30 Конституції України захищає недоторканність житла (територіальну приватність), ст. 31 – таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (комунікаційну приватність), ст. 32 передбачає заборону збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди (інформаційна приватність), а ст. 28 передбачає заборону піддавати особу без її вільної згоди медичним, науковим чи іншим досліддам (фізична приватність).

Поряд з Конституцією України, право на недоторканність приватного життя, особистої і сімейної таємниці як нематеріальних благ, що належать громадянину від народження або в силу закону, закріплює Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ) у статті 301.

Право на особисте життя в розумінні вказаної статті складається з таких складових:

а) повноваження мати особисте життя, включає в себе можливість фізичної особи бути носієм даного особистого немайнового блага;

б) повноваження визначати своє особисте життя. При цьому, закон не визначає переліку можливих чи необхідних діянь, якими б особа могла

здійснити своє право на визначення свого особистого життя. Натомість, законодавець надає фізичній особі – носію можливість самостійно на власний розсуд вирішувати яким чином визначати, організовувати та проводити своє особисте життя в залежності від власних інтересів і мети. Однак, здійснення цього права не повинно порушувати загальні межі цивільних прав (ст. 13 ЦКУ);

в) повноваження на ознайомлення з обставинами особистого життя, означає, що особа самостійно визначає коло осіб, що можуть володіти інформацією про її особисте життя. При цьому, це не означає, що таке повідомлення повинно проходити тільки особисто. Фізична особа може дати дозвіл на поширення цієї інформації іншими особами у визначених нею межах поширення. Однак, у випадках, коли це прямо передбачено в законі, в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, дане особисте немайнове право може бути обмежене;

г) повноваження зберігати у таємниці обставини свого особистого життя, означає, що фізична особа має можливість не розголошувати про обставини свого особистого життя самостійно, а також вимагати такого нерозголошення від інших осіб, які володіють такою інформацією. Можливість поширення інформації про особисте життя фізичної особи попри її волю можливе лише на підставах та в порядку, що визначений законом, наприклад, коли обставини особистого життя фізичної особи містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, або ж у випадку, передбаченому п. 2 ч. 1 ст. 302 ЦКУ;

д) повноваження вимагати захисту права на особисте життя здійснюється на підставах та в порядку, що передбачено Главою 3 «Захист цивільних прав та інтересів» та ст. ст. 275–280, 1166–1168 ЦКУ [4].

Право на особисте життя охороняється також ст. 182 «Порушення недоторканності приватного життя» Кримінального кодексу України (далі – ККУ).

Крім того, статті 162, 163 ККУ передбачають настання кримінальної відповідальності за незаконне втручання у приватне спілкування, у випадках:

– незаконного проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконного проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконного виселення чи інших дій, що порушують недоторканність житла громадян, а також тих самих дій, вчинених службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування;

– порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер;

вчинення тих же дій повторно або щодо державних чи громадських діячів, журналіста, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації.

Захист від незаконного використання СТЗНОІ в Україні не зводиться лише до введення кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за недоторканність приватного життя. У ККУ норми, що передбачають відповідальність за незаконне використання, придбання та збут СТЗНОІ передбачені ст. 359 розділу «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» [5].

Адміністративна відповідальність за незаконне зберігання СТЗНОІ передбачена ст. 195⁵ Глави 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [6].

У 2010 році внесенням змін до статті 359 Кримінального кодексу України та статей 15 і 195⁵ КУпАП законами України №2338-VI [7] та №2339-VI [8] придбання СТЗНОІ було криміналізоване, що викликало значне зростання досудових розслідувань, які здійснювались Службою безпеки України.

Об'єктивна сторона діяння згідно зі ст. 359 ККУ характеризується альтернативними діями: використання спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації; їх придбання і збут. Під збутом слід розуміти відчуження зазначених засобів іншим особам (продаж, дарування, обмін); під придбанням – їх покупку, отримання в дар або в сплату боргу, в обмін на товари і речі, тимчасове заволодіння.

Проте, вивчення практики призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях за ознаками вчинення злочинів, передбачених ст. 359 ККУ, та аналіз звернень громадян і адвокатських запитів з цього питання показали, що досудове розслідування найчастіше здійснюється саме за придбання виробів, що підпадають під ознаки спеціального технічного засобу, призначеного для негласного отримання інформації, з метою особистого використання.

Таким чином, зафіксувати відео про життя своєї домашньої тварини, або у навчальному закладі записати лекцію викладача, для подальшого вивчення, використовуючи для цього, наприклад, пристрої, закамфльовані під побутовий предмет (авторучку, брелок від автомобільної сигналізації тощо), буде злочином, не дивлячись на відсутність у особи мети збирання інформації про приватне життя особи.

На наш погляд, у разі коли суспільна небезпека і шкода суспільним інтересам вказаними діями відсутня, то дії особи з придбання предметів з ознаками СТЗНОІ, якщо в них відсутня мета, пов'язана з незаконним збиранням інформації, доречно кваліфікувати за відповідною статтею КУпАП. Зокрема, пропонуємо внести необхідні зміни до ст. 195⁵ (наприклад, «Незаконне придбання і зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації») і таким чином декриміналізувати вказане діяння.

Список використаних джерел та літератури:

1. Беломестных Л. Л. Права человека и их защита: в 3-х т. Т. 1. – М.: АЭФП, 2003. – С. 552.
2. E. Hendricks, Your Right to Privacy, ACLU Handbook, 1990.
3. Закон України від 02.10.1992 «Про інформацію» [Ел. ресурс] / Спосіб доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
4. Коментар до Цивільного кодексу України. НПП «Юристконсульт» [Ел. ресурс] / Спосіб доступу: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/662-301.html>.
5. Кримінальний кодекс України [Ел. ресурс] / Спосіб доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Ел. ресурс] / Спосіб доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
7. Закон України від 15.06.2010 № 23389-VI «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації» [Ел. ресурс] / Спосіб доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/2338-17>.
8. Закон України від 15.06.2010 № 2339-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації» [Ел. ресурс] / Спосіб доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/2339-17>.

3. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Капітанчук Людмила Юрївна

доцент кафедри кримінального права
та процесу Національної академії
Державної прикордонної служби
України ім. Б. Хмельницького,
кандидат юридичних наук, доцент

Літвін Юрїй Іванович

присяжний Хмельницького
міськрайсуду, кандидат юридичних
наук, доцент

ЩОДО ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Російська загроза, що має довгостроковий характер, інші докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України обумовлюють необхідність створення нової системи забезпечення національної безпеки України, що передбачає ця Стратегія. Розвиток Державної прикордонної служби України має забезпечити ефективну реалізацію політики безпеки у сфері захисту та охорони державного кордону України, а також охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, у тому числі шляхом створення системи інтегрованого управління безпекою державного кордону України, вдосконалення інформаційної, оперативної, технічної, фізичної складових, упровадження сучасних систем контролю, створення належно оснащених мобільних прикордонних загонів.

За основними результатами оперативно-службової діяльності у 2016 році органами охорони державного кордону: піддано прикордонному контролю 89,2 млн. осіб та 20,5 млн. од. транспортних засобів; відмовлено у пропуску 28,7 тис. особам; виявлено під час прикордонного контролю 571 підроблений чужий паспортний документ; виявлено 2 тис. кримінальних та 72,9 тис. адміністративних правопорушень; виявлено та

вилучено 932 од. зброї, 60,5 тис. боєприпасів, 19,5 кг вибухівки, 168,7 кг наркотиків, 184 кг прекурсорів; затримано 2632 нелегальних мігрантів та не пропущено в Україну 3349 потенційних мігрантів: припинено діяльність 152 злочинних груп (420 осіб); встановлено – 304 особи, які причетні до діяльності НЗФ, 5 схем фінансування тероризму, затримано 38 бойовиків та пособників; ліквідовано 24 канали нелегальної міграції, затримано 35 організаторів нелегальної міграції; затримано 12 організаторів торгівлі людьми, припинено діяльність 8 злочинних груп та ліквідовано 11 каналів переправлення, недопущено вивезення за кордон 27 громадян України.

Викладене свідчить, що на теперішній час, коли надзвичайно високий рівень криміналізації суспільства, сама злочинність стає все більш технічно оснащеною, озброєною, організованою, а її загрози суспільству все більш очевидні і небезпечні, а тому є цікавим аналіз закономірних взаємозв'язків практики боротьби із злочинністю та суспільного прогресу. Таким взаємозв'язком, як відмічає В. А. Волинський, характеризується й саме виникнення криміналістики та відповідно формувались науково обґрунтовані уявлення про соціальні функції і задачі криміналістики як науки, яка має задовольняти потреби суспільства щодо забезпечення його безпеки від злочинності та сприяти правоохоронним органам у боротьбі з нею.

Конкретні задачі боротьби із злочинністю на певному етапі розвитку суспільства обумовлюють необхідність розробки і запровадження у практику нових засобів та методів, зміни організаційної структури, підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення і т.ін. Однак все це реалізується лише у тому вигляді, в якому дозволяють можливості і ресурси суспільства, рівень науково-методичного і кадрового забезпечення діяльності правоохоронних органів. А тому, знання та врахування потреб практики, – того, що вона потребує для свого розвитку, без чого тормозиться її вдосконалення, того, що повинно бути пізнано та використано для підвищення її рівня та якості, є важливою умовою оптимізації правоохоронної діяльності.

Характер злочинної діяльності, який змінився, та умов боротьби з нею, наглядно демонструє недостатність засобів і методів правової, організаційної, технічної і тактичної протидії злочинності. Якісно новому злочинному феномену мають бути протиставлені адекватні, тобто якісно нові засоби державного реагування, які здатні стримувати і в кінцевому рахунку – поставити під контроль небезпечні для суспільства злочинні прояви.

Сучасні загрози і виклики, особливістю яких є їхній агресивний характер, потребує пошуку та реалізації нових та вдосконаленню існуючих підходів для їх мінімізації практично на усіх ділянках державного кордону України.

У зв'язку із прийняттям нового КПК України органи охорони державного кордону України (далі – ООДКУ) не здійснюють досудове розслідування у формі дізнання за визначеною КПК України (1960 р.) підслідністю. А тому змінився й зміст криміналістичного забезпечення ООДКУ. Виходячи із завдань, які покладені на Державну прикордонну службу України (далі – ДПСУ), та реалізуючи визначені законом функції, ДПСУ як правоохоронний орган спеціального призначення спрямовує свою діяльність на недопущення, виявлення та припинення правопорушень на державному кордоні та в межах контрольованих прикордонних районів, а також при здійсненні прикордонного контролю до тимчасово окупованої території і з неї.

В останні десятиліття науковцями України та інших країн проведені дослідження щодо криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби із злочинністю. Окремі аспекти протидії злочинності на державному кордоні України проводились й вітчизняними науковцями. На підставі аналізу цих досліджень можна, на нашу думку, констатувати, що:

- на теперішній час серед науковців відсутня єдина точка зору щодо поняття «криміналістичне забезпечення»;
- техніко-криміналістичне забезпечення – це складова частина криміналістичного забезпечення;
- на теперішній час відсутнє комплексне наукове дослідження криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності ООДКУ взагалі, та їх техніко – криміналістичне забезпечення, зокрема.

Питанню техніко – криміналістичного забезпечення присвячено чимало праць науковців і воно вважається найбільш розробленим елементом теорії криміналістичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів, дотепер не існує одностайності поглядів науковців на цю проблему.

Поняття техніко-криміналістичного забезпечення, на думку окремих науковців, охоплює дві складових – це криміналістичні рекомендації щодо використання технічних засобів у практиці боротьби із злочинністю, а також власне їх застосування під час практичної слідчої діяльності. Так, на думку Шаповал О. В., техніко-криміналістичне забезпечення розслідування економічних злочинів – це діяльність зі створення належних умов для

практичного застосування сучасних технічних засобів, наукових положень та практичних рекомендацій їх застосування, а також власне застосування цих сучасних технічних засобів, наукових положень та практичних рекомендацій в ході розслідування економічних злочинів.

Як відмічає В. П. Бахін, принципово важливим є питання запровадження криміналістичних рекомендацій у практику. У зв'язку з цим необхідно визначитись з поняттям і змістом криміналістичного забезпечення слідчої практики, у цьому явищі необхідно чітко розмежувати два аспекти: а) наукове забезпечення, тобто розробка необхідних для практики засобів, прийомів та методів діяльності і б) організація забезпечення, тобто створення умов для сприйняття і використання практикою цих рекомендацій. На теперішній час в юридичній літературі приділяється велика увага різним аспектам забезпеченню діяльності щодо розкриття та розслідування злочинів, при цьому мова в основному йде про криміналістичне забезпечення. Однак у сам термін «криміналістичне забезпечення» вкладають різний зміст. Частіше всього про криміналістичне забезпечення мова йде як про створення умов для успішного застосування криміналістичних можливостей з метою успішного вирішення завдань конкретної сфери правоохоронної діяльності. На думку В. Г. Коломацького криміналістичне забезпечення включає в себе три підсистеми: криміналістичні знання (розробка криміналістичної науки; криміналістична освіта (підготовка), криміналістична техніка (засоби і методи). Як вважає В. П. Бахін, при такому підході у визначення криміналістичного забезпечення включаються не тільки власне криміналістичне забезпечення, а й усі інші види забезпечення по відношенню до криміналістичних засобів і методів (організація провадження, навчання і т.ін.) Така широка трактовка терміну «криміналістичне забезпечення» приводить до того, що в нього включають навіть вдосконалення законодавства, яке призване сприяти застосуванню криміналістичних засобів і методів в практичній діяльності, але це вже не криміналістичне забезпечення, а створення умов для його реалізації. Потребує чіткого розмежування «криміналістичне забезпечення діяльності» та «забезпечення діяльності криміналістичними засобами і методами». Перше – відображення суті криміналістики, її призначення, а саме – розробка тих криміналістичних засобів і методів, які необхідні для виконання практичної діяльності. Друге – організаційні та інші заходи по доведенню цих засобів до їх застосування. Таке розмежування необхідне для того, щоб було ясно хто і чим повинен займатися стосовно забезпечення слідчої діяльності, так як покладення на криміналістику у криміналістів

не властивих їм завдань буде приводити до їх неякісного або взагалі невиконання. Створення криміналістичних рекомендацій і є власне криміналістичне забезпечення. Як вважає В. П. Бахін, криміналістичне забезпечення діяльності полягає в розробці криміналістичних засобів і методів, які необхідні для її ефективного здійснення.

Її думку розділяє, зокрема, Романова Е. С., яка вважає, що криміналістичне забезпечення розслідування злочинів як система формування криміналістичних знань та подання їх посадовим особам, які приймають участь в розслідуванні злочинів, з метою ефективного встановлення ними істини по кримінальних справах.

На підставі викладеного, ми вважаємо, що криміналістичне забезпечення правоохоронної діяльності органів охорони державного кордону України – це система криміналістичних знань (рекомендацій) для суб'єктів, які виконують правоохоронні функції (безпосередньо чи опосередковано) у сфері забезпечення недоторканості державного кордону України. Такий підхід, на нашу думку, сприятиме диференціації криміналістики як науки і запровадження у практику боротьби із злочинністю на державному кордоні її досягнень.

Космина Наталья Николаевна

заведующая отдела исследования
материалов, веществ и изделий
Харьковского НИЭКЦ МВД
Украины, кандидат юридических
наук, старший научный сотрудник

О РОЛИ МИКРООБЪЕКТОВ ВОЛОКНИСТОЙ ПРИРОДЫ В РАСКРЫТИИ И РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Исследование волокон и волокнистых материалов представляет собой один из двенадцати самостоятельных видов судебных экспертиз, объединенных в род «физико-химическая экспертиза» (экспертиза материалов, веществ и изделий). Как показывает обширная отечественная и зарубежная экспертная практика решение диагностических задач в ходе исследований микроволокон позволяет получить оперативно-розыскную информацию для поиска и обнаружения преступников по горячим следам [3].

Результаты исследования объектов волокнистой природы зачастую позволяют определить важные фактические обстоятельства, связанные

с событием преступления, в том числе, с установлением факта пребывания лица или орудия преступления на месте происшествия, получить представление об особенностях предметов одежды преступника, установить цвет, характер изделий, в ряде случаев выявить индивидуальные свойства материалов одежды. Несмотря на существенную трудоёмкость сравнительных судебных экспертиз волокон и волокнистых материалов, обусловленную решением ими идентификационных задач, результаты подобных экспертиз эффективно способствуют формированию доказательной базы [1].

Микрочастицы волокнистой природы (текстильные волокна и т.п.) часто являются не только самостоятельным объектом конкретного видового исследования (например, в случае их изъятия специалистом-криминалистом на липкую плёнку), но могут присутствовать и на иных изымаемых предметах-носителях в виде наложений, в объёме различных веществ и материалов, в т. ч. в качестве антропогенных включений в почвенных, ботанических и т. п. объектах, изымаемых как индивидуально, так и в виде различных наслоений и наложений на каких-либо предметах. Эффективность данных исследований при грамотном использовании подобных объектов в раскрытии и расследовании преступлений регулярно подтверждается имеющейся следственной практикой [2]. Из её многочисленных примеров можно привести ряд частных случаев.

Так, под днищем автомобиля произошёл взрыв самодельного взрывного устройства. Рядом проведённых по данному факту волоконведческих исследований объектов различных экспертиз (в т. ч. взрывотехнической и почвоведческой) установлено, в частности, что в составе образца почвы с места стоянки (минирования) автомобиля имеются включения единичных микроволокон, однородных с аналогичными волокнами, сохранившимися на фрагментах взорванного устройства, а также с микроволокнами, присутствовавшими в качестве незначительных включений в почвенных наслоениях на подошвах сапог подозреваемого.

Другой пример, неустановленное лицо неустановленным следствием предметом причинило гражданке Ф. телесные повреждения в виде проникающего ранения грудной клетки с повреждением внутренних органов, повлекшие тяжкий вред её здоровью и приведшие к наступлению смерти, труп которой был обнаружен в её доме. В ходе осмотра дома Ф. на форточке окна веранды были обнаружены и изъяты микроволокна преимущественно серого цвета. Допрошенный в качестве потерпевшего Ф. пояснил, что когда он подошёл к дому своей матери, то возле дома находился К. Входная

дверь в дом была заперта изнутри. Он обошёл дом и обнаружил, что было открыто только одно окно, а именно форточка в окне, расположенном на веранде дома, откуда были изъяты микрочастицы. У обвиняемого К. были изъяты спортивная куртка тёмно-синего цвета, рубашка тёмно-сине-серого цвета с рисунками в виде белых квадратов. В ходе производства двух назначенных по данному факту волоконведческих экспертиз была установлена однородность волокон, изъятых с форточки окна веранды, и волокон, входящих в состав спортивной куртки К.

В Харьковском НИЭКЦ МВД Украины в полном объёме организовано не только производство экспертных исследований волокон и волокнистых материалов, а также ведение регионального учета микрообъектов волокнистой природы – микроволокон. Примерами работы экспертного учёта микрообъектов являются, в частности, установленные совпадения по факту хищения денежных средств из магазина; по факту хищения ТМЦ из дома, со склада; по фактам хищений из автомобилей; по фактам хищений из гаражей; по фактам хищений аккумуляторов из автомобилей; по фактам хищений из дачных домиков. Подобные примеры свидетельствуют о том, что несмотря на повсеместно проявляемую преступниками осторожность и частое использование ими перчаток, сочетание определяющей информативность и грамотное изъятие обнаруженных объектов специалистами-криминалистами на местах происшествий с качественным ведением соответствующего экспертного учёта с применением современного аналитического оборудования является одним из ключевых факторов, способствующих доказыванию и объединению уголовных дел, достижению удовлетворительной результативности в раскрытии и расследовании преступлений. Таким образом, практика объединения уголовных дел на основании результатов волоконведческих исследований показывает, что повышение полноты отработки обнаруживаемых на местах происшествий волокон способно увеличить раскрываемость преступлений и способствовать формированию необходимой доказательной базы.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вандер М. Б. Использование микрочастиц при расследовании преступлений. СПб.: Питер, 2001.
2. Криминалистическое исследование волокнистых материалов и изделий из них: методическое пособие для экспертов. М.: ВНИИСЭ, 1983. Вып. 1, 2.
3. Текстильные волокна – источник розыскной и доказательственной информации. Ч. 1, 2, 3. М.: ВНИИ МВД СССР, 1982.

Стороженко Антон Ігорович
заступник начальника відділу
взаємодії з правоохоронними
органами Північно-східного офісу
Держаудитслужби

Іванцова Оксана В'ячеславівна
провідний спеціаліст-юрисконсульт
юридичного відділу Північно-східного
офісу Держаудитслужби

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ ПОЗАПЛАНОВИХ РЕВІЗІЙ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

У науковій доповіді розкрито проблемні питання, пов'язані з призначенням позапланових ревізій об'єктів контролю за зверненням правоохоронного органу під час досудового розслідування економічних злочинів.

З огляду на актуальність державного управління, викликану незабезпеченістю економіки достатнім обсягом фінансових ресурсів, провідна роль у регулюванні їх потоків, раціональному і ефективному використанні належить системі державного фінансового контролю.

Найважливішою функцією державного фінансового контролю є і надалі залишатиметься обслуговування процесу формування та використання фондів державних фінансових ресурсів, серед яких головним інструментом реалізації державної політики в будь-якій країні є бюджет. Забезпечення в Україні контролю в частині ефективного і цільового використання бюджетних коштів покладено на органи Державної аудиторської служби України.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 868 «Про утворення Державної аудиторської служби України» на базі колишньої Державної фінансової інспекції України сформовано Держаудитслужбу як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. Постановою Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43 затверджено Положення про Державну аудиторську службу України [6, 7].

На виконання Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» завданням Уряду щодо реформування державного фінансового контролю та бюджетних відносин в напрямку наближення стандартів і процедур їх діяльності до вимог Міжнародної організації органів публічного аудиту (INTOSAI) визначено, що пріоритетним напрямком діяльності органів державного фінансового контролю є проведення державних фінансових аудитів на відміну від ревізій фінансово-господарської діяльності.

В той же час, на стадії досудового розслідування, зокрема, економічних злочинів, задля виконання вимог ст. 91 КПК України зі встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, виявляється необхідність в отриманні спеціальних знань та навичок, застосуванні технічних або інших засобів, а також наданні консультацій під час досудового розслідування і судового розгляду [1].

У зв'язку із цим, Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» передбачено проведення органами державного фінансового контролю позапланової ревізії в рамках кримінального провадження тільки на підставі рішення суду [2].

Правовідносини правоохоронних органів та органів державного фінансового контролю детально врегульовані Порядком взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби та органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України, який затверджений спільним Наказом Головного контрольно – ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19.10.2006 за N 346/1025/685/53 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 р. за № 1166/13040, який, зокрема, також визначає підстави та механізм проведення таких ревізій [4].

Згідно з п. 29 Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 № 550, позапланова виїзна ревізія об'єкта контролю за зверненням правоохоронного органу проводиться у разі надання ним: клопотання слідчого або прокурора про призначення позапланової виїзної ревізії та ухвали суду про дозвіл на її проведення, в якому зазначаються підстави проведення, дати її початку та закінчення, а також номер кримінального провадження, орган, що здійснює досудове розслідування, дата та підстави повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (для ревізії

суб'єкта господарської діяльності, не віднесеного Законом до підконтрольних установ); постанови слідчого або прокурора про призначення позапланової виїзної ревізії, винесеної після повідомлення посадовій особі підконтрольної установи, що ревізується, про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення [5].

Однак, у зв'язку із прийняттям нового Закону України «Про прокуратуру» ст.ст. 36 та 40 КПК України, слідчого та прокурора позбавлено повноважень щодо призначення проведення позапланових ревізій, перевірок [3].

В той же час, стаття 131 КПК України передбачає види заходів забезпечення кримінального провадження, якими є виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; затримання особи та запобіжні заходи. Згідно з ч. 1 ст. 132 КПК України заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом [1].

Проте КПК України не передбачена така слідча дія, як проведення позапланової ревізії, а відповідно, і повноваження слідчого судді на її проведення – відсутні.

З цього приводу на сьогоднішній день склалася неоднозначна судова практика. Так, майже всі слідчі судді районних судів м. Харкова відмовляють прокурорам та слідчим у призначенні позапланових ревізій, в той час як слідчі судді районних судів Харківської області навпаки задовольняють клопотання щодо призначення позапланових ревізій.

Ситуація, що склалася з цього приводу з одного боку паралізує проведення досудового розслідування в повному обсязі, перешкоджаючи збирати докази, чим порушуються норми КПК України та з іншого боку призводить до виконання органами державного фінансового контролю по суті незаконних рішень суду, які не можуть бути оскаржені та невиконання яких тягне за собою юридичну відповідальність.

Задля уникнення подібних ситуацій, у зв'язку із необхідністю модернізації системи державного фінансового контролю в Україні та приведення законодавства у відповідність, на сьогоднішній день на розгляді у Верховній Раді України перебуває проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України (щодо призначення позапланових ревізій, перевірок)» та проект

Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та іншого закону України щодо унеможливлення тиску на бізнес шляхом призначення документальних позапланових перевірок/ревізій на підставі рішення суду (слідчого судді) винесеного у кримінальному провадженні».

Також, для ефективного регулювання взаємодії органів державного фінансового контролю з правоохоронними органами розроблено та передано на розгляд та затвердження відповідним відомствам проект нового Порядку взаємодії спрямований на забезпечення ефективної взаємодії між Держаудитслужбою, її міжрегіональними територіальними органами та органами прокуратури, Служби безпеки України, Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Національним антикорупційним бюро України, підрозділами податкової міліції Державної фіскальної служби України з питань розгляду звернень правоохоронних органів, призначення та проведення ревізій за ними, передачі їм матеріалів ревізій за власною ініціативою органів державного фінансового контролю, зворотного інформування про результати розгляду переданих матеріалів, виділення спеціалістів органів державного фінансового контролю, інших питань, що мають місце при виконанні органами державного фінансового контролю та правоохоронними органами покладених на них завдань [4].

З прийняттям вищезазначених законопроектів та Порядку взаємодії буде досягнута мета з дослідження, виявлення обставин кримінального провадження, які можуть свідчити про порядок додержання фінансового, бухгалтерського, податкового та іншого законодавства, що в свою чергу знизить кількість не розкритих злочинів в економічній сфері.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Текст] : Кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>;
2. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні [Текст] : Закон України від 26.01.1993 №2939-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>;
3. Про прокуратуру [Текст] : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>;
4. Порядок взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України [Текст] : наказ Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19.10.2006 №346/1025/685/53 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>;

5. Порядок проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами [Текст] : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 № 550 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>;
6. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України [Текст] : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 № 43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>;
7. Про внесення зміни в додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2014 р. № 85 [Текст] : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 169 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

Чорний Геннадій Олексійович

доцент кафедри криміналістики

НЮУ ім. Я. Мудрого,

кандидат юридичних наук

СЛІДИ ЗАСТОСУВАННЯ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Анотація: *Розглянуті основні питання загальної криміналістичної класифікації слідів при вчиненні злочинів терористичної спрямованості. Автором зроблена спроба класифікації слідів вибухових пристроїв та вибуху в залежності від стадії виявлення та затримання злочинця, як на стадії підготовки, так і вчинення злочинів терористичної спрямованості.*

Annotation: *the basic questions of general criminalistics classification of tracks are considered at committing crime of terrorist orientation. By the author of the done attempt of classification of tracks of explosive devices and explosion depending on the stage of exposure and detention of criminal, as on the stage of preparations so committing crime of terrorist orientation.*

Метою доповіді є аналіз слідів вибухових пристроїв та розкриття їх сутності в залежності від умов та часу слідоутворення при розслідуванні злочинів терористичної спрямованості.

Викладення основного матеріалу доповіді. Сліди вчинення злочину, в криміналістичній літературі поняття, що найчастіше зустрічаються, як «сукупність найбільш характерних слідів певного виду злочину» або «типова слідова картина злочину», мають істотне значення в наступних

напрямах: 1. Будучи елементом криміналістичної характеристики відносять той або інший злочин до певного виду, типу, роду і відрізняють його від суміжних видів злочинів; 2. Знаходяться в тісній кореляційній залежності з іншими елементами криміналістичної характеристики; 3. Є підґрунтям для організації і планування розслідування злочину слідчим, прокурором.

Сліди – відображення та сліди-накладення при застосуванні вибухового пристрою можуть бути виявлені на різних об'єктах обстановки місця події, тілі і одязі потерпілих, затриманих підозрюваних, на елементах вибухового пристрою. Сліди виникають як на стадії приготування до вчинення злочинів терористичної спрямованості, так і на стадії його вчинення і за своєю природою походження є неоднорідними. Сукупність фізичних, хімічних і біологічних процесів, які супроводжують та/або беруть участь в процесі вибуху дозволяють встановити вид вибухового пристрою, механізм, місце, час, обставини його підготовки і ряд інших обставин. Усе різноманіття слідів застосування вибухових пристроїв в залежності від умов і часу слідоутворення можна класифікувати на: 1. Сліди, утворення яких пов'язане з незаконним виготовленням, придбанням, збутом, зберіганням, перевезенням або носінням вибухових речовин або вибухових пристроїв. 2. Сліди підготовки вибухового пристрою до безпосереднього вибуху; 3. Сліди застосування вибухового пристрою при здійсненні злочину (сліди вибуху).

Сліди, що відносяться до типової слідової картини першого рівня класифікації утворюються і відповідно в подальшому при огляді можливо виявляються на: – різних елементах вибухового пристрою; – частинах одягу, який використав злочинець; – тілі підозрюваного (сліди в піднігтьовій зоні, сліди на пальцях, долонях, кистях, в носовій і ротовій порожнині); – предметах і об'єктах, що використовувались для виготовлення, зберігання, перевезення або носіння вибухового пристрою, вибухових речовин. До них відносяться: 1. Сліди, що свідчать про приналежність вибухового пристрою або окремих його елементів (маркування на окремих елементах вибухового облаштування заводського або саморобного виготовлення, сліди таврування, саморобні написи і інші ознаки, по яких можна встановити вид, форму, місце і дату виготовлення вибухового пристрою або окремих його елементів).

Сліди, що залишилися на вибуховому пристрої в результаті його виготовлення. До таких слідів слід віднести передусім сліди механічної та/або термічної обробки корпусу вибухового пристрою, це може бути то-

карна обробка, сліди свердління, розпилювання, фрезерування, зварювання, пайки і інші. Сліди металізації або вибухових речовин на одязі злочинців, пакувальних матеріалах, що утворилися від взаємодії з корпусом вибухового пристрою і вибухових речовин, що свідчить про їх зберігання, перевезення або носіння. Сліди пальців рук, волосся, крові і інших біологічних виділень на вибуховому пристрої або окремих елементах, механізмах.

Сліди другого рівня класифікації утворюються під час підготовки вибухового пристрою до вибуху на місці події. До них відносять: 1. Сліди, які утворюються при транспортуванні вибухового пристрою на місце вибуху. В даному випадку можливе виявлення слідів транспортних засобів, слідів рук, ніг, знарядь злому і інструментів. Особливу увагу слід звертати на виявлення слідів металізації від зіткнення з металевим корпусом вибухового пристрою на одязі підозрюваного, часток речовин і волокон з місця зберігання або транспортування.

Сліди установки і маскування вибухового пристрою на місці передбачуваного вибуху. До таких слідів відносять, передусім, сліди – предмети – вибуховий пристрій або окремі його елементи, сліди їх маскування, сліди рук, ніг, фрагменти липкої стрічки, шпагату, дроту, сумки, конверти, уривки паперу доставки, що вказують на засоби, і маскування вибухового пристрою.

Сліди третьої групи – сліди вибуху, є найбільш поширеними слідами при розслідуванні злочинів терористичної спрямованості. До них відносяться передусім, сліди-предмети: а). осколки корпусу (шматки металу, дерева, фанери, пластмаси і інше); б). фрагменти засобів ініціації (цоколі електролампочок, частини електронагрівної спіралі); в). деталі механізму приведення в дію вибухового пристрою (обломки радіодеталей, залишки годинникового механізму, обривки дроту); г). вражаючі елементи (деформовані цвяхи, гайки, кульки); д). кріплення, залишки камуфляжу і інші вироби, використані в конструкції вибухового пристрою. Сліди відображення складають воронки, проломи, поглиблення або вм'ятини в місцях закладки пристрою, тріщини, обпалення і мікроконструктивні зміни в матеріалах виробів, деформацій, формозмінення предметів обстановки внаслідок дії ударної хвилі, руйнування повітряною ударною хвилею будівель і споруд, пробоїни і вм'ятини різної форми в предметах обстановки, повне знищення частин тіла людини, травматична ампутація кінцівки, осколкова поразка, опік різного ступеню тяжкості. Вражаючими чинниками вибуху є: 1) продукти детонації вибухових речовин (продукти ви-

буху); 2) ударна і звукова хвиля; 3) осколки і частини вибухового пристрою; 4) вторинні снаряди (осколки перешкод, навколишні предмети).

В слідах об'єктивно відображається характер дій злочинців, властивості їх особи і обставини вчинення злочинів терористичної спрямованості. Вивчення слідів дозволяє реконструювати механізм і обставини, спосіб підготовки, вчинення і приховування, мотиви і цілі вчинення злочину.

Яновський Артур Володимирович

курсант 3 групи 3 курсу

ІПЮК для СБ України

НЮУ ім. Я. Мудрого

НЕПРИПУСТИМІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В Україні використання поліграфа законом прямо не заборонено. Ліцензії на його придбання і використання не потрібно. Проведення поліграфних перевірок не суперечить чинному законодавству України і не порушує його, воно має на меті передусім захист прав фізичних і юридичних осіб у галузі безпеки бізнесу. Також не порушуються і конституційні права громадян, оскільки перевірки здійснюються лише з їх письмової згоди. Використання поліграфа в Україні здійснюється на підставі норм Конституції України (ст. 28, 32), законодавства про працю та інших нормативно-правових актів. У ст. 28 Конституції України наголошується: «Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом». Використання поліграфа підпадає під формулювання «інші дослід». У ст. 32 Конституції України закріплено: «Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди».

Підставою широкого застосування поліграфів правоохоронними органами України є Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ. Стаття 8 цього Закону закріплює право органів, що здійснюють ОРД, опитувати осіб за їх згодою (п. 1 ч. 1 ст. 8). Відповідно використання поліграфа витлумачується як різновид опитування. При цьому, отримані таким чином відомості не можуть бути прийняті судами як докази у справі, вони є лише орієнтирами для збирання офіційних доказів. Згідно з ч. 16 ст. 9 цього Закону для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші

речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Схоже, що переважна більшість людей впевнені в достовірності детектора брехні, про що свідчить його повсюдне використання в детективних романах, кримінальних серіалах, психологічних фільмах, новинах і ток-шоу. Як не крути, хто зможе засумніватися в достовірності цього тесту, зіткнувшись з таким шквалом схвалення? Фактом на підтримку подібних ілюзій є те, що поліція, а також правоохоронні відомства в цілому є затятими прихильниками цього методу під час прийому на роботу.

Але необхідно розглянути цю тему більш детально. Питання про точність цього тесту повинні підлягати вивченню за допомогою методів сучасної науки. Цікаво, що ця задача дуже схожа на ті, з якими ми регулярно стикаємося в якості медичних дослідників і практиків, коли оцінюємо результати різних тестів в спробі встановити наявність або відсутність багатьох захворювань. Таким чином, з цієї точки зору я можу детально розглянути метод, який часто піддається настільки некритичному аналізу.

Процедура перевірки на детекторі брехні існує вже майже сторіччя і передбачає використання поліграфа, який під час допиту безперервно записує величину кров'яного тиску, частоту дихання і пульсу випробуваного, а також рівень шкіряного опору (непрямий показник потовиділення).

За загальноприйнятим форматом проводиться порівняння відповідей на релевантні питання з відповідями на контрольні питання. Контрольні питання призначені для перевірки реакції на небезпечні за своєю суттю релевантні питання. Контрольні питання стосуються проступків, які схожі на розслідувані, але відносяться до минулого випробуваного і зазвичай формулюються досить докладно, наприклад: «Ви коли-небудь зраджували людини, яка Вам довіряла?».

Людина, яка говорить правду, ймовірно побоюється контрольних питань більше, ніж релевантних. Так відбувається, оскільки контрольні питання призначені для того, щоб змусити випробуваного турбуватися про достовірність подій в минулому, в той час як релевантні питання відносяться до злочину, участь в якому лише намагаються довести. Якщо релевантні питання викликають сильнішу фізіологічну реакцію, ніж контрольні, у випробуваного діагностується «обман». Зворотна реакція дозволяє зробити висновок про правдивість. Якщо немає ніякої різниці між відповідями на релевантні і контрольні питання, результат тесту визнають непереконливим.

Тест фіксує активність симпатичного відділу автономної (вегетативної) нервової системи, який впливає на частоту серцевих скорочень, частоту дихання, кров'яний тиск і потовиділення. Хоча цей відділ ніколи не

припиняє роботу, його активність особливо посилюється під час хвилювання, гніву, тривоги, страху чи переляку – будь-яка з цих реакцій може бути викликана брехнею. Але обман – це когнітивна функція, яка не піддається безпосередньому виміру. Справді, протягом всієї історії медичної науки не проводилося будь-яких наукових досліджень, які довели б, що виміряти емоційну реакцію, пов'язану з брехнею, є можливим. Більш того, реакції, пов'язані з брехнею і іншими передбачуваними емоційними стресами, можуть бути досить різними. Деякі люди можуть залишатися спокійними з пістолетом біля скроні. У інших же бурхливу реакцію з прискореним серцебиттям і пітливістю долонь може викликати просте рукостискання. Тестування на поліграфі саме по собі викликає страх і хвилювання, і якщо подібні реакції сильно виражені при відповіді на поставлене запитання, то це може бути розцінено поліграфологом як брехня.

В епоху науково обґрунтованої медицини такий очевидно неможливий з біологічної точки зору спосіб встановлення брехні, як поліграф, активно критикують і розглядається більшістю членів наукового співтовариства як псевдонаука (Iacono 2001).

Неважко припустити, що поліграфологи зазвичай впевнено заявляють про високу точність їх тестування, приблизно 95%. Це означає, що з 100 винних підозрюваних, які пройшли тестування на поліграфі, 95 будуть виявлені тестом, і лише для п'яти результат буде псевдонегативним, і їх провина не буде визначена даним методом. З іншого боку, вони заявляють, що якщо ви говорите правду, то у вас практично стовідсоткові шанси бути виправданим за допомогою тестування (Reid and Inbau 1977).

Однак для того, щоб тестування на поліграфі відповідало сучасним науковим вимогам, потрібно визначити дві характеристики: чутливість і специфічність. Чутливість – це відсоток позитивних результатів тесту в разі, коли випробуваний свідомо бреше. Специфічність – це відсоток негативних результатів і є наслідком відсутності обману. В обох випадках для визначення точності тесту наявність як брехні, так і правдивості має визначатися незалежно від самої процедури. Крім того, істинну точність поліграфа можна визначити тільки по тестуванню в реальних умовах, оскільки піддослідні, які знаходяться в лабораторії, зі зрозумілих причин будуть відчувати менший емоційний тиск в порівнянні з справжніми підозрюваними. Для того, щоб наблизитися до реальних умов, до тестування допускають тільки правдивих учасників. Однак навіть в такому випадку не завжди вдається довести, що піддослідний говорить правду. Викликане

тестуванням хвилювання може стати викривляючим фактором, який приведе до помилкових позитивних результатів тесту, тим самим знизивши його специфічність.

Але як щодо результатів тестування тих, хто дійсно винен? У нас мало інформації про те, наскільки часто результати брехунів вважаються правдивими. Більш того, винні суб'єкти, як і багато інших, можуть навмисно контролювати свої реакції, використовуючи так звані контрзаходи, яких достатньо, щоб заплутати результати тесту і отримати «псевдонегативний» результат. Один з найбільш яскравих прикладів став псевдонегативний результат тесту Олдріча Еймса, який в 1995 році успішно пройшов п'ять тестів на поліграфі за час своєї тривалої кар'єри в розвідці, і, незважаючи на це, був згодом заарештований і визнаний винним в шпигунстві. Після того як старший науковий співробітник Сандійських національних лабораторій Алан Зелікофф (Alan P. Zelicoff) опублікував серйозний коментар в журналі «Скептичний опитувальник» (Skeptical Inquirer), назвавши поліграфи «небезпечним шахрайством» (Zelicoff 2001), сам Еймс написав головному редактору лист з федеральної в'язниці, підтверджуючи точку зору Зелікоффа, додавши, що поліграфи і справді є лженаукою, марновірством і відходом від відповідальності. «Немов залишаючи долю на волю випадку, бюрократи можуть відмовитися від своїх обов'язків і відповідальності на користь псевдовчених і допитувачів, що видають себе за фахівців», – писав Еймс (Ames 2001). У 2003 році черговим прикладом став Гері Ріджуей, який в кінцевому рахунку був визнаний серійним вбивцею з Грін-Рівер, який вбив 49 жінок в районі Сіетла. За іронію долі, Ріджуея пройшов тест на детекторі брехні в 1987 році, в той час як інший чоловік, чия невинність була доведена, провалив його. І хоча подібні випадки дійсно поодинокі, вони викликають підозри, що тест сам по собі може бути помилковим і повинен піддатися ретельному аналізу за допомогою особливих наукових підходів, що включають в себе велику кількість тестів, як описано нижче.

Тест на детекторі брехні піддавався сучасним науковим дослідженням аж до 80-х років минулого століття (Saxe et. Al. 1983; Lykken 1981). З тих часів було проведено кілька досліджень з використанням удосконаленої методології. Всупереч неможливості досягнення абсолютно оптимального способу дослідження, ці тести виразно спростовують раніше заявлену високу точність. Ці дослідження були опубліковані в авторитетних журналах (Novarth 1977). Зазвичай в них йдеться про чутливість тесту приблизно на рівні 76%. Це означає, що з 100 брехунів 76 будуть виявлені

поліграфом. Однак ця удавана чутливість тесту викликає сумнів, так як процес встановлення справжньої «провини» часто не можна відокремити від пройденого раніше тестування. Екзаменатор також може апіорі сумніватися в чесності випробуваного, що, в свою чергу, може привести до упередженості інтерпретації результатів тесту і подальшого спотворення даних. Рівень професіоналізму екзаменатора визначається тим, наскільки різноманітні результати проведених ним тестів, і в цьому криється ще одна важлива причина неточності поліграфа.

Ще більше обурення – але не подив – викликає той факт, що дослідження повідомляють середню специфічність на рівні 52%, а це значить, що з 100 людей, які не брешуть, лише 52 будуть виявлені як такі, що говорять правду, в той час як 48 з цих чесних людей будуть названі брехунами. Подібні розбіжності такі як підкидання монетки зі специфічністю в 50%. Інші дослідження (Bre et. Al. 1986; Kleinmuntz and Szucko 1984; Lykken 1981) продемонстрували нижчі показники специфічності, вказуючи на те, що «позитивні» результати тесту абсолютно марні. У 2003 році Національна академія наук США після ретельної перевірки опублікувала доповідь «Поліграф і детектор брехні» (Національна академія наук, 2003), вказуючи, що значна частина досліджень поліграфа була «ненадійною, антинауковою і спотвореною» і прийшла до висновку, що 57 з приблизно 87 дослідних робіт, на які посилається Американська асоціація поліграфологів, були помилкові. У висновку зазначалося, що, хоча тест і проявив себе краще, ніж випадкові спроби викрити кого-небудь у брехні, такий результат далекий від досконалості. Мабуть, найважливіше – те, що тестування давало багато хибнопозитивних результатів.

Підсумовуючи всі недоліки, Іаконо (2001) в статті «Судова експертиза на детекторі брехні: процедура без наукового обґрунтування» приходить до висновку, що я перефразую для ясності: хоча такий вид тестування може бути корисний як допоміжний засіб розслідування та інструменту для підштовхування до визнання провини, він непридатний для використання в якості надійного наукового тесту. Його теорія заснована на неосвічених і недостовірних припущеннях щодо його точності. Він є упередженим щодо невинних людей і його можна обійти простим доопрацюванням відповідей на контрольні питання. Незважаючи на неможливість адекватної оцінки похибки цього тесту, обидва цих виведення підкріплені результатами опублікованих досліджень в провідних журналах соціальних наук.

З огляду на настільки незаперечні докази неточності, які я навів, яким чином ми, як суспільство, можемо реагувати на подібне спотворення на-

уки? Логічним рішенням була б повна відмова від цього методу тестування. Найбільш важливо повністю виключити це тестування з процесу працевлаштування.

На жаль, різні поліграфічні організації, які отримують дохід лише від свого існування, міцно вкоренилися в нашому суспільстві. Вони надають послуги для більшості правоохоронних органів, що створює симбіоз, який складно порушити. Проте, щоб викоринити цю лженауку, наукове співтовариство і ті, хто розуміє ці ідеї, повинні висвітлювати їх в громадськість і невпинно закликати компетентні структури вплинути на сформований незадовільний стан речей.

4. ІНШІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТЕМОЮ СЕМІНАРУ

Кульчицька Людмила Олександрівна
співробітниця ГУ БКОЗ СБ України

ОБМЕЖЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ СПІЛКУВАННЯ У ЄВРОПІ: КРИТЕРІЙ ПРИЙНЯТНОСТІ

Питання обмеження державою права особи на таємницю листування, телефонних розмов, поштової та іншої кореспонденції, перебуває під прискіпливою увагою правозахисників та часто використовується для політичних спекуляцій на тему створення поліцейської держави та відходу від європейських цінностей. Законотворчі ініціативи щодо введення в Україні моніторингу телекомунікацій як постійного стеження [1] обґрунтовано піддавалися критиці [2, 3, 4]. Зауважимо, що Європейський Союз, спочатку ввівши вимогу для провайдерів і операторів телекомунікацій накопичувати дані, відійшов від практики впровадження прийнятої Директиви [5] відповідно до рішення Європейського суду справедливості про визнання її недійсною [6].

Водночас, послідовне обмеження можливостей правоохоронних структур на фоні декларування необмежуваних прав особи (часто саме в такому сенсі сприймається проєвропейська політика) насправді жодним чином не гарантує вищого рівня додержання прав і свобод людини. Як показує аналіз правових умов обмеження конфіденційності спілкування в країнах Європейського Союзу, наприклад, Німеччини, органи державної влади можуть проводити заходи з контролю телекомунікацій відповідно до кримінального процесуального кодексу або в окремо встановленому порядку з безпековою метою. Визначною рисою такої системи обмеження конфіденційності спілкування є її відповідність вимогам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [7].

Так, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), досліджуючи оспорюване заявниками національне законодавство з точки зору ст. 8 Конвенції, визнав допустимість існування законів, які дозволяють здійснювати заходи таємного стеження – контроль кореспонденції і телекомунікацій [8, п. 40] тією мірою, якою вони є абсолютно необхідними для функціонування демократичних інститутів [8, п.42]. Зазначивши, що при судовій оцінці меж гарантій ст.8 обов'язково мають враховуватися такі

чинники, як технічні досягнення у сфері таємного збору інформації та рівень загроз, ЄСПЛ визнав, що для того, щоб ефективно протидіяти «надзвичайно витонченим» загрозам, держава має бути спроможною проводити, у межах юрисдикції, таємне стеження за діями підривних елементів [8, п. 48].

Стаття 8 Конвенції встановлює: Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Щоб вирішити, чи є втручання «законним», слід відповісти на питання:

– чи дозволене втручання внутрішньою законодавчою системою країни?

– чи є відповідна законодавча норма доступною для громадянина?

– чи достатньо точна норма закону, щоб дозволити громадянину передбачати (у розумних межах) можливі наслідки своїх дій?

– чи надає закон достатні гарантії від свавільного втручання в права? [8]

У справі «Класс та інші проти Німеччини», дослідивши зміни до Основного закону Німеччини від 24.06.1968 та Закон від 13.08.1968 про обмеження стосовно таємниці поштової кореспонденції, поштового і телекомунікаційного зв'язку (далі – Закон «G-10»), ЄСПЛ дійшов висновку, що порушення ст. 8 Конвенції допущено не було [8, п. 60]. Саме зазначені закони створили альтернативу обмеженню прав людини в процесуальному порядку, з метою забезпечення функціонування демократичного суспільства в державі та, як впливає із самого змісту демократії, активного захисту інших громадян, чії права можуть бути порушені в результаті протиправних посягань.

Поправка до ст. 10 Основного закону Німеччини, зокрема, встановлює: 1) право на таємницю поштової кореспонденції, поштового і телекомунікаційного зв'язку непорушне; 2) обмеження цього права можуть встановлюватися лише на підставі законодавчого акта. У випадку, коли такі обмеження призначені захистити вільний демократичний конституційний порядок та існування чи безпеку Федерації або певної землі Німеччини,

такий законодавчий акт може передбачати несповіщення даної особи про встановлене обмеження і, замість засобу правового захисту в суді, передбачати існування системи перевірки з боку агенцій та допоміжних органів, які призначають обрані народні представники.

Закон «G-10», прийнятий на виконання ч. 2 ст. 10 Основного закону, визначає перелік випадків, коли органи влади отримують право обмежити таємницю спілкування, та встановлює процедуру надання дозволу на таке обмеження, контролю дотримання вимог законності та використання отримуваних даних. Підставами застосування Закону «G-10» є не абстрактні поняття «захисту демократії», а конкретний перелік складів злочинів, викладений в кримінальному кодексі – це злочини проти миру чи безпеки держави, демократичного порядку, зовнішньої безпеки, безпеки збройних сил, деякі інші злочини: вбивство, геноцид, викрадення людей з метою викупу, захоплення заручників, знищення майна шляхом підпалу або вибухів в транспортних засобах. Процедура застосування Закону включає діяльність на трьох інституційних рівнях:

1. Відомства, які безпосередньо проводять заходи, що обмежують право особи на комунікації: Федеральна служба захисту конституції Німеччини, Служба військової контррозвідки, Федеральна розвідувальна служба. Для отримання дозволу на проведення заходів необхідне письмове клопотання за підписом керівника (або уповноваженого заступника) відповідного відомства. Вимоги: наявність фактичних підстав підозрювати, що особа планує, вчиняє чи вже вчинила злочин з наведеного вище переліку; обґрунтування, що встановлення фактів за допомогою іншого методу видається неможливим або значно складнішим. Об'єктом стеження може бути сама особа, яка підозрюється в причетності до протиправної діяльності, або ті особи, стосовно яких є обґрунтовані підстави вважати, що вони надають сприяння основному фігуранту (одержують або відправляють для нього інформацію, надають телефон для користування). Проведення заходу припиняється після вичерпання мети або коли зникає необхідність в їх проведенні. Здійснюють перегляд справ, в яких застосовано такий захід, на предмет встановлення можливості повідомити об'єкту стеження без ризику для забезпечення мети такого втручання, про результати чого сповіщають відповідного міністра.

2. Особи, уповноважені на надання дозволу на проведення заходів (на федеральному рівні): міністр оборони та міністр внутрішніх справ. Максимальний строк проведення заходів – 3 місяці, допускається продовження терміну на підставі повторного клопотання. Міністри під-

звітні Комісії «G-10», якій щомісяця надають інформацію про дозволи та на практиці попередньо погоджують кожен з них, і комітету парламенту, якому не менше, ніж раз на шість місяців доповідають про застосування Закону «G-10». Через рівні проміжки часу визначаються з рішенням щодо можливого повідомлення особі про проведення щодо неї заходів стеження.

3. Інституції нагляду за застосуванням Закону:

– Комітет парламенту: 5 осіб, призначаються Бундестагом у пропорційному співвідношенні до парламентських фракцій з обов'язковою участю представника опозиції. Формує Комісію «G-10» на підставі консультацій з урядом; затверджує її регламент; здійснює нагляд за діяльністю міністрів, що надають дозвіл;

– Комісія «G-10»: 3 особи – голова та два засідателі. Термін діяльності відповідає терміну каденції Бундестагу. Комісія незалежна і не підкоряється ніяким вказівкам. Здійснює нагляд за відповідністю наданих міністрами дозволів на проведення заходів вимогам Закону «G-10»; розглядає і затверджує їх рішення про повідомлення особі про застосування щодо неї заходів стеження.

– Посадова особа, правоможна обіймати судову посаду. Встановлює відповідність отримуваних в ході заходів стеження відомостей заявленій меті та Закону «G-10» і передає їх на цій підставі компетентним органам та знищує решту.

Отже, щоб не допустити свавільного з боку держави порушення прав людини, при проведенні заходів контролю кореспонденції та телекомунікацій в позасудовому порядку мають бути дотримані такі умови:

– перелік обставин для проведення заходів має бути конкретизованим шляхом посилення на конкретні суспільно небезпечні діяння, а не обмежуватися констатацією доволі абстрактних понять гарантування національної безпеки та запобігання заворушенням чи злочинам; коло суб'єктів застосування такого виключного порядку є максимально обмеженим;

– має бути створена певна процедура, в якій передбачено механізм гарантування дотримання прав особи шляхом надання контролюючих повноважень незалежним одна від одної інституціям. Наприклад, одночасно в межах двох гілок влади: виконавчої і законодавчої;

– підстави і процедура втручання мають бути врегульовані законодавчим актом.

Таким чином, створена в Німеччині альтернативна процесуальному порядку система обмеження права особи на конфіденційність спілкуван-

ня з метою захисту демократичного конституційного ладу і безпеки, з одного боку, відповідає вимогам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а з іншого, дає державі ширші можливості в проведенні правоохоронної діяльності. Вважаю, що цей досвід може бути використаний Україною для нормативного врегулювання питання здійснення заходів, що обмежують права людини в контексті дотримання вимог Конвенції.

Список використаних джерел та літератури:

1. Проект Закону України «Про моніторинг телекомунікацій» №4042 від 07.08.2003.
2. Замніус В. Про моніторинг комунікацій//Часопис ПАРЛАМЕНТ, – № 7, – 2003
3. Дядюра І. Моніторинг комунікацій як явище суперечить Загальній декларації прав людини і Європейській конвенції прав і основних свобод людини//Часопис ПАРЛАМЕНТ, – № 7, – 2003
4. Зауваження та пропозиції до проекту Закону України «Про моніторинг телекомунікацій» № 4042 від 07.08.2003 р., підготовлені експертами УНЦПД
5. DIRECTIVE 2006/24/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 15 March 2006 on the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending Directive 2002/58/EC
6. Court of Justice of the European Union. PRESS RELEASE No 54/14, Luxembourg, 8 April 2014, Judgment in Joined Cases C-293/12 and C-594/12 Digital Rights Ireland and Seitlinger and Others. The Court of Justice declares the Data Retention Directive to be invalid.
7. КОНВЕНЦІЯ про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована Законом України №475/97-ВР від 17.07.1997
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Класс та інші проти Німеччини» (CASE OF KLASS AND OTHERS v. GERMANY) від 04.07.1978
9. Довідас Віткаускас, юрист Секретаріату ЄСПЛ. Право на повагу до приватного життя відповідно до статті 8 Європейської Конвенції захисту прав людини та основних свобод (Виступ на міжнародному просвітницькому семінарі «Нові аспекти права на приватність та удосконалення українського законодавства», Київ, 6–7 жовтня 2003 року).

Меленті Євген Олександрович
доцент спеціальної кафедри №4
ІШОК для СБ України
НЮУ ім. Я. Мудрого,
кандидат технічних наук

Карлов Володимир Дмитрович
завідувач кафедри «Фізика та
радіоелектроніки» ХНУПС
ім. І. Кожедуба, заслужений діяч
науки і техніки, доктор технічних
наук, професор

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ

Аналіз війн та військових конфліктів останніх десятиліть свідчить, що для вирішення політичних амбіцій, територіальних претензій суміжних держав дедалі більше ворогуючі сторони разом з традиційними способами веденням бойових дій застосовуватимуть політичні, економічні, інформаційні заходи. В сучасній теорії військового мистецтва таку концепцію ведення бойових дій називають «гібридною війною», кінцеві цілі якої досягаються шляхом проведення інформаційних, кібернетичних операцій в поєднанні з діями збройних сил, спеціальних служб та інтенсивним політичним й економічним тиском. Відбувається трансформація класичного поняття поле бою в бойовий простір, в якому противник може з'явитися в будь-якому місці та застосувати непередбачувану технологію нападу. Найімовірніше на початковому етапі домінуватимуть інформаційні спеціальні операції щодо дестабілізації внутрішньої суспільно-політичної обстановки, загострення міжетнічних та міжконфесійних відносин в країні (окремої території), атаки в кібернетичному просторі спрямовані на порушення роботи автоматизованих систем державного та військового управління, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури.

Досвід останніх суспільно-політичних подій, що відбувалися в Україні, досить яскраво показав, що для забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері слід більше приділяти уваги захисту важливих інформаційних ресурсів, баз даних держави, що містять інформацію з обмеженим доступом. З огляду на те, що комп'ютери стають основним засобом обробки і зберігання інформації, можливості комп'ютерної розвідки безперервно ростуть.

Слід навести приклад масованої атаки комп'ютерного вірусу PetyaA влітку 2017 року на українські фінансові установи, урядові організації та

медіа компанії, локальні мережі, великі компанії. Така кібернетична загроза паралізувала роботу зазначених установ та організацій на тривалий час. Для мінімізації загроз державним інформаційним ресурсам Службою безпеки України, зокрема Департаментом контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, у взаємодії з іншими правоохоронними органами України та міжнародними партнерами здійснено заходи щодо локалізації розповсюдження шкідливого програмного забезпечення.

Також до однієї з основних загроз безпеці державних інформаційних ресурсів належить виток інформації технічними каналами. При цьому відбувається поширення інформативного сигналу через фізичне середовище від джерела корисного сигналу до приймача технічного засобу розвідки, що здійснює перехоплення інформації. Перевагами використання технічних засобів розвідки є:

- безперервне отримання розвідданих в режимі реального часу;
- постійне поліпшення їх тактико-технічних характеристик;
- можливість перехоплення інформативного сигналу на значній віддаленості від об'єкту спостереження;
- немає потреби ризикувати агентом (співробітником) для отримання інформації.

Постає актуальним питання адекватної відповіді сучасним викликам та загрозам в інформаційному просторі. Саме тому, для зміцнення інформаційної безпеки в оборонній, науково-технічній та економічній сферах нашої державі доцільно розвивати наступні напрямки діяльності:

1) якісна підготовка та забезпечення висококваліфікованими фахівцями підрозділів по боротьби з кіберзлочинністю в правоохоронних органах України;

2) участь у міжнародних організаціях з боротьби з кіберзлочинністю, кібершпигунством;

3) врегулювання національної нормативно-правової бази, яка б відповідала вимогам, що висувуються сучасним рівнем розвитку технологій; адаптація вітчизняного законодавства до правового поля провідних країн світу;

4) підвищення рівня кваліфікації користувачів інформаційно-телекомунікаційних систем, в яких циркулює інформація з обмеженим доступом;

5) організація взаємодії і координація зусиль правоохоронних органів та військових формувань, судової системи щодо обміну інформацією з обмеженим доступом через локальні мережі, забезпечення їх необхідною матеріально-технічною базою;

б) удосконалення технічного захисту інформації з обмеженим доступом в інформаційно-телекомунікаційних системах, розголошення якої загрожує національній безпеці та обороні країни; розробка (модернізація) та виробництво на державних підприємствах сучасних спеціальних технічних та програмних засобів з технічного захисту інформації.

Мельник Дмитро Сергійович
старший науковий співробітник
наукової лабораторії №2 НОЦ НА
СБ України, кандидат юридичних наук

ЩОДО СУЧАСНИХ ПОТРЕБ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Стан національної безпеки України в умовах збройної агресії РФ та ведення нею гібридної війни проти нашої держави на сьогодні характеризується суттєвою актуалізацією цілої низки викликів та загроз, які до цього часу були недооцінені. З огляду на такі виклики, які мають тенденції до посилення, наразі ситуація в країні вимагає концептуального перегляду засад діяльності всієї системи забезпечення національної безпеки, актуалізації завдань та розмежування функцій, об'єднаних спільною метою захисту критичної інфраструктури.

Концепція критичної інфраструктури, що дозволяє сконцентрувати увагу на системах, мережах і окремих об'єктах, знищення або порушення роботи яких матиме серйозні негативні наслідки для національної безпеки, упроваджується в багатьох державах світу, зважаючи на обмеженість ресурсів, об'єктивну нездатність забезпечити абсолютний захист і безпеку інфраструктурних систем.

Поняття «*критична інфраструктура*» закріплено в законодавстві більшості країн світу, нормативно визначено та систематизовано об'єкти, втрата або порушення нормального функціонування яких призведе до негативних наслідків для національної безпеки, визначено завдання і функції суб'єктів захисту критичної інфраструктури.

За кордоном, до критичної інфраструктури фахівці відносять транспортні й енергетичні мережі, банківські та електронні платіжні системи, комунікації, а також об'єкти, необхідні для стабільного функціонування

органів державної влади, служби реагування на надзвичайні ситуації та екстреної допомоги населенню, системи життєзабезпечення мегаполісів.

В Україні, навіть за наявності низки законодавчих актів, що визначають особливості забезпечення захисту критичної інфраструктури, її поняття на сьогодні законодавчо не закріплено, та, як наслідок, не визначено перелік об'єктів такої категорії. Загрози безперервному функціонуванню таких об'єктів та їх захист розглядаються переважно в суто відомчому форматі й регламентуються численними підзаконними нормативно-правовими актами.

Все це вказує на необхідність вжиття системних заходів на національному, державному й галузевому рівнях із *правового й організаційно-методичного забезпечення захисту критичної інфраструктури, координації та управління ресурсами систем безпеки*, розмежування завдань і функцій суб'єктів захисту критичної інфраструктури тощо.

Враховуючи викладене, для законодавчого врегулювання зазначеного питання в Україні вбачається за доцільне звернутися до досвіду передових держав світу, передусім США та країн ЄС. Значення терміну «критична інфраструктура» дещо відрізняється у кожній країні, але ці відмінності не є суттєвими.

Так, зокрема, відповідно до ст. 1016(е) «Акту Патріота США» 2001 р., *«критична інфраструктура»* – це системи і об'єкти, фізичні або віртуальні, які є життєво важливими для держави, їх нездатність до функціонування або руйнування матимуть виснажливий вплив на національну безпеку, економічну безпеку, охорону здоров'я або безпеку населення, або будь-яке їх поєднання.

Саме на таке визначення спирається «Політична директива Президента США PPD-21» 2013 року, що визначає 16 ключових секторів економіки США, які є критично важливими для забезпечення національної безпеки країни (хімічний сектор; сектор комерційних засобів; сектор комунікацій, сектор критичного виробництва; сектор гребель; сектор захисту основ промисловості; сектор надзвичайних послуг; енергетичний сектор; сектор фінансових послуг; сектор продовольства і сільського господарства; сектор урядових засобів; сектор охорони здоров'я; сектора інформаційних технологій; сектор ядерних реакторів і матеріалів; сектор транспортних систем; водний сектор).

Директива ЄС від 08.12.2008 №2008/114/ЄС «Про європейські критичні інфраструктури і заходи щодо їх захисту» у ст. 2 визначає *«критичну інфраструктуру»* як активи, систему або її частину, розташовані

в державах-членах ЄС, функціонування яких необхідне для вирішення найбільш важливих соціальних завдань, забезпечення здоров'я, безпеки, захисту, економічного або соціального благополуччя населення; порушення або знищення таких інфраструктур здатне викликати значні наслідки для держави-члена ЄС у вигляді нездатності виконання вказаних функцій».

В Україні визначення «*критичної інфраструктури*» пропонує Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури, підготовлена Національним інститутом стратегічних досліджень: це «системи та ресурси, фізичні чи віртуальні, що забезпечують функції та послуги, порушення яких призведе до найсерйозніших негативних наслідків для життєдіяльності суспільства, соціально-економічного розвитку країни та забезпечення національної безпеки». Критична інфраструктура розглядається як структурний елемент забезпечення сталого функціонування економіки, розвитку суспільства та існування держави.

У якості *об'єктів критичної інфраструктури* фахівці розглядають: *критично важливі об'єкти* (будівлі, споруди та інші об'єкти, що мають важливе народногосподарське або оборонне значення) та *потенційно небезпечні об'єкти*, від функціонування яких залежить життєдіяльність цілих регіонів чи інших значних територій, належне функціонування галузей економіки, органів державного управління (електростанції, водо-, нафто-, газопродуктопроводи, мости, дамби, греблі, системи інформаційних комунікацій, вокзали, аеропорти, морські та річкові порти, метрополітени тощо) й *місця масового скупчення людей*.

З урахуванням існуючих визначень «критичної інфраструктури» до числа її складових фахівці провідних держав світу також відносять фінансові ринки та електронні платіжні системи, які повною мірою стосуються фінансово-банківської системи України.

Так, оновлена Стратегія національної безпеки (п. 4.3.8.) одним із шляхів забезпечення безпеки визначає «забезпечення безпеки кредитно-банківської та інших сфер економіки, систем управління об'єктами критичної інфраструктури». Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» відносить *платіжні системи* до категорії об'єктів, для яких регламентуються особливі умови забезпечення їх захисту та функціонування.

У фінансово-банківській системі України до числа об'єктів критичної інфраструктури слід віднести наступні: НБУ та підприємства, віднесені до сфери відання; Фонд гарантування вкладів фізичних осіб; ДСФМУ; Нацкомфінпослуг, державні та комерційні банківські установи, страхові компанії та інші небанківські фінустанови.

Необхідність їх захисту зумовлюють наступні загрози та виклики нацбезпеці, визначені у ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» та в оновленій Стратегії національної безпеки України:

- ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки; нестабільність банківської системи, непрозора грошово-кредитна політика та недовіра до вітчизняних фінансових інститутів;
- відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам; зростання кредитних ризиків; «тінізація» економіки;
- фінансування тероризму, сепаратизму та розповсюдження зброї масового знищення; розвідувально-підбивна діяльність іноземних спецслужб.

Таким чином, для удосконалення захисту національної фінансово-банківської сфери – як складової критичної інфраструктури України – необхідно вжити наступних заходів:

1) законодавчих – унормувати поняття *критичної інфраструктури* (наприклад, як «*систем та об'єктів, фізичних чи віртуальних, які настільки важливі для держави, що їх недієздатність або знищення загрожують національній безпеці, економіці, здоров'ю або безпеці життєдіяльності населення*») та *системи її захисту* шляхом впровадження *Концепції захисту критичної інфраструктури України*, прийняття *Стратегії захисту критичної інфраструктури України* та *Закону України «Про національну критичну інфраструктуру України»*;

2) адміністративних – удосконалити систему державного регулювання і контролю у сфері національної безпеки та економічній сфері, забезпечити стабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки та функціонування банківської системи, прозору грошово-кредитну політику та відновити довіру до вітчизняних фінансових інститутів;

3) організаційних – створити ефективну загальнодержавну систему захисту критичної інфраструктури України, координації та управління силами і засобами забезпечення її безпеки. Вагомою складовою цієї системи мають стати підрозділи контррозвідувального захисту критичної інфраструктури, наділені відповідними повноваженнями;

4) режимних, контррозвідувальних та оперативно-розшукових, спрямованих на зниження рівня вразливості об'єктів критичної інфраструктури у фінансово-банківській сфері.

Певні кроки з удосконалення захисту критичної інфраструктури України було вжито у цьому році на виконання рішень РНБО України від

29.12.2016 «Про удосконалення заходів забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури», введеного в дію Указом Президента України від 16.01.2017 № 8/2017, та від 16.02.2017 «Про невідкладні заходи з нейтралізації загроз енергетичній безпеці України та посилення захисту критичної інфраструктури», введеного в дію Указом Президента України від 16.02.2017 № 37/2017. Це переважно вжиті визначеними вітчизняними правоохоронними органами і спецслужбами заходи щодо забезпечення безпеки, удосконалення контррозвідувального забезпечення та захисту критичної інфраструктури України, унеможливлення спроб порушення громадського порядку на її об'єктах.

Разом з тим, розроблені за участю НІСД РНБО України Концепція створення державної системи захисту критичної інфраструктури та план заходів з її реалізації досі не схвалені, проект Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист» на розгляд Верховної Ради України не внесено.

Все це свідчить про необхідність активізації зусиль всіх державних органів та українського суспільства в умовах збройної агресії сусідньої держави та ведення нею гібридної війни проти України.

Настюк Василь Якович

завідувач кафедри адміністративного
права та адміністративної діяльності
НЮУ ім. Я. Мудрого,
доктор юридичних наук, професор

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Актуальність дослідження проблем правового забезпечення національної безпеки для української державності визначається перш за все сучасними реаліями геостратегічного положення України і новими перспективами в розвитку системи міжнародних відносин, а також стрімкими і масштабними змінами в соціально-політичній структурі країни. Становлення української державності супроводжується несподіваним посиленням небезпечної військової нестабільності як всередині країни, так і за кордоном. Україна не має в своєму розпорядженні сьогодні такого потенціалу, який здатний гарантовано забезпечити її демократичні завоювання і дер-

жавність від всіх можливих загроз і кризових ситуацій. Держава не завжди виявляється готовою послідовно захищатися від можливих війн і конфліктів, своєчасно виявляти, прогнозувати розвиток нових і колишніх загроз. Все це вимагає теоретичного осмислення засобів і методів забезпечення національної безпеки України з урахуванням міжнародно-правового арсеналу.

Сучасними вченими питання адміністративно-правового забезпечення національної безпеки розглядаються в тісному взаємозв'язку з конституційно-правовим, кримінально-правовим, кримінально-процесуальним та іншими галузевими видами забезпечення національної безпеки. При цьому зазначимо, що значна регулююча роль належить нормам адміністративного права, саме вона показана в роботах, які розкривають поняття і механізм забезпечення окремих видів національної безпеки: економічної, військової, інформаційної, екологічної, продовольчої та ряду інших. Однак в цих дослідженнях питання адміністративно-правового забезпечення національної безпеки зачіпаються лише фрагментарно.

Таким чином, незважаючи на наявність великої кількості різнопланових наукових досліджень, присвячених загальним питанням забезпечення національної безпеки та її видам, в тому числі правових досліджень з суміжних галузей знань, що стосуються даної проблематики, єдиного комплексного наукового дослідження проблем адміністративно-правового забезпечення національної безпеки не проводилося. Визначальним, на наш погляд, є те, що в Україні залишається науково не досліджено вплив адміністративно-правового регулювання на забезпечення національної безпеки та її ефективність. Дослідження безпосередньо пов'язане з основними напрямками наукового забезпечення реалізації Стратегії національної безпеки України [1], Закону України «Про основи національної безпеки України» [2], Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України [3], пріоритетні напрями реформи системи забезпечення правопорядку.

Вироблення науково-обґрунтованої системи адміністративно-правових засобів щодо забезпечення національної безпеки дозволить використовувати позитивний зарубіжний досвід в українських умовах, а для країн Європи результати дослідження збагатять національні законодавства новими ідеями і варіантами їх втілення в життя.

В умовах глобалізації об'єктом дослідження стали міжнародно-правові системи, причому різних рівнів: як міжнародного, так і регіонального рівня. Цей процес відкрив нові можливості для застосування системного

методу і тих методів, які його обслуговують – структурного, функціонального аналізу.

У дослідженні висувається гіпотеза про те, що суттєве значення для забезпечення національної безпеки в міжнародному масштабі має регіональна безпека, погрозами якої виступають загрози життєво важливим інтересам окремих держав (їх територіальної цілісності, суверенітету, внутрішнього правового порядку). Вищевикладене свідчить про необхідність розробки принципово нового підходу до формування і розвитку концепції організаційно-правового забезпечення національної безпеки України з урахуванням відомих правових досягнень і нових наукових напрямків, розробляються в умовах модернізації сучасного співтовариства. Використання терміна «адміністративно-правове забезпечення» стосовно національної безпеки обумовлено тим, що дана сфера державного управління і в Україні, і в країнах західної Європи і США не володіє достатнім ступенем нормативності, характеризується значною мінливістю громадських відносин, викликаних появою нових загроз безпеці. В юридичній науці і міжнародних правових документах поки немає достатньої чіткості у визначенні поняття національної безпеки, до цього слід додати, що поки немає достатньої чіткості і в інших визначеннях. Аналіз сфери національної безпеки передбачає визначення і встановлення кола суспільних відносин, що становлять її зміст, до яких можна віднести: відношення, які створюють умови для національної безпеки; відносини, які складаються в процесі забезпечення національної безпеки; відносини, які безпосередньо забезпечують національну безпеку.

Проблема з'ясування поняття національної безпеки в юридичній літературі майже не досліджена. В даному випадку необхідно виходити з Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966р. (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Нью-Йорк, 16 грудня 1966 г.), в якому визначається, що держава зобов'язана «забезпечити будь-якій особі, права і свободи якої порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої функції в офіційному статусі. Відсутність або незабезпечення безпеки наражає на небезпеку саме існування людини і держави, покликаною гарантувати їх. Інститут безпеки в країнах Західної Європи і США є комплексним правовим інститутом, що характеризує організацію захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз (Ashmini G. Kerodal, Joshua D. et al, 2015) [4]. При цьому слід за-

значити, що «безпека» пов'язана з об'єктом – її носієм. У зв'язку з цим розрізняють: особисту, громадську і державну безпеку, які в комплексі становлять таку категорію, як національна безпека. При цьому складність поняття національної безпеки дозволяє сформувати типологічну модель, що складається з трьох складових: нормативно-правова база, яка визначає безпеку у відповідних нормативно-правових актах; доктринальне визначення поняття безпеки у науковій літературі; енциклопедичне визначення поняття безпеки в енциклопедіях і словарах.

Загальним для цих трьох складових є наявність наступних підходів статичного – стан захищеності; апофатичного – відсутність загроз; пасивного – дотримання норм. Міжнародні норми права США і Західної Європи, які встановлені і санкціоновані державою, визначають систему внутрішніх і зовнішніх умов, що запобігають загрози особистості. Реалізація цих норм в суспільних відносинах становить основний зміст національної безпеки (Weber S., 2015) [5]. Правовий вплив на національну безпеку покликано направляти поведінку суб'єкта шляхом встановлення загальних норм, що визначають, як слід поводитися в конкретних випадках, заборони скоєння протиправних вчинків, застосування санкцій до суб'єктів в разі порушення заборон. Разом з цим правові норми регулюють питання організації та діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення національної безпеки (Chapman B., 2014 року) [6]. Метою забезпечення національної безпеки в країнах Західної Європи і США є захист особистих, політичних, соціально-економічних прав людини і громадянина, інтересів суспільства і держави (Magczer D., 2015) [7]. Теоретичний і практичний інтерес представляє співвідношення понять національної безпеки і правопорядку.

Досліджуючи співвідношення правопорядку і національної безпеки на міжнародному рівні, необхідно враховувати всі аспекти соціальних зв'язків і відносин. Властивості цих категорій мають багато спільного: вони взаємопроникаючі і залежні; формуються майже на одних принципах; взаємопов'язані з органами державної влади та органами місцевого самоврядування. На думку експертів, національна безпека і правопорядок, мають такі самі функціонально-правове навантаження, результатом якого є здійснення законності в охороні життя, здоров'я, честі та гідності громадян; забезпеченні громадського спокою; створення нормальних умов для діяльності підприємств, установ, організацій різних форм власності. Національна безпека і правопорядок виступають як загальне і часткове, оскільки як при порушенні правопорядку порушуються відносини,

пов'язані і з національною безпекою. Правопорядок є складовою частиною національної безпеки. Ця цілісність дозволяє експертам дослідити зовнішні та внутрішні зв'язки, що забезпечують взаємодію особи, суспільства і держави. Аналіз адміністративного законодавства показує, що національна безпека, громадський порядок і громадська безпека виступають як тісно пов'язані і взаємообумовлені, але тотожні категорії. Наприклад, схожість національної безпеки, громадського порядку та громадської безпеки полягає в наступному: національна безпека, громадський порядок і громадська безпека представляють складні соціальні явища, що мають в своїй основі певні сукупності суспільних відносин, які охороняються соціальними нормами. Найбільш суттєві і численні відносини регулюються нормами права. Однорідність суспільних відносин, що становлять зміст кожного з розглянутих явищ, і урегульованість їх певною сукупністю правових норм дозволяють розглянути останні як самостійні комплекси, правові інститути, а позначають їх поняття як міжгалузеві правові категорії; в основі національної безпеки, суспільної ознаки порядку і громадської безпеки в державі лежать загальні принципи, до яких відносяться: законність, стабільність і гарантованість, взаємна відповідальність особи, суспільства і держави щодо забезпечення безпеки, дотримання балансу життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави; важко виділити відносини національної безпеки, громадського порядку або суспільної безпеки, які існували б ізольовано. У будь-якій сукупності суспільних відносин домінують ті, які надають даній сукупності якісну визначеність. Тому сфера національної безпеки, суспільної безпеки може включати і зв'язки, які характерні для громадського порядку, але останні в даній сфері є другорядними, що не визначають її сутність. У таких випадках порушення цих суспільних відносин одночасно впливає і на відносини громадського порядку.

В основу розмежування громадського порядку, громадської безпеки, національної безпеки можна, покласти такі ознаки: специфічність суспільних відносин, що становлять зміст національної безпеки, громадського порядку та громадської безпеки. В основі тих чи інших суспільних відносин лежать соціальні потреби (інтереси), під впливом яких і складаються ці відносини; відмінність в засобах регулювання; суттєві відмінності в характері порушень громадського порядку та громадської безпеки.

Отже, на міжнародному рівні національну безпеку можна визначити як захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, що досягається застосуванням

системи заходів політичного, економічного, організаційного, правового, військового, ідеологічного та іншого характеру, адекватних загрозам життєво важливим інтересам особи, суспільства і держави, що забезпечує їх сталий прогресивний розвиток. Закон «Про основи національної безпеки України», визначає всю систему національної безпеки, яку утворюють органи законодавчої, виконавчої та судової влади, а також державні, громадські та інші організації і об'єднання, громадяни, які беруть участь у забезпеченні різних сфер національної безпеки.

На основі аналізу міжнародних правових актів можна сформуванати систему національної безпеки в Україні, яка буде гарантією конституційного ладу, територіальної цілісності і недоторканності. Структура системи забезпечення національної безпеки повинна включати наступні підсистеми державного забезпечення національної безпеки: Президент України, Рада національної безпеки України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, Національний банк України, Конституційний Суд України та інші суди; Прокуратура України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади; підсистеми недержавного забезпечення національної безпеки – окремі громадяни, органи місцевого самоврядування, органи самоорганізації населення, приватний нотаріат, адвокатура, приватні детективні і охоронні агентства, об'єднання громадян, політичні партії, професіональні спілки, релігійні об'єднання.

При цьому, зазначимо, що Президент України здійснює загальне керівництво у всіх сферах суспільного життя і якщо Кабінет Міністрів України лише спрямовує, координує та контролює діяльність органів виконавчої влади, а також здійснює заходи щодо забезпечення національної безпеки, то Президент формує політику національної безпеки, визначає пріоритетні цілі, напрями її забезпечення, а також сили, засоби та інше. Разом з тим, Президент України отримав через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України (РНБОУ) більш широкі повноваження, закріпивши своє право на керівництво у всіх сферах національної безпеки, таким чином, процес реалізації, починаючи від вироблення рішення і закінчуючи контролем за його виконанням, в даний час знаходиться виключно в компетенції Президента України та Ради національної безпеки і оборони України. На наш погляд, з урахуванням міжнародного досвіду, на окрему увагу заслуговує питання державного контролю в сфері національної безпеки, з виділенням органу, який би не входив в систему органів виконавчої влади, і компетенція якого в сфері національної безпеки полягала б виключно в здійсненні контролю. Наряду з цим даний орган також не може очолюва-

ти Президент України, який формує політику національної безпеки і фактично сам себе контролює через РНБОУ, головою якого він же і являється. При таких умовах порушується система стримувань і протигаг у сфері національної безпеки, яка означає, що жоден із суб'єктів забезпечення національної безпеки не може бути наділений повноваженнями більшими, ніж інший, і кожен з них повинен мати право впливу в даній сфері один на одного. Це пов'язано з тим, що преференційні повноваження Президента України з кадрових питань не повинні зумовлювати його пріоритет у формуванні, здійсненні та контролі за реалізацією політики національної безпеки. Адже ефективність контролю напряму пов'язана з відомою підпорядкованістю даних контрольних органів, оскільки їх приналежність до президентської «системи координат» або до органів виконавчої влади унеможливить ефективність даного контролю.

В сучасних умовах всі закономірності розвитку відносин між країнами привели до загального усвідомлення державами того факту, що межі їхніх вільних дій повинні бути поставлені в суворі юридичні рамки, в тому числі імперативні, вихід за межі яких слід вважати неприпустимим і протизаконним, інакше може бути завдано шкоди не тільки інтересам і правам інших країн, а й усій міжнародній спільноті і світовому порядку. Тому сучасна практика міжнародного права виходить з того, що його загально-визнані принципи є імперативними нормами, обов'язковими до виконання всіма суб'єктами міжнародної та національної безпеки. В міжнародно-правовій дійсності з'являються нові основні норми. І це пояснюється тим, що зростання ролі міжнародних відносин в житті суспільства і поява нових життєво важливих, глобальних проблем ведуть до збільшення числа основних принципів міжнародного права. Тут дуже важливо відзначити як в конституціях багатьох зарубіжних держав серед найважливіших, основних норм містяться і норми, спрямовані на забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Стратегія національної безпеки України: затв. Указом Президента України від 26 травня 2015 р., №287/2015 // Офіційний вісник України. 2015, №43, Ст. 1353.
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р., №964-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №39. – Ст. 351.
3. Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України: затв. Указом Президента України від 14. 03. 2016 р., №92/2016 // [Електронний ре-

сурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>.

- Ashmini G. K., Joshua D. F., Steven M. C. (2015) National Security and Domestic Terrorism: The US Case. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition), 2015, Pages 247–252. doi: 10.1016/B978-0-08-097086-8.45071-3
- Weber S. (2015) National Security Studies and War Potential of Nations. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition) 2015, Pages 253–256. doi: 10.1016/B978-0-08-097086-8.93080-0. 7.
- Chapman B. (2014) U. S. Department of Justice. Legal Authorities Supporting the Activities of the National Security Agency Described by the President. (2006). <http://purl.access.gpo.gov/GPO/LPS66493>. John Yoo. The Power of War and Peace: The Constitution and Foreign Affairs After 9/11. John Yoo. Chicago: University of Chicago Press, 2006. 366 pages. ISBN 0-226-96031-5. Government Information Quarterly, Volume 24, Issue 2, April 2007, Pages 493–495. DOI: 10.1016/j.giq.2006.08.007
- Marquez D. (2015) Mexican administrative law against corruption: scope and future. Original Research Article. Mexican Law Review, Volume 8, July-December 2015, Pages 75–100. doi:10.1016/j.mexlaw.2015.12.004.

Трофіменко Роман Володимирович

офіцер з особливих доручень
управління Головного управління
СБ України

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВНОЇ ПОБУДОВИ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ОРГЗЛОЧИННОСТІ

***Анотація:** У доповіді пропонується рішення з удосконалення побудови загальнодержавної системи протидії організованій злочинності, основою якої має стати комплексна, превентивно-репресивна ідеологія протидії зазначеній загрози.*

На даний час в сфері протидії організованій злочинності репресивна ідеологія залишається домінуючою. У базовому для цієї сфери законі («Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю») норми, що регламентують функціонування репресивної складової протидії організованій злочинності превалюють над нормами забезпечен-

ня превенції (зокрема, щодо впливу на фактори та чинники, які породжують та сприяють поширенню зазначеного негативного явища). При цьому на стан протидії організованій злочинності в Україні сьогодні негативно впливає низька ефективність існуючих механізмів координації та взаємодії як між суб'єктами боротьби з організованою злочинністю (котрі виконують переважно репресивну функцію), так і між цими суб'єктами та іншими органами державної влади, що можуть забезпечити належний вплив на фактори поширення організованої злочинності.

Вбачається, що вирішенню порушених проблем та, відповідно, підвищенню рівня ефективності заходів з нейтралізації вказаної загрози сприятиме наповнення національного правового поля комплексною, превентивно-репресивною ідеологією протидії організованій злочинності, котра, в свою чергу, має бути реалізована в удосконаленій конструкції загальнодержавної системи протидії організованій злочинності.

Тож пропонується така структурна побудова перспективної моделі загальнодержавної системи протидії організованій злочинності (ця структура може бути використана під час розробки концептуальних документів щодо забезпечення національної безпеки, зокрема з протидії загрози поширення організованої злочинності):

А. Підсистема правового забезпечення сфери протидії організованій злочинності, складовими якої, зокрема, є: нормативно-правова база (комплекс нормативно-правових актів), внаслідок застосування якої забезпечується ефективна протидія організованій злочинності, а уповноважені на таку діяльність суб'єкти наділяються необхідними правовими інструментами; механізми співпраці між суб'єктами законодавчої ініціативи / суб'єктами видання підзаконних актів та уповноваженими на протидію організованій злочинності суб'єктами, що забезпечують створення ефективної нормативно-правової бази у вказаній сфері та її своєчасну актуалізацію.

Б. Підсистема інституційного забезпечення протидії (боротьби та запобігання) організованій злочинності, що, в свою чергу, складається із:

Б.1. Сегмента інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю:

Б.1.1. Державні органи, основною функцією яких є боротьба з організованою злочинністю: спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю Служби безпеки України; підрозділи інших відомств (у разі визначення таких в процесі реформування системи правоохоронних органів).

Б.1.2. Державні органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій: органи/підрозділи Національної поліції і Служби безпеки України, крім зазначених у пункті Б.1.1.; органи прокуратури України (до завершення дворічного терміну, відлік якого починається після початку діяльності Державного бюро розслідувань); органи доходів і зборів та органи державного фінансового контролю; органи Державної прикордонної служби України; органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори; розвідувальні органи України; Національне антикорупційне бюро України; Державне бюро розслідувань; Національна гвардія України.

В підрозділах окремих державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій, можуть створюватися структурні ланки, що спеціалізуються на боротьбі з організованими формами злочинності відповідно до компетенції відомства. Зокрема, в підрозділах Національної поліції України можуть бути утворені структурні ланки, що спеціалізуються на боротьбі з організованими формами злочинності у відповідних сферах (залежно від функціональності підрозділу Нацполіції), в структурі апарату Національної поліції України – Департамент координації діяльності підрозділів Нацполіції з боротьби зі злочинами, вчиненими в організованих формах.

Б.1.3. Державні органи, які мають обов'язки зі сприяння боротьбі з організованою злочинністю: Національний банк України; Антимонопольний комітет України; Фонд державного майна України; Державна служба фінансового моніторингу; інші державні органи, що мають право контролю за дотриманням організаціями і громадянами законодавства України.

Б.1.4. Судді, визначені у судах для розгляду судових справ з питань, пов'язаних з боротьбою з організованою злочинністю.

Б.2. Сегмента інституційного забезпечення превенції організованої злочинності (превентивний сегмент), що включає як органи сегмента інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю, так і всі інші державні органи, а також інститути громадянського суспільства та бізнес-середовище.

Основний принцип дії превентивного сегмента: правоохоронні органи забезпечують координаційний орган (Б.4.) інформацією, завдяки якій (та іншим даним) останнім у ході моніторингу криміногенної ситуації та її

оцінки формуються висновки та рекомендації для державних органів та інших елементів превентивного сегмента щодо позитивного впливу на фактори криміналізації та чинники, що сприяють поширенню організованої злочинності.

Б.3. Сегмента інституційного забезпечення наукової роботи у сфері протидії організованих злочинності (МНДЦ при РНБОУ, науково-дослідні установи системи МВС, Служби безпеки, Мінюсту та ін.).

Б.4. Координаційного органу, який здійснює організаційне забезпечення реалізації державної політики у сфері протидії організованій злочинності, відповідає за ефективне функціонування механізмів координації та взаємодії у цій сфері, у тому числі, за координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі з організованою злочинністю, надання до превентивного сегмента (Б.2.) висновків та рекомендацій щодо позитивного впливу на фактори криміналізації та чинники, що сприяють поширенню організованої злочинності, а також запровадження та подальше організаційне забезпечення реалізації механізму стратегічних комунікацій у сфері протидії організованих злочинності.

Слід відмітити, що під час заходів з розробки проекту нової Концепції протидії організованих злочинності, що здійснювалися у п.р. на базі МНДЦ при РНБОУ, опрацьовувалася практика європейських країн зі створення такого органу. Зокрема, розглядалася діяльність Координаційного центру боротьби з організованою злочинністю (Угорщина), що розпочав роботу з березня 2001 року згідно з прийнятим в Угорщині законом «Про Координаційний центр по боротьбі з організованою злочинністю». Необхідність створення зазначеного Центру (самостійного центрального координаційного відомства) була викликана великою кількістю угорських спецслужб і наявністю дублювання функцій та завдань в їх діяльності. Основними завданнями Центру було визначено накопичення та аналіз інформації з проблем організованої злочинності; надання на основі аналізу пропозицій, необхідних для прийняття стратегічних рішень; інформаційне забезпечення взаємодіючих органів в рамках визначеного законодавством кола завдань; контроль за відсутністю дублювання завдань в діяльності зацікавлених правоохоронних органів та спеціальних служб; надання допомоги спецслужбам у виявленні та припиненні діяльності організованих злочинних угруповань.

В. Механізми координації та взаємодії у сфері протидії організованих злочинності (комплекс типових процедур, алгоритмів та форм координа-

ції і взаємодії державних інституцій між собою та з громадськістю/бізнес-середовищем, що забезпечує найбільш ефективну реалізацію завдань протидії організованій злочинності).

Г. Підсистема наукового забезпечення протидії організованій злочинності, в рамках функціонування якої відбувається, зокрема, взаємодія науково-дослідних установ та відомств, що здійснюють правозастосовну діяльність у вказаній сфері, наукове опрацювання матеріалів останніх та підготовку науково-обґрунтованих проєктів управлінських рішень, методичних рекомендацій та НПА в сфері протидії організованій злочинності.

І. Підсистема інформаційно-аналітичного забезпечення протидії організованій злочинності з такими базовими інструментами як:

- Єдина інформаційна (захищена) система правоохоронних органів України для інформаційно-аналітичного забезпечення боротьби з організованою злочинністю та відомчі бази даних;

- система моніторингу та управління ризиками організованої злочинності (серед основних її завдань – визначення факторів криміналізації, які потребують першочергового впливу на них з боку органів державної влади для корегування/поліпшення як окремих показників, значення яких є критичним, так і стану організованої злочинності в цілому);

- побудована за принципом розумної достатності система звітності у сфері протидії організованій злочинності, функціонування якої не створює умов для: визначення пріоритетом у роботі (уповноважених на протидію організованій злочинності суб'єктів) високих кількісних статистичних показників; як наслідок, фальсифікації останніх; «суперництва» заради та через зазначені показники між різними державними інституціями.

Д. Підсистема забезпечення міжнародного співробітництва у питаннях протидії організованій злочинності, в рамках функціонування якої застосовується комплекс ефективних процедур, механізмів та організаційних форм співробітництва.

Е. Підсистема контролю у сфері протидії організованій злочинності, що складається із сегментів: парламентського контролю; громадського контролю і зовнішнього (недержавного) оцінювання ефективності загальнодержавної системи протидії організованій злочинності та її складових.

Є. Підсистема фінансового та матеріально-технічного забезпечення протидії організованій злочинності, що створює необхідну матеріальну основу для ефективного функціонування уповноважених на діяльність у вказаній сфері інституцій.

Федосєєв Володимир Васильович
завідувач спеціальної кафедри № 1
ІНЮК для СБ України
ІНЮУ ім. Я. Мудрого,
кандидат юридичних наук

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1. Сьогодні ми живемо в нестабільному світі. На різних континентах існує багато «гарячих точок», в яких люди відстоюють свої невід’ємні права на життя, на можливість вільно проживати в своїй країні, захищаючи її територіальну цілісність і суверенітет. Для сталого розвитку будь-якої держави світу необхідні безпечні умови існування, захищеність їх національних інтересів. Цього можливо досягти об’єднанням у різні безпекові союзи, блоки та ін., або розвиваючи власну безпеку.

В різних глумачних словниках безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки» № 964-IV від 19.06.2003 року поняття національної безпеки визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам. Тобто безпека асоціюється з захищеністю або її станом. За такого визначення поняття безпеки звужується до статичного її розуміння. Мова йде про захищеність об’єкта в певний час, в певному місці. Виникає питання, а чи буде збережена захищеність цього об’єкта в інших умовах і в інший час?

Вважаємо безпеку необхідно розглядати як динамічний процес безперервного реального забезпечення захищеності людини і громадянина, суспільства, держави від будь-яких посягань.

2. Людина і громадянин, суспільство та держава є об’єктами національної безпеки. Статтею 4 Закону України «Про основи національної безпеки України» визначено вичерпний перелік суб’єктів, на які покладено функції забезпечення безпеки цих об’єктів. В їх структурі необхідно виділити Службу безпеки України, як державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України (ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України»). У науковій літературі держава визначається як суспільне явище, до структури якого входять такі головні елементи як територія, населення і публічна влада. Тобто в цьому контексті необхідно вести мову про:

- 1) безпеку території України;
- 2) безпеку її населення;
- 3) безпеку публічної влади.

Саме ці складові безпеки складають на наш погляд державну безпеку України. Для постійного забезпечення їх безпеки спецслужба повинна мати відповідні повноваження, механізм реалізації таких повноважень, адекватні засоби кримінально-правового та адміністративного примусу, дієвий цивільний контроль за їх застосуванням та безперечно матеріальний ресурс. Вважаємо, що на сьогодні компетенція СБ України (ст. 2 Закону) потребує перегляду в бік її розширення. Це стосується як компетенції, так і підслідності. Ці питання неодноразово досліджувались на відомчому, науковому та законодавчому рівнях. Але і досі не має єдиного розуміння. В цьому контексті вважаємо за доцільне наголосити, що безпека на папері та реальна безпека держави – це різні речі. Для досягнення високого рівня безпеки, тим паче в умовах військової агресії РФ, необхідні дієві, реальні повноваження. Хочеться відмітити, що певні кроки в цьому напрямі вже зроблено – 6 жовтня 2017 р. Президент України своїм Указом № 310/2017 увів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 вересня 2017 р. «Про концепцію забезпечення контррозвідувального режиму в Україні».

Крім того, Указом Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 року затверджено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Метою стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Одним із векторів руху є вектор безпеки до якого віднесено забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні.

3. Розглядаючи безпеку території, або «територіальну безпеку», як одну з головних ознак держави, необхідно зосередитися на дослідженні аспектів, при забезпеченні достатнього рівня безпеки яких, можливо стверджувати про забезпеченість безпеки держави. До таких аспектів на наш погляд необхідно віднести:

– просторову безпеку території. Мова йде про територіальну цілісність та недоторканість території України. До порушників просторової безпеки території можливо застосування норм Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за: посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110); фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу

або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 1102); державну зраду (ст. 111); контрабанду (ст. 201); незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини (268); контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (305); незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332); порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї (ст. 3321); порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю (ст. 333); порушення правил міжнародних польотів (ст. 334).

– правова безпека території. Йдеться про правовий режим території. Поділ її на адміністративно-територіальні одиниці. Можливість встановлення особливого правового статусу таких територій. Посяганнями на правову безпеку держави необхідно вважати анексію окремих її територій, або проголошення ними незалежності. Зміна статусу території означає посягання на суверенітет країни. У такому разі дії винних потребують кваліфікації за ст. 109 КК України (Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади);

– екологічна безпека території. Небезпеку для території країни становить забруднення навколишнього середовища – забруднення води, повітря, рослинного світу, радіаційне забруднення та ін. Навіть незаконна порубка лісу може призвести до екологічних катастроф. Кримінальний кодекс України містить низку статей, що встановлюють відповідальність за незаконні дії у сфері екологічної безпеки територій. До них можна віднести: Диверсію (ст. 113); Порушення правил екологічної безпеки (ст. 236); Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237); Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238); Забруднення або псування земель (ст. 239); Порушення правил охорони або використання надр (ст. 240); Забруднення атмосферного повітря (ст. 241); Порушення правил охорони вод (ст. 242); Забруднення моря (ст. 243); Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу (ст. 245); Незаконна порубка лісу (ст. 246); Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 265); Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (ст. 2651); Екоцид (ст. 441) та ін.

– культурна безпека території. Мова йде про культурну спадщину держави. Останнім часом гостро стоїть мовне питання на окремих територіях

компактного проживання національних меншин. Природно-заповідний фонд країни, археологічна спадщина, об'єкти культурної спадщини, це все історія нашої країни, культурна спадщина поколінь. Для забезпечення культурної безпеки території необхідно застосовувати кримінальний закон – Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252); Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298) та ін.

Крім того, на національному рівні потребують врегулювання питання соціально-економічної безпеки депресивних територій. Можна та необхідно говорити про зону Чорнобильської АЕС, відновлення та повернення до життя окремих територій східної України тощо.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за необхідне запропонувати для обговорення наступне визначення територіальної безпеки, під якою слід розуміти динамічний процес безперервного реального забезпечення захищеності території держави від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Хлань Віктор Григорович

головний науковий співробітник
(наукової установи) ІСТЕ СБУ,
старший науковий співробітник,
кандидат технічних наук

Драчук Сергій Миколайович

провідний науковий співробітник
ІСТЕ СБУ, кандидат юридичних наук

Мороз Ігор Володимирович

співробітник СБ України

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ЛЕГКОМОТОРНОЇ АВІАЦІЇ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В СИСТЕМІ СБ УКРАЇНИ

***Анотація:** у науковій публікації розглянуті теоретичні та практичні аспекти використання спеціальними службами іноземних країн (на*

прикладі ФБР США) легкомоторної авіації та запропоновано шляхи імплементації позитивного іноземного досвіду в практичну діяльність СБ України.

Annotation: *The scientific publication deals with theoretical and practical aspects of light aircraft fleet usage by security services of foreign countries (evidence from FBI USA) also the ways of positive foreign experience of implementation into practice of SSU activity are proposed.*

Досвід, отриманий Службою безпеки України в ході проведення на Сході України антитерористичної операції, свідчить про існування нових видів загроз та викликів. Їхня особливість полягає в тому, що вони «розчинені» в самому суспільстві, а тому їх виявлення, детермінація, відстеження та подальша локалізація вбачається вкрай складним процесом і потребує проведення спеціальних операцій із задіянням спеціальних технічних засобів та спеціальної техніки.

Тактика застосування останніх має враховувати іноземний досвід провідних країн світу та нові знання, які є результатом науково-технічного прогресу і розвитку держави, насамперед у сфері використання новітніх інформаційних технологій. Однією із визначальних особливостей зазначеної тактики при проведенні спеціальних операцій є вибірковість, яка спрямовується на якісне визначення об'єкта спостереження за критерієм часу, місця та засобів активного впливу. При цьому, для отримання максимального ефекту, спрямованого на порушення та нейтралізацію технологічної переваги об'єкта впливу, відповідна спеціальна техніка має застосовуватись в незапланованому та неочікуваному режимах.

Зокрема, мають використовуватись автономні високоінтелектуальні системи, здатні виконувати самостійний пошук, вибір цілі та, за необхідності, її знищення з дотриманням вимог скритності, раптовості та конфіденційності. Практичного втілення наведених тактичних особливостей в діяльності спеціальних підрозділів СБ України можливо досягти завдяки використанню легкомоторної (малої) авіації.

В підтвердження наведеного свідчить наявний досвід передових країн світу, де спеціальні служби досить активно використовують легкомоторну (малу) авіацію у своїй повсякденній службовій діяльності [1]. Так, на озброєнні ФБР США знаходяться літаки (Cessna, Pilatus та інші), які обладнанні спеціальними приладами зменшення звуку двигуна, системами підсвічування цілі та засобами фото і відео-зйомки, у тому числі,

в інфрачервоному, тепловому та телевізійному режимах. Деякі літаки також обладнані електронно-технічними комплексами, які дають можливість визначати місцезнаходження стільникового апарату, його номер та здійснювати дистанційне перехоплення каналу зв'язку. Це обладнання дозволяє отримувати оперативну інформацію, в реальному часі, стосовно об'єктів спостереження та за допомогою технології доповненої реальності відображати динаміку змін оперативної обстановки в найбільш зручному для оператора вигляді.

Крім того, актуальність та можливість використання легкомоторної (малої) авіації при проведенні спеціальних операцій підтверджується деякими тезами монографії Б. А. Демідова, О. Ф. Величка та інш. Зокрема, в роботі [2] зазначається, що вибірковість систем ураження суттєво зростає завдяки використанню штучного інтелекту в системах розвідки, управління високоточним озброєнням, а також відповідних системах військового та спеціального призначення. Це в свою чергу, з урахуванням мініатюризації зазначеного обладнання, надасть можливість озброїти легкомоторну (малу) авіацію відповідними системами, які сприятимуть розширенню її унікальних експлуатаційно-технічних можливостей. Серед яких, здатність до зльоту із звичайної польової смуги, ґрунтової дороги, польоти по рельєфу місцевості, висока маневреність, тривалий час знаходження в повітрі, низька гучність двигуна, низька помітність для систем протиповітряної оборони тощо. Наведені властивості надлегких літаків, у разі їх використання, суттєво впливатимуть на ефективність застосування відповідних підрозділів Служби безпеки України при проведенні спеціальних операцій.

З урахуванням викладеного вбачається, що при проведенні спеціальних операцій одну із суттєвих ролей має відігравати легкомоторна (мала) авіація, яка здатна до вирішення розвідувальних, вогневих, спеціальних, транспортно-десантних, евакуаційних операцій, а також мобільних заходів в інтересах забезпечення активних дій спеціальних підрозділів СБ України.

Підсумовуючи, можна зазначити, що на даний час виникло досить актуальне питання, головною ціллю якого є створення допоміжної авіації для потреб Служби безпеки України. Таким чином, на першому рівні ми визначаємо головну ціль, досягнення якої є досить складним процесом та потребує використання сучасних напрацювань науки, техніки, економіки, психології, а також теорії управління складними соціально-технічними системами [3], тощо.

На другому рівні, з урахуванням існуючих напрацювань теорії систем [4], відбувається визначення першочергових завдань. Серед яких, розробка програми створення авіації спеціального призначення, підготовка та затвердження концепції науково-технічного, матеріально-технічного та інших видів забезпечення вказаної складної системи. У той же час, потрібно постійно пам'ятати, що авіація СБУ не повинна ні в якій мірі дублювати інші види авіації силових відомств.

На третьому рівні має бути сформована структурно-інформаційна система існування авіації СБУ, її основним завданням має стати формування нормативно-правового поля. Тобто, визначення відповідних об'єктів та інформаційних зв'язків між ними. Об'єкти та інформаційні зв'язки, в даному випадку, слід розглядати у широкому сенсі. Насамперед, це законодавчі ініціативи та їх подальше відомче і міжвідомче втілення у відповідних нормативно-правових актах.

На четвертому рівні доцільно розглянути саму динаміку процесу. Це організація системи виконання спеціальних завдань. В рамках даної структури необхідно забезпечити учбово-бойову підготовку льотно-підйомного, інженерно-технічного складу, а також відповідних груп спеціального призначення.

Вирішення зазначеної складної проблеми, в цілому, доцільно здійснювати у рамках науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт із залученням широкого кола фахівців та відповідних спеціалістів за визначеною тематикою.

Список використаних джерел та літератури:

1. BuzzFeed: Самолеты ФБР следят за американцами с воздуха (електронний ресурс) – режим доступу <http://www.buzzfeed.com/peteraldhous/spies-in-the-skies>.
2. Программно-целевое планирование развития и научно-техническое сопровождение вооружения и военной техники: в 3 кн. Кн.1–3 / Б. А. Демидов, М. М. Митрахович, М. И. Луханин, В. И. Коваленко, А. Ф. Величко; под. ред. Б. А. Демидова. – Харьков: ХВУ, 1997. – 545 с. (кн. 1), 472 с. (кн. 2), 552 с. (кн. 3).
3. Глушков В. М. Введение в АСУ /В. М. Глушков – К.: Техніка, 1972. – 312 с.
4. Глушков В. М. Что такое ОГАС? /В. М. Глушков, В. Я. Валах – М.: Наука, 1981. – 160 с.

Чередниченко Олександр Юрійович
доцент спеціальної кафедри №3 ІПЮК
для СБ України НЮУ ім. Я. Мудрого,
доцент, кандидат економічних наук

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАНЬ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ТА НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ АКТИВ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних умовах розвитку держави проблема несанкціонованих втручань в діяльність залізничного транспорту, котрий віднесено до стратегічних підгалузей критичної інфраструктури країни, вийшла за рамки «безпеки руху потягів» та набула політичних, соціальних і економічних ознак. Актом незаконного втручання в діяльність залізничного транспорту є протиправні дії, пов'язані з посяганнями на нормальну і безпечну діяльність залізничного транспорту та об'єкти залізничного транспорту, що спричинили або могли спричинити загрозу життю та здоров'ю людей, майнові збитки, або інші випадки, що створюють ситуації для таких наслідків. Збитки від несанкціонованих втручань до яких відносяться крадіжки, розукомплектування машин, обладнання, механізмів, елементів інфраструктури; наслідки терактів, диверсій; ДТП і т.д., а також дії на їх усунення збільшують витрати виробничої діяльності, впливають на рівень доходності залізниць, зменшують прибуток і як наслідок негативно впливають на сплату податків, зборів, соціальних виплат. За прогнозами фахівців, з урахуванням подій в зоні АТО, погіршенням криміногенної обстановки, падінням соціально-економічного рівня населення ситуація покращуватися не передбачається. Кожний акт несанкціонованого втручання в діяльність залізничного транспорту загрожує безпеці руху поїздів, життю і здоров'ю пасажирів та залізничників. Залізничники намагаються проводити попереджувально-профілактичні заходи, спрямовані на зменшення кількості несанкціонованих втручань, а саме: інформують пасажирів у окремих ЗМІ та на вокзалах про можливі наслідки неправомірних дій; оснащують станції та вокзали системами відео-нагляду; інструктують локомотивні бригади та працівників вокзалів. В той же час, ситуація, що склалася засвідчує, що, на жаль, залізничники не мають чіткого уявлення про алгоритм та послідовність дій, які унеможливили б масштаби лиха, пришвидшивши затримання злочинців. Варто зауважити, що саме системна робота в напрямку протидії загрозам несанкціонованого втручання в теперішній час на залізницях не проводиться-

ся; цілісної програми дій не напрацьовано і, як наслідок, ефективність заходів не відповідає зовнішнім і внутрішнім ризикам. Мова йде щодо виявлення та усунення силами відомчих структур залізниці, суто в рамках діючого законодавства, підґрунтя (передумов) до несанкціонованих втручань (наприклад, крадіжок чи пошкоджень інфраструктури); виявлення можливих пособників злочинців (а це як правило самі робітники залізниці). Доречі під підґрунтям можна розглядати: місця переховування викраденого, вантажів, автотранспорт, що використовується злочинцями, прилади для здійснення крадіжок, місця збуту краденого (наприклад пункти прийому металу, енергоресурсів), засоби зв'язку і т.д. Самі залізничники не мають права і можливостей здійснювати оперативно-розшукові заходи, але вони не тільки мають право, але й зобов'язані інформувати та надавати конкретну інформацію про передумови, про осіб, місце і час здійснення злочину правоохоронним органам.

Забезпечення системної та ефективної діяльності в сфері протидії та нейтралізації загроз від несанкціонованого втручання на залізничному транспорті потребує використання нових методик і механізмів, нових підходів до напрацювання та впровадження заходів з протидії несанкціонованим втручанням в діяльність залізничного транспорту з урахуванням світового досвіду, українських реалій, наукових підходів та результатів аналізу наявного власного досвіду.

В першу чергу необхідно переглянути нормативні акти (накази, розпорядження, вказівки, рекомендації і т.д.). Доповнити за вказаною проблематикою законодавчі акти транспортної галузі в рамках нового закону про залізничний транспорт.

Потребує активізації на іншому рівні попереджувально-профілактична робота щодо можливостей запобігання несанкціонованим втручанням в діяльність залізничного транспорту шляхом проведення профілактичної роботи в учбових закладах, на підприємствах та установах, в ЗМІ, а не тільки в потягах, на вокзалах чи в інших місцях масового скупчення людей (пасажирів).

Слід обладнати найбільш уразливі ділянки інфраструктури технічними засобами контролю (а це не тільки відео-нагляд, а й системи сигналізації та тривоги, прямий зв'язок з охороною, правоохоронцями і т.д.), технічними засобами збереження обладнання (наприклад, саркофаги для укриття обладнання сигналізації та зв'язку, кабелів і т.д.).

Термінового вирішення потребують завдання щодо налагодження дієвої взаємодії з правоохоронними органами (після ліквідації транспортної міліції взагалі і передачі їх функцій регіональним органам МВС).

Вкрай важливо ініціювати посилення відповідальності (адміністративної і кримінальної) за несанкціоновані втручання в діяльність залізничного транспорту, перешкоджання залізничникам виконувати свої обов'язки.

Доцільно переглянути та розширити функції відомчої охорони, більш активно використовувати мобільні групи реагування в системі відомчої охорони. Активно використовувати закордонний та світовий досвід в цьому напрямку, наприклад вивчити та можливо запровадити досвід французів щодо використання для контролю діяльності та схоронності елементів інфраструктури дронів.

Активніше слід проводити навчання та перепідготовку працівників залізничного транспорту заходам з протидії несанкціонованим втручанням в діяльність залізничного транспорту, їх дій в екстремальних, нестандартних ситуаціях. Оскільки, як свідчить сумнозвісна практика, мало виявити вірогідність загрози теракту чи диверсії: не менш важливо розумітися на алгоритмі дій.

Ще одним ключовим напрямком удосконалення діяльності з протидії загрозам несанкціонованого втручання є формування дієвої системи матеріального заохочення (преміювання) працівників підприємств залізничного транспорту, які своєчасно виявили правопорушників, запобігли нанесенню матеріальної шкоди, отримали дані про можливе місце та час скоєння правопорушення, надали пропозиції про покращення системи протидії правопорушенням, допомогли правоохоронцям затримати злочинців чи попередити злочин. Це буде значно економічно вигідним, чим покривати збитки.

Важливим є попередження скоєння актів несанкціонованого втручання в діяльність залізниці, втрат людських і матеріальних ресурсів, а не усунення їх наслідків.

Шаренко Світлана Леонідівна

Голова Київського районного суду

м. Харкова, кандидат юридичних наук,

доцент

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Головне завдання КПК України – встановлення порядку кримінального провадження на засадах пріоритетності прав і свобод людини, який реалізується через судовий контроль за органами досудового розслідування. Слідчий суддя з дотриманням принципу змагальності, у присутності

сторін вирішує 64 вида клопотань про проведення слідчих (розшукових) і процесуальних дій та 11 видів негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Слідчий суддя забезпечує режим законності при здійсненні кримінального провадження, конструктивно вносить елементи змагальності у досудове провадження.

На нашу думку, повноваження слідчого судді у кримінальному процесі можна розділити на чотири основні групи:

повноваження при застосуванні заходів процесуального примусу;

повноваження при розгляді скарг на дії, рішення і бездіяльність слідчого, прокурора;

повноваження при проведенні слідчих дій, які обмежують конституційні права людини і громадянина;

повноваження при дачі дозволу на вжиття заходів забезпечення кримінального провадження.

Виходячи із зазначених повноважень рішення слідчого судді слід класифікувати наступним чином:

а) рішення направлені на збирання доказів;

б) рішення про застосування, зміну або скасування запобіжних заходів;

в) рішення, які стосуються вирішення питання про визнання фактичних даних доказами у кримінальному провадженні;

г) рішення, спрямовані на реалізацію прав осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;

д) рішення, які застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження.

Рішення слідчого судді направлені на збирання доказів – це ухвала слідчого судді, яка надає право слідчому та прокурору провести наступні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії та окремі процесуальні володіння особи (ст.233 КПК), проведення огляду (ст.237 КПК), надання тимчасового доступу до речей і документів (ст. 161 КПК), вирішення питання про залучення експерта (ст.244), дозвіл на відібрання біологічних зразків, необхідних для проведення експертизи, у разі відмови особи добровільно їх надати (ст.245 ч.3 КПК), направлення особи для проведення судової психіатричної експертизи (ст.509 ч.2 КПК), втручання у приватне спілкування: аудіо-, відео контроль особи (ст.260), накладення арешту на кореспонденцію (ст.261 КПК), огляд і виїмка кореспонденції (ст.262 КПК), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст.263 КПК), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст.264 КПК), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст.267 КПК), установлення місцезнаходження радіоелектрон-

ного засобу (ст. 268 КПК), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК), моніторинг банківських рахунків (ст. 269–1 КПК), аудіо-, відео контроль місця (ст. 270 КПК), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК).

Рішення про застосування, зміну або скасування запобіжних заходів – ухвала слідчого судді, якою застосовано, змінено чи скасовано запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, застави, домашнього арешту, тримання під вартою (ст. 176 КПК).

Рішення, які стосуються вирішення питання про визнання фактичних даних доказами у кримінальному провадженні – ухвала слідчого судді, якою надано дозвіл на уже проведений огляд чи обшук (ст. 233 ч. 3 КПК); накладення арешту на речі чи документи (ст. 173 КПК); допит свідка, потерпілого в судовому засіданні до закінчення досудового розслідування (ст. 225 КПК).

Рішення, спрямовані на реалізацію прав осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві – ухвала слідчого судді, яка зобов'язує слідчого, прокурора внести відомості в ЄРДР про вчинене кримінальне правопорушення; здійснити процесуальні дії у визначений КПК строк; повернути тимчасово вилучене майно; поновити призупинене досудове провадження; поновити закрите кримінальне провадження; визнати особу потерпілим та вручити йому пам'ятку про права та обов'язки; застосувати заходи безпеки; провести відповідну слідчу (розшукову) або негласну слідчу (розшукову) дію; змінити порядок проведення досудового розслідування та продовжити його за правилами глави 39 КПК (ст. 303 КПК); ухвала слідчого судді про відвід слідчого, прокурора, експерта, спеціаліста, захисника (ст. 81 КПК).

Рішення, які застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження – ухвала слідчого судді, яка надає право слідчому, прокурору втрутитися у права і свободи особи для виконання завдань кримінального провадження: привід підозрюваного або свідка (ст. 142 КПК), накладення грошового стягнення (ст. 146 КПК), тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ст. 152 КПК), відсторонення від посади (ст. 157 КПК), тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 164 КПК), тимчасове вилучення майна (ст. 168 КПК), арешт майна (ст. 173 КПК), затримання особи (ст. 207 КПК), застосування запобіжних заходів (ст. 177 КПК).

Рішення слідчого судді ухвалюється за результатом судового розгляду клопотання слідчого, прокурора. Зазначені судові рішення постановляються слідчим суддею одноособово у формі ухвали, яка повинна бути за-

конною, обґрунтованою і вмотивованою. Відповідно до ст.370 КПК законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права. Обґрунтованим є рішення, ухвалене слідчим суддею на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами та оцінені слідчим суддею за своїм внутрішнім переконанням. Вмотивованим є рішення, у якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення.

Шейн Наталія Сергіївна

курсант 1 групи 1 курсу магістратури
ІПЮК для СБ України
НЮУ ім. Я. Мудрого

НОВЕЛИ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ ПРО ЮРИДИЧНУ (ПРАВНИЧУ) ОСВІТУ І ЗАГАЛЬНИЙ ДОСТУП ДО ПРАВНИЧОЇ ПРОФЕСІЇ

З давніх часів престижною та не менш відповідальною вважається професія юриста, яка включає в себе такі спеціальності, як слідчий, суддя, прокурор, адвокат, юрисконсульт, нотаріус.

Професія слідчого бере свій початок ще з давніх пір, починаючи з часів Римської імперії та виникнення «Римського права», оскільки поставала потреба у пошуку правопорушників, доведенні їх вини та притягненні до відповідальності за скоєне. Саме тому з плином часу даний рід діяльності розвивався та укорінювався, адже слідчі – юристи, професіонали своєї справи, які добре володіють правом та здатні до збирання фактів по справі, їх систематизації та подання на розгляд судовим органам.

Але, сьогодні ми зіткнулись із проектом Закону «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» №7147 від 28.09.2017, який ставить під сумнів приналежність слідчих до категорії юристів, правників, а відтак й взагалі зменшує вагомість та значення даної діяльності.

У п.1 ч.1 ст. 1 даного Законопроекту наведено визначення терміна правник, відповідно до якого правник – особа, яка завершила навчання в правничій школі та успішно склала Єдиний державний кваліфікаційний іспит. Ні для кого не секрет, що посади слідчих обіймають особи, які закінчили вищі юридичні навчальні заклади, успішно склавши державні іспити. Тому постає логічне запитання, чому ч.4 ст. 21 Законопроекту включає лише чотири категорії осіб, які визнаються правниками, це: про-

курори, нотаріуси, адвокати та судді? Чим керувалися народні депутати України, визначивши саме це коло осіб, які професійні навички та особливості правозастосовної діяльності відрізняють їх від слідчих?

Також заслуговує уваги така новела, як створення нового органу – Галузевої експертної ради Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Відповідно до ч.1 ст. 14 Законопроекту № 7147, Галузева експертна рада Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти є постійним, уповноваженим державою, колегіальним органом, який утворюється з метою гарантування якості юридичної (правничої) освіти, забезпечення незалежної її перевірки та оцінювання відповідно до цього Закону та Закону України «Про вищу освіту». У даному випадку постає питання, чим створення нового органу допоможе вирішити старі проблеми ?

Мабуть, найцікавішою частиною даної ініціативи народних депутатів є розділ VII «Прикінцеві та перехідні положення». Розглянемо на прикладі ч. 7 даного розділу, яка передбачає, що особи, які на момент набрання чинності цим Законом займаються діяльністю, визначеною в частині шостій статті 21 цього Закону, вважаються такими, що мають вищу (правничу) юридичну освіту протягом п'яти років з дня набрання чинності цим Законом. Тобто мається на увазі, що кваліфіковані спеціалісти, які закінчили вищі юридичні навчальні заклади, маючи досвід практичної правозастосовної діяльності втрачають статус правників та можливість здійснювати свою професійну діяльність після спливу 5 років.

Позитивним, на мою думку, можна відзначити ч. 11 розділу VII Законопроекту, відповідно до якої після набрання чинності цим Законом прийом на здобуття вищої освіти за спеціальністю «право» здійснюють лише вищі навчальні заклади, що мають ліценцію на провадження освітньої діяльності за спеціальністю «право» в межах освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Завдяки чому зменшиться кількість непрофільних навчальних закладів, які готують юристів, чим підвищиться рівень відбору кандидатів для навчання та відповідно конкуренція на ринку праці в подальшому, після закінчення навчального закладу.

Аналізуючи даний Законопроект спостерігається суттєве підвищення критеріїв для відбору кандидатів на навчання юристів, але ні слова не згадується про обов'язкове працевлаштування по закінченню навчання, тобто практично основна проблема залишається відкритою. Тому чи варто вносити кардинальні зміни, коли можна підкорегувати недосконалі існуючі положення.

Наукове видання

**ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ:
актуальні проблеми та шляхи їх вирішення**

Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару
(м. Харків, 20 жовтня 2017 року)

Випуск 9

Видається в авторській редакції

Технічний редактор *А. Т. Гринченко*

Підписано до друку з оригінал-макета 17.10.2017.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 14.87. Ум. друк. арк. 15.35. Вид. № 1740.
Тираж 100 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а

Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено в друкарні ФОП Леонов
Тел. (057) 717-28-80